

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GÎŞTÎ

\$ 10 (Etranger)

HEJMAR 6 / TEBAX 1987

50 FF

ESPOIR

HÊVÎ

50 FF

Revue culturelle kurde

N° 6 - Août 1987

Directeur de la publication : Mehmed UZUN

Réalisation : Ali BUCAK, Ibrahim GHAZAGH,
Mohamad HASSAN, Suleiman JANY

Rédaction : Ibrahim AHMED (Angleterre), Rojen BARNAS (Suède), Mihemed BEKIR (Suède),
Firat CEWERÎ (Suède), KENDAL (France), MALMÎSANIJ (Suède), Hesên SEYF (Suède),
Mehmed UZUN (France).

SOMMAIRE

- Cigerxwîn, poète des lumières et de l'éveil national, <i>Rojen Barnas</i>	7
- Souvenirs d'Ihsan Nourî Pacha sur la révolte d'Agrî (V)	27
- Un entretien avec Osman Sebrî, poète et écrivain kurde contemporain	40
- Le centenaire de la naissance d'I.A. Orbelî, orientaliste et kurdologue soviétique <i>Rohat et T. Reşîr</i>	46
- Les petits porte-faix (II) (nouvelle), <i>Firat Cewerî</i>	52
- Retour au foyer (récit), <i>Ş. Bekir Soreklî</i>	60
- A propos du « Destin de M. Karataş », critique littéraire de <i>Mehmed UZUN</i>	64
- Quelques textes en dialecte dumilî recueillis en 1857 par <i>Peter Ivanoviç Lerch</i>	69
- Deux contes par <i>K. Berz et E.E. Dervîşyan</i>	80
- La version dumilî du conte « La Belle du monde » <i>U. Elî et A.V. Le Coq</i>	104
- Le Satan et les Kurdes Cheikhbizini d'Anatolie Centrale (conte), <i>Koyo Berz</i>	109
- Poèmes de <i>Malmisanij, H. Dersimî, Firat et H. Wetenî</i>	112
- Bibliographie dumilî (IV) - <i>Malmisanij</i>	121
- La retraite des Barzani du Kurdistan Iranien, <i>E.H. Tevrîşyan</i>	203
- Un poème d' <i>A. Arif</i>	178
- Pardonnez-moi (nouvelle)	168
- La secte des Ahl-é Haqq (Fidèles de Vérité) en Iran, <i>E. Qadir Mihemed</i>	139

La revue Hêvî (Espoir) est une publication bi-annuelle de l'Institut Kurde de Paris. Elle est ouverte à tous les courants de la vie culturelle kurde.

Les textes publiés n'engagent que la responsabilité de leur auteur.

Pour toute correspondance, écrire à : Institut Kurde de Paris,
106, rue La Fayette, 75010 PARIS - FRANCE - tél. : (1) 48 24 64 64

2€

HÊVÎ

KOVARA ÇANDIYA GIŞTÎ

HEJMAR 6 / TEBAX 1987

Imprimé en Italie

© INSTITUT KURDE DE PARIS – 1987 – ISSN 0761-1242

**Kurmanc di dewleta dinê da
Aya bi çi wechî mane mehrûm ?
Bilcimle ji bo çi bûne mehkûm ?**

Ehmedê Xanî (sedsala XVII)

Xwendevanên hêja,

Ji ber sebebên teknîkî, ev hejmara kovarê, ji her carî zêdetir, bi derengî ket. Herwekî hûn ê bibînin, rûpeline kovarê ne rast in. Aliyê rastê ye rûpeline bi dûzan demeketine.

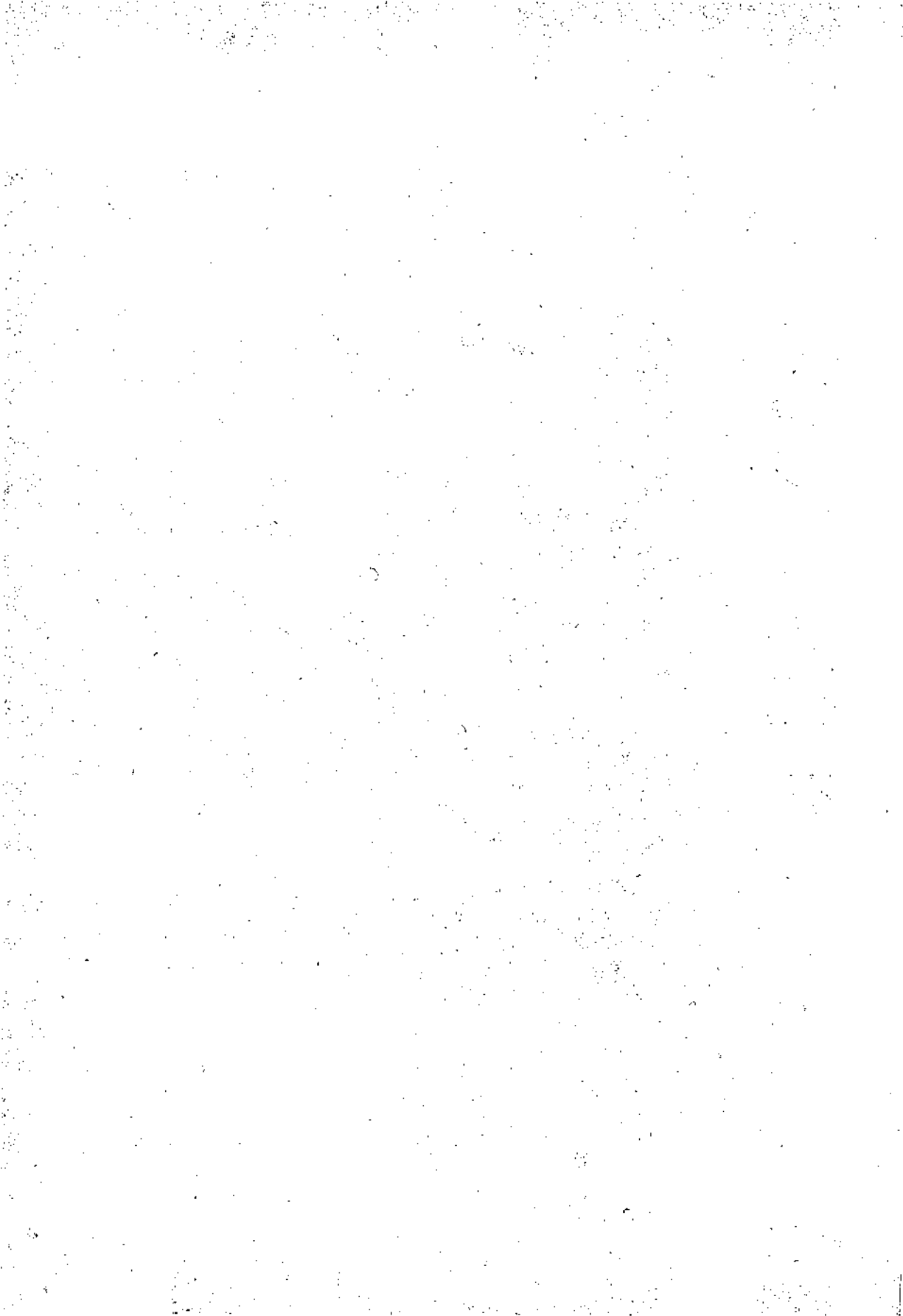
Lê me hêvî heye ku kovara we, ji îroj pê ve, hîn çêtir û di wextê xwe de derkeve. Em ji niha ve dikarin bibêjin ku hejmara heftan ê di wextê xwe de derkeve.

Em li hêviya rexne, pêşniyar, name û nivîsarên we ne.

Redaksiyon

SERECEM

- Şaîrê ronahî û hişyariyê Cigerxwîn - Rojen BARNAS	7
- Bîranînên Ihsan Nûrî Paşa (V)	27
- Hevpeyvîn bi Osman Sebrî re - AMED, ZÎN	40
- 100 saliya bûyina I.A. Orbelî - ROHAT	46
- Akademîk Hovsêp Orbelî - Tosinê REŞÎT	49
- Barkêşên biçûk (II) - Fîrat CEWERÎ	52
- Vegera mal - Şahînê B. SOREKLÎ	60
- Siûda Mehmet Karataş - Mehmed UZUN	64
- Çend tekstên dimilkî (zazakî) : 1857 - Peter Ivanoviç LERCH	69
- Na xumxuma kerameta girana pey ra dima - Koyo BERZ	80
- Bey - Elî Eşref DERVÎŞYAN	95
- Ebi zazakî hikaya « Dunya guzelî » - Umerê ELÎ, A.V. LE COQ	104
- Şeytan û şêxbiziniya - Koyo BERZ	109
- Di şaîrî - MALMISANIJ	112
- Di deyîrê (lawikê) dersimî - Haydarê SERSIMÎ	116
- Welat - FIRAT	119
- Yew deyîra destnuşta - Hesreta WETENÎ	120
- Bibliografya dimilkî (zaza) (IV) - MALMISANIJ	121
- Paşekêşey Barzanîyekan li Kurdistanî Îran - Ebû Hesênî TEVRÎŞYAN	203
- Sozî awazekî yêr xurbet - Ehmed ARIF	178
- Dawayî lê bûrdin	168
- Mezhebî Ehlê Heq li Îran - Enwer Qadir MIHEMED	139

ŞA'IRÊ RONAHÎ Û HIŞYARIYÊ CEGERXWÎN

Rojen BARNAS

Mele Şêxmûsê Hesenê Hesarî di çaryeka pêşîn a sedsala bîstî de bi peyafî kete meydana şî'ra kurmancî, li hespê têkoşîna rizgariyê siwar bû, bi navê Cegerxwîn pêncî û neh sal bêfî ku raweste hespê xwe li vê meydana bezand. Bi dostan, bi neyaran, bi kalan, bi sûtalan navê xwe da bihîstin û pejirandinê. Ev nav bû mertaleke nependî, zexim û stûr, li ber pêjnên welatparêziyê li hemberî tûr û êrişên propaganda û kirên dewletên Kurdistanê parvekir, û tevkarên wan ên hundirîn. Dengê wî bû tovê hişyariya li şexsiyeta xwe ya milî ya kurdî derketinê, bi taybetî di nav me Kurdên Kurdistanê bakur de.

Dengê Cegerxwîn bi destê feqeh û melayên welatparêz cara pêşîn hate di guhên me de olan da. Ji ber xisûsiyeta xwendina wan ku ew gund bi gund, bajar bi bajar li cih û deverên welêt digeriyan, ji ber ku metoda hînbûna wan li se jiberkirinê bû, û di nav rewşenbîrên kurd ên wê demê de yên ku xwe warisê tevgerên milî yên Kurdistanê wek yên Şêx Seîd, Şêx Ubeydullah, Şêx Şehabedîn-Seyid Elî-Mele Selîm didîtin, ew bûn ; vê qasidiya mêjûyî li xwe girtin.

Di çûnûhatina xwe ya xwendinê de feqeh bi navtêdan û piştgiriya seydayên xwe, şî'rên Cegerxwîn ji devkî ji ber dikirin, li gora xwe bi awayê bêlimteyê (bêrûte/bêlûte) bi meqam vedikirin, di dawet û dîlanan de wek dîlok distran :

Welatê min tiwî bûka cihanî
Hemî bax û bihişt û mêrg û kanî

Di civatên mela, şêx û axayên welatparêz de şî'rên wî bi meqamên xezel û qesîde dihatin xwendinê, ku di wan civatan de ji mêj ve timî Cizîrî, Feqehê Teyran, Bateyî, Xanî û Aqtepî bi wecdeke bilind dihatin xwendin. Di civatên

wisa, hînbûyiyê şî'ra kurdî de bi dengekî zîz û sofî ku melakî destê xwe bide ber guhê xwe û bistrê :

Nalînek tê guhê min, lê winda û nîhan e
Agir berda dilê min, tev bû pêt û dûxan e
Barek da ser milê min, lê barekî giran e
Dane ser hev kulê min, hemû derd û bela ne

Îro roja xebatê, serxwebûn e doza we
Dema jîn û felatê, li kû maye soza we
Hon tev şêrên di latê, rovî kete koza we
Şikestine di matê ; dijmin biriye boza we.

Kî heye gelo ku xwe li berê ragire, şewat, pêt, dû û dûxanên li welêt bi bîr neyne.

Ji civatên mela, şêx û axayên welatparêz herwekî ku xuya ye mebesta me helbet giştahiya mela, şêx û axayên Kurdistanê nîne. Ji xwe ku bi giştan re ev pêjnên welatparêzî hebiwa ; tevgerên milî têknediçûn, qîrîn û nalîna Cegerxwîn jî tebîî ye ku bi vî awayî helnedibû.

Şî'ra Cegerxwîn hêdî hêdî ji hucrik û medreseyên feqeh û melayan derket, li nav xwendevanên xwendegehên, li nav gencên nûhatî, li nav sazband û mitribên Kurdistanê belav bû. Di "mîtingên rojhelat" de dehol û zirne li pêşiya karwanê welatparêzan ku ji Qers, Agrî, ji Cizîr û Hekarê, ji Dêrsim û Ruhayê hatî, meqamê :

Welatê Kurda tev xêr û bêr e
Hemî maden e, tev zîv û zêr e
Lê çî bikim îro maye j'xelkê re

lêdixistin. Li ser kursiyê axaftinê "Helval Paul Robson" dihate xwendin. Di salonên mehkeme û di hewşên bendixanên siyasî de şî'rên wî bi sirûdî-ji devekî li hember kirinên kolonyalîzmê dihatin gotin. Li hember biryarên mehkemê yê 8-16 sal hebsa giran, bi sirûdî xwendina "Ala Min" ku ji devekî digotin :

Te bi zîv zêr tev de kil dim
Roja cengê ez te hildim
Ger ez bimrim, ger ez rabim
Cegerxwîn im, serbilind im

Ev xwendin an ev şîrên wî helbet jimara salên bendîxanê danedixist,
lêbelê hêza xwelîpiyahîşî tinê xurt dikir.

Welatê Kurdistan hemî çîmen e
Egîd û şêr û piling tê hene
Hemî heval û pismamê me ne.

ji devê dengbêj û bi awazên spehî yên sazbandên Radyoya Erîvanê li
panahiya Kurdistanê gava diweşîya, pê re kaxizê piştrastiya huwiyeta milî
dikir berîka gelê kurd.

Îro ji heft heta heftê salî yên ku carek an du car ji Aramê Dîkran,
Mihemed Şexo, Mahmûd Ezîz, Temo, Şivan-Gulîstan, Ciwan Haco, Dilgeş,
Hişyar li yekî guhdarî kiribin, û nav û şî'ra Cegerxwîn nebihîstibin, pê besta
wan a kurd-bûnê, hêrsa wan a raperikîne geş nebûbe, gelo heye ?

Ne bi tenê di nav Kurdistan de, di van salên dawî yên berî 12ê Îlona 1980
yî, hin şa'rên tirk ên pêşverû wek sembolekê navê Cegerxwîn, Xanî, Mem û
Zîn bi hevdû re di şî'rên xwe de bi kar tanîn.

Seyda çî bigre nêzîkî şêst salî bi mexlesa xwe ya Cegerxwîn jî. Navê wî
herwekî xwendevan pê dizanin ; Şêxmûs bû. Lê wî mexlesa xwe ya
Cegerxwîn ew çend li xwe girt ku gengaz e carna navê xwe yê berayî ji bîr
kiribe.

Di edebiyata dîwanî de mexles çî bigre hêmaneke esasî ya vê edebiyatê
ye û çî bigre zerûrî ye : herwekî navên artistik ên aktor û aktrîstên îroyîn.

Cegerxwîn mexlesa Seyda a didiwan e. Cara pêşîn wî mexlesa "Mûsayê
Hesari" an tiqûtenê "Mûsa" bi kar aniye. Di nivisandina "Cegerxwîn" de
Seyda tucar bi awakî nenivisandiye : "Cegerxwîn", "Cigerxwîn",
"Cîgerxwîn", "Cîgerxûn", "Ciger (bi)...xûn". Herwekî li ser dîwana pêşîn û
a diduya "Cegerxwîn", lê li ser ên dinê yên dûmahiyê "Cegerxwîn" hatiye
nivisandinê ku gava meriv bixwaze wek Seyda mexlesa wî binivisîne,
bivê-nevê dikeve dudilîyê.

DI ŞÎ'RA KURMANCÎ DE CIYÊ CEGERXWÎN

Cegerxwîn şa'îrekî ji şa'îrên kurmanciya jorîn e ku rûpela şî'ra kurmancî
ya sedsala me bi navê wî geş biye. Giringî û mezinahiya wî dergehê şî'ra
têkoşînê li edebiyata kurmancî vekiriye.

Şî'ra kurmancî helbet bi Cegerxwîn dest pê nake. Hetanî Cegerxwîn
şî'ra kurmancî pênc sed - şeş sed salekê li pey xwe hiştîye ku di destpêka wê
de hê hisûpîsa hin ziman, gel û dewletên modern ên îroyîn tune biye.

Çawa ku şî'ra kurmancî bi wî dest pê nekiriye her wisa jî ostayê mezin ê şî'ra kurmancî yê pêşîn jî ne ew e. Di rûpelên şî'ra kurmanciya jorî de Elî Herîrî, Melayê Cizîrî, Feqehê Teyran, Melayê Bateyî (Batî), Axayê Bêdarî, Ehmedê Xanî, Smaîlê Beyazîdî, Siyehpûş, Axayok, Mela Yehyayê Mizûrî, Mela Xelîlê Sêrtî, Hacî Fetahê Hezroyî, Şêx Mihemedê Hadî, Şêx Nûredînê Birifkanî, Şêx Evdîrehmanê Taxê, Şêx Evdîrehmanê Axtepî (Aqtepî), Mensûr Gergaşî, Mîna, Macin, Sadiq, Bekir Begê Erzî, Pertew Begê Hekarî, Evdîrehîm Rehmî hatine îmzayên xwe avêtinê. Ji vana yên di huner û edebiyatê de herî xurt sê-çar osta ne ku her yek ji xwe re rêke arizî vekiriye, yên mayî çî bigre bûne dûajo, an textlîtkirên wan. An jî di şa'irî û arizî bûnê de lewaz mane.

Di rêzeçiyayê şî'ra me ya bûrî de ostayên navser ev in :

1. Melayê Cizîrî
2. Feqehê Teyran
3. Melayê Bateyî
4. Şêx Ehmedê Xanî

Çî bi osta, çî bi şagirt û niv-ostayên xwe ve şî'ra me ya heta dema Cegerxwîn, şî'ra dîwanî bû.

Bêî pêzanîna bi xisûsiyetên edebiyata an şî'ra dîwanî, têgihîştina ji şa'irên me yên wê demê ne gengaz e, û tesbîtkirina ciyê Cegerxwîn di şî'ra kurmancî de wê yaxurî be. Ku kevin neyê zanîn ; hêjayî bi nû dayinê, li rû dimîne. An di xisûsa "qels" de pêzanîneke me tune be, dê emê çawa bizanin ku "xurt" çî ye ? Ji ber vî çendî ji bona pêzanînen hin xwendevanan taze bikin, divê piçekê li ser xisûsiyetên şî'ra dîwanî rawestin, di pey de wê û ya Cegerxwîn bidin ber hev, da bikaribin jê bigihîjin netîcekê.

XISÛSIYETÊN ŞÎ'RA DÎWANÎ

Bi derketin û belavbûna dîne îslamê, je ber ku zimanê Qur'anê bi erebî bû, erebî di nav gelên musulman-bûyî an musulman-kirî de bû zimanê resmî yê dîni û kete rewacê. Li Misrê û li bakurê Afrîkayê zimanên gelêrî yên medeniyetên kevin ji meydanê birand, zimanên samî yên rojhelatanavîn di nava xwe de asîmîle kir.

Erebî, herwekî welatên dinê bi rêgeha Qur'anê kete nav jiyana gelên îranî û tûranî jî. Îran di navbera Roma (rojawa) û rojhelatadûr (rojhelat) de merkezeke siyasî ya nawendî bû. Ji ber vê xisûsiyetê di adapte bûn û adapte kirinê de zîrek bû. Bi deriyên xwe vekirina ji zimanê erebî re, şî'ra farisî û şî'ra erebî leqayî hevûdu bûn. Cazîbeya muzîka wezîna şî'ra erebî ; 'erûz li xweşa şa'irên îranê çû. Sîstema wezîna, qafiye, redîf û hunerên belaxetê yên

erebî anîn tevî terkîb û mezmûn (sembol) ên erebî-farisî adapteyê zewqa jiyana xwe kirin. Ji vê, moda edebiyateke nû afirî ku ev edebiyata bilind bû. Ev edebiyateke bilind bû, lewra xîtabî ehlê serayê û medreseyan dikir, şa'irên wê kultureke bilind a zadeganî stendibûn û xîtabî tebeqa bilind dikirin. Şa'irên vê ; ş'i'rên xwe li gora herfa paşîn a qafiya ş'i'rê, ji "elif"ê heta "yê" li rêzê di defterekê de dicivandin ku ji vê defterê an berhevokê re dîwan dihate gotin. Navê ş'i'ra dîwanî ji vê "dîwan"ê tê.

Ev edebiyata ha di Îranê de hate dinyayê, givrik bû. Hêdî hêdî şewqa xwe da ser edebiyatên hawirdorî. Tirkên azerî, çagatayî û osmanî ketin binê tesîra wê û hewil dan xwe ku bigihîjin ostaya şa'irên farisî.

Kurd jî xelkekî ji xelkên rojhelatanavîn bûn, Îranî bûn. Bivê nevwê ew jî li gora moda wê rojê li riya ş'i'rê kudandin.

◊ Ev edebiyat bi ziman, kultur û zewqa xwe xîtabî tebeqa bilind dikir. Cî û warê wê seray û koşkên şah, sultan, mîr û tekya û medreseyan şêx û melayan bûn.

◊ Wezin an pîvana ristê (misraê) 'erûz e. 'Erûz ji gelek behran û her behrek jî ji gelek qaliban pêk tê. Qalib li ser hîmên kîteyên (heceyên) kin (an vekirî) û drêj (an girtî) hatine avakirin.

◊ Yekîneka nezmê beyit (malik) e. Beyit du rêzik in. Mane û mentîqa gotinê ji serê beyitê dest pê dike û di dawiya beyitê de diqede. Di xezelek dwanzdeh an di qesîdeyek bîst û çar beyit de tiştinên ku beyitan bi hevûdu girê bide, ne mane, ne mentîqan jî ne mijara tevahî ye, lêbelê tiqûtenê qafiye, redîf û wezin e. Beyita pêş an ya di pey de yekînekên serbixwe ne.

◊ Ev edebiyat bi jêderk û xîtabkirina xwe ya şêx, mela, mîr, şah û sultan an ya xwenda û hakîma ye. Şair ji wan e û xîtabî zewq û kultura wan dike. Ji ber vê jî zimanê wê ji yê xelkê awartetir e. Ji terkîbên erebî-farisî yê giran û mezmûn (sembol) ên mîtolojiya kevin zimanekî çêkirî tê pê ku carna zimanê eslî yê milî di ş'i'rê de nayê xuyan kirin. Herwekî :

Mezmûnê miraselatê lareyb
Meşhûdê mikaşefatê bîlkeyb

Mehbûbê qulûbê men lehul-qelb
Qelban tu dikî bi bal xwe ve celb

Xanî, Mem û Zîn (1/6,7)

Di Şi'ra Dîwanî de Mijar û Tem

Di şî'ra dîwanî de awayê jiyana zadeganî ya Îranî û zewqa honandina bêjeyê ji ya farisî hakimê mijar û temayê ye.

Mîtolojiya Îran û Ereb a musulmankirî ku di eslê xwe de bi çend sed an çend hezar salan berî Îslamiyetê hebiye, tevî qehremanên xwe ve mijarên vê edebiyatê ne.

Cografyake ku tixûbên wê li ser riyê erda dinya me bi xumam e ; çîn û maçîn, milkê freng, çiyayê Qaf cografya wê ye.

Evîn

Evîna şî'ra dîwanî bi xetên xwe yên gelemper en evîna însanî ye. Aşiq heye, maşûq heye. Aşiq şa'ir bi xwe ye ; zelîl e, mexdûr e, mezlûm e, hêsîr e. Maşûq di sifetê keçekê an jinekê de tê wesif kirin, lêbelê ew bi eslê xwe Xweda ya (li Cizîrî binêrin), resûlê Xwedê ye (li Bateyî binêrin), şah e, sultan e, mîr e. Di Mem û Zînê de Zîn dewlet e.

Dibe, ji ber ku dewleta me tune biye û gelê kurd bê şah û sultan bûne, şa'irên me yên dîwanî Cizîrî, Feqiyê Teyran, Xanî Xwedê û Bateyî jî pêxember ji xwe re kirine maşûq.

Pêjin bi mezmûnan (sembol) tîn vegotin ku pêzanîna van mezmûnan bi serê xwe şaxeke ilmê ye di nav edebiyatê de. Merîx, Zelîx, Zuleyxa û Sureya ya ku Cizîrî çêl lê dike, ne stêrkên rût ên li asîmana ne ; ew di mîstîsîzmê de îşaretên hin derece û meqamên gihîştina fenafîlahiyê ne. Bi van maneyan jî ew kesên ku kultureke bilind a mîstîsîzmê nestendibin, pê nizanin.

Felsefa Şi'ra Diwanî

Can û cesedê şî'ra dîwanî ku pîvan (wezî), teşe (form), mijar, tem, evîn û zîhniyeta cografî ya wê be, bêguman ruhê wê jî felsefa wê bi xwe ye.

Felsefa şî'ra dîwanî, ne felsefeke bi xasê şî'rê bi tenê ye, lêbelê di her awayê jiyane de hakimê dîtina yê vê derûdorê ye.

Ev felsefe ji sê hêmanên girîng tîn pê :

- a. Mîstîsîzm (mysticisme),
- b. Sê hêmanên baweriya îslamî,
- c. Dupereştî (Dualism) ya Misir, Hind û Îranî.

a. Mîstîsîzm

Mîstîsîzma herî kevin û ya biye bingehê mîstîsîzma Yewnanî û rojhelatanavîn, ya Misira kevin e ku jê re Hermesîzm jî tê gotinê. Li gora vê ruh ronahî, made jî tarîti ye. Ronahî ji tebeqa hefta ya esmana datê dinya tarî, dikeve made ku ev jî cesed e. Ev dahatin îmtîhan e. Ji bona ku ruh dîsa bigihîje nemirinê divê lê bitêkoşe ku here tebeqa hefta ya jê hatî. Di vê de heft gehînek hene :

Heyv : Li tebeqa pêşîn a esman e, dehaya ramanê ye.

Utarî : Li tebeqa didiwan a esmana ye, dehaya toriniyê (esalet) ye.

Zuhre : Li tebeqa sisiya ya esmana ye, dehaya evînê ye.

Roj : Li tebeqa çara ye, dehaya bedewiyê ye.

Merîx : Li tebeqa pênca ye, dehaya dadiyê (edalet) ye.

Muşterî : Li tebeqa şeşa ye, dehaya zanînê (ilmê) ye.

Zuxal : Li tebeqa hefta ye, cihê sirên eqlê kaînatî ye. Ji vê derê meriv, yanî ruh derdikeve bêmiriniyê. Di destpêkê de ruh wekî ronahî ji vê derê dahatibû dinyayê, cihê made û tarîtiyê.

Kesên ku ne ehil bin, ne layiq bin, nikarin bigihîjin vê bêmiriniyê. Ev bêmirinî heqîqet e, heqîqeta mezin e. Yanî Xwedê ye. Lê ne ew Xwedayê ku Mûsa, Îsa û Muhemed jê behs dikin. Ji ber ku herkes ne ehil e, divê bi vê heqîqetê herkes nizanibe, ev nependî bimîne. Tiqûtenê yên ehil hêdî hêdî di pey hin îmtîhanan de pê bizanîn. Orfeyîzm û Pîsagorasî ya Yewnana kevin, batinitî, hurûfitî yên Îranî ya musulman duajoyên vêne, lêbelê di nav herikîna zeman de hin reng û rûçikên nû welgirtine.

Bi kurtî mîstîsîzm (nependî) ev e : ji ber ku herkes ne ehilê xwe gihandina rastî û zanîna mezin (an mutlaq) e, divê rastî û zanîn nependî bê hiştin, ji herkesî re neyê gotin.

b. Sê hêmanên Baweriya îslamî

Di bareya felsefa jiyane ya dinyayê de felsefa îslamî di sê niqteyan de dihêwire :

1. Bê hewil û qeweta Xwedê tu tişteki nabe, çênabe, nayê kirin, nayê guhartin. Razîbûna bi qedera xwe çara tiqûtenê ye.

2. Qedera ku Xwedê hê di wextê «qalûbela»yê de li eniya meriv nivisandiyê, bi tu awakî betal nabe, nayê guherandin. Li hember vê têkoşîn û kefteleft bereday e. Divê meriv di her awayî de bi tewekul xwe bispêre li hêviya Xwedê.

3. Li dinyayê rahetî tune ye. Dinya bi mirin e, fanî ye, lewra jiyana li vê dinyayê ne hêja ye ku meriv serê xwe pê re biêşîne. Li vê dinyayê li rahetiye gerîn karê ehmeqa ye.

«La hewla wela quwete îla bîlahî-l elî-yul ezîm», «El qeder la muxeyyer» û «La rahetî fî-dunya» di baweriya felsefa îslamê de ewçend hişk û qutibir in ku wek qanûn in û reda vana kirin an nerastiya vana gotin, kufr e : Cezayê wê jî di rêzika şerîetê de kuştin e, yanî qetila yê gotî helal e.

c. Riya Gilî û Gazinan : Duperestî

Dualîzm (dualîtî an duperestî) dîtineke felsefî ya gelek kevin e. Li ser bingehê duyîtiya maldaran û bêmalan ava biye ; di dîn de xwe wek qencî û xerabî daye nîşan danê. Xwedeyên erdê û esman ên Sumeriyan, xwedeyên qencyê û xerabiyê yên Misiriyên kevin, xwedeyên ronahiyê û tariyê yên Çîn, Hind î Îrana kevin numûneyên dualîtiya dînî ne.

Di Îslamê de herçend Xwedê û Şeytan hebin jî, Şeytan xwede nîne. Qewet û qudreta li ser qederê û dahatûya mirovan tiqûtenê di destê Xwedê de ye. «Cuza îxtiyarî» di destê meriv de heye, lêbelê ev jî nikare qederê biguhêre. Û ev li ser ber «îrada kul-lî» yanî îrada Xwedê ne wek di qeweta ronahiya gûstêrkê li hember qeweta ronahiya Rojê de ye.

Ku mirov ji rewşa xwe ya têdayî razî bûna, zûbizû wê negihîştina gehîneka medeniyeta îroyîn. Xisûsiyeteke mirov bûnê jî ev e ku li hember bendên qedexê û qanûnan ; çî yên tebîetê, çî yên dîn û ekonomiyê tucar destgirêdayî nemane. Wan qedexê û qanûnên hêdî hêdî gêrane, kirine bin emrê xwe.

Şa'irên edebiyata dîwanî jî bi vî awayî ji xwe re riyekê bijartine. Ev rê nerazîbûna ji qederê nîne, lê rexnegirtina li bext, talih, qirdê xwe ye... Li hember derketina Qadirê qederê (Xwedê) nîne, lê raperikîna li hember eva ku çerx û dolaba bextê meriv digêrîne : 'feleka xayin, feleka bi fetl û ger, feleka bêbext'e.

«Qeder, qencî û xerabî ji Xwedê ne» şertekî jî şeş şertên îmanê ya dînê Îslamê ye. Ji bilî Xwedê tu hêz û tişt nikare bi serê xwe tiştêkî bike, ev jî hîmekî jî hîmên baweriya Îslamê ye. Li bervajiyê vê fikir kirin şerîk û heval ji Xwedê re çêkirin e ku ev jî «şirk» e û şirk jî kufr e. Li hemberê vê «felekek» heye ku li ser bext (talih, qird) ê meriv, bi rasî li ser qedera meriv xwedî qudret û gotin e, lê ev wek «şirk» nehatiye dîtin. Ev «felek» biye kevirê çikandî yê kevirê gilî û gazinan avêtinê.

Ev bermayera dualîtiyek jibîrkirî ye. Yê ku nikaribiyê bi zîhniyetê re têbikoşe, kevirê xwe dawêşandiye felekê.

Form û Pîvanên Nezma Dîwanî

Li ser hîmên malikê (beyit) xezel, qesîde, mesnewî, mustezad û yên bi teşeyên xwe ji vana rakişandî ne.

Li ser hîmên rêzê (misra) rubaî, tuyûx, musammat in.
Pîvana nezma dîwanî pîvana (wezin) 'erûzê ye.

XISÛSIYETÊN ŞA'IRÊN ME YÊN OSTA YÊN ŞIRA DÎWANÎ

Melayê Cizîrî

Ostayê mezn ê pêşîn yê edebiyata kurmançî Melayê Cizîrî ye. Di lîrîzm û hunermendiya edebiyatê de tu şa'irêkî me hê negihîştiye dereca şarezatiya wî. Herikîna şîriyeta şîra wî û mîstîsîzmê wî ya kûr û bilind di şîra kurmançî de numûna yekta ye. Zimanê şîra wî zimanê seray û medresê ye, giran e.

Di tesewufê de ji ehlê «Wehdet el wicûd» e.

Di warê xezelan de Şiraziyê kurdî ye.

Feqiyê Teyran

Di edebiyata kurmançî de çîroka menzûme ji wî dest pê dîke. Di mîstîsîzmê de kûr e. Ji ehlê «Wehdet el-wicûd»ê ye. Zimanê wî yê şîrê ji yê Cizîrî siviktir e, lêbelê di bikaranîna pîvana 'erûzê de bi qasî Cizîrî şarezana nîne.

Melayê Bateyî

Di tesewufê de aşîqekî mirî yê pêxember Muhemed e. Mewlûda xwe ya kurmançî jî vê mebestê nivisandîye. Di ahengê de xurt e, nezma wî herikandî ye. Zimanê şîra wî çî bigre zimanê şivan, gavan û gundiyên kurmanca ye. Ew bi xwe bi zimanê bilind î serayê bi qasî hevalên xwe dizane, lêbelê ji ber ku erka propaganda Muhemed pêxember û dînê wî li xwe girtiye, zimanê propagandayê yê xelkê ji xwe re bijartiye ku viya jî bi zanîn kirîye.

Mewlûda wî bi forma mesnewî hatiye nivisandin. Ji bilî Mewlûdê xezel û musammatên wî jî hene ku gelek spehî ne.

Sêx Ehmedê Xanî

Bavê fikra dewlet danîn û rizgarîxwaziya Kurda ye. Di mijarê de milî ye. Herwekî şa'irên di dema wî û yên berî wî di mijara çîrokên menzûm de ji xwe re «Leyl û Mecnûn». «Ferhad û Şîrîn», «Wamiq û Azra», «Yûsif û

Zuleyxa» dibijartin, lê Xanî mijara çîroka xwe ya Mem û Zîn ji çîrokeke gelêrî ya kurmançî ji ya Memê Alan û Zîna Zêdan helbijart.

Di tesewufê de sofîyekî musulman e.

Zimanê wî yê şîrê nemaze di Mem û Zînê de gelek giran e. Wisa ku meriv dikare bêje di aliyê ziman de tu şa'îrekî kurmanç bi qasî wî zimanekî ji terkîbên erebî-farisî tevlihev û giran nenivisandiye.

HETA DEMA CEGERXWÎN REWŞA SIYASÎ Û CIVAKÎ YA KURDISTANÊ

Xanî şa'îrekî mezin bû. Mezinahiya wî ev bû ku rewş û dahatûya mîletê xwe dît, vê tesbîtê kir ku heta Kurd dewleta xwe ya serbixwe daneynin ji ber tomik û teşqeleyan nafilitin, di nav mîletên dinê de serfiraz najîn.

Ew di nav kelfna reş-êwrên li ser serxwebûna mîrîtiyên Kurdistanê de çavê xwe li jiyane vekir. Hê 125 sal di ser lihevkirina Sultanê Osmanî Yavûz Selîm û mîrên Kurdistanê de derbas bûbûn an nebûbûn ku Osmanîyan niyeta xwe ya kirêt a di mijara Kurdistanê de hêdî hêdî azlû dikirin. Di 1639a de serxwerabûna Çiyayê Şengalê, di 1665a de berxwedana Evdal Xan mîrê Bedlîsê xwe nîşan dan. Çi bi serxwerabûnî, çi bi berxwedanî tevgerên gelê kurd li hember niyet û kirên Osmanî ranewestan. Di 1805a de serxwerabûna Evdirehman Paşayê Babanî, 1820 serxwerabûna Kurdên Zaza, 1828-39 serxwerabûnên Rewandûzê, Hekarê, Tûr-Abidîn, Çiyayê Şengalê, Diyarbekirê, 1847 serxwerabûna bi mebesta dewlet danîne ya Bedîr Xan beg mîrê Botan, 1857 tevgera Yezdan Şêr, 1890 tevgera Şêx Ubeydullah, 1909 tevgera Şêx Mehmûdê Berzencî, 1910 tevgera şêxên Barzaniyan, 1914 serxwerabûn û cara pêşîn alaya serxwebûna Kurdistanê helkirina Seyid Elî, Mele Selîm û Şêx Şabedîn li Bedlîsê, tevgera Koçgirî, 1925 serxwerabûna Şêx Seîd efendî, serxwerabûna Agirî û 1936-38 ya Dêrsimê xelekên zincîra têkoşînen rizgarîxwaziya milî yên Kurdî ne.

Gava Xanî çavê xwe li dinya siyaset û zanîne vekir, bîhna xetereta li ser serbestî an nîvserbestiya Kurdistanê hilanî. Ji ber dûrbênahiya xwe ya rewşenbîrî hunerê edebiyatê kir xizmeta îdeolojiya xwe ya siyasî ku ev jî fikra «Dewleta Kurdî» danîne bû. Xwest dengê xwe bigihîne xan û mîrên Kurda. Lêbelê çi ji ber kurtebênahiya wan çi ji ber hoyên siyasî û civakî yên wê rojê, ew dengê Xanî nebirin xwe. Di pey Xanî de gelek şa'îr hatin meydana edebiyata kurmançî, lê ew jî wek mîrên Kurda kurtebîn bûn, heqîqeta komelayetiyê nedîtin, rîya navdarbûyîne di dûvajoyiya mîstîsîzma Cizîrî û Feqiyê Teyran, di softiya an heyraniya Muhemed pêxember de

dîtin. Texlît her texlît dimîne, nabe orîjînal. Lewra ew jî texlît rêber, lêbelê ji ber lirûbûyina kûrayiya xwe ya rewşenbîrî ; dêlva ku ewê aliyê Xanî yê siyasi ji xwe re hilgire, aliyê wî yê softiyê hîlbijart.

Ji 1898 bi derketina rojname "Kurdistan"ê pê de pêlên pêjnên kurdayetiyê hîlbûn, mîlmîlîn. Li paytextê Osmanê Îstanbûlê desteke xwenda û rewşenbîrên Kurd ên bilind derketin ku di cîgahên bilind ên seltanetê de xwedî nav û nîşan bûn. Tenê ne di cîgahên burokrasiyê de, lê di jiyana kulturî û rojnamegêrî, di jiyana siyasi herwekî damezrandin û têdekarkirina Itîhat Tereqî de xwedî paye û gotin bûn. Ev desteya bijarte ya rewşenbîrên Kurd li gora rewş û hoyên rojê bi baldarîke nûjen bîra kurdayetiyê geş dikirin, li hember despotîzma seltanetê têdikoşîn. Bi Kurdî-Tirkî rojname û kovar derdixistin. Li bajarên Kurdistanê yên nawendî «Qlûba Kurdî» dihatin damezrandinê ku serekên wan ew rewşenbîr bûn ku di nav rewşenbîrên Împaratoriyetê de naskirî bûn.

Feqe Şêxmûs di van hoy û rewşan de li gora îro li çar, li gora wê gavê li du perçeyên Kurdistanê çi bigre ji serîkî heta seriyê dinê gund bi gund peyatî digeriya, feqetî dikir. Di wan gavan de dengê Hacî Qadirê Koyî çiyê, neçiyê pê nizamim, lêbelê di hicrikê medresê de piçek texlîta Xanî û lê bêtir dûvajotiya Melayê Bateyî kir. Şî'ra wî ya herî pêşîn ku di dawiya dîwana wî ya sisiyan de bi navê «Sebebê Çêkirina Ristê Min» çapkirî, vê baweriyê dide meriv : Seyda bi dengê Melayê Bateyî û bi texlîta Xanî dest bi kudandina li riya şî'rê kiriye, 1925.

Wextê min dî qewmê kurdî pir delal
Ew di nêv ehlê cihan de bê heval

Ba sexawet, ba diyanet, ba hiner
Min lê goşê lewhê qelbim kir xeter

Ko beyan kim esl û ewsafên di wan
Milk û hikm û padîşah û hem ziman

Der belaxetgahê çûme pêşî ye
Da nebêjin : Qewmê kurdî wehşî ye

Tevî ku bi çend sed salan berî wan şî'ra nivîskî ya kurmancî dest pê kiriye û dêwekî mîna Cizîrî wê kompleksa kêma dîtina kurdayetiyê nedîtîye ; tiştekî per ecêb e ku çi Xanî, çi Axtepî (Aqtepî) û çi Cegerxwîn sebebê bi kurmancî şî'r nivîsandinên xwe anîne bi vê girêdane : "Bila milletên dinê nebêjin ku qewmê Kurd hov e, wehşî ye, bê marîfet e... Bi zimanê wî şî'r nehatiye nivîsîn û h.d" Helbet bi zimanê xwe yê neteweyî nivîsandin, eser

afirandin welatparêzî ye, ji ziman û edebiyata gelê xwe re xizmet e. Lêbelê ku qabiliyeta şa"irî an nivîskariyê di meriv de tune be herçend meriv bi pêlên welatparêzî û xîretkêşîya neteweyî dagirtî be jî gelo meriv dikare rîstekê an rêzekê binivîsîne. An jî ku ev qabiliyet bi meriv re hebe jixwe dê meriv bi zimanekî binivîsîne ku zimanê herî çêtir ê bîr, raman, xwezî û daxwaziyên meriv axleb di şîrê de dê bi kêrî vegotinê bê, zimanê meriv î gelerî ye. Wê gavê jî ne hewce ye ku meriv mineta nivîsandina xwe li gelê xwe an li zimanê gelê xwe bike.

II ŞA'IRÊ MEDRESÊ BÛYINA ŞA'IRÊ SERXWEBÛNÊ

Mele Şêxmûs di 1924 de li ber destê Şewqî Begê Erxenyê li bîra Kurdayetiyê şiyar dibe (Keyo Cegerxwîn, Hêvî hej.3 - Sebat 1985). Di tenga xwe de ez ji vê kira Şewqî Begê re spasdar im ku xizmeteke mezin bo me kiriye.

Di pey serxwerabûna Şêx Seîd efendî de dest bi xebata siyasî dîke. Di 1928a de dibe seyda û dizewice, di 1930 de şoreşa nefsa xwe dîke ; şaşîk, cube û rihê melatîyê davêje.

Seyda cara pêşîn li ser destê Şewqî Beg li siyasê şiyar dibe. Lêbelê di pey de bi kîjan rewşenbîrên Kurda re dide û distîne, ji kî îstifade dîke, an kî ne ku dîna wî ya kurdayetiyê pêş ve dibin, mixabin jî ber ku nehatine nivîsandinê, an jî çavê min pê neketiye pê nîzanim. Bîranînên wî yên çapkîrî tune ne. Li gora ku min ji Azad Cegerxwîn bihistiye, bîranînên Seyda yên nivîsandî hene li gora programa wan dê bîr çapkîrî. Hêvîdar im ku Seyda çêl li vî aliyê xwe kiribe da ku ev aliyê wî derkeve ronahiyê.

Serxwerabûna Şêx Seîd efendî di 1925a de dest pê kir û di nava çend mehan de mixabin têk çû. Lêbelê hê berî vê hin rewşenbîrên jî pêşewayên doza kurdayetiyê yên bijarte derbasî Sûriya bin hikmê Fransîz bûbûn, li wê derê xebata xwe ya siyasî dimeşandin. Tevî lihevkerîna peymanê Lozanê ya di navbera Tirkîyê û dewletên alîgir jî, heta dawîya Şerê duduyan ê cihanî hêviya van rewşenbîr û kurdperwerên hanê jî danîna Kurdistaneke serbixwe an otonom nehatibû birînê.

Ji alîkî ve li Kurdistanê dî û dîxan hildibû û ji aliyê dinê ve pêşkêşên vê dozê li gora hoy û rewşên wê rojê û di tenga karîna xwe de xebatên rêxistinî, siyasî û çandeyî pêş ve dibirin. Pêşkêşên vê dozê ew kes bûn ku di nav civaka kurdî de hem jî aliyê rewşenbîrî hem jî ji aliyê cîgahê civakî de xuyanî bûn : yanî torîna bûn, maqûl bûn. Di wê gavê de ji xwe kurdayetî karê maqûlan bû, lewra di Kurdistanê de sinifa karkêr tune bû û gundîrî jî bi têkiliyên şîdandî yên êl û eşîrê girêdayê bi sermiyanên xwe yên feodalî ve bûn.

Seyda jî bi rêgeha xwendatiya xwe yek ji maqûlên, rewşenbîrên civaka kurdî bû. Wî jî di vê çeperê de ciyê xwe yê ber bi pêşveçûna tarîxê fesiland û girt. Ji şa'ir «Mûsayê Hesarî» gêra bû Seyda Cegerxwîn.

Netewayê kurd an doza kurdayetiyê li benda şa'irekî gelêrî bû ku wî vê pejnê hilanî, bersîva erînî ya vê hewcedariyê dayê.

Rewşenbîr û pêşewayên doza kurdayetiyê rûmetek bilind dan Seydayê Cegerxwîn. Mîr Celadet di hejmarên 26, 27 û 28 ên Ronahiyê de bi qedirzanîneke bilind û pesindayinên hêja çêl li Cegerxwîn dike. Mîr Kamûran di Roja Nû de şîrên Seyda wergerandiye Fransizî. Bi munasebeta ola Yêzidiya Osman Sebrî bi şêxên Yêzidiyan re roportajek an lêkolînek çêdike, di vê nivîsara xwe de gava çêl li Cegerxwîn dike, wî «şa'irê me yê milî Cegerxwîn» dide nasînê ku paya «şa'irê milî» payeke wisa hêsan nîne. Ji Haco axa heta Qedrî Cemîl Paşa gelek welatparêz û rewşenbîrên kurd çî madî çî manewî piştgiriya Seyda kirine. Bi dîtina min ku piştgiriya wan hêzan tune biwa êrîşên Seyda yên li hember xurafe, şêx, axa, beg û «dewlemendên bêşeref» yanî yên newelatparêz an negelperwer wê piçek dijwar biwa. Ew kesên ku kuştina mêrekî û ya mêşekê li cem wan wekî hev bûn, ku paxava wan ji van hêzên piştgirên Cegerxwîn ên welatparêz tune bûna bi dîtina min an wê Seyda ew çend nejiya an jî wan şîrên xwe yên xweş ên dîdaktîk dê nenivisanda. Lê divê meriv ji bir neke piştgirî tevkar e, lê cewher bi xwe cewherê Seyda ye, Seyda bi xwe ye.

XISÛSIYETÊN ŞIRA CEGERXWÎN

Şa'ir û seydayê me yê gelerî Cegerxwîn bi tarîxa ku em pê dizanin jî 1925 heta mirina xwe bêrawestan nivisand. Di warê ferhengê, gramerê, tarîxê, cografyayê de jî nivisand. Îro di kutubxana kurdî de heşt dîwanên wî hene, dîwaneke wî jî li ber çapê ye, ku di nêz de dê bikeve destê xwendevanên Kurd.

Di van heşt-neh dîwanan de ji heşt sedî bêtir bi formên cihê cihê şîr hene ku tu şa'irekî Kurmanc ewçend şîr nenivisandiye. Helbet di aliyê hejmarî de pir an hindik şîr nivisandin nabe sedemê hêjabûn an nehêjabûna şa'irekî. Hejayiya şa'irekî ; bi hêjayî, nûyîtî û xurtiya hunera edebî ya şîrê wî ve girêdayî ye.

Ji bona têgihîştina hêjayî an nehêjayiya şîra Cegerxwîn, divê meriv şîra wî li çar bêjîngên şîrê xe. Ev bêjîng jî ev in : Mijar, teşe û pîvan, nûyîtiya bi nîsbeta ya kevin an têkiliya bi ya kevin re, felsefa hunerê û jiyane.

I. JI ALIYÊ MIJARÊ VE

A. Şî'rên siyasî û komelayetî : xisûsiyeta herî nû û mezin a şî'ra Cegerxwîn ji vê tê. Di şî'rên xwe yên li ser mijara siyasî û komelayetî de Seyda dîdaktîk e. Yanî hînkir e, şîretkir e. Ev di şî'ra kurmancî de nûyîtkî ye ku bi wî dest pê dîke.

Aa. Şî'ra Cegerxwîn têkoşer e : ji bo rizgariya Kurdistanê, ji bo serbestiya gelê kurd, ji bo wekheviya qor û çînên civakî, ji bo rakirina damezranên kevnare ku li ber serbestiya gel, û wekheviya qor û çînên civakî dibin bend, ji bo maliştina xurafe û baweriyên pûç û ji bo avakirina dinyake aşîûxwaz têdikoşe. Êrîşên şî'ra wî yên li ser dewletên Kurdistanê dagirkir bi mebesta rizgarkirina Kurdistanê û gelê kurd e. Piştî ku Kurdistan rizgar bibe, gelê kurd bigihîje serbestiya xwe, wê çi dijminahiya Cegerxwîn yanî ya gelê kurd li hember Erebb, Faris û Tirkan bimîne. Divê meriv viya jî ji bîr neke ku gava çi Cegerxwîn çi yekî mîna wî bi êrîşkirin ji «Ereb», «Faris» an ji «Tirk» xeber dide, mebesta wî ji bilî hêvotkarên dewletê û çînên hakimên wan welatan pê ve tiştekî dîtir nîne.

Şî'ra Cegerxwîn têkoşer e :

Kurdino, merdino, pir xweş e serxwebûn
Ew demên tar û teng ko me dîn vane çûn
Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî
Da biçin bo welat yan mirin yan felat
Roj li me hate der, zû şiyar bûn ji xew
Ev dema ceng û şer, paş ketin êdî hew
Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî
Da biçin bo welat yan mirin yan felat

Ab. Şî'ra Cegerxwîn ronîkir e : Ji ber şer û êrîşên lejkerî yên Romî, Bîzansî, Mongolî, Erebb û h.d. welatê me Kurda timî biye ciyê talan û tajanê, dû û dûxanê. Di zemanê Osmanî û dewleta Kemalîst de jî çi bigre ji deh salan carekê ev hatiye carîkirin. Herçend me serî li ber dijminên xwe dananîbe jî, ji aliyê lejkerî ve em têkçûne. Di vê têkçûnê de hebûna me ya madî yanî dewlemendiya me ya aborî ji aliyê talankiran ve hatiye maliştin. Di pey vê têkçûnê de gelê me li jiyana û aboriya xwe xebitiye, piçek piştî xwe rast kiriye dîsa bi ser de lehiya êrîşeke nû hatiye. Gava şerê lejkerî li Sêrtê, Hekarê biye ew der ji xwe hatine talankirinê lêbelê pê re jî Kurdên Sêwas û Malatya'yê jî bi riya bertîlên şexsî an alîkariya ji bo dewletê hatine

talankirinê. Ev bûyer bi sedsalan her wisa berdewam biye. Xizanî maka nezanînê ye. Hingî em têk çûne em xizan bûne, hingî em xizan bûne em nezan mane. Xurafe û baweriyên pûç di tarîtiya vê nezaniyê de xwe li me rapêçane. Cegerxwîn bi vê zane û lewra di her firsetî de dixwaze gelê xwe ronî bike :

Bes e paçik ji guh derxe çî hawar û çî qîrîn e
Xwe rapêçe ji bo cengê bi zor heqê xwe bistîne

Dizî û cirm û bêş û zor, bes e millet li te şerm e
Dema tang û firoka ye, çî xişt û def û tizbî ne ?

Bixwîne da ku serbest bî, bi xurtî bighê doza xwe
Binêr her tişt li dinyayê wekî cenga Filestîn e.

Cegerxwîn tim dikî qêrîn, sitem dimrî bi hikmê dem
Ji min bawer ke ey millet nebê dîn e ne bê dîn e.

Di ronîkirina xwe de Cegerxwîn rexnekir e jî :

Nifrînekê ji Yezdan dikim, tu bêje amîn
Şêx û melayên Kurdan belengaz û geda bin

Lewra yekî ji wana qanûn bi zarê kurdî
Ji bo me çênekir e qet, ji ber vê em nezanin

Feqî bi xwe nezan e, seyda dinêrî qamûs
Her yek bi dil dibêjin em miftiyê zeman in.

Bi kurdî ger bixwînin bê renc û bê giranî
Bê qeyd û şerh û haşî cahil bi xwe dizanin.

Ac. Şî'ra Cegerxwîn qîrîn, hawar û gaziya gelê kurd e : li ber çavê dinyayê, li ber çavê azadîxwaz, demokrasîxwaz, aşîûxwazên dinyayê welatê Kurda dû û dûxan, gelê kurd li ber zor û sitemê di gola xwînê de bê dost û heval û perîşan e. Mafê gelê Kurd ê di dest de bi tenê qîrîn û gazina wî dimîne. Diqîre ka ku dengê wî bibihîzin, ka ku yên ji wî bi xwe dengê xwe bibihîzin :

Welatê Kurda tev xêr û bêr e
Hemî maden e tev zîv û zêr e
Lê çi bikim îro maye j'xelkê re

Welatê Kurda hemî çîmen e
Egîd û şêr û piling tê hene
Hemî heval û pismamê me ne

Koma miletan ma qey tu ker î
Çavê te kor e tu l'me nanêrî
Yaxud dijmin î, ji me nagerî

Gunhê me çi ye bo çi deng nakî
Pirsê ji halê me Kurdan nakî
Em kêm ketine, tu me ranakî

Ma ne hêja ye, em herdem ba kin
Ax û xweliyê bi ser xwe dakin
Yan bibne dewlet, yan bêne kuştin
Yan dilxweş bimrin, yan dil bi matem.

Xakî Kurdistan bi qurban pir ciwan û paqij î
Xwîn rijandin pir kurên te wa li her alî rijî
Miletê kurd ta ku sax e ew ji vê rê nagerî
aferî... aferî...
Qadî Mihemed aferî

Ey Tirûman kuştina Qadî Mihemed ka çi ye ?
Qey edalet tim wisa ye, hukmê dîmûkratî ye
Lê bi kuştin û bi zîndan miletê kurd namirî

aferî... aferî...
Qadî Mihemed aferî

Meriv dikare şîrên siyasî û komelayetî yên Cegerxwîn li gora temayên wan bi vî awayî par veke :

1. Li ser rizgariya Kurdistanê
2. Li ser yekîtiya an yekîtîxwaziya gelê kurd

3. Pesnê qehremanên tarîxî-mîtolojîk ên kurd û îranî

4. Êrîşên li dijî şêx, axa, beg û dewlemendên ku li ber yekîtiya gelê kurd û rizgariya Kurdistanê bend in û tevkarê dijmin in.

5. Aşîti û demokrasîxwaziya cîhanê

6. Li ser têkoşîna çîna proletar û gundiyan

• 7. Şîretên li ser pîr û pergal, rabûn û rûniştinê.

Şîrên wî yên siyasî komelayetî bi piranî bi mebesta propaganda û ajîtasyonê hatine nivisandinê. Ji ber vî çendî dengê wan gurr e. Yên xwendina li meydana û kolana ne, yên li xwexistin û serxwerabûnê ne.

B. Şîrên evîndariyê : şîrên Seyda yên evîndariyê di du tofan de berhev dibin. Tofa pêşîn ew in ku dilketiya Seyda jin e an keç e, lêbelê ev jin, keç an dayik bi xwe sembola Kurdistanê ne. Di xwendina şîrên ji vî celebî gava çêl li dilketiya xwe dike, jineke bi ser û sinc, bi laş û gewde dixuyê. Lêbelê ev jina ji aliyê Seyda ve hembêzkirî û li ber ramîsana nişka ve dibe «dayika welat», «dayika Kurdistan». Şîrên wî yên ji vê tofê, meriv dikare bêje ku berdewama şî'ra me ya klasîk e, bi vê têveliyê ku di şî'ra klasîk de «Xwedê» di ya Cegerxwîn de cihê xwe daye «welat» an «Kurdistanê».

Şîrên wî yên tofa diduyan rasterast yên li ser evîna muşexes (konkret) e. Dilketiya Seyda jineke an keçeke zindî ye : bi çente, qundere, kember, bazin, guhâr e. Bi Seyda re li konser, meyxane û tiyatroyê ye, di locayê de carina bi hev şadibin. Bi hev re şerabê vedixwin, Seyda bi sêvên wê dileyize.

Şîrên Seyda yên tofa pêşiyê dûmahîka şî'ra me ya klasîk e ku şa'ir evîna xwe ya beşerî ji ber şerm û fedîya dinyayê ku bixwesta jî nikaribû bîaniya ziman, çêl lê bikira. Kirasê Xwedê li dilketiya xwe kirin meşrûiyetê dida evîna şa'ir. Ku meriv hin şî'rên Cizîrî ji «kirasê Xwedetiyê» bişêlihîne, ewê rasterast bibin şî'rên evîndariya beşerî, belkî piçek bîhna mustehceniyê jî jê bîne. Seydayê Cegerxwîn vî «kirasê Xwedetiyê» jê şêlihandiye, lêbelê «kirasê welat an Kurdistanê» lêkiriye.

Di şî'rên tofa diduyan de Seyda rêçîka evîndariya folklorîk ajotiye. Di stranên folklorîk an gelêrî yên kurdî de ji hezkirina keç û xort, jin û mêr re tixûbek kişandî tune. Nemaze di dûrikan de ji navê berjêr û ji navê berjor ewçend tişt tene gotinê ku yên hîn nebûyî ji berê şerm dikin. Ji aliyê bi serbestî gotinê li ser evîna beşerî Seyda rêçîka folklorê ajotiye, lê di aliyê form, aheng û gotinê de en'eneya xezelê meşandiye.

II. JI ALIYÊ TEŞE Û PÎVANÊ VE

Çi yên siyasî-komelayetî çî yên evîndariyê şî'rên Cegerxwîn ji aliyê teşeyên (form) xwe ve klasîk in. Piraniya wan bi teşeyê xezel û mesnewî hatine nivisandinê. Wekî Paul Robson mustezadên serbest û hin ên mustezad jî hene. Wekî dinê bi teşeyê musammat jî şî'rên wî hene ku ev gişt ji aliyê teşe ve teşeyên klasîk in. Ji bilî vana Seyda bi teşeyê dûrikên ber tembûrê jî çend şî'r nivisandiye ku «Ji Hevalekê re», «Gulperî», «Padîşeha Evînê» ji vana çend numûne ne.

Ji aliyê pîvanê (wezin) de şî'rên Seyda pîranî bi erûzê ne.

Çi ji aliyê teşe çî ji aliyê pîvanê de şî'ra Cegerxwîn şî'reke nû nîne, bi maneya kevinî klasîk e. Lê divê meriv vê jî ji bîr neke heke ew bi teşe û pîvana xwe ji ya kevin awarte biwa ji aliyê xelkê ve belkî ewçend nehata girtin û hezkirinê, di xwendina li meydana û kolanan belkî ewçend tesîr li gel nekira.

III. JI ALIYÊ NÛYÎTÎ Û KEVINTIYÊ VE

1. Ji aliyê teşe, pîvan, deng û ahengê ve şî'ra Cegerxwîn şî'ra Cizîrî ya bê mîstûsîzm, ya jiyana sed sala me ye. Qalib kevin e ruh nûjen e.

2. Ji aliyê ziman û xîtabî xelkê kirinê de Cegerxwîn Bateyî yê sed sala me ye. Bi zimanekî ku herkes jê têbigihîje û bi mebesta propagandayê herdû jî şî'r nivisandine. Bateyî propaganda dînî, ya hezretî Muhemed dikir, Cegerxwîn ya rizgariya Kurdistanê dike.

3. Xanî fikra dewlet danînê bi diyarî berpêşî milletê kurd kiriye. Lêbelê Xanî di vê de bêtir wek alim, filozof û dîplomat xebatê kiriye. Xanî dayetî û mamostayiya vê fikrê kiriye, lê Cegerxwîn mîlîtan û ajîtorê vê dozê ye : gotina xwe rasterast bi hêrs, qîrîn û navtêdanê dibêje. Ji bona ku meriv ji Xanî fêm bike divê ku meriv xwenda û zana be, lê ji bona fêmkirina ji Cegerxwîn ne hewce ye ku meriv xwenda û zana be. Herdû jî hunererê (sen'et) kirine xizmeta siyasê û civakê, lê hunera Xanî arîstokrat e, ya Cegerxwîn gelêrî ye.

IV. JI ALIYÊ FELSEFA JIYANÊ VE

Di şî'ra kurmanciya bakur de şa'irê pêşîn ku felsefa jiyane ya komelayetî û şî'ra kevin girtiye avêtiye, Cegerxwîn e. Di hoyên îroyîn de ev ji me re gelek manîdar neyê jî, di hoyên salên 1920 hetanî 1960 yên Kurdistanê de

gelek gelek manîdar e. Şa'îrekî ku ji melatîyê hatiye, bi salan bi vê felsefa kevnare ya di ruhê mirovan de hestî-girtî xwendin û gihîştina xwe bîriye serî, belkî heta wê demê ew û felsefa nûjen a rojava qet rûbarê hevûdu nebûbin, di nav komela kurdî de bi carekê radibe li dijî prensîbên bîngêhîn ên vê felsefê derdikeve. Li hember «La hewla wela quwete îla bilahî-l elî yul ezîm», «Er rizqû 'el-ellah», «El qeder la muxeyyer», «La rahatî fid-dunya»; ji bona ku mîletê kurd, karkêr û gundî, mirovên li dinyayê ji sitem û bîndestîyê bifilitin, di dinyake xweş û şîrîn de bi hev re bijîn rabûn û qîrîn, navtêdan di komelake mîna komela kurdî paşvemayî de tiştekî hindik û hêsa nîne, rasterast şoreşa bîr û ramanî ye. Gava ku meriv bide bîra xwe di hoyên îroyîn yên 1986 de tevî pêstûrî û sîtema kemalîzmê li ser dezgeh û damezranên dînî yên Tirkîyê, ji bo ray stendîne partiyên Sosyal Demokratên endam an nîvendamên Enternasyonala Sosyalîst diçin xwe davêjin şêxên Bîngolê, Bedlîsê, di ber wan digerin. Hebûna van «şêx», «dede», «pîr» û ruhbanan, nîşana bi hêz bûnê vê felsefa kevin û hê ji hev nebişkîfina avahiya komelatiyê kevnare ye. Di vê rewşê û di hoyên 1920, 30, 40, 50yan de bê piştgiriya siyasî an îdeolojiya resmî ya dewletekê li hember vê felsefa kevin têkoşîn barekî giran, karekî zehmet e.

Ruhê ku jiyane dide şîrên siyasî û komelatiyê yên Cegerxwîn ev felsefa wî ye. Ev felsefa wî ye ku bizota têkoşîne û ji kurdûna xwe nefedikirinê, berevajî ji kurd-bûna xwe serê bilind ragirtinê da nîşana me.

BÊŞANSIYA CEGERXWÎN

Rewşenbîrên hevalên Cegerxwîn yên wekî Bedir-Xaniyan, Cemîlpaşazadeyan li Îstanbûlê, li Ewrûpayê xwendina li gora hoyên wê rojê ya bilind û nûjen xwendibûn. Bi hindikî bi çend zimanên rojavayî zanibûn, ew û kultura rojava rûbarî hevûdu bûbûn. Bi hindikî di aliyê şîr û edebiyatê de naskiriyên Namîk Kemal, Tevfîk Fikret û Halî Zîya bûn ku ev jî neynika edebiyata fransîz ya li Dewleta Alî Osman bûn. Îstanbûl merkeza tevgera huner û edebiyatê bû. Cegerxwîn ji van îmkanên hevalên xwe bêpar bû. Teoriya wî ya edebiyatê teoriya belaxeta li hucrîk û medreseyan, ya di navbera melayan de bû. Feqehên ji malan şîv berhevkir, melayên mirî-şo ne bi alîkariya hin «musulmanên ehlê xêr» be, nikarin kitêbên xwe yên xwendinê bikin, di ku de ewê kitêbên kultura giştî ya ji dervayê xwendina mecbûrî an yên li ser huner û edebiyata nûjen bikin.

Cegerxwîn di van hoyan de jî. Di jiyana xwe de timî çî bigre «qaçax» bû. Gava ku Nazîm Hikmet ji Tirkîyê reviya cihekî mîna Sovyetê lê sitarî kir, lêbelê cihekî ku li Cegerxwîn sitarî bikira tunebû. Ne Tirkîye, ne Sûriyê, ne Îraq û heta şoreşa 1961-1975 jî lê sitariyê nekir.

Şa'ir, nivîskar, hunermend ku dîsa dîsa nexwîne, negere, nebîne lênekole dê çawa pêş ve bibe ? Ku ew pêş ve nebe dê çawa bikare tiş tîn nûtir û hêjatir biafirîne ? Ji Sûriyê heta Îraqê, ji Îraqê heta Lubnanê, ji Lubnanê heta Swêdê Cegerxwîn ji ber zor û sitemê reviya, ne ku geriya. Ev ger ne gera kulturî bû, lê reya zerûrî bû. Loma ji dîwana diduyan Sewra Azadî pê de êdî nûyîtyek, xweberiyek di şî'rên wî de dîtî, dengêkî nûtir bihîstî zor e.

GOTINA DAWÎ YA VÊ NIVÎSARÊ

Şî'ra kurmanciya bakur ku bi şî'ra Cizîrî li asoyê edebiyata me geş bûbû, bi şî'ra Xanî kete xizmeta îdeolojiya milî. Di pey Xanî de hebûneke xurt nîşan neda, di nav mirin û jiyane de ma. Cegerxwîn bi giyaneke nû jiyane dayê, şî'rê ji dîwan î dîwanxana derxist, bire meydan û kolanan.

Cegerxwîn rûpela didaktîzmê li şî'ra kurmancî zêde kir. Didaktîzma Cegerxwîn di hindava guhartina rewşa siyasî û komelayetî de ye : hişyarkir e, ronîkir e, têkoşer e. Heta şoreşa Kurdistanê serkeve wê şî'ra Cegerxwîn ji aktueliya xwe, ji jîndariya xwe tu tiş tekî winda neke, wê her van erkên xwe bi cih bîne û bi wî awayî jî Cegerxwîn dê bijî.

BÎRANÎNÊN IHSAN NÛRÎ PAŞA (V)

Roja din qomandarê kurd zanî ku tîpek hêzên Yekîtiya Sovyetî ji bo yarîdeya bi hêzên pelamader ên Dewleta Tirkîyê ji çemê Aras derbas bûye, palên bakurê rohelat ên Agriya Piçûk dagir kirine. Ev êdî ji bona têkoşeran girîng nebû, ji ber ku ew li nav deryaya neyar ketibûn, ava wê deryayê ji bona xeniqandina wan zehf zehf bû, çiqas zêdetir bibûya bê tefawut bû. Têkoşerên Agrî li pêşiya ev hêzên mezin û hevkarîya dewletên Sovyet û Iranê bi dewleta Tirkîyê ji bo jinavbirina* navenda têkoşerên kurd ên azad têgihîştibûn ku bergiriya qors hêç kelk û faîde nîne. Bi taybetî ku jin û zaro ji hemû aliyan de ketibûn bin guleyên neyar, rizgarkirina wan gelek giran bû, dîsa dilê wan nedihejîya. Serokên Agrî civînek pêk anîn û paş axaftin û wurdûnan* qerar dan ku ku ta giyanê wan heye ji Agrî dernekevin, şer dirêjî bidin û bergiriya Agrî bikin. Biryar dane ku paş teqîna fişenga dawîn bi xencer û kulm bikevîne nav neyar. Wan ên ku dixwazin kela azadî ya Kurdan helşînin zikê wan bidirrin, bi diran tike tike bikin, bi hevra bimirin, ev rêya azadî ya neteweyî ku êdî nikarin ta amancê bipîvin, qenebe bi bireweriya xwe ku hatine kuştin bi serbilindî û nebezî ji bona girtina mafên neteweyî yên kurd bi diyarî bi cî bihêlin, ta ser meşqê ji bona ên mayî û zar û piçûkânên neteweyê kurd bin.

Çi çak dibû wan ên ku meznayetiya hissa canbihurî ya kurd li pênavê destxistin û parastina azadiya neteweyî ya xwe de dudil in, bawer nakin, vê menzera bi şehamet bi çavê xwe bidîtin. Mîna ku çiya û newalên Agrî bi lawên xwe hemawaz bûne dibêjin :

*Neyzeyên Tirkan
Ji xwîna Kurdan
Dengê tîfîngan
Mêrxasên welat*

*dirandin zikan
sor bûn newalan
çiyayan hildan
hawar bigihên*

DERYA NEYARAN

Pelamarên dilêran ên Kurdan dest pê kiribûn, Belam çî faîde ! Wekî guleyek li nav deryayê bavêjin di pêlên xêşîngîn de dişkevî, diçû êdî nedizvirî, li dawiyê

xurekê avê dibû. Li rastî de tenasubê hejmara hêzên Kurd û Tirk dilopek av li nav derya bû. Jiyan hêjahiya xwe ji çeng dabû, kuştin û kujran karekê adî bûbû. Li berê bakur ji aliyê Qorxan bi çiyayê Kûpgol ku bi destên Tirkan ketibû rikêbên qors kirin, hin ciyan girtin, Tirkan bi aliyê Qabaq Tepe paşekêş kirin, aliyek bi Mîx Tepe aliyê din bi zinya Agrî şalavayeke xurt birin, neyar pare direviya, belam beramberê hejmareke bêhisab ê neyar akamê* ku dixwastin bi dest nehat. Dîl ku digirtin çekên wan distendin û wan di cî de berdidan. Ew navçeya ku di destên Agriyîyan mabû, şewat tê nebû, av jî kêmbû, birçîtî zêde dibû. Çend rojek her çawa bû, şer dirêjî kêşa. Frokeyên tirk kela azadî ya Kurdistan timî bombaran dikirin, qurban zor bûn. Birîndarê kurd di ev halê şerpezeyî de jî dîsa vîneyeke* azayetî û bicergî nişan dida, bomb hestiyê çongê wî çend tike kiribû, hêviya jîna wî nemabû ku parepareyê wan ên çongê şikesteyê xwe li pêşiya wan ên ku hatibûn serî dilivî, çaxê qomandar li halê wî pirsî gote wî : “Ez zehf pîr im, çak dizanim ev birîna min êdî çak nabe, ezê bimirim, şukir ji Xwedê dikim îro me qurbanê rîya azadiya kurd kir, hêç xesarek din bi zariyên Agrî nehat, têkoşeran parast.” Min ji wî re negot Edo Emkî hatiye kuştin.

Paş çend roj hêzên Agrî ji tariya şevê kelk girt, xwe bi nêzikê bajêrê Başkend gihand. Başkend li bakûrê rohelata Agrî û rohelata deşta Ixdîrê, navenda navçeya Araliq bû, rûniştevanên wê tirkziman, nêzikî çemê Aras -sînore Sovyet- bû. Berî beyanî şer dest pê kir û saetek paş derketina tavê hêzên Kurd bajêr dagir kirin. Eskerên tirk bajêr berdan, hêzên kurd bi dû wan ketin. Şer dirêjî kêşa, Kurdan rêya Ixdîr li wan birrîbûn, ew nikaribûn xwe bifilitînin, bi aliyê sînore Sovyetî paşekêş kirin, paş dayîna xesarek zehf nivê esker dîl ketin, ku hejmara wan sed û pêncî kes dibûn. Sî esker jî li nav bajêr dîl ketibûn, ên mayîn xwe gihand qerexê Çemê Aras, bi sînore rûs. Rûsan Kurdan li bin agirê reşaş û guleyan girtin, eskerên tirk ji destên Kurdan rizgar kirin, pena* bi Rûsya birin. Paşê hate bihîstin ku dewleta Yekîtiya Sovyetî gelek qedrê wan girtiye û wan bi çek û cebxana wan ji perrê Narqara bi şarê Ixdîrê rewan kiriye.

Rûniştevanên Başkendê ji hatina hêzên Agrî gelek xweşhal bûn, bi germî bixêrhatinî kirin û li pêşiya ala Kurdîstana azad ku li ciyê ala Komara Tirkîyê li ser banê xaniyê hikûmetê yê nahiya Başkendê kêşan pez qurbanî kirin.

Mela Huseyn, têkoşerê eyan û niştimanî ku ji navçeya Wanê hatibû Agrî û li nav xêla Geltûrî dijî, li gel Emerê Besê, serekê xêla Geltûrî, li gel hêzên pêwîst hildabûn ser xwe ku çaxê pelamardana Başkendê, Taş Burun dagir kin û rêyan ji hêzên arîkarî yên tirk bigirin. (Ev Taş Burun ne Taş Buruna Bayzîde ye, cîyek e li ser rêya Ixdîr û Başkendê). Belam ew jî ta nivê rê çûbûn, dîtibûn ji Tirkan xeber nîne, zivirîbûn ser Başkendê. Ev şer heşt saet kêşa. Ji vî şerî jî Zuhdî Güven bas kiriye, dibêje ku pey vî şerî, roja din Tirkan alayek esker şandiye, vê Taş Burunê girtine. Paş çend rojan, Emerê Besê, serokê hêza Geltûrî ji bona cubrana heleyê pêş, xwe rasperdira bi hêzên xwe pelamara Taş Burun bide û bigire. Wan bi mêrxasî û fedekarî rikêb kirin, eskeran ji çadirên xwe derxistin, belam bedaxewe* di vê demê

de guleyek neyar singê vî qaremanî qul kir, tevî şuhedayên azadiya kurd kir. Şerkaran şer domandin, çend giran ji destên Tirkan derxistin, belam wê çaxê hawara Tirkan ji Ixdirê bi maşînên* barî gihîşt, êdî nikaribûn ev ciyên ku dagir kiribûn biparêzin. Serokê wan jî şehîd ketibû, ji pêşiya bomb û mîtralyozên neyar zivirîn şûna xwe ya berê.

Zuhdî Güven li ser vî şerî jî dinivîse : "Li tarîxa 7 avgust* şaqiyên malbenda Araliq helperanek numayîşî çêkirin. Li ser vî, tabûrek peya û çar top, li bin fermana qomandarê alayê Kamil Beg bi Taş Burun, navbera Ixdir-Araliq şandin xeyn ji wî bolûkek siwarî û tabûra sînorî ya Ixdir li jêr fermana alayê danîn. Li Taş Burun em li çavnêriya karesat* bûn. Li Tarîxa 9 avgust bi telefonê bi qomandarê alayê gotin ku li navçeya Araliq Kurd dixwazin şebxonek* xin. Bolukek sînorî û tabûrek ji alaya me li bin fermana Fuad Beg li gel hêzên din bi navçeya Araliqê çûn. Paşê tê gihîştin ku bi şev Kurdan bi Taş Burunê şevxon dane, bi zabitên û eskeran kuştî û birîndar dane. Paş lêkolînewe em tê gihîştin ku Ihsan Nûrî ji bona ku çek û muhîmatê Taş Burunê bi dest xe, li rapêrîna girîng a xwe kelk bigire, çun zanî ku li wê derê hêzên esker gelek e, ji bona ku ew hêzan du beş ke bi çar sed mêr li aliyê Araliqê numayîşê daye, qomandarê me xapandîye, midirê navçeyê tirsîyaye feryadê bilind kiriye, me jî vê hêzê şandîyê aliyê Araliqê, wê çaxê Ihsan Nûrî li jêr fermana Emerê Besê hêzek şandîye Taş Burun û xesaretê daye hêzên me."

Rojnameya Tirkîyê bi navê Cumhuriyet rûdavên ku çil sal berê çêbûnê dinivîse, li nava wan ên ku li ser Kurdistanê bûne û bi destên min gihîştine li vê derê dinivîsim.

Ji Cumhuriyeta 27 julî* 1930 "Kurdên Hekariyê". "Eşqîya ku ta îro li sînorê me û erdê me pelamarê kirine, ji beyn birine, îcar jî ji aliyê Iraq hedîseyek derxistine. Şêx Herzêl ku li navçeya Mûsilê rûdinê, 500 suwariyên wî 21-22 julî li malbenda navçeya Hekariyê pelamar dane, hêzên sînoran qors pêşiya wan girtine, zor xesaret dane wan, ji sînor derxistine. Mebesta wan her çi be hêzên me di nivro de bêhêztir kirine.

Li Çiyayê Agrî rûdave mîna berê ye. Qomandarê hêzên mezin ku li ser şaqiyên Agrî wê pelamar bike, Salih Paşa - Omurtag- di vê babetê de wisa gotiye : «Pelamara me ya diduya wê di van nêzikên de dest pê dike. Şaqiyên ku ji ev ciya car-caran bi deşta Ixdirê dikevin, xesaretê didin, emê bi tevayî bigirin. Wan ên ku li Çiyayê Agrî rûniştine, piştê wan hatiye girtin, di gemaro de ne, nikarin bi Iran biçin...». Evê ku li Çiyayê Agrî şaqiyên idare dike Ihsan Nûrî ye. Ew zabitekî ye ku ji ordûya me revîye. Xaîn berê tevî Kongrey (helperan) bûye, bi Hezretî Gazî* erzî tazîm kiriye. Ihsan Nûrî di vê kongreya şer de li babetê kurd hinek tiştan xwastiye, dîtiye qebûl nebûye, xeyidiye, xwe hilkêşaye çiya. Eşqîya ji wî re Mişîr xîtab dikin, ev xelkê Bedlîsê ye, jina wî tirk e".

Ji Cumhuriyeta 29 julî 1930 :

".. Wez'ê Agrî mîna berê ye. Şaqiyên ku li bin bombên frokeyên me naumîd û bêhal bûne, taqeta pelamara wan nemaye, tenê van rojan beyaniyan avêtine ku sûretê wan li jêr e : "Gelê brayên kurd liyaqeta we heye bibin neteweyekî mezin ! Temamî

neteweyan ji bona serbixoyiya* xwe qors dixebitin. Îro neteweyê aza yê me kurd hê li bin destên mezalima tirkan dîl maye. Gelo ji vê şûnde jî ji vê jîna dîl tehemul dikin ? Bi me li rojava ta sînorê iran û li nivro ta sînorê Iraq erdê fire hatibû dayin. Ev zeviyên ku ji zor kevn de malê me bû, em ji bo girtina wan bi ser xwe rabûne, helsane, bi ev cîhada muqedesane bizeliqînin !..“ Di aliyê din jî xeyn ji civata Xoybûn me bihîstiya komeleyek din ji pêk anîne ku amanca wê yekkirina temamî Kurdistan.”

Dîsa ev rojname di tarîxa 3 julî 1930 de nivîsiye : “Giliyê axir ê me bi Iran” “Muxbîrê rojnameya **The Times** ji Istanbul li rojnameya xwe nivîsiye : “Li Çiyayê Ararat bi hezaran şaqiyên kurd ciyên mustehkem ji xwe re girtine. Kurdên Iran jî bi wan alîkariyê dikin, yarmetî didin. Erkanî Herbiye ya Tirkîyê ji bona temirandina Şoreşê hêzek 66 hezar esker û cendirme û 100 froke bi navçeyên Wan û Bayzîdê şandîye, ev hêza mezin ji bona temirandina wê bes e..” Hikûmeta me siyasetê di kêleka Dewleta Iranê ber bi çavên xwe girtiye, di nav 4-5 rojan de giliyê axir bi noteyek dayê wê. Ev note ku tewsiye û tenbîhek e bi Iranê, zor şedîd bû. Iran di welama noteya yeka de gotibû “munasebetên muşterek ên me semîmî û brayane ne. Tiştê ku li nav note nivîsîne neheq e û li babetê ev helsan tucar têkeliya me nîne”. Di noteya duwemîn a me de : “Di munasebetên dostayetî de pêwîst e sînorê mişterek bi hevra biparêzin. Berê kesan ji zeviyên xwe helperîn bi sînorê cîran re tê gotin tecawiz. Dewleta ku li gel şaqiyan yek be iddiaya dostayetî ya ev dewlet pûç e, bê ehemiyet e. Heke îmkandayina muzaheret bi helsanê şaqiyan dirêjî bidin, li gel çekên meşrû yên parastina xwe ji beynbîrîna şaqiyan li Iranê pêwîst dizanin !”

Çend roj beriya wî li Iranê karesatek qewimî ku bû sebebê têkçûn û pejarey zehf Agriyîyan û arîdana Iran bi Tirkîyê, bi ev çeşne rûxana* binageya Agrî pêk hêna. Paş şkana Geliyê Zîlan, birek jin û zariyên wan çûne nav xêla Celalîyên Iranê ku li nav sînorê Tirkîyê çadir daçikandibûn. Zozanê hoza Xelkan ji Celalîyan li rûyê xeta sînorê Iran-Tirkîye, li navçeya Ovacîk bû. Hêzên tirk bi bihna hatina mihacirên kurd bi Tirkîyê pelamar da ser vê malbendê, bi çeşnê ku frokeyên wan navçeya Çaldîran, li Iranê, bombaran kir. Xalid Axa, serokê xêla Celalî, û reşmalên xêla wî di ber pelamara Tirkan ketibû. Ji bona ku jin û zaro û keriyên Xêlê bi destên Tirkan nekevin û ji ber ku ji xwe çaxê daketin ji zozan jî ghiştibû, paş şerek li bin gulebarana Tirkan geriyên deşta Ovacîkê. Tirkan şûna wan dagir kirin. Di welama ev dagirkirin û bombaran erdê Iranê, fermanarê sînorê Iranê hêç karê berberekanî nekir, tenê fermanarê navçeya Mako ferman da xêlê ku ew tevî jin û pez û dewarên xwe bi ew şûna ku li ber pelamara Tirkan ketî, hêzên Tirkan dagir kiribûn, bizvirin ! Ev ferman ji bona xêlê diyar nekiribû an bizvirin tevî jin û zariyên xwe werine kuştin, an teslîmê Tirkan bibin ! Ji bona wî ku ji aliyek sar û serma, ji aliyê din birina jin û zaro û keriyên nav agirê neyar ! Ev ne tu rê bû !

Xalid Axa, di welama vê fermanê de bi fermanar got : «Hêzên Tirkan pelamara erdê Iran kiriye û birrekî dagir kiriye. Em ji bo parastin û derxistina neyar ji axa Iran

bi hemû çeşne amade ne. Zabitek û çend esker bidin. Em tamamî tifingên xwe bidin bin fermana vî zabitî û tev bi hevra herin axa xwe ji destên neyarê dagirker derînin. Ji ber ku birina jin û zaro bi nav şer nabe, bipezirin ku reşmalên me dîsa li vir bimînin.» Belam fermanarê Mako di qiseya xwe ya pêşî de israr kir.

Roja din, yawer -bînbaşî- Fethullah Xan li gel desteyeke siwar, ku birrek wan ji rûniştevanên tirkziman ên Mako bûn, hate nav Celaliyan. Mihemed Emîn Axa, ku brayê Xalid Axa û reîsê ev beşê xêlê bû, çû peşiya wan, bixêrhatinî got. Yawer destûr dide :

- Ji Mako bar kin, şûna zozanê xwe, bi aliyê sînor herin !

Mihemed Emîn bi welamê dibêje :

- Şûna reşmalên me eskerên tirk girtine, birina jin û zaro, kerî û malên me di hewla me de nîne. Belam ez bi xwe û çekdarên min li jêr fermana te ne, li ku ferman didî, em diçin !

Yawer Fethullah dibêje :

- Pêwîst e li gel jin û mindal û pêz û dewar tev herin, û niha jî dest pê bikin !

Mihemed Emîn Axa lê vedigerîne ?

- Ji bo çî jin û zariyan bavêjin pêş guleyên neyar, bidin kuştin. Em bi xwe hazir in biçin.

Di vê axaftinê de Yawer Fethullah heftîra xwe hildikşîne, Mihemed Emîn Axa li pêşiya konên wî di kuje û hespê xwe dibezîne direve ! Mirovên Mihemed Emîn Axa ku hemû çekdar bûne, ji bo xatirê Dewletê li pey wî guleyek jî navêjin, tenê siwarên çirîk* ku li gel wî hatibûn digirin, tifingên wan ji destên wan distînin, ber didin.

Xalid Axa, çaxê hate ser cenazeyê brayê xwe, kaxizek bi serokayetiya Mako dinivîsê, dibêje : «Brayê min hatiye kuştin, bi qurbana Şahensah be ! Çun payîz e, xêl ber bi şûna nişteci ya xwe diçe, tikam wa ye peşiya wan negirin !»

Bi şev bar dikin, dikevin ser riya xwe ya zivistanî. (Xêl di hatin û çûyina zozanan de bi şev diçin, bi roj dimînin, pez û dewarên xwe diçêrînin). Nêzîka nivêşevê digihên tenga Gacot. Postê eskerî pê dihise, jin û zariyan gulebaran dike, çekdarên xêlê jî rikêbê ser postê eskerî dikin, eskeran û zabitê wan digirin, çekên wan distînin, rêya xwe vedikin.

Yawer Fethullah Xan bi ev çeşne pîlan û nexşeya çepelê xwe ku yarîdeyê Tirkiyê bûye bi rê ve dibe û xizmeteke baş bi Tirkan dike.

Roja din ev deng û bas ghişte Agrî. Ji ber ku ev karesata naxoş bi çakî tamam bibe, fermanarê kurd li gel çend kes ji serekên mezin ên Agrî çûne nav xêla Celaliyan, wan zabit û eskerên Iranî ku dîl ketibûn û Kurdan li gel xwe anîbûn dane berdan û çekên wan dan şandin aliyê Mako. Ji bo bicihkirina vê karesatê û dawîpêhênanê bi qomandarê leşker Hesên Xanê Muqedem xeber şand got :

«Li babeta vê karesatê her çawa ku Dewlet pê xweş be û her fermana ku bidin wê di layê fermanarê kurd de cî bi cî bibe.» Qomandarê leşker general Hesên Xan, zabitek bi navê Agalarof şand cem qomandarê kurd, gotûbêj kirin. Agalarof

got : «Mûsa Ibrahîm, serokê hoza Sakî, raportê daye, gotiye ku siwarên Agrî xwe hazir kirine, rikêbê sînorê Iran bikin !»

Mûsa Ibrahîm tevî binemala xwe li ser girê Ayibey, li kêleka sînorê Iran kon vegirtibû. Tê gotin Mûsa Ibrahîm ji aliyê Yûsûf Xan, naib-serokê postê sînor ê Ayibey vadar bi nivîsîna vê raportê bûye, zabitê navberê jî tirkziman bû, ji bona temamkirina nexşeya reîsê xwe Yawer Fethullah Xan ji wî destûr girtibûye. Belam qomandarê leşker di dawîya lêkolînan û bi cêribandinên xwe yê çend salan amanc û mebesta Agriyîyan çak dizanibû, gotibû «Bawerkirin nîne ! Ihsan Nûrî wî karî nake !»

Ji bona mutme'în kirina dewleta Iranê Xalid Axa ji serokayetiya xêla Celalî hildan, kurê mezin ê wî Emo Axa kirin reîsê Celalîyan, brayê wî Mistefa û kurapê wî Hesênê Xalid ji bo nîşandayîna hesta pakî ya xwe şand Mako xizmeta qomandarê leşker. Qomandarê leşker Mistefa li gel xwe bi Tebrîz bir, bi riz û hurmeteke zehf dîsa anî Mako, ji rehma dewletê mutme'în kir.

Xalid Axa li nav bajêrê mako de dostên berêz hebûn ; her wê rojê ji wan yekî bi Mistefa kurê Xalid dibêje : «Îşev hêzên esker û çirik her aliyên konê bavê te gemaro dikin, wê Xalid Axa bi jîyan an mirî bigirin, zû here ji wî re bêje.» Mistefa bi lez ji Mako bi rê dikeve, bi zomayê bavê xwe diçe, li mala bavê xwe nexşeya emîrê leşkeran dibêje. Xalid Axa ciyê zomayê xwe diguhire, hinek dûrtir diçe, çunkî bawerî zehf bi ew dostê xwe hebû. Kurapê Xalid Axa, Hesoyê Eyûb, ku konê wî parre li nêzikî Irxin bû, bawer nekir, ji ciyê xwe nelibitî.

Giliyê dostê Xalid Axa rast derket. Wê şevê desteyek ji hêzên dewletî çûbûn, esker û çirik-evanan esker nîn in ji bo arîkariya dewletê bi destên xwe çek dane - dor û berê ciyê zomaya Xalid Axa dixwazin bigrin, dibînin cî vala ye, pêş de diçin, çadira Hesoyê Eyûb gemaro didin. Sibê zû, Hesoyê Eyûb çaxê dixwaze pez û dewaran bi rê ke lê dixin, dikuji, çadiran jî gulebaran dikin û jina wî jî tê kuştin. Şivan û gavan û çend mêr ku li zomayê bûn dest bi şer dikin. Bi dengê tîfingan desteyek siwarên kurd tîn, tevî şer dibin, hêzên dewletê dişkênin. Pey şkestê Kurd pey wan bernadin, xesarek zehf didin wan, bi taybetî ji çirîkan gelek hatin kuştin.

Serokên Agrî ketin navê, pêşiya xêla Xelkan girtin û îtaeta wan bi dewleta Iranê temîn kirin. Belam tê gotin ku ji dewletê sar bûbûn, êdî baweriya wan nemabû. Ev karesatan ku bi hêç çeşnê Kurdan tavanbar nebûn, ez nizanim deng û basên wan çawa bi dewletê gihandine ku li layên Dewleta Şahensahî Kurdan hemû şaqî dizandiran, ku serencî e'la Hezretî Şah bi layê Tirkan rakêşa û yarîdeya wan kir ta Kurdan ji beyn bibin û Agrî belav bikin. Her çend pêş de gotibûm, zor tê ihtîmal dayîn ku ji rûyê raporta derew û muxrizane ya Yawer Fethullah ê tirkziman, ku li gel binemaleyê Serdarê Mako jî xizmayetî kiribû, bibe belam nedibû karê çarsale yê Agriyîyan beramber bi dewleta Iranê ber çav bigirin li vê raportê, fikir bikirana tenanet fermandarê kurd, zor pêş vê rûdavê de çaverewanê rojeke wa bûna pêşî girtin ji dewleta Şahensah re çend tîk û sekalayeke kiribû.

Bedaxewe hinek tirkzimanên Azerbeycanê binaxeyê* xwîn û rêgezê xwe nizanin ! Heke di vê babetê de lêkolîne vebin, mêjûyê kevn ê Iranê bixwînin, bi çakî dibînin ku berî ku Moxolan û serdarên tirk hatine Iranê, rûniştevanên pir ên vê malbendê Iranî bûn û paşê jî niştimanê* bav û kalên xwe nehiştine, bi ciyên din neçûne. Ev qas salên dûr û dirêj, li jêr Azarên hakim ên tirk ji tîrsa xwe fêrî zimanê tirkî bûne, zimanê dayik û bavê xwe ji bîr kirine, îro jî xwe Tirk dizanin û Tirkan dixwazin. Bi ev çeşnî ji rêgez û netewayê rasteqîn ê xwe xiyanet dikin. Belam di nav wan de zehfên têgihîştî henin ku rêgezê xwe dizanin.

☆☆☆

☆☆

Ji welat dûrketinan (mihacir) ên Geliyê Zîlan hatin Çiyayê Agrî. Bi vî teherî jin û zaro zor rijiyane Agrî, di babetê xwarin de zor tengasî peyda bû. Di vî şerê dûr û dirêj de pêşmerge tîfing û fişengên xwe ji destên neyarên xwe digirtin, belam fişeng têra wan nedikirin û ji hêç ciyî yarmetî nedihat.

Zomayê Lezgîn Silo, mezinê serokên Sakî ku li nav Zinya Agrî konê xwe vekiribûn, pez û dewarên xwe ji kaniyek ku ji wê derê derdiket av didan. Saeta dûrketinan ên welêt ên Geliyê Zîlan gihiştine ser kaniyê, ava ev kaniyê ku xuşexuş dikir, çikiyâ, êdfî qet av nehat. Xwedê dizane temenê vê kaniyê çend hezar sale bû, ev av bi ku çû ne eyan e !

PELEMARA DAWÎN

Frokeyên Tirkiyê bi nexşeyek, rûniştevanên Agrî li bin bombên derzî yên qolkirî yên xwe girtibûn û zû bi zû li ser esmanê Agrî difirin. Carcaran Kurdan bi guleyan lê dixistin, salim bi şûna daxistina xwe nedizivrin. Yek ji wan frokeyan ji bona xwe zehf bilind firiye, xwe bi bilindtirîn qocê Axrî gihand. Ev êdfî ji bona Axrî qabilê tehemul nebû, li ber mezinatiya wî giran dihat, sirrên ku ta îro jî çavên Benî Adem veşartibû îro Agrî nedibû rê bide neyarê lawên xwe, ê ku ev qas cesûr bibe, bilind bifire, serê wî bibîne ; kulmeke xurt a bayê Agrî frokeyê bi navçeya Araliq avêt xwarê !

Ser û bendê geranê ji bo serbinî û avadanî hatibû. Konên Agriyan hinekî berjêr hatin. Kurê aza û nebez ê Huseyn Paşa, Nadir Beg, li gel siwarên xwe ji Agrî derket çû xwarinê peyda bike. Li vir pêwîst e bêjim ku Huseyn Paşa Memo û Nadir, bi pêçevaneyê bavê xwe, li pênavazadî û xebat bi neteweyê kurd canbaziye kirine û li layên hemî niştimanperweran riz û hurmeta wan gelek bû. Pêwîst e dîsa bêjim ku kuştina Huseyn Paşa, tevî hemû sûc û tavanên ku bi qewl û li pênavazadî neteweyê xwe kiribû hemû niştimanperweran mutesif kir, bi çeşnê ku qatilê wî Medenî, ku kurê Hecî Mûsa Beg, mezinê navçeya Mûş û netewexwaz bû, bi tavankar û xayin zandin.

Fermandarê Mako ev hemû bawerî û hêviya ku Agriyîyan bi wî û bi dewleta Iran hebûn ber ba da, bi çeşnê ku mulazimê ewel Agalarof bi sînorê Agrî şand, bi fermandarê kurd spart ku Argriyî dikarin karwanek bi Mako bişînin, her tiştê ku ihtiyaca wan heya, bigirin, bibin, ta roja ku balyozê sovyetî, yê ku li Mako dima, hatina karwanê me didît û bi Tirkan xeber dîda. Heke bi rastî ev pêşneyar rast û bêxerez bibûya yarmetiyek mezin dibû ji bona Agriyîyan di van rojên tengiyê de. Belam bedaxewe ev jî ajavaneyek* bû ji bona fêl lê kirina xebat û kêmkirina hêzên bergirî yên Agrî !

Agriyîyan, her wekî di laperên pêşî de min nivîsiye, xwe ji rêgezê pakê Aryayên Iran dizanî, çaverêya hêç çeşne karê neyarane ji Iran nebûn. Ji bona wî bi yarîdedana qomandarê Mako gelek kêfxweş bûn, bi şukrane û imtihane karwanek mezin durist kirin û bi rê xistin. Mixabin Agriyîyan êdî rûyê vê karwanê nedîtîn. Çunkî roja din a birêketina karwanê ordûyek sî û sê hezar Tirk, bi top û bomb û frokeyên duwayîn û mezintirîn êrîşa xwe ser bingeya Agrî dest pê kiribû. Ew beşê axê Iran ku ketibû piştê Agrî ji bona serkubî Kurdan ji aliyê dewleta Iran dabûn bin destên ordûya tirk. Wa derket ku fermandarê Mako li ciyê ku vê axa navberê daye bin destên ordûya Tirkan bi fermandarê Kurdan bighîne, wî xapandiye, hinek hêzên çekdarên wî û dewarên wî ji destên wî girtiye bi Iran biriye. Keyn ji wî, bi dûrxistina xeta Iran ji sînorê Agrî bêşik ji xêla Qizilbaşoglu ku çend sal bûn hatibûn bi Tirkîye, di ev şerê azadî de rasperdeya parastina bakurê-rohelat a Agrî -Serdar Bulaxê- kiribûn, ji aliyê fermandarê mako axaftin, bi wan dayina dilxoşî û emandanê bi Iran kêşa bûn. Çendik li navber jî hikûmata Tirkîyê bi dek û dolab, fêl û fişal û li gel tirsandin dixwast têkoşeranên Agrî ji Agrî biqetîne û di bin fermana xwe ke. Bi taybetî di nav ji welat dûrketinan ên Heyderî gelek hewil da. Kaxizek ji Bro Heskî û Şêx Abdulqadir re nivîsî û dilxoşî dane wan û ji tavaneyan bihurî û pêşneyar dikir ku çekdarên Celalî û Heyderî bizvirin bi ser gundên xwe yên berê. Fedayînen kurd bi pêçevaneyê vê pêşneyarê, birçîtî, şerpezeyî û tenanet mirinê li jêr sîbera* ala netewayî ya xwe ji zivirîn bi jêr hikmê Tirkan çaktir didîtîn. Li nav wan de tenê Hesen Axa Heyderî li gel kurê xwe Bayzîd Axa zivirîne Tirkîyê. Gerçî pêşmergeyên Heyderî pêşiya wan birrîn, xwastin wan bikujin, belam serokên Agrî pêşiya wan girtin, nehiştin bi ew kalemêr azarî bighînin ! Paşê hate gotin ku pey şkeşta Agrî Tirkan bi ev kalemêr ew qas lê dabûn ku ew li jêr şellaq de miribû.

Pelamardana bi Agrî dest pê kir. Firqeyên leşkerên tirk bi pêş ve dihatin, Agriyîyan ji pişt, ji sînorê Iranê emîn bûn, vê navçeyê bêlayan* dizanîn, jin û zaro, pez û dewarên xwe bi vî aliyê nêzikê sînorê Iranê verê kirin. Pêşmerge pêşiya rikêba Tirkan girtin, dixwastin mîna salên pêş hêdî hêdî neyaran bi aliyê navenda Agrî bikêşin, biwestînin, li nav kevirên mezin, zinarên bilind û newalên kûr belav bikin û ji nav bibin.

Desteyek frokeyên neyar li esmanê Agrî difiriyan, bombên xwe bi ser jin û zariyên bêtavan direşandin. Çaxê ev deste diçû, desteyên din diyar dibûn, bombaran dikirin. Broyê Heskî li gel çend kesên Hesesorî bi layê rastê biribû,

rojawayê me girtibû, weka bizmar xwe bi zewiyê kutabû. Pelamara peyderpey a Tirkan nikaribû wî ji ciyê wî bilibitînin; tenê ecel dikaribû dengê tifinga Bro bitemirîne.

Roja duwemîn şer awa bû ku herdu alî bi hesabê xwe ji akamên şer razî bûn. Roja sisiya pêşmergeyên Agrî ji xwe re bi fedakariyek zêde bi berdên bîrewer ên bav û bapîrên xwe pal dabûn, ketibûn şerekî qors û xwînîn. Wê çaxê ji Ayibey, postê sînore Iranê, berê dengê topê, pey wî dengên tifing, reşaş û mîtralyozan bilind bûn û dirêj kêşan. Ji bo pêşmergeyên Agrî zehf naxoş û nalebar bû ku li gel nîzamiyên Iran bikevine şer. Fermandarê kurd ev hatinê ji bed tê gihîştin qewimiye zanî, bi wî alî çû, bi hêviya ku bikare meselê bi çakî temam bike. Destûr da ku li pêşiya hêzên Iranê şer mekin, belam çaxê gihîşte ser sînore, bi pêçevaneyê çavniherî, dît ku hinek hêzên tirk ji erdê Iranê jî di pişt de dest bi pelamarê kirine. Wa derket ku dewleta Iran li ser daxwaza dewleta Komara Tirkiyê ev beşê ciyê xwe ku ketibû pişt Agrî, ji bona jinavbirina navenda têkoşerên netewî yên kurd, xaka rêgezê Arya yê Iran bi jêrî fermana serokayetiya tirk daniye. Nivîser* li vir de heq ya neheqbûnê, giliyên Agriyîyan ku xwe bi kevntirîn rêgezê Aryayê Iran dizanin û di nav ev çend salên helperanê li gel dewleta Tirkiyê de li pêşiya dewleta Şahensahî ya Iran xeyn ji sêdaqet û dilpakî karê xîlaf nekiribûn, li ber çavên ronakbîr û niştimanxwazên Iranê datînim.

Dewir guhurîbû. Wez'ê şerê Kurd bedtir bûbû. Dagirtina vê cepheya zor freh ji bona kulmek pêşmerge mimkin nebû. Ji ber wî, naçar, ber bi bilindahiyên Agrî hilkêşan û ew roj jî şev gihîşt. Roja çaran pêşmerge her bihust axa xwe ta bi xwîna sor avyarî nedikirin, ber nedidan, tenanet dest bi pelamarên zor dan. Bergiriya zêde û êrîşa aza ya Kurdan general Salih Paşa mecbûr kir, ji serokayetiya giştî hêz yarmetî bixwaze ta biqedîne şûna eşkerên kuştî teji bike û pêşiya rikêba Kurdan bigire. Ji hêzên yarmetiyê taqimek di roja axir de bi destên Kurdan dîl ketin, hate zanîn ku wan -alay- ji navçeya Başqele şev û roj rê hatine, xwe gihandine Agrî. Bi pêçevaneyî, Kurd ji hêç cî hêviya yarmetiyê nebû. Çawa ku min ji rojnameya tirk wergerand û di nav laperên jorîn de nivîsiye, dewleta Tirkiyê ji bona temirandina agirê Şoreşa Kurdan, şêst û şeş hezar esker û cendirme û sed froke şandibûye. Ji wan hêzên mezin, beşê zêde bi ser Çiyayê Agrî pelamar daye, ên mayîn ji bona nehiştina yarmetîdana Kurdan bi Agriyîyan, çi Kurdên Tirkiyê çi Kurdên Iran bi çav nedigirt, reşmaleyên Mûsa İbrahim Sakî, ku li kêleka postê sînore Iran li girê Ayibey bûn, bombaran kirin û çend kesên wan kuştin. Jin û zaro li jêr guleyên top û tifingan vî alî, wî alî dibezîyan di nav pêlên mirinê de; jinan lava dikirin ku bi destên mêrên xwe bîn kuştin, ew û zariyên xwe bi destên neyar nekevin, dîl nebin.

Rêzên gemaro wisa teng bûbûn ku neyar ji her alî dikaribû agirê xwe li şûneke taybetî bicivîne; êdî mîna meydana Kerbela bûbû, bi vê cewaziyê* ku pelamarên ereb karê wan bi jin û zaro nebûn, belam pelamardernanên tirk zikê jinên avis ên kurd bi nîzê* didirfî, zariyan bi serê nîzê ji zik derdixistin, diavêtin. Şekir, jina

Dîwane, brazayê Bro Heskî û jinên din ku bi destên Tirkan diketin rastî vê sernivîştê bûn.

Endîşeyên namûsperestî û xîretperwerî dîlwarên Agriyî yên me mecbûr kir ku tesmîma berê ya xwe biguhêrin, jin û zariyên xwe bi destên neyar nehêlin. Desteyek ji xêlên Heyderî û Gelturî pelamar ji aliyê Başkendê bi hêzên Tirkan birin, wan dûr avêtin, berjêr kirin. Di vê pelamarê de hêzên bergirî gihîştibûn helqeya gemaro. Çaxê rojê, pez û dewar bi cî hiştin, li gel jin û zar li du şûnan helqeya gemaroyan têk şkenandibû, roja din çend saet ji rojê bihurîbû, derketibûn. Ihsan Nûrî li gel vê desteyê bû. Ev deste li ser rêya xwe çend esker dîl girtin. Desteya duwemîn nikaribûn derkevin, li nav kîşargeha newala Axorîk de mabûn. Şeva duduya ew jî derbas bûn. Bro Heskî li gel wê desteyê bû.

Resûlê Silo serokê nebez ê hoza Bikran li gel mirovên xwe û Seyîd Resûl li gel çend kes ji aliyê Qorxan çûne navçeya Ixdirê. Reşoyê Silo li gel mirovên xwe maweyek li nav Geliyê Zîlan ma, çend car hêzên Tirkan çûbûn ser wî, wan şkandibû. Di dawiyê de di şerek de hate kuştin. Seyid Resûl Berzencî li gel çend kes li serê çiyayek nêzikê Bayzîdê çend roj birçî ma, dawiyê bi destên Tirkan ket, şehîd kirin. Bi vê çeşnê Çiyayê Agrî, navenda azadî ya kurdî bi destên neyar ket û Tirkan êdî siyaseta kurd kuji li hemû layek dest pê kir.

Mihoyê Temir, ji serokên Adenî, zehf kal û nexweş bû, ji kar ketibû, nikaribû rê here. Paş şkana Ercîş bi her çeşnê, bi yarmetiya peyayên xwe, xwe bi Agrî gihandibû û Elîkoyê Hesenî, ku ji ber nêştirkarî ji serê xwe nexweş û bêhiş ketibû, û hin peyayên kal ên din ku vir de, wê de mabûn, bi destên Tirkan ketibûn, di çaxê dîlûniyê de laşê bêhal ên wan amanca têgihandin a tûj a nîzeyên eskerên tirk bûbûn. Heval, jina Elîko, jineke ciwan û salim bû, çun bi mêrê xwe wefadar û emekdar bû, di çaxê tengasiyê de wî li cî nehiştibûn, li gel pita -qîza piçûk- xwe li cem wî mabûn. Qîza dina wî ku pêşiyê jina Ferzende bû, zivirîbû, xwe bi nav û dayika xwe gihandibû. Her çar jî amanca nîzeyên Tirk bûbûn. Ruhên wan çaxê firî bi esman ji hev neqetiyên, wefadarî û emekdariya xêzanên kurd bi numayîş danîbûn.

Tenanet paş ketina Agrî, bîst û heft jin û zaro û xêzan ên Ehmedê Hecî Bro yê Heyderî û brayên wî ku ji şerkarên navdera Agrî bûn, li nêzikî sînorê Iran, li malbenda Serê Kanî bû, bi destên eskerên tirk ketin, temamî 27 kesên bêsûc û bêtavan û bê difa' ratirbaran kirîbûn. Laşên wan midetek cuda man.

Ehmedê Hecî Bro, ku brayê wî Safî Paşa li dawiya şerê Agrî de hatibû kuştin, li gel du brayên din ên xwe, Arslan û Abdullah, çaxê gihîştine kuştaren jin û zariyên bêsûc ên xwe dîtin ku di nav xwîne de digevizin ! Ewan dawaya qurbanîyê nebûn, ku xêzanên Hecî Bro li pênavazadiya neteweyî ya kurd de nebûn. Belkû ev fexr û şanaziyê ji bona Ehmed û du brayên wî, Abdullah û Arslan, hiştibûn. Ewanan jî paş çendîn ev cinayetên şermawer ên Tirkan, şerê Tirkan kirin û li cem şuhedayên azadiyê ciyên xwe girtin.

Qomandarê tirk, li ser û bendê şerên Agrî de bi Xalid Axa, serokê xêla Celaliyên Iranê ku ji aliyê qomandarê Mako xesarek zor dîtibû, welam şand, wî xapand, li gel xêla xwe bi Tirkîye gazî kir. Paş ketina Agrî, ji tirs a dewleta Iranê li gel xêla Xelkan xêla Celaliyên Iranê welatê xwe Iran bi cî hiştin, çûn nav Tirkîyê. Di vê babetê de Zuhdî Güven dinivîse : “Li pêşan, di meha avgostê de bihîstibûn ku ji hozên Iranê serokê xêla Xelkan Xalid Axa maweyek li gel hêzên Iranê li hev dixin. Di van şeran de ji sed zêdetir telefatê bi Iran daye û bi Çiyayên Ayibey hilkêşaye. Di van rojan de zabitê sînorê ye Sovyet bi zabitê sînorê ye me wisa xeber şandibû : “Çar sed malên xêla Xelkan ku van rojan bi navçeya Dîl -Aralaq- bi erdê Tirkîyê derbas bûne. Ev xêl heşt sed çekdarên wê hene. Rûniştewanên sovyetî ku li qerexê çemê Arasê rûdinên zehf ji xwe ditirsin. Heke hun vî karî nakin, bihêlin em vanan parre bizvirînin !”.

Dibe ku ji vê bûnê bûye ku hêzên sovyetî bi yarmetîya hêzên Tirkîyê hatibûn û bakurê-rohelat a Agriya Piçûk girtibûn. Nuwînerê Taşnaq, Vahan, çend roj berî têkçûna Agrî, çaxê ji navçeya Agrî derdiket, ji tariya şevê kelk girtibû, çûbû, li ser rêya xwe Rûsan dîtibû, bi zimanê rûsî welamê daye, tariya şevê derfet zanî, xwe derbas kiribû.

Li pêşiyê gotibûn ku firehiya helsana neteweyî ya kurd li pênavazî azadiyê ji nava Agrî ta sînorên Iraqê û Sûriyê dikêşa. Ev rapêrîn her mexsûsê navçe û dor û berê Çiyayê Agrî nebû. Tenê hêzên Agrî vê navçeyê dagir kirî, îdareyek azad a kurdî çêkiribû û ala serbixoyî ya Kurdistanê daçikandibû. Di navçeyên Kurdistanê yên din de desteyên canbêzarên binecî yên kurd çêşnê çete dixebitîn.

Li ber ev e ku tenê mêjûyê kurt a Agrî ber bi çavên xwendevanan bighînim, basa canbihuriya kurd li pênavazî bi destxistina mafên neteweyî yên xwe li navçeyên din ên Kurdistanê Tirkîyê de bi Tirkan xesar didan, hêzên tirk ku li gel wan li hev dixistin, nakim. Zehf ji wan paş şkesta Agrî jî xebata xwe dirêj didan. Li çiyayên Sason û Dêrsimê, bi çêşnê ku Doktor Kamuran Bedirxan jî li gotera bi navê Kurdistan li rojnameya “Le Jour” bi zimanê fransawî ku li Beyrût derdiket nivîsibû, ev xebat ta sala 1938 dirêjî da.

Rûxan* û têkçûna Agrî bi zimanê karbidest û qelema nivîserên tirk can dida. Mahmûd Esat, Wezîrê edliye yê Komara Tirkîyê di gotarek de ku li bajarê Ödemiş daye û rojname “Milliyet” li berwara 19 septembir* 1930 de belavkiriye, gotibû «Dost û neyar divê bizanin ku efendiye vî welatî Tirk e ; Wan ên ku xwîna pak û zelala tirk di reh û damarê wan de nebe li nav niştimanê Tirkîyê tenê mafek wan heye, ew jî xulamî û dîlbûn e !».

Neteweyê aza yê kurd bi vê siyaseta Komara Tirkîyê hisiyabû. Nikaribû xulamî û dilî bigire stûyê xwe. Ji bona parastina şerefa neteweyî ya xwe û bidestana azadiyê bi hezaran qurban da, îro jî li ber mehkemeya edaletê azadîxwazan ev belgeya ku bi xwîna şuhedayên azadî yên xwe hatiye nivîsandin bi destên parezderan ên mafên xwe daye.

Mahmûd Esat bi sifetê wezîrekî Komara Tirkîyê dîtina rêgezê tirk ragiyandibû Rojnameya "Milliyet" vê serketina dewleta Tirkîyê, ew jî bi şêst û şeş hezar esker û cendirme, sed froke û top û reşaş û bi saya yarmetî û yarîdeyiya dewleta Şahenşahê Iranê, paş çend sal xwîn rijandin dikaribû bi çeng bîne, dawiya helsorana Kurdan ji bona girtina mafên neteweyî bi wêneyek* nîşan dida : qebrek* li ser Çiyayê Agriya Mezin, piyê wê li ser Agriya Piçûk dikêşa, li ser kêlikê qebrê nivîsandibûn : "Kurdîstana xeyalî li vir çal kirine". Hêç nizanîbû ku bîra azadî ya neteweyî mîna sûlave ya ku ruhê bêzar û zecir dikêşe, benda ku ji bona girtina pêşiya wê çê dikin her çiqas qaîm û mehkem be, di axirê de bi feşarê zêde ku ji serhehatina vê avê çê dibe bendê hildişîne, gelek xerabiyên ku nayên durist kirin çê dike. Çêtir ev e bi vekirina cih û cobar ji ava vê sûlavanê ji bona avdayina zevî, zêdekirina mahsûl kelk bigirin. Nivîser li vir li ser nivîsara kêlikê qebrê bîr û rayê xwe nabêje, dahatû* wê nîşan bide aya Kurdîstana Xeyalî an hakimiyeta Tirkîyê li ser Kurdîstanê li nav vê qebrê de çal bibe û daîm bixewe. Tiştê ku diyar bûye ev e ku, pey ev tîmsala ku rojnameya Milliyet kiriye, merivê li singê Agrî de "çalkirî" li nav çiyayên Kurdîstana Tirkîyê çend car teqînî bi xwe daye, nîşan daye ku nemiriye û namire.

Niha ku xwendewarê berêz* ta radeyek basa çunyeta fedakarî û canbihurî ya Kurdan li pênavazîya azadiya neteweyî de ronak bû, îcaze dixwazim li berîzbûna şehîdan ên azadiya kurdî ku xwîna ji bona rizgarkirina neteweyê xwe rijandine, di qurbanîya giyanê xwe de kêmasî nekirine û jiyana û şanaziya ebedî bi dest anîne, li pêşiya ruhên wan mezinan banîhayet ihtiram û tazîm serê xwe xwar dikim, ji ên mayî yên wan re silav û terbiyet pêşkêş dikim.

PAŞGOTAR

Xeberçînê rojnameya *The Times* ku di babeta Çiyayê Agrî de deng û bas bi rojnameya xwe dabû, diyar e ev deng û basan ji Erkanê Şer ê giştî yê Tirkîyê girtibû. Min li hêç cî de hejmara şerkarên kurd ên Agrî nenivîsiye. Çun ev karesata şkeste xwar û dewleta wê çaxê ya Tirkîyê û rojnamenivîsên wan zor şananazî dabûn, bi vê xisûsê piçek mijûl bim. Ev mîrxasên ku pênc sal û nîv li nav Tirkîyê cîyek diyar girtine, îdareyek kurdî çêkirine, ala serbixoyî ya Kurdîstanê li ber çavên hikûmat û hêzên çekdar ên Tirkîyê li ser qûçên Agrî dacikandine, her çar pelamarên hêzên çekdar ên Tirkîyê şandine, çaxê min hejmara wan difikirî, bi neteweyê kurd aferîn gotim, çun ez bi xwe jî Kurd im, zehf girûr û şanazî pê dikim.

Tenanet hejmara van qaremanan hinek zêdetir ji wan nivîsîne ; tenê evî bêjim ku li şerê Kanî Kork de hêzên çekdarên Agrî hemî ewanan bû ku ketibûn şer, ewan ên ku paşê hatin, li gel hêzên siwar ên tirk ên ji bona parastina frokeyan çûbûn, li gel wan ketin şer, ewanan bûn çûbûn Zinya Agrî, dîtibûn li ev alî xeber nîne, zivirîbûn li gel siwarên neyar ketibûn şer. Kesê ku li frokê dabû, anînbû xwarê Ibrahîmê brazîyê Bro û kurê Eyûb Axa bû. Li pelamara dawî ya Tirkan bi ser Agrî ku bi

gotinên xeberçînê rojnameya *The Times* Erkanî Şer ê Tirkîyê şêst hezar esker û cendirman û sed froke bi navçeyên Bayzîd û Wanê şandibûn. Ji wan hêzan qe nebe nivê wan, yanî sî û sê hezarên wan û pêncî froke bi şerê Agrî beşdar bûne, bi pêçevaneyê xeberrivîsê rojnameya *The Times* ku gotiye, «bi hezaran Kurd ên çekdar li Çiyayê Agrî, çiyayên mustehkem de cî girtine», heke li vî şerî de tenê pênc sed çekdarên kurd li Agrî hebûna û bi vî şerî beşdar bibûna, çawa Salih Omurtag Paşa mecbûr kiribûn ku ji hêzên navçeya Wanê yarmetî bixwaze û bîne, dibe ku aqama -netîca- şer jî diguherandin.

Mebesta min eva nîn e ku bi kifayetê eskerên Tirkan nişan bidin. Ez bi xwe çendîn sal li nav ordûya osmanî û tirk de kar kirî, li kêleka eskerên tirk di şerên Arnawutliq û Yemen, Rûs, Gurcî û Ermenistan hevbeş bûme û şahidê mîrxasî û şerkariya wan, bi taybetî ê şehameta hevmeslekên xwe zabitên tirk bûme. Belam tercrûbeyên şerên Agrî bi hemûyan diyar kiriye ku ew li pêşiya Kurdan nikarin dewam binin. Kurd di şer de agirpare ne, qet jimara xwe nafikirin ; neteweyê kurd heke bi dil şer bike, ji hevra xîyanet neke, ji bona neyarên neteweyê xwe yarmetî nede, hêç neyar tucar nikare piştta wî bişkêne, pê re serî derkeve.

NEMA

HEVPEYVÎNEK BI OSMAN SEBRÎ RE

ZÎN Û AMED

Zîn : Apê Osman, bona ku hevalê Amed wê biçe Enstûtuya Kurdî ya Parîsê ji aliyekî de, û ji ber ku tu endamekî damezrandin a Enstûtuyê ye, di aliyê din de, û li ser arîkirina bi daxwaz a serokê Enstîtu, birader Kendal Nezan, ji aliyê sisyan de, me dil kir em hevpeyvîneke bi te re bikin.

Apo : Hûn dikarin bipirsin. Piştî ez bizanbim ezê ji we re bêjim.

Zîn : Hinekê ji kurtiya jîna xwe, nemaze jîna te ya rojan e?

Apo : Mesela jîna min çîrokeke dirêj e. Gotina wê gelekî wext jê re dixwaze. Ne karê rojekê ye, mehekê ye, salekê ye, lê şêst sal e. Ev şêst salê hane mero nikare serhevdu bîne. Tenê ez dikarim tiştêkî bêjim : ez merivekî gundî me, lawê axayekî me. Bavê min burciwaziyeye mezin bû. Paşê, me e'malên (karên) axan û xirabiyên wan ji millet re da fam kirin. Ji wê roja ku ez şiyar bûme heya niha ez şerê beg û axan, û şêx û melan dikim. Ji ber ku me dît evana xirabiya milletê xwe dikin e, milletê xwe bi şûn de hiştin e, û berê millet dane rêya xirab. Jîna me bi vî hesabî çûye. Me gelekî tiştên nebaş dîtî e, Ev tiştên nebaş dîtî, gotina wan tiştêkî ne rast e. Îro, milletê me bavê me ye. Xelk dikare li ser wî bibê : xirab e, lê, merov nikare xirabiya bavê xwe bêje. Gava merov bêje, ew neheqyan li xwe dike. Îcar ji bo van tiştên ku li ser buhirên, di warê siyasî de, ez nikarim tiştêkî bibêjim. Wekî dinê jî, çiqas îmkanên min hebe ez ji bo ziman hez dikim bixebitim. Gelek kes henin ku ez alîkariya wan dikim, nivîsarên xwe ji min re tînin û ez ji wan re rast dikim. Hinik din tînin, dixwazin ziman hîn bibin, ez ziman hîn wan dikim. Tiştê ji destê min tê ez dikim ! Û ez bi vê jî dilxweş im. De kerem ke.

Zîn : Bûyina te, Apo, kîjan sal û li ku derê bû ?

Apo : Ez sala 1905an, li nav eşîra Mirdêsa, ji gundê Naricê, hatime dinê.

Zîn : Kengî tu hatî Sûriyê ?

Apo : Sala 1929an, taliya salê, di meha 11an de, ez hatime Sûriyê.

Zîn : Kengî û çawa te dest bi xebata xwe ya siyasî kir ?

Apo : Berî ku ez werim Sûriyê, me dest bi xebata siyasî kir. Ne me dest pê kir. Tirkan hiştin em dest pê bikin. Me bi xwe xebata siyasî nas nedikir. Îcar, Tirkan rabûn bi gewriya me girtin, û em xistin hebsa. Tê de çavê me vebûn, me camêr dîtî, û me berê xwe da xebata siyasî.

Amed : Apo, sala ku te dikirî sertefîka bibira, mamosteyekî te hebû, bîr û baweriyên wî ya ... ?

Apo : Na. Piştî ku min sertefîka xelas kiribû, mamosteyek şandibûn gundê me. Navê wî Îsmâîl Efendî bû. Ew jî kurd bû. Mamosteyê E'dadî (mekteba navîn) bû, ji ber ku ramanên sosyalîst pêre hatibû dîtî rabûn kirin mamosteyê ibtîdayî (mekteba pêşîn), û şandin gundê me. Îcar wî jî ez dîtîm di nava gund de, û ramanên xwe xiste serê min. Ji wê rojê de, ez û axatî, melatî, û şêxîtî ji hev dûr ketin.

Amed : Çep bûna te çawa hatiye nas kirin ?

Apo : Ji berê de ez çep im. Ji xwe li ser vê yekê min helbesteke dûr û dirêj nivîsiye. Çepbûna min, min holê naskiriya : Li Parlemana Fransîzî hatiye gotin : Ên ku di aliyê melekê xwe dane hêla rast e, û ku di aliyê milletê xwe dane hêla çep e. Çepbûn, me ji wê biriye. Me jî xwe daye aliyê millet. Ji bo vê yekê em dibêjin em çep in.

Zîn : Çend kur û keçên te hene ?

Apo : Sê law û sê keçên min hene.

Amed : Navên wan, Apo ?

Apo : Kuran : Hoşeng, Hoşîn û Kemal. Keçan jî : Kewê, Hingûr û Hêvîn.

Amed : Hingûr, Apo ?

Apo : Hingûr, bi kurdî "Şefeq". Hing + ûr. **Hing** : mêşhunguv e. **ûr** : wexta ku mêşhunguv radibe. Mêşhunguv di şefeqê de radibe xebatê. Piştî ku bûne Misilman, hinga girtine "şefeq" ji ereba birine.

Zîn : Berbang ?

Apo : Ha, ew jî piştî ku bûne Misilman ; ango, berî bangê ; berî azanê.

Amed : Tu roja xwe, ango, jîna te ya rojane, çawa derbas dikî?

Apo : Bi rûniştinê ez derbas dikim. Serê min nema alîkariya min dike.

Amed : Çûn û hatinên hevala li ser te çawa ye ?

Apo : Hinek însan hene ku ji min hez dikin. Ne ji bo menfe'etê hevalên min bûne, ji bo qewmîyetê hevalên min bûne. Ewana hên derin û tîn, û xwe jî bi min re diwestînin. Hinek jî tîn li ser min casûsiyê dikin. Hinek tîn dixwazin ziman hîn bibin. Hinek tîn dixwazin min nas bikin. Her yek bi awakî tê.

Amed : Sebra te, Apo, wilo tê ?

Apo : Ne xema min e. Hatîn ser çavan, nehatin bi tenê bîna min teng nabe. Di hebsê de, min lingên xwe di ser text dirêj dikirin û rûdiniştim.

Zîn : Apo, koçbar kirina dêya Hoşeng çî salayî di jîna te de peyda kir ?

Apo : Îsanekê 46 salan bi min re maye. Helbet, gelekî bi min re westiyaye. Hema ew bi min re bûye û ez nêzîka deh caran bêtir ketime hebsê û tim wê zarok xwedî kirine û hevalên min arîkariya wê dikirin.

Amed : Sebra wê dihat, Apo ?

Apo : Ew xurt bû. Gava dihate hebsê cem min, dilê hebsiyar gişan bi min diman. Jinên wan gişan rûyên xwe tîrş dikirin û her gav rûyê wê bi ken bû. Min bawer dikir ku mala me tîjî xwarin e. Dilê wê xurt bû. Qîza mêrekî çê bû. Di nava Çerkezên de hemberê wî tine bûn. Giraniya mirina wê hebû, ne tune bû. Min bawer dikir ku ezê berê wê bimrim çima ew ji min 10-11 salan biçîktir bû.

Amed : Alîkariya heval, dost û hogira di rahiştina termê wê de, Apo ?

Apo : Gelek baş bû. Herdu seriyar - ew çerkez bû û ez kurd bûm - kêmanî nekirine.

Zîn : Heya bi ku te beşdarî di kovarên kurdî de kiriye ?

Apo : Serekê, ez bi Celadet Bedirxan re, di Hawar û Ronahî yê de, xebitîme.

Amed : Te alîkarî ji bo danîna Elfebêya kurdî kiriye ?

Apo : Na, Celadet Elfebe danî ye. Gava wî dannî min jî î'tîrad dkiriye. Min gotiye : çar tîpên wê kêmin "p.ç.k.t" lê gişan gotin ev bes e.

Amed : Apo, her du dengdar "a" û "e" carna di ristê de dibin "ê". Çawa ye ku merov (a = è) û (ê = é) dayne da ku guhartina herduyan digel dengdara "ê", ji ser hev werin naskirin ?

Apo : Ezbenî, ew guhartin heye. "welat" dibe "welêt". Jê re tewandek tê gotin.

Amed : Apo, gava yekî biyanî an kurdekî ku tewandek di zaravê wî de tine be, rastî şoreke nenas were an vê ristê bixwîne : "rêz", wê çawa bizane ku "pez" di ferhangê de heye, ne, ne "rêz" dema ku bixwaze wataya wê şora nenas ji ferhengê derîne û bizane ?

Apo : Gava rêzimana kurdî bixwîne wê bizane.

Zîn : Îro, tu rewşa jina kurd çawa dibînî ?

Apo : Keça min, berî gişî, divê mêrkê kurd keça xwe nefroşe. Paşê bide xwendin û rêya xebatê li ber wê veke. Divê jin û mêr li ser esasî hezkirinê hevudin bikin, ne li ser esasê qelng. Divê em heqê jin nas bikin, ew jî heqê nasbike. Lê bila keça kurd bizanibe wacibê wê yê mezin dê ye. Dêbûn li ser hertiştî re ye. Gava ew bikaribe lawekî hêja an qîzekê hêja ji bo miletê xwe bighîne, di çavên min de ew tiştê mezin e. Dêbûn her tişt e di jîna merov de. Gava dê wacibê xwe nikaribe bike, civak wunda dibe. Civaka Kurd ji dest dê wunda bûye. Dê hatiye kirin û firotin.

Zîn : Di warê parastina zimanê kurdî de, Apo, gotina te çiyê ?

Apo : Ne hewceyê gotinê ye. Yek ji zanayên civakî dibêje : "Gava tu dixwazî gelparêziya însanekî fahm bikî ta kîjan derecê pêşve çûye, binêre çiqas der bi zimanê xwe re bendewar e." Mirovê ko bi zimanê xwe re bendewar nebe, nikare îdf'a bike ku ew ji welatê xwe hez dike. Neteweyetî ziman e û hinek adet in, ne tiştê e dinê ye. Xwîna me gişka yek e. Merov ku ehemiyet nede zimanê xwe, di jîna neteweyî de tune ye. Mixabin, ta îro, xortên me ehemiyeta ziman fam nekirine, tevî ku xwe xwenda dizanin û xwe pêşverû dizanin, hîn nizanin bi zimanê xwe bixwînin.

Amed : Mirov kovarnî kurdî dixwîne, rastî pir peyvên xwe dest û çêkirî tê ?

Apo : Binêre, ezbenî. Ev şaş e, ziman nizanin û dixwazin destê xwe têxinê. Min li ser vê yekê gotarek ji Berbangê re nivîsî bû. Min gotiye : Her bêjeyek kevirekî avahiya ziman e. Hinek keviran dibirin, hinek şê dikin û hinek jî dîwar lê dikin. Evane yek karê ê dinê nizane. Herkes karê xwe dizane. Gava yek karên yê dinê jiyane nizane. Herkes karê xwe dizane. Gava kevirekî neçêkirî binî, têxî nav kevirekî şekirî û çêkirî, dîwar wê xwar

bibe. Ha, peyayên ku bi zimanan nizanibin û li ser ziman nexebitîbin, gava tînin pîrsa li cem xwe çêdikin welê zimanê xwe xirab dikin. Pir yê wilo henin. Ên ku du roj dest bi ziman kirine xwe feylesûf dihesibînin. Karê nezana holê ye. Ziman wek asoyê behrê ye, nêzîk xuyanî dike, lê tu çiqas diherî tim ew e. Heya merî pir bi nava ziman de neçe, merî ehemiyet ziman û mezinatiya ziman nizane. Ê min bû 35 sal pê dikxebitim, ji zaravê kurmancî pirtirî 3000 bêje - eger hin ne pir be - ez nizanim çima ziman nehatiye civandin û nehatiye xwendin.

Zîn : Apo, di vê kalbûnê de, çi ji te ve, warê kurd û Kurdistanê diyar e ?

Apo : Bi Xwedê, tevî ku ez xwe diyarê gorê dibînim, ez wilo bawer im ku ezê Kurdistanê bibînim û paşê bimrim. Ez di vê baweriyê de me.

Zîn : Apo, ev ne... ?

Apo : Keça min, em kurd negîhanin warên bikaribin welat xelas bikin, lê neyarê me pir ehmeq in. Wê bi kêrî me bên. Bi Xwedê, sê ehmeqên mîna Kenan Evren, Xomeynî û Saddam kêr têne dîtin. Ewê me hişiyar bikin. Milet bi du tiştan hişyar dibin : Yan bidarê zulmê yan bi xwendinê. Kurd dê xwe xelas bikin, lê heyf wê pir hevudu bikujin.

Amed : Belavbûna hêzên millet û pira partiyên, gotine te di vî warê de çiye, Apo?

Apo : Ezbenî, ew, şûndebûna millet e. Milet di şûn de ye.

Zîn : Gotina te Apo, ji braderên Enstîtuyê re çiye ?

Apo : Berî her tiştî, Xwedê bi qeweta wan re be. Divê bizanibin ku ew xizmekteke mezin ji bo welatê xwe dikine. Heger ew bi ziman mijûl dibine, meselekî girîng xistine destê xwe. Divê pir xurt pê bigrin û gelekî xwe pê re biwestînin. Em Kurd divê em hêdî bikin. Em miletekî bê ziman bûne. Em ji zimanê xwe re nexebitîn. Em çûne ji zimanê xelkê re xebitîne. Ev şerefekî mezin e ji bo wan ku ji bo zimanê xwe bixebitin. Lê ez gelekî hêvîdar im ku her yek ji wan divê berî gişî qelsiya xwe bizanibe heya bikaribe pêşve here. Em Kurd çiqas pêşkevin, emê bi şunda bimînin. Çima ? Mecala ku em tê bixebitin hên dirêj e. Zimanê me li erdê maye. Di nava 800 eşir de belav bûye. Ev ên kurmancî û ên dinê di nava 600 eşir de maye. Ên me yên ku bi ziman nizanin bawer dikin ku mesele ziman tiştekî gelekî rehet e. Zimanê erebî piştî 120 salan xebitîbûn û tevî Quran, Ehadîs û helbestên Cahîlî bi vî zimanê hatibûn, gava dane ber zimanê farisî di dema Harûn el-Reşîd de, zimanê erebî ket çima zimanê farisî wê çaxê 1400 sal bû. Binêre, 120 sal û hên negihabûn mecalekî hêja. Ango, bila bizanin wacibê wan gelekî mezin e

di nava mîlet de. Xebata wan ji a Pêşmerge pêştir e, ji a her tiştî pêştire. Xebata wan li ser zimanê mîletê kurd. Ez bi xwe ji wan re xêrê û kamîraniyê dixwazim.

100 SALIYA BUYÎNA Î. A. ORBELÎ (1887 - 1987)

ROHAT

Îsal pê ra li ser bûyîna Î. A. Orbelî re 100 sal derbas dibin. Ew di sedsaliya bîstan de li Sovyetê wek rojhelatzanekî herî bi nav û deng tê zanîn. Ji bo pêşvabirina çanda gelên pişt Kavkazyê, gelên ermenî, gurgî û kurd wî karekî bêhempa û bêpîvan pêk aniyê. Wek kurdzan (kurdolog) Î. A. Orbelî li Sovyetê bingeh û hîmên kurdzaniyê avîtiye. Di vî warî de heta roja dawiyê, Orbelî bûye organizator û rêberekî mezin.

Orbelî di sala 1887'an de hatiye rûbarê dinê. Ew paşê di Unîversîta Petersburgê de dixwîne û di sala 1911'an de xwendine xwe diqedîne. Wî du fakulte li ser hev xwendine, fakulta Dîrok-Fîlolojiyê û fakulta Zimanên rojhelatê (ermenî, gurgî, farisî).

Rojhelatzane yê mezin, piştî xelaskirina xwendinê, ji bo zanina xwe li ser çanda van gelan pêş de bibe, ew di navbera salên 1911 - 1912'an de diçe hêla bajarê Wanê li navça Muksîyê da lêgerîn û lêkolînan çê dike. Ew di warê ziman, zarav, etnografiya û jiyîna civakî ya gelên ermenî û kurd de gelek materiyelan berhev dike, ew paşê tînen çapkirin. Ji van materiyelan beşek, di sala 1982'an de wek pirtûkek e cûda tê çapkirin (1).

Orbelî di sala 1934'an de dibe doktorê arkeolojiyê. Wî di sala 1914'an de mamosteyî li fakulta rojhelatê de kiriye û sala 1955'an de jî dibe dekanê vê fakultê. Ew wisan jî di sala 1943'an de wek serokê pêşîn yê Akademîya Zanistîyan li Ermenîstanê kar kiriye. Di navbera salên 1934-1951'an de li

1. Folklor î Bit Moksa (Folklor û Jiyîn L. Muksiyê) Î.A. Orbelî, Moskova, 1982, 140 rûpel

Muzeya Ermitajê da (Muzeke her bi nav û denge li hemû Cîhanê) dibe serok.

Orbelî di gelek zanîngeh, unîversîte û sazgehên lêgerî (vekolinan) de xebitiye, gelek kadro amadekirin.

Akademîk Orbelî ji berê de guhdarîke mezin daye li ser pêşketina karên kurdzaniyê. Li Lenîngradê di sala 1959'an de cara pêşîn beşekî kurdzaniyê tê vekirin, Î. A. Orbelî dibe serokê ev beş. Çawa tê zanîn, ev beş di warê pêşçûyîna kur mezin, di warê lêkolîn û lêgerînên li ser Kurd û Kurdistanê. Orbelî du salan li dzaniyê de, heta niha, roleke gelek girîng listiye. Ev beş, bûye navçeke here ser vî karî dimîne, ew di sala 1961'an de diçe dilovaniya xwe. Piştî mirina Orbelî şagirtê wî Qanatê Kurdo cihê mamostê xwe digre, û heta sala 1985'an li ser vî karî dimîne.

Î. A. Orbelî bi taybetî li ser çandên gelên ermenî, gurcî û kurdî kar kir, nêzkaya 200 xebatên wî yê zanistî hatine weşandin. Orbelî giraniya xwe dabû ser safîkirina pirsên van gelên rojhelatê, di dewra navîn de.

Zanayê mezin ji aliyê din de, li gelek welatan mabû, wek Emerîka Yekbûyî, Ingîltere, Elmanya Federal û Iranê, endamê gelek zanîngeh û sazgehên arkeolociyê bû. Di sala 1944'an de ew tê hîlbijartin wek profesoreke bi hurmet li Unîversîta Tehranê.

Piştî Şoreşa Oktobê, cara pêşîn Orbelî baweriyên xwe diyar dike, ku alfabeke bi tîpên latînî ji bo Kurdan bê amadekirin. An gorî Orbelî alfaba ermenî û rûsî têrî zimanê kurdî nake û ew li hev nayên (2).

Orbelî, di nivîsareke xwe de, dema ku li ser edebiyata rojhelatê dîsekine, ew navê sê helbestvanên rojhelatê gêrî herî mezin dide; ji Iranê Fîrdewsî, ji Gurcistanê Rustavelî û ji Kurdistanê Ahmedê Xanê (3). Ev bawerîya mezin paşê tesîreke girîng li ser karên lêkolîna edebiyata kurdî de dilîze.

Di dîroka ferheng nivîsandina kurdî de, cara pêşîn, di sala 1957'an de ferhengeke kurdî-rûsî ji aliyê Prof. Çerkez Bakaev ve tê nivîsandin. Heta wê demê ferhengeke kurdî-rûsî nehatibû çapkirin. Ev ferhenga hêja di bin redaktoriya Orbelî de tê amadekirin, Orbelî bi xwe jî, pêşgotinek ji ferhengê re dinivîse (4).

2. Kurdskiy Alfabit (Alfabaya Kurdî), zara Vostoka, 1927, Hejmar 1444, Tîblîs.
3. Pametniki Epxi Rustaveli (Abîdeyên Dewra Rustavelî), Lenîngrad, 1938 rûpel 3, 6.
4. Kurdsko-Russkiy Slovar (Ferhenga Kurdî-Rûsî) amadekar, Çerkezê Beko, Moskova, 1957.

Arkeolog, rojhelatzan, filolog, kurdolog û zanayê navdar Î. A. Orbelî, di warê amadekirina kurdologan de û di nav rojhelatzanîyê de ji bo nîşankirina cihê kurdzanîyê, bi aktîfî kar kiriye. Di sala 1959'an de vekirina beşa kurdzanîyê dibe armanceke cedandiye ku kurdzanî di nav rojhelatzanîyê de cihê xwe yê bi rûmed bigre.

Wezîrê Eşo çawa di nivîsareke xwe de nîşan dide wekî li ser Î.A. Orbelî gelek dokumentên nû ji arşîvên cuda-cuda hatine dîtin. Ev dokumentên ku di navbera salên 1904-1960'an de hatine nivîsandin, ji wana 118 heb, ev cara pêşî ye ku tene zanîn, û derketine ronahiyê. Wezîrê Eşo dîsa çawa diyar dike ku hin dokument hene nîşan didin wekî Orbelî di sala 1915'an de Unîversîta Lenîngradê dersên zimanê kurdî-fransîzî xebitiye (5).

Pişti mirina Î.A. Orbelî, gelek pirtûk, bend û lêkolînên zanistî li ser karên wî, şaxsiyeta wî hatine weşandin, wek xebatên K.N. Yuzbaşyan (6), Qanatê Kurdo (7), Î.V. Megrelîdze (8).

5. Dokumentêd Arxivêye Teze Derheqa Akademik I. A. Orbelî de, Wezîrê Eşo, Riya Teze, Erîvan, 4.8.1980.

6. Akademik Isuf Abgroviç Orbelî, K. N. Yuzbaşyan, Moskova 1964, 159 rûpel (Ev pirtûka li ser Orbelî, wisan ji di sala 1971'an da li Erîvanê wek 199 rûpelan ji nûh va bi zimanê Ermenî hatiye çapkirin.

7. Akademik I. A. Orbelî i Kurdovedenie (Akademik I. A. Orbelî û Kurdzanî), Qanatê Kurdo, Kovara Dîrokî û Filolojiyê, Erîvan, 1973, rûpel 61-70 (Ev benda di sala 1975'an da ji aliyê Dr. Abdul Rahman Hacı Maruf da hatiye wergerandin û di Kovara Korî Zanyarî Kurd, hejmara 3'an da çap bûye rûpel 113-142).

8. Isuf Orbelî, I. V. Megrelîdze, Tîblîs, 1983, 156 rûpel.

AKADEMİK HOVSÊP ORBELÎ

Tosinê REŞÎD

Di warê lêgerîna ziman, dîrok, literatur û çanda gelê kurd zanayên ermeniyên karekî berbiçav kirine. Wan di sedsalên navîn de destpêkirine, mijûlî pirsên kurdzaniyê bûne û di dîroka kurdzaniyê de erhede cihên xwe yê hêja girtine ; nivîskar û ronakbîrên ermeniyên yê bi nav û deng, Xasatûr Abovyan, kompozitor, û zanayê sazbandiyê Komîtas û rojhelatnasê naskirî Hovsêp Orbelî û hinên din.

Rojhelatnasê bi nav û deng serokê Akademiya Komara Ermenîstanê Zanyariyê pêsîn H. Orbelî dostekî gelê kurd yê şîrhelal, pêşewitkî çanda kurdan yê êgîn bû. H. Orbelî êdî di salên xortaniya xwe de mijûlî pirsên kurdzaniyê dibe. Sala 1911an jî bo lêgerîna zaravayê ermenî navça Moksê Akademiya Urisêtêye zanyarê H. Orbelî yê xort dişîne wîlayeta Wanê. Ew wîze pênc hefteyan nimûna ziman û zargotina Ermeniyên dinivîse, malûmatên netewenasîyê (etnografîyê) berhev dîke. Lê zûtirkê ew di nava zaravayê ermenî yê Moksê da rastî ewqas gotinên kurdî tê û yekşîvêtya wisa nava peyivandina Kurdan û Ermeniyên de dibîne, wekî tê ser wê baweriyê, ku lêgerîna zarav, zargotin û deba gelê navçê gerek bi hev re bête kirin. Paşê jî mîna seydayê xwe yê mezin Nikolay Mar, Orbelî jî têdigihîje ku lêgerîna Kurdan dê gelek pirsên dîrok, ziman û çanda gelên Rojhelata Nêzîk û pişkavkazê rohnî bike. Lema jî nisana sala 1912an ew dîsan vedigere Moksê û vê carê dibe mêvanê Murtule begê, qaymeqamê navça Moksê. Orbelî di derheqa Murtule begê de dinivîse, ku ew mirovekî zane û têgihîştî, gelek pirsan de xwedanê bîr û baweriyên pêşverû û piştovanê dostaniya Kurdan û Ermeniyên bû. Orbelî di nivîstokên xwe yê wan salan de dinivîse ku dem û dezgê mala Murtule begê ewrûpî bûn, li mala wî di nava mêvanan de tenê gava ku memûrên Tirkan hebî wana bi tirkî dihate peyivandin.

Cihê bê gotin, wekî dema qira Ermeniyana sala 1915an kurdê Moksê bi seroketiya Murtule begê nehîştin ermeniyên cînarê wan bêne xezakirin.

H. Orbelî di dema mêvandariya xwe ya li Moksê mijûlî pirsên rêzimana kurdî dibe, ferhenga kurdî-rûsî çêdike û pir nimûnên zargotina kurdî dinivîse ; di nav wan de wilo jî perçakî ji destanê *Mem û Zîn*.

Zanayê marîfet yê dilpaqij, tragedya gelê kurd ya ji aliyê dîrokê de jîbîrkirî zû texmîn kir. Wî dît, wekî ku pêşberî wî gelekî xweyê çanda dewlemend e. Lê tragêdya wî gelî, çawa Orbelî paşê bi xwe dinivîse ew bû, ku lawên wî yên here bas bi navê Tirkan, Eceman, Ereb û Ermeniyana dîroka Rojhelatê xemilandine.

Kurdzan M. Rûdênko di gotareke xwe de dinivîse ku Orbelî ji wan re digot, pirseke kurdzaniyê ya girîng jî ew e, wekî wan mirovên bi nav û deng, zanyar, nivîskar, hunermend û şuxulvanên çandeya ku di dîrokê de bi navê gelên mayin bi pêş de hatine, dîsan vegeftin ser navê gelê kurd.

Ji bo pêşdebirina lêgerîna ziman û zargotina Kurda H. Orbelî sala 1927an diçe nava Kurdên Ermenîstanê, navça Axbaranê û gelek nimûnên zargotinê berhev dibe. Nava wan nimûnan de wisan jî şaxên destanên *Mem û Zîn* û *Leyl û Mecnûn* hebûn.

Sala 1914an, gava bi berpêyvkirina Mar, Orbelî dibe Seydayê zanîngeha Petersbûrgê yê zimanê kurdî, ew krêstomatya (berhevoka têksta) kurdî amade dibe.

Di destpêka sedsala bîstan li Kurdistanê çend komeleyên ku dixwestin xwendin û zanebûnê di nava gelê kurd de belav bikin û bi wî tehrî Kurda ji tarîtiyê û ji rewşa zelûliyê derxin, têne avakirin. Komeleke wisan ya bi navê "Gîhandin" sala 1913an nonerê xwe Ebdûl Rezaq ji bo pirsê sazkirina alfabeya kurdî ya nû disîne Petersbûrgê (Lenîngradê). Ebdûl Rezaqê ji malbata Bedirxanan bi nav û deng bû. Bi gotina Orbelî ew merivekî xwende û têgihîştî bû. Wî gelek bas bi zimanê tirkî, fransîzî û farişî dizanibû. Wî qeyd û çîdar bi xwe re anîbûn Petersbûrgê, bi kîjana ew li hebsên Tirkiyê de xwedî dikirin. Wî ji bo wan qeydan digot, ku gelê kurd gişk bi qeyd û çîdarê wisan zîndankiriye.

Bi biryara wezîreta Urisêtê yê karê der, Akademiya zanyariyê pirsê sazkirina alfabeya kurdî dispêre Orbelî. Orbelî alfabekekê li ser binaxa tîpên ermenî û rûsî saz dibe, lê dawiyê bi xwe jî tê ser wê baweriyê ku ji bo zimanê kurdî alfabe ya baştir dê ser binaxa tîpên latînî be. Hema bi berpeyvka Orbelî jî Erebê Şemo û Isahak Maragûlov sala 1929an alfabe ya kurdî ya bi tîpên latînî saz dikin.

Zanyarê dilpaqij yê mezin Orbelî, di nava nivîsarên xwe de gelek caran di derheqa wê rola mezin, ya ku gelê kurd di dîroka gelên Asya Nêzîk de leyistiye, nivîsandiye.

Li Yekîtiya Sovyet Hovsêp Orbêlî zanayê pêşîn bû, ku nîrxê "Mem û Zîn" a Ahmedê Xanî yê nemir nîsan da. Wî di nivîsarên xwe de navê Ahmedê Xanî bi rastî datanî kêleka navên hozanên mezintirîn yê Rojhelatê, Fîrdewsî û Rûstavêlî.

Hovsêp Orbêlî di dereca amadekirina kadroyên kurdzaniyê de karekî mezin kiriye. Hê sala 1928an, gava komîteya Navbendî ya Partiya Komunîst ya Ermenîstanê, komeke xortên Kurdan ji bo xwendinê dişîne Lênîngradê û ew bi xwe jî dibe seydayê wan yê zimanê kurdî yê pêşîn. Salên cenga cîhanê ya duwemîn de, gava ew prezident bû, li ocaxên Ermenîstanê yê zanyariyê mecal têne sazkin.

Sala 1955an H. Orbêlî dibe serokê para Lenîngradê yê Akademiya Yekîtiya Sovyet ya zanyariyê. Di sala 1959an de (1'ê Adarê) li Akademiya beşê kurdzaniyê tê sazkin. H. Orbêlî dibe serokê vî beşî û paşê jî serokatiya komê dispêre Qanatê Kurdo.

Hovsêp Orbêlî di sala 1961an de mir. Rojhelatzanê mezin tu caran zanebûn û êqinya xwe nehêvşand bona pêsvebirin û amadekirina kadrên kurdzaniyê yê jêhatî.

BARKÊŞÊN BIÇÛK

Firat CEWERÎ

(II)

Di rê de Îbrahîm wa bi hêrs got :

- Ez di şansê xwe nim. Şansê min her tim wisa xerab e. Roja ku ez çend quruşan kar bikim, ewê her tim bobelatên wilo bi serê min de bèn. Ewê her tim tiştin bibe. Ma nayê bîra te Ferzend ? Nayê bîra te ku carek din jî eynî wilo bi serê min de hat ? Dîsa çi bûbû ? Hîi... Hingî waliyê Mêrdînê hati bû vir. Bi derewan gotin, ku yanî min ji walî re xeber daye. Rabûn ez girtim û dîsa weke îro ez dame ber kulm û daran. Şansê min xerabe ! Şansê min tuneye ! Ez di şansê xwe nim !

Ferzend henek pê kir :

- Ku şansê te hebûya, dê diya te tu keçik bianiya.

Bi vê gotina Ferzend Îbrahîm êşiya. Ew xwîna hişk, ya ku li bin çenga wî mabû bi neynûkên xwe xeritand û bi kelegirî got :

- Bes e lo, Ferzend ! Tu jî hertim henekê xwe bi mirov dikî. Weleh hevaltiya bi te re heram e.

Ferzend li ber wî geriya :

- Min henek kir Îbo. Ez peyva xwe bi paş de digirim.

- Çi, lo ! Weleh tu hertim wisa dikî. Ma qey kêfa te bi vê rewşa me tê ?

Ferzend dîsa got :

- Weleh min henek kir, malxerab. Ma çawa dê kêfa min bê ? (Destê xwe avêt ser stûyê wî). Min bibexşîne, ez peyva xwe bi paş de digirim.

Herdiwan li çavên hevdu nihêrîn, kenîyan û bi gavên xurt ketine hewşa nexweşxanê.

Li hundir nexweşxanê mirov ax biavêta li erdê nediket. Nêzîkî pêncî şêst kesan li ber deriyê oda doktor hatibûne ser hev. Piraniya wan kesan jî ji lixwekirina wan mirov zanî bû ku gundî ne. Nêvî jî wan pîrekên bi zarok

bûn. Nêviyê din jî kal û pîrên ku ji dest û lingan keti bûn. Yê herî li dawî kalekî rihspî, bi şalwar û şewqe, bi wê pişta xwe ya tewiyayî xwe dabû ser gopalê xwe û laşê wî weke hêlkanê dihejiya. Li pêşiya kalo jî jineke ciwan, biskên wê yên reş weke serê du maran di bin kofiya wê ya kesk de dixuya, hêsirên ku ji çavên wê yê şîn dihatin pakij dikir û zaroka di destê xwe de aş dikir. Ser çavê zarokê ji pîrzikan winda bûbû. Ji girî qet tebatî nedikete keçikê. Diya wê her destên xwe li pişta wê û li kûna wê dixist û bi gotinên xwe yên xweş dixwest ku keçika xwe aş bike. Her carê ku wê destê xwe li pişta keçikê dixist, mêşên ser çavên wê difiriyan, bîskê li hundir digeriyan û dîsa bi paş de dihatin xwe li ser ruyê keçikê datanîn. Lê çend mêşên ku ji ser ruyê keçikê firiyan, çûn xwe li ser gepên Îbrahîm danîn û xwestin ku xwîna li ser ruyê wî hişk bû ye bixwin. Lê Îbrahîm bi hêrs destê xwe li ser çavê xwe xist, destê wî li şûna diranên wî yên rabûyî ket, êşiya û janê da dilê wî. Îbrahîm bi dengê bilind kire axîn. Bi axîna wî re hemî li paş xwe zivîrîn û li wî nihêrîn.

Îbo li ser tûtikan rûnişt, serê xwe xiste nava herdu çokên xwe û xwe epişande ser hev. Ferzend jî li ba wî rûnişt. Çend hebên din jî li ser wan kom bûn. Gava ku hemşîrê deriyê dayira diktor vekir, ew kesên ku li ser wan kom bûbûn hemû reviyane cihê xwe. Hingî herdu zarok jî rabûn û ber bi dayira doktor ve bazdan. Îbo kirî destê xwe biavêta deriyê doktor, peyakî girs û bi simbêlên boq, bi destê wî girt û bi ser de qêriya :

- Tu dikî bi ku de herî bêjî ? Here têkeve dorê !

Ferzend got :

- Diranên wî şikestine apo, berde bila here hundir.

Mêrik hema bi lez bişkokên gomlegê xwe vekirin, birîna xwe nişanî wî da, bi hêrs û bi dengê gur got :

- Ma diranên wî ji vê birîna min xerabtir e ? Herê ?

Birîna mêrik şûna kêrekê xuya dikir. Pêşî bi ta hati bû dirûtin, dû re bi çengelan bi hev hatibû cebirandin. Lê du çengel jê vebûbûn. Ji ber vê yekê nêmeke zer ji birînê dihat. Xwîneke sore-reş jî li dor birînê hişk bûbû.

Gava ku Ferzend çav li wê birînê ket, diranên xwe qiriçandin û çavên xwe girtin. Serê wî gêj bû, dilê wî li hev ket û kirî vereşiya.

Mêrik dîsan got :

- De bêje ha, ma diranên wî ji vê birîna min xerabtir e ?

Ferzend tişt negot. Îbo jî dest avêt gepa xwe û dîsan çû dawiya wan mirovan rawestan.

- Weleh ku wa be heya bi êvarî dor nagihêje me. Ma tu nanihêrî her ji saetekê carekê yek nakeve hundir.

Îbo :

- Ma em çi bikin ? Ma emê çawan bi vî awayî herine mal ?

Ferzend milên xwe hejandin û tişt negot.

Pişti demekê dîsan deriyê dayira doktor vebû, lê îcar hemşîrê bang kesî nekir. Doktor çakêtekî spî heya bi çokê lê bû, cigara wî di devê wî de bû, berçavka wî di dest de bû, derket der ve û di ber koma wan mirovan de derbas bû û çû oda çayvexwarinê.

Li odê sê-çar doktorên din jî runiştî bûn, çayê û cigara wan li ber wan bû, dipeyvîn, henek dikirin û dikenyan.

Doktor jî ji xwe re çayek dagirt, li ba wan rûnişt û bi wan re kete sohbetê.

Nexweş hîn di dorê de bûn û bê sebir çavên wan li riya doktor bûn. Deh deqîqe derbas bûn doktor nehat, bîst derbas bûn nehat, nîvsaet derbas bûn nehat. Lê tenê dengê ken û henekên wan dihat.

Kalekî ji nav wê komê bang kir :

- Lawo hela yek ji we yê ku bi tirkî zane here bang doktor kin. Ma emê heya kengî li vir bimînin ? Niha ne tirimpêlên gund mane, ne tu tişt. Ma emê xwe çawan bigihînin gund îşev ?

Hingî Ferzend çû, li derî xist û kete hundir. Lê ew qet li Ferzend hayî nebûn, ken û henekên xwe domandin.

Ferzend sê-çar caran li ser hev got :

- Doktor beg, doktor beg.

Lê doktor her bi dengê xwe yê gur kenê xwe didomand.

Ferzend dîsan got :

- Doktor beg, doktor beg em...

Doktor bi hêrs li ser stûyê xwe zîvirî û bi sert got :

- Çi ye ? Derkeve der ve !

Ferzend derneket, dîsan got :

- Doktor beg tu...

- Derkeve der ve !...

Ferzend serê xwe kil kir û bi hêrs ber bi nexweşan ve çû. Bi dû wî de jî doktor derket, bi bayê bezê deriyê dayira xwe vekir û kete hundir. Piştî ku doktor kete hundir bi çend deqîqan, hemşîre derket. Bi derketina hemşîrê re nexweşên ku di dorê de bûn, ber bi pêş ve kişiyên ku têkevin hundir. Lê hemşîrê nehişt û got :

- Saeta doktor îro xelas bû, ew hew kare kesî bigire hundir. Lê hun sibehê karin dîsan werin. Cihê xwe jî ji bîr nekin ku hun hatin.

Çend kesên ku li dawiyê bûn xwe dane pêş ku ji hemşîrê re tiştêkî bibêjin, lê hemşîrê zû derî girt.

Hum û gum kete nav wê koma mirovan, yên ku di ber xwe de ji doktor û hukûmetê re xeber dan, yên ku ji rewşa xwe re kufur bûn û yên ku hêrs

bûn û nizanî bûn ku ji hêrsan çî bibêjin. Bi wî awayî hemû hêdî hêdî ji hundir nexweşxanê derketin.

Wê roja ku berî niha bi saetekê paş stûyê mirov dişewitand, teyr û teba, kûçik û heywanên din hewcedarî siyê dikir, niha bê tesîr mabû. Ew jî weke wan nexweşan hêdî hêdî winda dibû.

Hinî gundî ji bo ku bigihîjin ser otobusên gund, bi gavên xurt ber bi sūkê de baz dan. Yê din jî hêdî hêdî dil bi kul û keder meşiyên. Îbo û Ferzend jî bi wan re dimeşiyên. Êş û jana diranên Îbo zêdetir dibû. Wî jî bi xwe nikarî bû, her zimanê xwe di şûna diranên xwe de dibir û tanî, êş û jana diranên wî zêdetir dibû.

Ferzend ji nişkê ve bi milê wî girt :

- Min dît.

Îbo şaş ma :

- Te çî dît ?

- Dermanê diranê te, min dermanê diranê te dît. Dermanê diranê te xwê ye. Ji xwê pê ve tu tişt arîkariya diranê te nake. Û em ji sibehê bêsebeb li vê nexweşxana mîrat sekenîne. Dermanê diranê ji xwê pê ve ne tiştek e. Berê li gundê me diranên kê têşîya xwê datanîn ser. Yê hinan jî bi şîşa sor dikewandin. Lê diranên te kurmexwarî nebûne û êş neketiye wan. An na me karî bû bi şîşeke sorkirî bikewanda. Lê niha dermanê wê xwê ye. Xwê bi yek carê re dikewîne. Xwê bîra bîra ye.

Îbo pê kenîya :

- Malxerabo ma ji ku xwê bîra bîra ye ? Xwê mala mirov xerab dike, birînan dişewitîne.

- Hela tu bi a min bikî, bê dibe an anbe.

- Baş e, ezê bi a te bikim.

Êdî ketine nava bajêr, di ber çend dikanan de derbas bûn û çûne dikanêke nas. Hinek xwê ji dikandar stendin û derketin der ve. Ku ew derketin, li ber devê dikanê çavên wan li hevaleyê wan bi navê Ziya ketin. Emrê Ziya li dor çardehan bû. Bejna wî dirêj bû. Gava ku dimeşîya bi hêlekê dibû. Hertim çakêtekî eskeran lê bû. Porê wî yê dirêj û zer ser çavên wî winda kiribû. Kebabek di nav nanekî tenik di dest de bû û dixwar. Ziya bi xwe li wan hayî nebû, lê Ferzend bang kirê :

- Ziya, ziya !

Ziya li paş xwe zîvirî, qertek din jî li nanê xwe xist û bi lez ber bi wan ve çû.

- Kuro min bihîst ku hun hatibûn girtin, rast e ?

Ferzend :

- Erê, rast e. Ma te çî kir îro ?

- Hih... Min çî kir ? Îro kar weke axê bû, ax...

Bi destekî bi kebaba xwe girt, destê din jî xiste bêrika xwe û neh deh pelên deh lîra û pênc lîra derxist û nîşanî wan da :

- A min îro ev kar kirin. Ku min bixwesta min karî bû hîn bêtir kar bikira. Hun jî dev ji kar berdidin û diharin çentê xelkê ji destê wan direvînin. Şerm e, şerm... Ma qey gunehê we bi gundiyan nayê ? Kî çi zane bê rebenê bi çi awayî ew bi pere bi destên xwe xisti bû ? Şerm e, şerm... Weleh min ev ji we nedipa. Îro bajar hemî bi we zanin. Navê we êdî bi dizîtiyê derket. Kes hew tu karî jî bi we dike.

Ferzend bi milê wî girt :

- De hela tu bimeşe lo !

Hesê bi hev re meşyan, ji nav dikanan derketin û çûne cihêkî xalî. Ferzend xwest ku wê xwêya ku ji dikandar standibû deyne ser şûna diranên Îbo, yên rabûyî.

Heta bi wê kêlikê jî Ziya bi çîroka diranên Îbo neheseya bû. Ku çav lê ket, xwe avêt herdu milên wî û bi hêrs jê pirsî :

- Çi bû ye Îbo ? Te û hinan li hev xistiye, an eskeran li te xistiye? De bêje ! Çi bû ye ?

Îbo milê xwe hejand û bê deng ma.

Ziya dîsa milên wî hejand :

- De bêje ha, ma çi bû ye ?

Ferzend Ziya da aliyekî û ew xwê danî ser. Gava ku wî xwê danî ser, janekê da dilê Îbo, ji cihê xwe pekiya, kire qîrîn û herdu destên xwe avêtin devê xwe.

Ziya êdî hêrs bû :

- De ka bêjin ha ! Ji bo çi hun ji min re nabêjin ? Ma qey hun baweriya xwe bi min naynin ?

Ferzend bi kurtebirî serpêhatiya xwe jê re got. Lê Ziya dîsa bawer nekir.

- Na, na. De bêje, bêje, rast bibêje.

- Bi şeref ez rast dibêjim. Ma çima emê derewan bikin.

Êdî kete serê Ziya. Diranên xwe qiriçand û serê xwe hejand. Ew jî carekê wilo bê sûc hati bû girtin, îşkence û lêdan lê hatibû kirin. Şevêkê eskeran girtibû ser mala wan û ji berdêla birayê wî yê mezin ew girtî bûn. Her çiqas Ziya li ber xwe da bû û gotibû : «Ez cihê birayê xwe nizanim» jî, dîsan pere nekiribû. Eskeran ew kiribûn felaqê û heta ku binê lingên wî werimandibûn, lêxisti bûn û gotî bûn : «Cihê birayê xwe ji me re bibêje». Ne Ziya, ne jî dê û bavê Ziya zanî bûn, ku lawik bi ku de çû ye. Hinan digotin çû ye Îrakê, li wir bi Kurdan re li hember hikûmetê şer dike. Hinan digotin bi refek xortên din re derketiye çuyan li hember eskerên tirk şer dike. Hinan jî digotin çûye nava filîstîniyan, li wir bi wan re li hember cihûdan şer sike. Her kesî tiştek digotin. Lê dawî dawî li paş qereqolek eskeran meytê wî hatibû dîtin. Hîngî Ziya hati bû berdan.

Ziya weke birayê xwe siyasî kar nedikir, lê yek caran wî jî bi xortan re belavok belav dikirin. Piştî wê girtina xwe, carek din jî hati bû girtin. Cara didiwan ku hati bû berdan êdî xwesti bû ku ji wî bajarî bar bike. Lê ji xwe re li hevalan digeriya.

Ziya destê xwe yê rastê kir hutik, li kefa destê xwe yê çepê xist û got :

- Weleh heyata li vî welatî heram e. Heqê mirov ji vir bar bike û here cihekî dûr. Lê hun zanin, werin em herin bajarên mezin. Em herin bajarekî dûr, bajarekî ku tirs û birçîbûn lê tune be. Bajarekî ku kar lê hebe. Bajarekî ku esker bi şev û roj li kuçan nagerin. Bajarekî ku polîs zarokan nagirin, li wan naxin û îşkencê bi wan nakin. Werin, werin hevalno em herin ! Em herin Izmîrê, herin Istanbûlê, herin Ankarayê... Em herin dûr...

Îbo peyva wî birî :

- Imh, ma qey çûyina wan deran rihet e ? Divê ku perên mirov hebin, bajarê ku mirov dihariyê divê ku nasê mirov lê hebin. An na mirov dê ji birçîna bimire. Bajarên mezin ne weke bajarên bicûk in... Xelk hevdu li kuçan dikujin. Ma te wî çendê berê gazete nexwend ? Di rûpelê pêşî de rismê jineke mirî lê hebû. Di ser risim de jî bi herfên mezin nivîsî bûn, ku jinek sî û çar salî ji bo bazinê xwe yê zêr heft kêr xwarî bû. Û destê wê jê kiribûn û tevî bazinan revandibûn. Kesî nizanî bûn ku kê kiribû. Polîs şop nebiribû ser tu kesî.

Ziya :

- Na, lo. Gazete zêde tiştan mezin dike. Nêviyê gundiyên me li Izmîrê ne rojekê tişteke bi yekî nehat. Ku mirov kar û îşê xwe bike û pozê xwe nexwe nav karên xelkê, tu kes jî karê xwe ji mirov naynin. Û tu dibêjî gerek nasên mirov hebin. Çi nas û çi hal... Weleh bajarên mezin cenet e, cenet... Tenê ku em xwe bi wir ve bigihînin bese. Ku em bigihêjin wir her tişt li min. Cihê razanê, pere, kar...

Ferzend xwe avêt ortê :

- Ma tu kesî li wan bajaran nas dikî ?

- Lo lo, ma ez kesî nas dikim ? Nêviyên gundiyên me li Izmîrê ne. Karê hemûyan jî baş e. Hin ji wan şeytanokan difiroşin, hin ji wan meywe, hin cigaran û yên hinan jî dikan û çayxanên wan hene. Rojekê yekî gundiyê me ji min re got :

«Were Izmîrê û li çayxana min şagirtiyê bike.» Lê min nexwest û ez neçûm. Lê bê dilê dê û bavê min bû, ez loma neçûm. Hun zanin ku wê çaxê jî hîn nû birayê min hati bû kuştin. Ku ez çûbûma, niha ez ji vê humaltiyê xelas bûbûm. Niha wê perên min pir bûya. Min ê karibiwa hem bisiklêt û hem jî motorbisiklêt ji xwe re bikirya. Lê ez neçûm, ma ez çi bikim ?

Gotinên Ziya di serê Îbrahîm û Ferzend de cih girtin. Heta bi wê deqîqê jî ew qet li çûyina bajarê mezin nefikirî bûn. Ku li ber guhên wan keti bû jî, guh nedabûnê.

Ferzend ji Ziya pirsî :

- Ê baş e, va em çûn, ka kî dê ji me re kar bibîne ?

Ziya kenîya :

- Tu dîsa qala kar dikî. Malxerab, ez dibêjim nêviyên gundiyên me li Izmîrê ne. Ma qey yekê ji wan ji me re kar nebîne ? Bi firotina cigaran mabe emê xwe xelas bikin. Zarokên gundiyên me yên di emrê me de hemû cigaran difiroşin. Ku em rojê bi tenê deh pakêt cigare bifiroşin dê roja me derkeve. Ne tenê deh, lê ez baş zanim ku emê rojê bîst pakêtan jî bifiroşin.

Kaxiz û pênuş ji bêrika xwe derxist, li ser kaxizê nivîsand û peyva xwe domand:

- Ku em rojê bîst pakêtan bifiroşin her yekî sed lîra di destê me de dimîne. Ew jî liba kirîna pakêtê bi deh lîran dihesibînim. Ku em li ser hev bikin, em ê liba pakêtê bi heşt-neh lîran jî bi destên xwe bixînin. Ku serê pakêtê heft-heşt lîra di destên me de bimînin ne hindik e. Rojê sed lîra, mehê dike sê hezar. Salê tam dike sî û şeş hezar. Em bêjin bila salê şanzdeh hezar li mesrefa me here, dîsan heryekî bîst hezar di destên me de dimîne. Ez baş zanim ku tu caran şanzdeh hezar li mesrefa me naçe. Lê em wa bihesibînin çêtir e. Ev karê cigarefirotinê jî rojê tenê du-sê saet in. Em li vir şefaqê radibin û heya bi roava kar dikin dîsa jî bi zorê bîst-sîh lîra di destên me de dimîne. Rojînan jî em destevala vedigerin malê. Weleh hun bi a min bikin, a emê niha herin. Lê hun zanin, li wir esker merker jî tunene. Mirov çi bike kare bike. Kes têkîlî karê kesî nabin. Li wir tu bi çi zimanî jî bipeyive tu kare bipeyive. Tu dixwazî bi almanî, bi gawirî, bi ermenîkî, bi kurdî... Li wir qet kurdî ne yasax e. Tew kes nizane ku kurdî ye. Gundiyekî me li wir bi kurdî distirê, bantan dadigire û dû re bantên xwe li bajêr digerîne û difiroşe. Tu kes jî karê xwe jê naynin. Ew wan bandên xwe di gel bandên kurdî yên din li erebokekê dike û di nava bajêr de digerîne û difiroşe... Esker û polîs tê de derbas dibin, lê qet têkîlî wî nabin. Lê li vir? Ma mirov kare li vir jî wisan bike ? Ma we nebihîst ku wê rojê du heb li sîkê bi kurdî bi hev re peyivî bûn, eskeran ew girtibûn û ew biribûn Mêrdînê. Li wir jî ew xisti bûn hepsê. Weleh ê min ez hew disekimim. Ku hun neyên jî ezê bi tenê herim. Ez hew li vir îdare dikim.

Îbo :

- Belkî gundiyên te tenê arîkariyê bi te bikin. Ma ewê ji ku ji me hersiyar re kar bibînin û me bi cih bikin?

- Ew li min. Razana we jî, kar jî, pere jî... Her tişt... Her tişt li min.

Ferzend :

- Baş e, emê heqê rê ji ku bînin ? (Destê xwe xiste bêrika xwe, deh lîrayê di bêrika xwe de derxist û domand.) Yê min ji vî deh lîrayî pê ve perên min tune ye.

Îbo :

- Yê min jî tune ye. Ji bo ku em bigihêjin heta bi Îzmîrê an Stenbolê divê ku bêrika me tije pere be. Dibe ku em qet gundiyên we nebînin. An ku em bibînin, li me xwedî dernekevin. Yê min ez bê pere naçime tu deran. Min pir rezîlî dîtiye. Ez naxwazim carek din jî rezîl bibim. Yê min ez hew karim bisekinim. Diranên min bi min diarin. Bi xatirê we.

Kirî ber bi mal ve bimeşiya, lê Ziya ew da rawestan û got :

- Wêêw... Hun çî tirsonek in lawo ! Hema hun dibêjin qey emê herin wir û li ber deriyên bimînin. Malneketno, qe bila cesaret bi we re hebe gidî ! Çi hun biziyan e.

Hersê heval jî ber bi mal ve meşiyên. Hersê cîranê hev bûn û malên wan hebekî derveyî bajêr, li ba pîra alman bû. Heta ku gihîştin mal jî her qala çûyina xwe û bajarên mezin kirin.

(Dûmahik heye)

VEGERA MAL

Şahîne B. SOREKLÎ

«Yadê, bavo ê kengê vegere?» pirsî Azad bi dengê nizim. Te digot belkî ne dixwest kesek din xeyn ji dayka wî vê pirsê bibihîse. Nazê kir ku wê dengê kurê xwe ne bihîst, lê niherî û got: «Zû qedeha xwe vala ke, bo ez ji te re dîsa tiji kim. Zû, zû, hengê çay sar ne bûye.» Azad dest ne avêt qedehê û ne jî li dayka xwe niherî. Ber çend salan, dema ew hê mindalek biçûk bû, wî sê çar qedeh çay li ser xwarina firavîne vedixwarin, lêbelê çaya îroj wek ava dilopan soravîn bû, ne tama xwe tama çayê bû û ne jî şeraniya xwe. Wek rojên kevin şekirê kapikîn jî di tasê de tune bû, bo mirov çeke devê xwe û çayê li dû bi ser xwe ve ke. «Yadê, bavo ê kengê vegere?» Dîsa pirsî Azad ji dayka xwe, ya ku ji dest ne hat der carek din guhên xwe di derheqê pirsê lawê xwe de ker bihêle; rabû ser xwe, bervê Azad meşîya, li ber wî danişt, her du destên xwe li dora wî gerandin, ew hembêz kir û bi dengê pîr nizim di guhê Azad yê çepê de got: «Azad, min jî bîra bavo kiriye, wek te; an belkî hê bêtir. Ew ê were; îşellah hefta li pêş. Ger na, meha tê ew ê were. Têye bîra te ew çawa şevêkê tev hevalek xwe rakirî û tûrikên şekir û xurman kirin destên te. Ew ê di van rojan de dîsa were; ez dizanim.»

Hejmara lêxistina dilê Azad bi bersîva dayka wî re rabû jor û baş hat bîra wî, çawa bavê wî ew di kûraniya şevê de cara berê ji xew rakir. Berf wê demê hê tune bû; dawiya payîzê bû, li derve vîze vîza bê bû. Ew seeta wê şevê wek xewnek şerîn dihat bîra wî. Hindir xaniyê wan ji düyê cixaran tiji bûbû. Mirovek zexim, damençe li piştê, tîfing li pêş, ser dawiya doşega wî rûniştibû û bavê wî jî ew kiribû hembêza xwe, radimûsa û tûrikên armûxanan didan wî. Dû rohilat, dema ew ji xew rabû, ji şeva çûnî tenê bîna düyê cixaran di hindir de mabû. Dayka wî tûrikên şekir û xurman veşartibûn. Diva bû ku ew haya kesekî ne gihîne hatina bavikê ya şeva buhirî, Nazê, dayka wî, tenbe li wî kiribû.

Azad hê di hembêza Nazê de bû, dema dayka wê hat bîra wê. Zarokiya dayka wê jî wek ya Azad derbas bûbû. Kalê Nazê, Heme, di navbera salên 1946 û 48 an de tenê sê caran di nivên şevan de hatibûye mal û dûvre şevê li ser sînor hatibûye kuştin. Çavên Nazê ne dikaribûn êdî hêstiran paşve vegerînin, yên ku dest pê kirin li ser rûyê Azad bibarin. Kur û dê dilên xwe bi girî honik kirin.

Mam Reşîd ji bîrê av dikişand. Vê sibê dinê pirr sar bû ; bayê şeva buhirî berf li ser erdê îşk û luht kiribû. Her roj keça wî Bihar diçû avê, lêbelê îroj Mam Reşîd zû ji xew ra bûbû, nimêja sibê kiribû û hatibû ser bîrê avê ji ber qîza xwe ve bikişîne. Rojên Mam Reşîd hemî li vî gundî derbas bûbûn. Di wan de yên xweş jî û yên reş jî hebûn, lê tev hemî kêmasiyan jî, ew ji jiyana xwe razî bû, ta sala buhirî, dema kulfeta wî rojekê nexweş ketibû û dû sê rojan miribû. Mirina şûya wî şahiya dilê wî jî bi xwe re kiribû axa gornê û nema êdî kesekî ken li ser lêvên wî dîtibû.

Ji zaroyên Mam Reşîd tenê Bihar hê bêkar bû. Ewên din hemî xudan kulfet bûn û îroj li şûnên din diman. Lêbelê nuha bûkek wî tev mindalê xwe bi wî û Biharê re li gund rûniştibûn, çiku kurê wî Seyid jî wek mêrê Nazê pêşmerge bû.

Mam Reşîd satila xwe tijî kir, ew li şûnê hişt û hebki wêde çû, li ser keviyek reş rûnişt, tûrikê titûnê ji beriya xwe derxist û dest pê kir cixarekê bipêje. Keleboxa ji satila avê radibû bi kinî bala wî kişand ser xwe, lê dûvre her du çavên wî xaniyên gund bo xwe kirin nêşan. Hat bîra wî ku çawa wî û Resûl Mamend, xezûrê Nazê, ber salne pirr xaniyên xwe di hindir zikê sê heftan de, yek li kêleka yê din lêkirin. Bê ku bixwaze, stûyê wî berve hêla merzelê gund leviya û çavên wî têkoşiyên ku gora Resûl di nav yên din de bi cih bikin. Dûyê cixarê giran giran di her du bêvîlên wî re derdiket û xwe di nav bayê sar de wenda dikir. Tama cixarê ji her dem bêtir tal bû di devê wî de û li kêfa î ne dihat, lê carekê hatibû vexistin û divabû ku were kişandin. Di dilê xwe de Mam Reşîd li pêçandina wê poşman bûbû, çiku wî pirr caran biryar dabû ku êdî li xurînî cixarê ne kişîne. Waye cixareyek li vala çû, di ev rojên teng de, dema ku tiştên wek titûn û çayê û şekir bûbûn wek dermên.

Mam Reşîd kutek din li cixarê xist, ew di bin lingek xwe vemirand, rabû ser xwe, satila avê bi destê rastê rakir û hêdî hêdî ber bi mal meşiya. Valabûna destê çepê di qafê wî de fikrek peyda kir, ku xweziya wî satila Nazê jî bi xwe re anî ba, bo tijî av bike. Her der vê sibê gewr sipî xuya dikir xeyn ji malan. Serên kaşên li derdora gund ji mij xuya ne dikirin. Xeyn ji

dengê segekî tu dengên din ne dihatin guhan, lê dirêj ne kir, dema dengê segekî bû yê duduyan û sisiyan û çaran. Mam Reşîd satil danî û li dora xwe mêze kir. Tişteke ne dihat xuya kirin ku mirov bibêje ew ê bikaribe bibe sedema ewte ewta kûçikên gund. Hê Mam Reşîd di vê girikê de mijûl bûbû, dema dengê balefiran ji dûr ve ket guhên wî. Wisa, ew tê gihîşt çima deng bi segan ketiye ; dîsa dest avêt satilê, ew rakir û meşa xwe domand. Hatina dengê balefiran di van rojan de ne tişteke eçêb bû.

Dengê ji ezmên heku diçû bêtir dibû. «Tu caran weha nêzikî gundê me ne kirine» di dilê xwe de digot Mam Reşîd, dema ku gurmîniyek wek dengê tavek meha nîsanê hat guhan, pirr dirêj ne kir gurmîniyek din wek bêtaran îcar ji hêlek gund hat û erd di bin lingên wî de hizand, satil vê re ji dest xist. Gurmîniya çaran Mam Reşîd li ser qûnê xist, yê ku ber xwe da bo rabe ser xwe û dît çawa xaniyê wî û yê Resûl di hindir dûmanek gewr û reş de winda bûne. Her du çongên wî ketin ber, dîzên wî sist bûn û janek zirav xwe berda kûraniyê dilê wî ; ew li ser zik ket xwar û rûyê wî di komikek berf de winda bû.

Dinê hê sar bû, lê yekî dizanibû ku zivistan êdî mala xwe hêdî hêdî bar dikê ye. Sê hefte û çar roj mabûn ku Newroz xwe bigihîne holê. Şêrko, mêrê Nazê, di şeva reş de nêzikî li gund dikir. Îroj ew bi tenê xwe bû. Du hevalên wî li gundek din mabûn û ew ê ber rohilat dîsa li şûnekê hevûdu bidîtina. Barê Şêrko ne sivik bû. Xeyn ji Klaşnîkovê, du derax û malek gullan li pişta wî bûn ; çar bombeyên destan, her dudu di tûrikekî de, bi qayîşa wî de hatibûn girêdan û li ser milek wî jî tûrek mezin hebû, yê ku di hindirê xwe de şekir, çayî, şûşak qazaxî û tiştên din yên ku ji qaçaxçiyên hatibûn kirîn, dihewandin. Îro kurê Mam Reşîd jî hin titûn û hûr mûrên din bo malbata xwe tev Şêrko şandibûn.

Ev bûbûn nêzikî pênc mehan ku Şêrko û şûya xwe hê pênc deqe ji çavên yên din dûr bi hev re derbas ne kiribûn. Dilê wî dikir gupe gup û gavên wî bi lez pêş ve dihatin avêtin. Destên wî yên îşk û sar ê bi canê Nazê yê nerm û şêrîn germ bibana. Wey hawar, wî çiqas bîra Nazê û Azad kiribû ! «Şekir û xurmeyên Azad, ez ê ber ji mal derkevim bidimê», di dilê xwe de digot Şêrko. Dûvre ew demek din di hindir derd û xeman de winda bû : ta kengê ê bidomîne ev rewşa xirab ; kengê aşîtiê vegere van dorhêlan ; kengê azadî û serbestî ê têkevin şûna sitemkarî û zordariyê...? Dengê segên gund Şêrko dîsa hişar kir, yê ku ji kêfxweşiyê hema hindik mabû bifire. Kîşandina cixarak din û ew ê bigihîşt mala xwe, bo xwe têxe binê lihêfê û bedena xwe û ya Nazê bike yek, bo winda bibe di evîna dilan de, bo dûr keve ji

derd û kulên dunê... Ew ê dûvre qazaxî berde paporê, avê bo çayê bide ser, cixareyek qalind bipêçe, guh bide ser dengê Nazê û ji wê re bipeyive. Dema wan têr şor kirin, ew ê deng li Azad ke, wî di hembêza xwe de bide rûnişkandin û ramûse, dîsa ramûse û carek din. Dûvre ew ê tûrikên naylon yên tijî şekir û xurme bide wî...

Tirseke sivik bi nişka ve ket dilê Şêrko, yê ku bi dengê nizim ji xwe pirsî : «Kuro lawo, ka xanî ?» Wî baş dizanibû ku wî rê şaş ne kiriye. Wî û segên gund hev nas kiri bûn û kûçikê Mam Reşîd bi wî re dimeşiya, yan xwe davêt ber lingên wî, wek ku dixwaze haya wî bikişîne ser tiştêkî. Tirs heku çû bêtir bû û tamarên Şêrko sist kirin. Bi carekê ve wî dît çawa tirs nuha daye ser tirs ji mirinê. Rojek derbas ne dibû, bê ku ew û mirinê li çavên hev ne nihêrin, lê tu caran tirs mirinê tamarên wî wisa sist ne dikirin, ew êdî fêr bûbû wê rewşê. Dema ew ghişt dara ku bavê wî di roja bûyina wî de çandibû, tenê komên kevir û xweliyê li şûna xaniyê wî û yê Mam Reşîd xuya dikirin.

Pêşmerge piştî xwe da darê û kir ne kir bigirî, lê ne dikaribû. Jan û gurr û şewat û qehra di dilê wî de ne dixwestin xwe têxin hindir hêstiran bo werin der.

SIÛDA MEHMET KARATAŞ

Mehmed UZUN

Gelo edebiyata ku bi kurdiya jorê, yanê bi kurmancî tê nivîsîn, niha di destpêka heyameke nû de ye? Gelek kes niha vê yekê ji xwe dipirsin. Ji lewre di warê edebiyatê de tiştên nû tên pê ; kovarên siyasî hîn bêtir cîh didin edebiyat û ziman, li ser tarîxa edebiyata me kitêb diweşin, nivîskarên kevnar û nûjen tên nasîn, munaqêşe tên holê, kovarên me yên klasîk, ji nû ve, tên weşandin, kitêbên şîr û pexsan dertên. Û ya herî girîng, nivîskarên nû derdikevin û berhemên xwe diweşînin...

Edebiyata ku bi kurmancî tê nivîsîn, ji zû ve bû ku di nav bêdengiyêke tûnt de bû. Digel ku carina tişt hatibin pê jî, meriv dikare bibêje ku edebiyata bi zaravayê kurmancî piştî kovarên giranbiha Hawar, Ronahî û Roja Nû ket bêdengiyekê. Lê ev pêşveçûna roja me bi her awayî ji bêdengiya dehsalan vediqete. Bi her awayî jê bi dûr e...

Lê belê, tevî vê pêşveçûnê, tişteki pir berbiçav divê ji bîr nebe; kêmanî bi hezaran in. Niha hîn bêtir bi kurmancî tê nivîsîn, lê hê jî standarên zimanê nivîskî baş nehatine pê. Kovarên edebî dertên, lê hê jî kovarên ku bi rastî bikanbin rîya heyamên nû vekin, -bi her awayî- nehatine pê. Nivîskarên nûjen derketine û dinivîsînin, lê hê nexuyaye ka kî yan jî kîjan ji wan dê bi her awayî tesîr li pêşveçûnê bikin û bibin nivîskarên heyama nû... Bi navê rexne û rexnegirî tistine tên nivîsîn, lê hê jî rexnegirên hay li edebiyat û zimanan, zane, xweser, bîhnfireh û pisporê karê xwe naxuyin. Hêdî hêdî xwendevanên kurd çêdibin, lê hê jî ew kêmanî in û di navbera wan û nivîskar de tekiliyêke xurt ava nebûye.

Ji ber vê yekê, em divê hay lê bin ku edebiyata me li ser rîya pêşveçûnê ye û jê re tekûzkirin, xurtkirin, kûrkirin, firehkirin divê. Û bi awir û rêveçûneke ku di xizmeta pêşveçûna edebiyat û zimanê me de ye...

Bê guman nivîskarên nû di vê pêşveçûnê rolekî bijarte dilîzînin û ew dê di rojên pêş de hîn çêtir rolê xwe bi cih bînin. Û yek ji van nivîskarên nûjen

ku bi best û daxwazî dinivîsînî, Şahîne Soreklî ye. Şahîne Soreklî -bêrawestan- her dinivîse ; ji Îngilîzî û Almanî sîrîne vedigerîne Kurdî, nivîsar û bendên siyasî û civakî dinivîse, şîr dinivîse û herweha kurte-çîrok. Digel vê xebata nivîskariyê, ew wekî gerinendeyê bernama Radyoya Kurdî li Awistiralyayê jî dixebite û bernamên spehî û xweş diweşîne. Kurte-çîrokên Ş. Soreklî di piraniya kovarên edebî de diweşin. Heta niha xwendevanên Kurd bi vî awayî hay li kurteçîrokên wî hebûn. Yanê tu kurte-çîrokên wî wekî kitêb nehatibûn weşandin. Lê niha kurteçîrokeke wî wekî kitêbokekê çapbûye, -îlon 1985 ; Azadbûna Mehmet Karataş (Ev xebata Enstîtuyê jî helbet gaveke berbîpêş e. Em hêvî bikin ku Enstîtû bi berhem û çapên nûve me kêfxweş bike.)

Kurte-çîroka Ş. Soreklî li ser merivekî Kurd e, yanê yek ji me, ji civata me; Mehmet Karataş yek ji wan sedhezaran e ku -ji ber sedemên neçarî, siyasî û civakî- dev ji welatê xwe berdane û ketine welatên xerîbîyê. Qehremanê kurte-çîrokê ji Kurdîstana Tûrkiyê ye. Gava em bi qehreman re bi rû dibin, ew li Awistiralyayê, li bajarê Sydney e. Lê "ev bûbûn şeş sal ku Mehmet Karataş welatê xwe li dû xwe hiştibû. Ew berê çûbû Alemanya Roava lê hukmeta wî welatî ji du salan pirrtir rê neda bû ku ew li wir bixebite. Wisa wî ew welat li şûn hiştibû, xwe bi alîkariya hevalekî salekî li Fransîz bi cîh kiribû û li wir dûre kaxezên xwe bo çûyîna Australya pêşkeşî qonsîlosa wî welatî kiribû. Şansê xwe zor baş bû ku ew li wir hatibû qebûl kirin û berya sê salan gihiştibû bajarê Sydney." Mehmet Karataş bê kar û şixul e. Ew carina li derine dixebite, lê ji bo demên pir kurt. Ew keserkûr, bîhteng û nebextiyar e. Kêfxweşî û serfirazî jê pir bi dûr in. Bav û mala Mehmet Karataş her jê gazinciyan dîkin. Ew dil hene ku Mehmet Karataş, kurê malê, her ji wan re pere bişîne. Namên du jê re tên ne wekî yên hevalê wî yê Alman Helmut in. Gava name ji Helmut re tên, Mehmet Karataş her weha difikire ; "xweziya min bi dilê te be,(...) namên te her dem tijî kêfxweşî û dilşadiyê û yên min gazinc û şîne." Lê bavê Mehmet Karataş wekî kurê xwe nafikire. Ma kurê wî ji bo kar û perçivandinê derneketiye dervayê welêt ? Ma ew nîzane ku mal belengaz û neçar e ? Hingê ? .. Di destpêka kurte-çîrokê de bavê Mehmet Karataş, Mistefa Karataş di quncikeke xênî de rûniştiye û weha difikire; "Ev bûn salnîvek ku me tu pere ji vî bênamûsî negirtine. Nameyên wî jî heku deherin hindiktir dibin. Ez dikanim sond bixwim ku wî em ji xwe bîra kirine û wexta xwe tev qehpikan derbas dîke." Belê, daxwazî û hêvî cihê ne.

Mehmet Karataş li bajarê Sydney tevî du xortan, xortê Alman Helmut û xortê Awistralyeyî Johnny, di xaniyekî de dijî. Lê tu hevalên wî hê tunene û "ev tişt valabûnek mezin di jiyîna wî de çêkiribû." Mehmet Karataş di bajarekî mezin de weha bê ser û ber deger, dixwe, vedixwe, dipeyive û dijî.

Lê tiştê herî girîng ku di welatê xerîbiyê de pê diqewime ev e ; *"dema Mehmet Karataş gihîşt Aleman, wî dît ku xelkê wir ji welatîyên wî hez nakin. Wek hin merovên din, wî jî dest pê kir bibêje, ku ew perên navneteweyî, ku netewe bo wî rolek mezin nalîzin, ku karkerên cîhanê hemû birane, (...) lê dûre hêdî hêdî wî baş fêm kir, ku çawa trumbêl be numre û merov bê nav nabin, wisa kes jî bê netewe nabin ji ber ku, ger yek bixwaze yan na, yê din her dem demxê li meriyan dixin. Merov nedikane bê kok û benate tev yê din bijî ; (...) çawa darek bê reh û hej kes nabe, merovek jî bê esil fêslê xwe tu xweşiyê ji jiyînê nabîne..."*

Herweha Mehmet Karataş jî tu xweşî di jiyana xwe de nabîne û xwe dikuje ; xwe ji kendaleke pir kûr davêje nav deryayê... Pîrika Mehmet Karataş ji avê dixuye û deng li torînê xwe, Memê xwe dike. "Memê" jî xwe pê re berdide û dere nik pîrika xwe. Mehmed Karataş li pey xwe nameyekê berdide û di namê de dibêje, *"bila kes bi mirina min tucarete neke, ne jî bila laşê min bo hinan bibe hacetek propagandayê."*

Bûyera kurteçîroka Ş. Soreklî, bi kurtebirî, weha ye. Ew bextê me yê reş, jiyana me ya rojane û neçarî, nezan û rebeniya me salix dide. Bûyera Mehmet Karataş ne ji me pir bi dût e. Nivîskar Ş. Soreklî bi hostetî vê jiyana malkambax berpêşî xwendevanên xwe dike. Kurte-çîrok li nik bavê Mehmet Karataş dest pê dike, bi dût re, dipengize û diçe bajarê Sydneyê, nik qehremanê kurte-çîrokê. Lê ew li wê derê jî namîne ; carina bi şûn de, li jiyana Mehmet Karataş ya rabirdû vedigere û herweha li ser derd û kulên Mehmet Karataş hûr dibe. Bi vî awayî xwendevan têdigihê ka çima Mehmet Karataş bêgav dimîne ku xwe bikuje.

Stîl û teknîka ku Ş. Soreklî ji bo kurte-çîroka xwe hilbijartîye, ne hêsan e. Ew bi alîkariya xewn û xeyalan di nav îro û do de diçe û tê, lê her ji bo armancekê. Em vê celeb nivîsînê bêtir li nik nivîskarên Amerîka Latînî û Fransîzan dibînin. Nivîsar (kurte-çîrok yan jî roman), *"tev li hev"* e, lê bi dûtan, bi rêk û pêkî, bi zanîn. Yanê ew bi zanîn tev li hev bûye. Mebes bi vê celeb nivîsînê ev e ; xwendevan jî -bi qasî- nivîskar xwe biêşîne, pê re here û xwe di bûyeran de bibîne. Yanê xwendevan jî bibe şîrkê berhema ku di destan de ye. Di ev celeb nivîsîn de girîngî û giranî ne bi tenê li ser bûyer û naverokê ye, herweha nivîskar bi qasî naverokê li ser şekil jî hûr dibe. Yanê bi qasî çî, çawan jî girîng e. Edebiyat divê edebiyat be, ne tenê bûyerên *"tahzî û serqot."*

Ş. Soreklî di ev celeb nivîsîn de bi ser ketîye ? Bi ya min, eger meriv bi awakî giştî li kurte-çîrokê binihêre, bersiv belê ye. Ş. Soreklî bi awakî wisan di nav îro û do de digere ku xwendevan jê eciz nabe û dikare perçên kurte-çîrokê li hev bîne. Lê qelsî û kêmanî jî hene ; dinya nefîsî û hundirî ya Mehmet Karatas baş naxuyê, şexsên din bas nehatine salixdan, bûyer

"çîprût" e, yanê der û dorên bûyerê û Mehmet Karataş baş nehatine kemilandin, û bê ku hewce be danezan hatine reşandin.

Herwekî ku tê zanîn di ev celeb nivîsîn de dinya nefsî, dinya hundirîn taswîrkirin, pir u pir girîng e. Wekî xwendevanekî min dil hebû ku fikir û dinya Mehmet Karataş ya nefsî hîn bêtir bidîta, ew hîn bêtir berbiçav bûya û min ew hîn ji nêzîk ve binasiya. Herweha kesên din yê kurte-çîrokê de kesekî ecêb balkêş heye ; Johnny. "*Johnny ji xelkê Australya yê kevn bû û ji bakûrê welêt hatibû Sydney bo têkeve zanîngehê.*" Johnny hay li rewşa xwe heye û pê dihese ka çi bi gelê wî qewimiye. Di kurte-çîrokê de Johnny dikaribû bûbûya wekî kozeke agir û dilê xwendevan jî germ bikira...

Lê bi qasî ku ez dibînim, di van qelsî û kêmaniyan de ziman rolekî esasî dilîze. Ji me hemûyan re nas e ku zaravayê kurmançî hê li ser rîya zimanê nivîskî ye. Ji aliyê devkî ew dewlemend e, lê ne ji aliyê nivîskî. Ev yeka -bivê, nevê- tesîr li nivîsînê dike û qelsiyên tîne pê. Herweha kurdiya Ş. Soreklî jî, wekî hemû kesên ku bi kurmançî dinivîsîn (nivîskarê wekî Osman Sebrî ne tê de), ne ewçend xurt e... û eger kurdiya me ne xurt e, ev yeka ji bo me kêmani ye, lê ne tawan. Rewşa ku em tê de dijîn, lê weha kiriye. Wekî xelkên din ku bi xebat, xwîdan û keda salan ve zimanekê nivîskî anîne pê, em dê jî vê yekê bijîn. Mixabin, rewş ne tu rewş e, lê nivîskarên me divê bêgav nemînin. Ji ber ku rîya zimanekî nivîskî jî bi tenê derekî derbaz dibe ; *xwendin-lêgerîn û nivîsîn, xwendin-lêgerîn û nivîsîn û dîsan xwendin-lêgerîn û nivîsîn...*

Ez bawer dikim ku yek ji sebebên qelsî û kêmaniyên kurte-çîroka Ş. Soreklî jî, kurte-çîrokbûna wê bi xwe ye. Yanê bi tenê di nav çend rûpelan de salixdan... Ş. Soreklî diviya, ya bi awakî firehtir li ser bûyerê hûr bûya yan jî xwe li ser tiştê ku kakilê çîrokê ye, bicivanda.

Tiştên ku li ser zimanê Ş. Soreklî werin gotin, ne zêde ne. Ji ber ku -wekî min li jor jî got- hê standardên zimanê me yê nivîskî baş bi cîh nebûne. Bi qasî ku ez têgihîştim Ş. Soreklî bi devoka xwe dinivîse, lê herweha ew dixwaze xwe bigihîne zimanekî gelemper û edebî jî. (Ş. Soreklî jî Kurdistana Sûriyê ye, lê bavanên wî ji Kurdistana Turkiyê, ji Siweregê ne.) Meriv zimanê wî têdigihê û awayê edebî tê de dibîne. Ji bo roja me, ev ne tiştên kê in.

Ş. Soreklî gelek peyvên devoka xwe bi kar tîne. Û bi baweriya min ew baş dike. Ji lewre bikaranîna devok û peyvên wan, ne kêmaniya zimanê me ye, ji bervajiyê, dewlemendiya wî ye. Em dê weha bigihên zimanekî dewlemend, yekgirtî û nivîskî.

Ş. Soreklî gelek peyvên jî li gor awayê xwe dinivîse, wekî pir. Ew di dewsa pir de pîr dinivîse, -wekî nivîskarên me yê hêja Osman Sebrî û Mehmet Emîn Bozarşan. Di kurte-çîroka Ş. Soreklî de peyvên weha pir in.

Ev yeka ne xem e. Em dê, di roja me de, weha binivîsin da ku em bigihên celeba yekgirtê ya nivîsînê. Lê di kurte-çîroka Ş. Soreklî de tişteki heye ku bi baweriya min nivîskar lê hûr be, baş dibe. Di kurte-çîrokê de baş dixuye ku nivîskar li gor qaîda û prensîpên ku rehmetî mîr Celadet û Kamuran Badirxan di kovarên Hawar, Ronahî û Jîna Nû de anîbûn pê, divivîse. Lê hingê çima peyv û cimlên weha : *"Helmut lawek wisa bû, ku nedizanibû xeyandin çiyê (...) Jinên ew welatan doxîn sistin (...) Ew bo te zor siwabe (...) bi rê ve keçek tev lawek por dirêj (...)* . Ma meriv divê lawek wekî lawekî, nenivîse û ye ji çî, inji sist, e ji siwab veneqatîne ?...

Ez bawer dikim, pêş gotina kurte-çîrokê jî ne hewce bû. Ji lewre meriv divê xwendevan bi serê xwe bihêle. Çawan ku gava nivîskar dinivîse, bi tena serê xwe ye, herweha xwendevan jî divê bi serê xwe be. Ne hewce ye ku nivîskar jê re tiştine bide zanîn û rê nîşan bidîyê ka ew dê kurte-çîrokê çawan bixwîne. Xwendevan digire, karê wî ye. Û bê guman her xwendevan li gor xwe difikire û lê dinihêre. Yanê ne wekhev.

Ez divê, di dawiya dawîn de, bibêjim ku min kurte-çîroka Şahîne Soreklî di hilmekê de xwend û pir kêfxweş bûm ku nivîskar bi hostetî, bi best û bi awakî edebî jiyana me careke din nîşanî me dide.

ÇEND TEKSTÊ DIMILKÎ (ZAZAKÎ) : 1857

ARÊKERDOX : PETER IVANOVIÇ LERCH

I. ESTANEKA HÎRÊ BIRAYAN

Cay ki bi çinê bi, hîrye (hîrê) beray bî. Namey beray qicî Hesaneke, namey beray miyanênî Qasim, namey beray pîlî Şaban bi. Çidê yîne çinêbi, hîrye vayş turî xoe bî. Hesaneke(î) va:

- Beraryênî, warzî, ma eno melmeket ra vecî, ma şêrî xoe rî yewna aşîret, ma xoe rî kar bikerî, pey debara ma bibû.

Enîye hîrye heme werişî şî, veciyay serî yew koy, awnay yew deyš te asena pîrû xele a. Hesaneke(î) va :

- Beraryênî, warzî, ma şyerî xeley ena deyš te biçînî, helbet wayerî enîye xelî estû, ma rî yew hewle bikerû.

Enîye beray werişî şî, neyay xele a, xele çîna di rocî. Hesaneke awna yew dûma. Aw dûma dêw bu. Vêca w awca ra veyn da, va ke :

- Şuma kam î, şuma qawî xelê mi çînenî, ez nekay ameya, serey şuma hîrye hemîne wena.

Hesaneke(î) va :

- Beraryênî metersî, awe estû awe dêw û, yenû ma het, ma ra vanû "Şuma qawî enoe xelê me çînenî ?" Şuma çew vengê xoe mekirî. Ez cebabê dêwî dana.

Xele çîna, awnay ke dêw ame, dêwî va :

- Şuma çi kare yî, şuma namey mi neşnawutû ? Ez ke esta ez dêw, ez nekay serey şuma hîrye hemîne wena.

Hesaneke(î) va :

- Efendim îzmê mi bide, ez toe rî yew laqardî vaca.

Dêwî va :

- Lacî mi de vaci.

Hesaneke(î) va :

- Ma hîrye hemîne beray cê yî, ma amay, enoe xele ma efiya di, ma neyay pa çîna, (ma) va helbet wayerî enîye xelî estû, helbet ma rî yew hewle kenû.

Dêwî va Hesaneî ra :

- Lacî mi, aferim biçîne !

Dêw vinert Hesaneî het, Hesaneî ra va :

- Laci mi, te vayş tûray xoe bide mi, ez helye xele çînena, ti gamye roşe, asan be.

Dêwî çîna, Qasim û Şaban hîrye hemîne xele çîna heta nemacî yerî. Dêw werişt, yew qaxit nuşt, da Hesaneî, va ke :

- Enoe rayer bigî, şue bawnî serî ayê koy, qunaxî mi ha aye koyû, cenîyay mi, hîrye keyney mi ha qunax de roniştey, qaxit bere, bide cenîyay mi, ya zana.

Hesaneî qaxit gerawt, kewt a rayêr, şî. Di sa'atî şî, qaxit akerd wend, awna ke dêwî qaxitî(di) nuştû :

- Eke enoe merdum enîye qaxitî anû keye, mi rî serey enîye merdumî tira ke, mi rî pîlaw pawje, serey enîye merdumî mi rî pîlaw ver ke, berşaw mi rî, ez wena.

Hesaneî qaxit dirna, eşt, yewna qaxit nuşt, eke :

- Enoe merdum enîye qaxit ano keye, gay buerî pîlaw ver ke, emşoe Hesaneî wa keynay mina pîle het rakû, seba mi rî ena pîlaw bîyarû.

Hesaneî da qaxit cenîyay dêwî. Cenîyay dêwî qaxit gerawt, akerd, wend eke dêwî tede nuştû :

- Gay buerî wa pîlaw ver kû, bidû Hesaneî ra. Hesaneî emşoe wa keynay pîle het rakû, seba ena pîlaw bîyarû.

Cenîyay dêwî gay buer sere birna, goştî gay buerî kerd pîlaw ver, da Hesaneî ra Hesaneî ena pîlaw gerawt, şî, berd dêwî rî.

Dêw awnîya Hesaneî yenû. Hesaneî ena pîlaw berd, da dêwî. Dêw gerawt, va Hesaneî ra :

- Mî qaxit ana nenuştbi, ena keynay kutikî enoe nan hadre kerdû, dawû tue, tu enoe nan mi rî ardû, mi ena qaxit nenuştbi eke mi rî Hesaneî sere bime, goştî Hesaneî mi rî pîlaw ver ke, berşaw mi rî.

Hesaneî dêwî ra va ke :

- Ena gelanke ti şuenî şue, eke ti neşuenî ez şuena, ena gelanke serey min tira kena, tue rî kena pîlaw ver, pawcena, ana.

Dêwî Hesaneî ra va ke :

Lacîm, ti vengî xoe meke, ez nekay nusena, dana tue, big û şue bide cenîyay mi, ena gelanke ek ti amey ez hema şuena.

Hesaneî va ke :

- Rind benû efendim.

Dêwî yew qaxit nuşt :

- Ena gelanke çimanî Hesaneî, mi rî lewanî Hesaneî tira ke, kebab ke, pawje, mi rî berşaw, ek ena gelanke enoe merdum sax ame mi het, ez hawna yena, sere destanî linganî tue keynay kutikî tira kena, tue bena serî hewt rayeran verdana.

Dêw werişt qaxit nuşt, da Hesaneî ra. Hesaneî gerawt, di sa'atî ca şî, qaxit akerd, qaxit wend, awna, eke dêwî qaxit nuştû eke :

- Ena gelanke mi rî çimanî, lewanî Hesaneî tira ke, mi rî kebab ke, berşaw, ena gelanke enoe merdum eke weş ame mi het, ez ena gelanke yena keye, serey lingî, destanî tue keynay kutikî tira kena, tue bena serî hewt rayeran verdana, çew tue rî wayerey nekenû.

Hesaneî qaxit wend, eke dêwî qaxit sa katei (?) tede nuştû. Hesaneî qaxit dirna, eşt, yewna qaxit nuşt eke :

- Mi rî ena gelanke gay surî sere birne, mi rî kebab ke, pawje, na pîlaw mi rî berşawe, emşoe Hesaneî keynay mina qici hete rakû, suba na pîlaw bigû, bîyarû.

Hesaneî qaxit berd da cenîyay dêwî. Cenîyay dêwî qaxit wend, eke dêwî tede nuştû :

- Mi rî gay surî birne, goştî gay surî kebab ke, pawce, berşaw, emşoe Hesaneî wa keynay mina qici hete rakû, suba mi rî na pîlaw û kebab bîyarû.

Cenîyay dêwî, gay sur sere birna, goştî gay surî kerd kebab. Hesaneî aya şewi keyna qici hete rakewt, keyf sefa kerd heta suba. Suba werişt, şî heremî dêwî, va cenîyay dêwî ra :

- Çî bide, ez bena dêwî rî.

Cenîyay dêwî werişt çî da Hesaneî va ke :

- Mi vera selamî dêwî ke, vaci ke: «Hey teres, tue key mi xerabna !»

Hesaneî werişt va cenîyay dêwî ra :

- Ena game xatir be tue, ez ha şuena.

Cenîyay dêwî va ke :

- Ti xeyr amey, tue rî oxir bû.

Hesaneî va ke :

- Berxodar bi, Alah tue razî bû.

Hesaneî çî gerawt, berd, da dêwî. Dêw nan gerewt, hêrs be, nan ûca ruena, werişt şî keye.

Hesaneî va ke :

- Beray, mi key dêwî xerabnaû, warzî mo xoe rî etîya ra şyerî (şêrî).

Beray Hesaneî weriştî, Hesaneî kewt berara ver, şî çeher rocî, dêw ame geyra, Hesaneî nêdî. Hesaneî şî xoe rî yew şahrestan, beray xoe berdî çarşû, va ke beraranî xoe ra :

- Xoe rî kancaw ke keyfê şuma wazenû şyerî.

Beray Hesaneî Qasimî, Hesaneî ra va ke :

- Bera, ti qawî mi etîa verdanî ?

Beray Hesaneke Şaban berma. Hesaneke va ke :

- Bera ti qawî bermenî ? Elah kerîm û.

Beray Hesaneke Qasimî Hesaneke ra va ke :

- Ti qawî ma wirdîne etîya verdanî, la ma xoe rî se kî ? Caw xerîb û, cay ma çinû, çew nêverdanû ma şyerî key yê, cay ma çinû.

Hesaneke va ke :

- Şyerî xoe rî yew axay hete xizmet bikerî.

Hesaneke beray xoe Qasim berd yew qayfeçî hete verda. Hesaneke va ke qayfeçî ra :

- Axa, enoe beray min û, namey cey Qasim û, wa tue rî xizmet bikerû.

Qayfeçî Hesaneke ra va ke :

- Lacîm, beray tue dest ra çi gure yenû ?

Hesaneke qayfeçî ra va ke :

- Axa, te çi gurew ke vacî beray mi dest ra yenû.

Qayfeçî va :

- Pekê lacîm.

Hesaneke wica beray xoe verda, ame çarşu, geyra beray (xoe) Şaban nêdî. Hesaneke yew aşme geyra, beray xoe Şaban yew zêndan de dî. Beray xoe Şabanî ra va ke :

- Bera, kamî ti ardî bistî (vistî) enoe zêndan ?

Şabanî va ke Hesaneke ra :

- Dêwî, ez Şiya xoe rî desmaç bikera, dêwî ez dîan, ez gerawta arda bista enoe zêndan.

Hesaneke beray xoe Şaban zêdana vet ard xoe het, çeher rocî venert, beray xoe Şaban berd hemam, sabun kerd, şit temîz kerd, beray xoe Şaban hemam ra vet gerawt berd teslîmê Qabasbaşî ra (kerd) va ke :

- Enoe beray mi emanetey tue bû. Qabasbaşî Hesaneke ra va ke :

- Egît ti sera şuenî ?

Hesaneke va ke Qabasbaşî ra :

- Heyfê xoe dêwî ra gêna.

Qabasbaşî Hesaneke ra va ke :

- Egît ti şuenî, ez çirahey (?) dêwî ya, yew şimşiyêrî dêwî estû, ha kalanîya altunêne de, ha kulavî miyan de, caw ke dêw rakuwenû, ha binî serî dêwî de, şimşiyêrî dêwî bîge, biye berî ver de raşte de yew şebake esta, şue aya şebake de vinde, dêw key ke ame zere, şimşiyêrî dêwî bîge xoe dest ke serey dêwî ame ber ra zere, yew şimşiyêrî pero de, serey dêwî tira ke ginenû erû, serey dêwî de zuwan estû, qalî kenû, tue ra vanû "Yewnay pero de !", ti vaje ke "Ez henî yewnay pero nedana, qawlî canmêrdan yew û !"

Hesanek werişt şî, qunaxî dêwî geyra, cay dêwî di, binî balişnay dêwî ra şimşiyêrî dêwî vet gerawt, ame verî berî, awniya kiştî raşte de yew şebake esta, şî ena şebake de venert. Dêw ame, Hesanekî şimşiyêr kerd xoe dest, dêw ame serî xoe bera ard zere, Hesanekî yew şimşiyêr da puroe, serey dêwî tira kerd. Dêw gina 'erû. Dêwî va ke Hesanekî ra :

- Yewna pero de !

Hesanekî va ke dêwî ra :

- Qawlê canmêrdan yew û.

Dêw merd, Hesanek werişt leşay dêwî berde eyşte zêndan, geyra a şî key dêwî. Keynay dêwîya qici gerawte mare kerde xoe rî, şî geyra beray xoe Qasim, Şaban dî, gerawtî ardî key dêwî, keyna pîle day beray xoe Şaban'î, keyna miyanêne day beray xoe Qasim'î, rueniştî xoe rî keyf sefa kerde, venert.

II. AŞÎRETA SÎWANÎ

- Keyfê tue senên û ?

- Keyê mi hawl û.

- Namey aşîreta tue çina û ?

- Namey aşîreta ma Sîwan.

- Çende dewî aşîreta şuma estî ?

- Hyeris û çêher dewî aşîreta ma yî.

- Namey dewanî aşîreta şuma çina û ?

- Fatrakum, Xopsor, Tenik, Rêjwan, Zimag, Xoersîg, Xemêk, Bilike, Melekan, Mark, Aldun, Gewêl, Kasan, Xweyna, Sama, 'Emera, Şekera, Keylan, Bazyan, Mala-Ibrahîman, Avdelan, Mistan, Sayere, Abasa, Weşîn (Wişîn), Xaspeg, Sêraçure, Akeragi, Letan, Gahar, Goeman, Kavare, Talek.

- Sipîrdîşî dewê Aldunî kam û ?

- 'Alî Beg sipîrdîşî dewê Aldunî estû.

- Sipîrdîşî dewê Gewêl kam û ?

- Mistefa Alîya sipîrdîşî û ?

- Namey dewa tue çina û ?

- Kasan dewa mi estû ?

- Çende banî dewê Kasan estî ?

- Şeş tî banî Kasan estî.

- Baxçê tue estû ?

- Estû baxçê mi.

- Baxçê tue senê dar î ?

- Darê tuyera estû, sayêr estû, mişmişyêr estû, xawxîr, henarîyêr estû, rez estî.

- Çende wadey yew banî estî ?
- Merdum estû wêrî keyî çehar estî, panc estî ; merdum estû yew ban estû wade çinû.
- Şuma şuenî zozan ?
- Ma şuenî zozan ?
- Şuma kam waxte şuenî zozan ?
- Aşma Temuzî de ma Şuenî zozan.
- Şuma zozan de qaraçadiri de roşenî ?
- Ma qaraçadiri de roşenî, banî estî ma banî de roşenî.
- Şuma kam waxte yenî war ?
- Ma aşma payîzî (ya) veryeni yenî war.
- Tû zaf qawxê dî ?
- Mi zaf qawxê dî. Bawkî mi ra, qawxey Nêrib û Hyenî (Hênî) mi dî, ez şîya qawxey Nêrib û Hyenî, qawxey Ehmed Begî û Sîwanî ez tede bîya ; qawxey Sîwanî û Avdula Begî mi dî, ez tede bîya ; qawxey Qerbeganî û Sîwanî mi dî, ez tede bîya. Qawxey Weşîni û Sîwanî mi dî, ez tede bîya. Awe qawxey aşîran û. Ez qawxê netersena.
- Ti neşênî vacî qawxey Sîwanî û Avdula Begî ?
- Ez roce ya, neşêna vaca, zerey mi qalûne wazena.

III. KIŞIYAYÎŞE MÎREY QERBEGAN ALÎ AXAY KELHANÎ

Alî Axa lacî Kelhanî mîrey nahey (nahîyey) Qerbeganî. Namey deway Alî axay : Narbyêş. Alî Axa çehar dewan da pyerû, hîris û çehar kişî. Çewdî Ala Axay çinêbi, çewî destî Alî Axay negerewt. Alî Axay keyê xoe bar kerd, şî Sêraçure.

Hîris û şeş rocî venêrt Sêraçure de. Hîris û çehar dewî Qerbeganî, hîris û çehar dewî Sîwanî amey pyeser, meşore kerd. Axaleranî Sîwanî, Qasim Axay Qerbeganî, Hesên Axay Weşîni amey pyeser va ke :

- Ma şyerî key Alî Axay biyarî dew.

Qasim Axay va ke :

- Ma Alî Axay bixapeynî, ma şewe venga eskerê xoe dî, eskerî dewan wa pyerû bêrû pyeser, ma şewe şyerî Alî Axay çehar heme lacana ma bikşî.

Hasan Axay weşîni va ke :

- Rind benû, ma şyerî Alî Axay biyarî bikşî.

Axaleranî Sîwanî va ke :

- Ma qariş nebenî.

Qasim Axay va ke :

- Şuma rî lazim nû.

Axalerî Sîwanî cigiriyay, şî key xoe.

Qasim Axa, Hasan Axa enîya wirdî şî key Alî Axay ard dawê, çêher heme lacana berdî kerdî wadey Mehmedî Xendanî. Qasim Axa şewe xebere erşawute dewana va ke :

- Şima çê venertî ? Ma şyerî Alî Axay bikşî.

Dewî pyerû amey pyeser, şewe weriştî, çêher sey esker vicyay amey Qasim Axa(y) het. Qasim Axa werişt be espar, kewt eskerî ver, amey Geyte. Geyte ra se te gerawt, bî panc sey te, şî Alî Axay het. Qasim Axa şî Alî Axay hete ronîşt, va ke :

- Axa, ez ama tue ra rica menet kena.

Alî Axa va ke :

- Axa, mi mexapîne, ez çekanê xoe nêdana.

Qasim Axay va ke :

Meterse, ez tue ra xaînê nekena.

Alî Axa (y) va ke :

- Ti xaîn î, ez çekanê xoe nedana tue.

Qasim Axay suend wend. Alî Axay çekî xoe, çêher heme lacanê xoe arye kerdî, day Qasim Axay ra, Qasim Axay gerawt.

Ahmed lacî Alî Axay va ke :

- Xalo, çekanî ma mebere, ti xaîn î, bawkî mi sere de aqil çinû. Rocey Remezan yû, b'awnî xalo, ti çekanî ma benî, peynî de ti xaîn vecî, ez tue kişena.

Qasim Axay va ke Ahmedî ra :

- Wareza, meterse.

Ahmedî va ke :

- Xalo, xenceray mi bide, ez zana, ti xaîn î, byebextê de ti ma kişenî.

Xalî xenceray Ahmedî nêday ci. Xal şê teber, eskerî xoe ra va:

- Mevindî, çekî Alî Axay çêher heme lacan mi gerawt, ez ama teber, mevindî, ber bişiknî, şyerî zere, Alî Axay çêher heme lacan bikşî ; hema des û heyşt merdumî xeribî yêne hete estî. Yêne ra ve (veng) mekî.

Eskerê Qasim Axay ber şikit, Qasim Axa kewt ver, veng da va ke Ahmedî ra :

- Wareza, ez ameya, ti kû sera şyerî, ez serey tue ena gelanke wena.

Ahmedî veng da va ke :

- Alah îzmê mi bidû, ez tue verî xoe kişena.

Xal şî ke Ahmedî bikşû. Ahmed awna dêsf wedî, yew şibake ha dêse wedî de. Destî xoe berd zerey şibake, yew xancer zerey şibake de dî, gerawte vera day xalî bine çicî raştî rû. Xal kawt. Ahmedî xencêri xalî ra

vete, Ahmedê Eysan kişt, Hesenê Kalan kişt. Kalme gina Ahmedî pey çimî rû, goenî bîye Ahmedî çimî. Ahmed hyers be, hewt tenî pey aya xencerî kiştî. Ahmed kişya. Hîrye heme beray Ahmedî bawkê yê kiştî. Des û heyşt tenî merdumî xerîbî kiştî. Esker Axay ra şe, hergû kes şî key xoe.

Cenazay Alî Axay, çeher heme lacana, des û heyşt merdumî xerîbana pyerû mendî wade de. Suba Melay Resa veng da va ke Mela Qasimî Dêsmuncî ra :

- Beyerî (Bêrî), cenazey Alî Axay 'aylana, des û heyşt tenî merdumî xerîbana hê tiya, byerî (bêrî), berî, wedarî.

Mela Qasim werişt Dêsmunî ra, Mehmed Axa werişt Geyte ra, Ramezan Axa werişt Merzyêla ra, şî leşî Alî Axay lacana des û heyşt merdumî xerîbana gerawtî, ardî, berdî wedartî.

IV. DAMARÎ

Zemanê verye yew myerde w cenîyay xoe bî, yew keyna w yew lac tera bî.

Cenîya yê merd, peynî de myerde şî yewna cenî arde. Di serî venert, yew keyna aya cenî ra bîye. Ena cenîye bî dişmenî lacek û keyneka veryene.

Keyneke şuena golikan de ; keynek rocêkî yerey golikana yena, ek beray xoe çinû. Persena cenîyay bawkî xoe, vana ke :

- Beray mi ça û ?

Cenêke keynek ra vana ke :

- Beray tue şiyû key xalanê xoe.

Keynek aya şew rakuena, haw (hewn) viynena ek beray xoe kiştû, eyştû zêndan. Sebah wardena, bawkî xoe ra vana :

- Baw, mi emşoe yew haw dî ek cenîyay tue beray mi kiştû, eyştû zêndan.

Bawkî, keyneka xoe ra va ke :

- Xeyr bû, senîe beray tue kişênû ?

Keynek va ke :

- Baw, mi hawnî xoe de dî, beray mi kiştû, eyştû zêndan. Ez ha warzena, şuena golikan de, yerey yena keye eke beray mi amaw ez zana weş û, xeyr ke beray mi n'amaw ez henî tue rî golekan de nêşuena, ez etiya nêvendena.

Bawkî, keyneka xoe ra va ke :

- Eyrue ti şue golikan de, ez gêrena, eke mi beray tue dî, bizane ke cenîyay mi şima de saxe na, xeyr ke mi beray tue nêdî, ne ez vendena, ne ti vinde.

Keynek werişt şî, golikî xoe ver day, şî golikan de. Bawkî keyneke ame, geyra beray keyneke, eki kiştû, eyştû zêndan, cor de zibil wele kerda lacekî ser. Bawkî keynek ame keye, cenîyay xoe ra va ke :

- Tue qawî lacê mi kiştû ? Way cey bi şewi hawnî xoe de dîbe ek beray xoe kiştû, amey bermaye, mi ra va ke "Baw, beray mi kiştû, eyştû zêndan." Mi va ke : Keynam, xeyr bû, meterse, beray tue weş û. Keynek mi ra va ke "Ez ha eyrue şuena golikan de, yerey yena keye, ek beray mi amaw ez zana weş û, ek n'amaw ez nêvendena etîya."

Cenî va myerdê xoe ra :

- Werze tê ra şue, ti pîs î, be vatişî keyneke, ti amey mi ser, ti mi ra vanî ke : "Qawî tue lacî (mi) kiştû ?". Ez çitaw lacekî kişena ?

Myerdek hêrs be, şî leşê lacekî zêndana vete ardi cenî het, va ke cenî ra :

- Keynay kopekî, la kamî kiştû enoe lacek ?

Zuwanî cenekî qefeliya, cenî tersayê, henî n'awtaray veng bikerû. Bawkî lacekî şit (şut), berd mezêl, wedert, ame keye serey cenîyay xoe tira kerd, berde eyşte zêndan. Way lacekî golikana amey keye ek beray xoe çinû, cenîyay bawkî xoe çina. Şî bawkî xoe ra va :

- Baw, cenîyay tue ça ya ?

Bawkî keynek ra va :

- Ez nêzana sera şa, beray tue merdû.

Keynek bermaye, amey şî awki ver desmaç gerawt, di rekati nemac kerd, va ke :

- Ya Rabî, ti mi yew goîne kerî. Awca bî yew goîne, feraye, şî.

V. ÇEMÇEQÛ PAŞA

Cay ki bi nêbi, yew Alah bi, yew arewançî bi ariş tehnaynî. Rocêke berî arî qefelna, şî keye, şewe keye (di) rakewt, sebah werişt ame areye. Awna ke ardî mesahi di çinî. Aya şewe newete pawute, awna ke miyanê şewe yew lue (luwe) amey zere, şîy mesahe, ardî werdî. Arewançî werişt, yew çua (çuwa) gerawte, day lue rû ; erzîa lue tepişte, lue bermay. Lue va ke Arewançî ra :

- Ti mi vera de, ez tue rî keynay Paşadê Misrî wazena.

Arewançî va ke :

- Ez yew merdumû arewançî ya, ti mi rî çitaw keynay Paşadê Misrî wazena ?

Lue va ke :

- Ti mi mekişe, ez tue rî wazena, eke mi nêwayşte keynay paşdê Misrî, ti mi vera de.

Arewançî va ke :

- Ti mi rî suand (suwend) buwane.

Lue Arewançî rî suand wend, Arewançî lue vera day. Lue weriştê, şîye Misr, şî Paşay Misrî het, temene kerd. Paşay Misrî va ke lue ra :

- Derdî tue çî yû, mi rî vace.

Lue va ke :

- Efendim, îzmî mi bide, ez tue rî vaca.

Paşay Misrî îzmî lue da. Lue va ke :

- Efendim veywê (veyvey) Çemçeçû Paşay ame, keynay tue wazenû xoe rî (yew tuerge varay, laser ame pancsey esparî Çemçeçû Paşay be, pyerû laserî berd, estuerî cine pyerû laserî berdî, mi yew kere tepîşt pa venerta, ez awnaya yew dest ame gina mi linge, mi enoe dest tepîşt, awke ra vecyaya teber, Çemçeçû Paşa erze xoe mi wica verdaw, ez ameya).

Paşay Misrî va ke :

- Espar wa wenîşî, wa tue de byerî, mi rî Çemçeçû Paşay biyarî, enoe ca wezîr û, mi namey Çemçeçû Paşay n'eşnawitû.

Lue va ke :

- Efendim, yew qatî kincan bide mi ez bena Çemçeçû Paşa rî wa pera gû ; heta di rocî eskerî xoe mevece selamlexey, heta Çemçeçû Paşa biyerû tiya, ez tue rî xabere ana.

Paşay Misrî yew qatî kincan da lue. Lue kincî gerawtî, ageyray, şî Arewançî het. Lue Arewançî ra va ke :

- Mî tue rî keynay Paşadê Misrî wayşte, warze, şue hemam, xoe bişû, temîz ke, biye enoe qatê kincan pera gê, ma şyerî Paşadê Misrî het.

Arewançî werişt, şî hemam, xoe temîz kerd, serê xoe tayşt, riyê xoe tayşt ; ame, kincî gerawtî pera, lue kewte ver, şî kenarî Misrî. Wica ronîştî, lue şîye, xabere day Paşay Misrî, va ke :

- Çemçeçû Paşa ame, yew fintoeyê rind bide, ez bena Çemçeçû Paşay rî wa wenîşû, eskerî vece selamlexey.

Paşay Misrî yew fintoeyê day lue, hîrye qabasî lue de ray kerdî. Çemçeçû Paşa ame Misr, eskerî kamê k' va "Enoe delû, enoe delû" ; kamê k' va "Enoe paşa nû", Paşay Misrî vecaw selamlexey. Arewançî nêzanû selam bidû. Esker kamê k' va "Enoe Arewançî yû". Lue ageyray cigêray eskerî ra va ke :

- Germ û, aqil Çemçeçû Paşay sere de çinû.

Çemçeçû Paşa berd qunaxî Paşay Misrî, fintoeyê ra amey war, lue destî yê tepîşt, berd qunaxû serye, va ke Paşay Misrî ra :

- Yew aşme aqil nînû eney sere.

Paşay Misrî va ke :

- Berî wade, cay cey rakî, wa rakû.

Lue berd wade Çemçeçû Paşa, ca rakerd. Çemçeçû Paşa tersa, lue va ke :

- Teres, meterse, şue ti rakû.

Arewançî va ke lue ra :

- Paşay Misrî nekay yenû, serey mi tira kenû.

Lue va ke :

- Meterse, ez nêverdana, aqilî vînde, Paşay Misrî nekay ame zere, warze, lew linge rû.

Çemçeçû Paşa va ke lue ra :

- Nekay Paşay Misrî yenû, mi kişenû.

Lue va ke :

- Warze, ez tue rî awke kena mesîne, şue, desmaç bigî, biye zere, nemac bike.

Arewançî va ke lue ra :

- Mi rî awke biyare, ez şuena desmaç.

Lue werişt şîye, awke arde, day Arewançî ; werişt şî desmaç, şî pey sara desmaç bigêrû, nêzana rayêr kanca û. Lue pawut, Arewançî n'aûme, lue şî gêray Arewançî dî, ginaw 'erû, merdû. Lue amey, Paşa Misrî ra va ke :

- Çemçeçû Paşa şû desmaç, nêzana se bîyû, ginaw 'erû, merdû.

Paşay Misrî va ke :

- Şyêrî bîyarî !

Şî, ard şit, wedert. (*)

(*) P.I. Lerch, Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldäer, 1857, St. Petersburg.

NA XUMXUM A KERAMETA GIRANA PEY RA DIMA

Arêkerdax : Koyo Berz

Wextê di dewê di jû pîrik û jew lajêdê ci beno. Na pîrike hergi roj şinamêşî miya, hendê barêdê herî kolfî arê kena, kolîyan bar kena herdê xo, ana Sûk ti roşena. Perandê kolîyana jî ci rê çîçî lazim o se ey gêna, şina. Hergi roj no hewayaya kolfî ana roşena. Rojê lajdê xo rê vana :

- Lajê mi, ez bîya pîri, ti jî kewtê pancesî miyan, neya tepeya taqatê mi çinîyo ez herî dimi şira Sûki ; ti neya tepeya nê kolîyan arê ki û berî Sûk di biroşî, ma rê çîçî lazim beno ti gênê, anê.

Lajek vano : - Beno maya mi.

Ê meşterî laj û marda ciya şinê mêşî miyan, kolîyanê xo arê kenê, bar kenê herdê xo, yenê Sûki, kolîyanê xo roşenê, şinê dukancî ser çîyo ki ci rê lazim o herînenê, maya lajekî Dukancî rê vana :

- Neya tepeya lajê mi do bîro, ci rê çîçî lazim beno ti danê ci.

Dukancî vano : - Serey û çima ser, wextê kalik û pîrikan ra ma doştê pê yê.

Wirna danê piro şinê dewda xo. Ê meşterî lajek şino kolîyanê xo arê keno, bar keno herdê xo, verê xo dano Sûki. Bol yeno, tay yeno, nezdîdê Sûk di rezan miyan di mirîçikê vînenno ; sî çe keno mirîçiki ; winêno mirîçika nêperena, şino mirîçikeri tepşeno. Mirîçiki jî hendê qazê gird bena, lajek mirîçikera xo gêno kewno rayda xo, yeno Suki ver. Ti nêvanê Sûk di hewt teney birakosey benê, înan rê Sûki pêro vana "Hewt Belay". Ê birakosey ray kişta roşenê, winêno lajekêno yeno, mirîçikêna dest di, hima şinê lajekî vernî, lajekî rê vanê :

- No çîçî yo to dest di ? No çî çîkêdo xasek o, he biya ma bewnîyê na mirîçikta to.

Lajek mirîçiki dano înan dest, ê mirîçikeri pê destan ra çerx kenê ew mirîçikeri xo miyan di nimnenê. Lajek vano :

- Ka mirîçika mi bidê !

Jewdê ci vano : - La kutik mirîçika çiçi ?

Ew sîleyê dano lajekî ro, vano :

- Ti kor ê, na mirîçiki ma kerdibî dirbetini, co ra nêşayê bipero, na mirîçika ma ya.

Lajêk na sîla keno xo pîze, xo pîze di vano "ez nê heyfî şima rê nêverdana. Lajêk kolîyanê xo beno teslîmê dukancî keno, vano :

- Ti nê kolîyanê mi biroşe, tiya cayê di tay girweyê mi esto. Ez ê girweyê xo biqedîna, ez yena.

Dukancî vano : - Beno, ti şorî.

Lajek dano piro şîno ê birakosan taqîb keno. Winêno şî, jû hindî giroti ew şî keydê xo. A mirîçik û hindî dê marda xo, marda xo rê va ki :

- Maya ma, ti nîna bigîr ma rê sûr ki, rizî ser ki, ma yê şînê baxçî miyan, sahatna tepeya ma merdimê rişenê, ti dana ci, wa ma rê biyaro ma baxçe di bûrê.

Maya ci vana :

- Beno qeçê mi.

Ê danê piro şînê baxçî miyan. Lajek paweno, sahatê beno tamam, şîno marda înan ra şamî wazeno, vano :

- Şamî vijîyaya?

Maya kosan vana :

- Vijîyaya, ti panj deqîqey bipawe, ez dekera dismale miyan, ti beri.

Lajêk paweno a şamî kena dismalê miyan, dismali jî nan kena pir ew lajekî rê vana :

- Ho ! Bigîr beri !

Şamî dana lajekî, lajek gêno şîno, vijêno teber. Teberdê kêberdê înan sero yazi keno (nuseno) :

- Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima.

Û dano piro şîno. Wija ra yeno dukancî hetî, dukancî vano :

- Oxil no çiçi yo, to no kotî ra ard ?

Lajek vano : - Pers meki, cayê ra ameyo.

Lajek peranê xo gêno, herdê xoya verê xo dano dewda xo. Birakosey merdimê rişenê, vanê :

- Şo keye ra ma rê şamî biya.

Merdîm şîno keye şamî wazeno, maya kosan vana :

- Oxil mi verê ney des deqîqey şamîya ci rişti. Înan lajekê riştîbî, mi da ê lajekî, ey ci rê berd.

Merdîm pey di şîno vano :

- Şamîya şîma maya şîma şîma rê rišta. Jew şîyo vato "Ê yê şamî wazenê", maya şîma jî daya ci.

Ê vanê :

- Ma kes nêriştbî. Nê girwî miyan di girweyê esto.

Danê piro yenê keye, winênê kêberdê înan sero yazi kerdo, vato :

- Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima.

Vanê :

- Willi no o lajek o, ma ney tepêşê se ma do ney îskence ro dê, ma do ney dinya amiyayîşê rê poşman kerê.

Lajek şino dewda xo, şamî beno marda xo vero ronana, vano :

- Maya mi to rê şamî, bûri !

Maya ci vana :

- Lajê mi no çiçi yo, perandê maya hendayê şamî nîyameyê, to na şamî kotî ra ardi ?

Lajek vano :

- Maya mi, engûra rezî bûri, rezî pers meki ! Na şamî to rê hewt rojî bes a. Tay girweyê mi cayê di esto. Hendê di rojan ez' o şira cayê, di rojî tepeya ez do bêra.

Maya lajekî vana:

- Lajê mi, şorî, to rê oxir bo.

- Lajê mi, şorî, to rê oxir bo.

Lajek dano piro yeno Sûki, şino keydê dukancî, dukancî rê vano :

- Enbazêdê min o jewjêno (zeweciyêno), çinayê veyvi çinîyo, ti şenê pirênêdê keynerda xo bidê, ez bera wa di rojê veyvi xo ra do ? Ez fina to rê pey di ana.

Dukancî vano :

- Oxil, beri fina pey di jî meya, çinayê keynerda mi bol o, wa kişta ma ra veyveri rê bo.

Lajek vano :

- Allah to ra razî bo.

Lajek çinay gêno, şino cayê di çinay dano xo ra, çinay miyan di beno zey keynekta pancês sera. Lajek jî bol xasek beno. Lajekî çina da xo ra tepeya, şino keydê birakosan. Kêberê ci cineno, maya kosan kêberî akena, vana :

- Keynaya mi bê zere, ti ya çiçi wazena ?

Lajek vano :

- Maya mi kesê mi çinîyo, ez kuçan di menda. Ti mi qebug nêkena, ez nanûpîze to rê bigirweya ?

Cinêk vana:

- Keyna mi ez zî xora geyrena çiyêdo winî. Hewt teney lajê mi estê, pêrodê ci 'eceb îyê, ez înana biya rezîl, e do to jewî rê mare kera, ti jî bena veyva mi. Gûnîya mi to rê girênayê.

Lajek vano :

- Beno.

Nezdî şanî, birakosey yenê keye, maya ci veyn dana lajdê xoyê girdî, vana :

- Lajê mi bê tiya to rê mujdeyêdê mi esto.

Birakoseyo gird yeno, maya ci keyneki misnena ci vana :

- Mi na keyneki to rê arda. Birakose winêno keyneki bol xasek a, vano :

- Maya mi, to arda to rind kerdo, ez kena to bişikina ? To qebul kerda mi jî kerda.

Hima şinê milay anê, keyneki mare kenê. Beno şewi, birakose şino "keyneki" heti, vano :

- Bê ma ca kewê !

Lajek vano :

- Verî ti mi rê nê odanê şima bigeyrni, kamcî odedi çiçî esto ez bizana, rojê ti keye di nêbenê, mi rê lazim benê.

Birakose vano :

- Beno, bê ez to biçarna.

Pêro odan ra keynekeri çarneno, beno odeyê, ode pirê altunî yo. Jew odî nêakeno, lajek vano :

- No ode to çirê nêakerd, ney di çiçî esto ?

Birakose vano :

- No ode nimite yo ma ey kesî nêmisnenê.

Lajek vano:

- Ez jî no keye ra nîya ? Ma ez xerîb a ti mi nêmisnenê ?

Birakose vano :

- Beno, bê ez to misna.

Şino odî akeno, lajekî rê vano :

- No ode di mengene esto. Ma kê ra qahrênê, ma ey anê no ode di danê mengene ro. No mengene merdiman kişeno, binê ci di jî çalê esta, o ki ma kişenê ma erzenê na çalî.

Lajek vano :

- No senî girweyên o, mi jî bimisnê, rojê beno mi rê jî lazim beno.

Birakose vano :

- Bewnî mi ra, ma destanê ci kenê tiyay miyan ew nê qolî tadanê, bi xo anceno mengeni zere.

Lajek vano :

- Hele ez destanê xo dekena miyan, ti tadi ez bewnîya hele senî girweyêno.

Birakose vano :

- Beno.

Lajek destê xo dekeno miyan. Birakose hebê tadano, lajek vano:

- Bes, b'anci !

Birakose anceno, lajek vano :

- Hele ti bê destê xo deki, ez bewnîya ez zana tada ?

Birakose destê xo dekeno, lajek finê ra qolê mengênî tadano, Birakose vano :

- Ax, keçê ez merda, pey di b'anci !

Lajek fina tadano, birakose kewno mengênî ver, lajek tam tadano, birakose mengênî miyan di mireno. Lajek ci erzeno çali miyan. Şino o odeyo ki altûnî miyan di bî. Ode di ê altûna keno çiwalê miyan, erzeno xo doşî, kêberan jî keno kilît û vijêno teber. Teberdê kêberdê înan sero fina yaziyê xo yazi keno, vano : "Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima. "Çinayê xo vejeno ew dano piro şino dewda xo. Altûnan beno dano marda xo, vano :

- Maya mi, nê altûnan binimni, bê mi cayê ci kesî rê mevaje.

Maya ci vana :

- Beno.

Çend teney altûnî jî xo di anô. Altûnan roşeno, keno perey. Birakosey winênê bî nezdî dihîri, birayê ci hewn ra nêwerîst ; şinê kêberê ci cinenê, winênê vengo nêvijêno, kêberî şiknenê, kewnê zere. Winênê birayê ci odedê xo di çinîyo, şinê odedê altûnan, winênê altûnî jî cadê ci di çinîyê. Şinê odedê mengênî, winênê ki birayê ci kişto, eşto çali miyan. Çali ra vejenê ew sera bermenê. Jewdê ci winêno ki kêberdê teberî sero fina yazi kerdo : "Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, keremeta girana pey ra dima."

Lajek şino citeyê gozligî, qolikêda doqtoran gêno ew porê xo boyaxo sipe keno. Qoliki dano xo ra, gozligan keno xo çimana, çanteyê jî keno xo dest, keydê birakosan vera finê di finî ravêreno, winêno ê yê hewna şin kenê. Lajek sereyê xo kêber ra keno derg, vano :

- Tiya di se biyo, şima yê çiçî rê bermenê ?

Jew birakose vano :

- Birayê ma merdo ma cora bermenê.

Lajêk vano :

- Ez doqtor a, ez bîra bewnîyan ci, senî merdo ?

Şino zere, winêno birakosî, vano :

- No nêmerdo, no dayo mengene ro, qelbê ney vinderdo. Ez şena ney weş kera.

Vanê :

- Ma to rê heyran benê, ti ney weş ki, dinya di çiçî wazenê ma do to dê.

Lajek vano :

- Ez do ney weş kera, şima do kesî rê nêvajê. Ez şima rê çiçî vaja se şima do ey biyarê ca. Şima çiyoyê ki ez vana ey bikerê, kesî rê jî çiyê mevajê !

Vanê :

- Beno, çiçi lazim o ti ma rê vaje, ma biyarê ca.

Lajek vano :

- Şima do hemamê bindê 'erdî, dukano ki ci kişta, şima do înan di roj û di şewî kirê kerê. Panj kîloy sabûn biyarê miyan, şan di birayê xo berê wija, ez do şan di bîra hemam. Ez do di roj û di şewî ey sabûna bivilêna, o do weş bo. Şewa didini sahat des di şima do bîrê dukan di çinayê xo vejê. Şima çinaya bîrê zere, o do şima bivîno bikewo. Fina bikewo se daha weş nêbeno. O ze a dinî dir o. A dinî di pêro viran geyrenê, cora şima çinaya bivîno newe ra kewno. Şima wexto ki yenê şima do heqê mi se tene altûn biyarê.

Vanê :

- Beno.

Lajek vano :

- Şan di ez do bîra. Bewnîrê mi ra, şima kesî rê çiyê mevajê şima vajê daha weş nêbeno.

Vanê :

- Ma kesî rê çiyê nêvanê.

Lajek vano :

- Ez şan di hemam dir a, şima birayê xo yû panj kîloy sabûn biyarê, wexto ki ez yena wa hadre bo. Ez do hima rew pa neya.

Lajek dano piro şino. Birakosey şinê hemam û dukanî kirê kenê, panj kîloy sabûnya û birayê xo gênê anê. Sahat heşt di lajek yeno winêno heme çi tamam o. Kilîtanê hemamî ci ra gêno û vano :

- Şima şirê ! Şewa didini sahat new di bîrê dukan. Sahat new û nîm di kêberê hemamî bicinê, ez kêberî pey ra şima rê vana şima do çiçi bikerê.

Birakosey danê piro şinê. Lajek, o birayê înano ki merdo ey rind sabûn keno, ganê ci keno nerm. Zamq diskineno bindê lingandê ci yû miyanedê ci, lingan ser pay vindaneno, miyaneyê ci jî azikneno dêsî û winî pây ra vindaneo. Miyanê hemami jî rind keno sabûn. Wexto ki birakosey zere kewê, pêro hemamî miyan di bideriskîyê. Xo rê rayê verdano ci ra şiro teber.

Şewa didine, qelûnê keno pîrrê titûn û fêno aci û keno meyîti fek. Birakosey yenê kêberî cinenê, kêberî pey ra vano :

- Şima kam îyê ?

Ê jî vanê :

- Ma birakose yê.

Vano :

- Şima pêro ameyê ?

Vanê :

- E.

Vano :

- Şima se tene altun ardo ?

Vanê :

- Ma ardo.

Vano :

- Çinayê xo pêrini dukan di vejê, wa çiyê şima ra nêmano, mi birayê şima kerdo weş. Şima do gamna tepeya bivînê.

Şinê, çinayê xo pêro dukan di vejenê, yenê kêberî ver, kêberî cinenê.

Lajek vano:

- Şima çinayê xo veto ?

Vanê :

Ma veto.

Vano :

- Çinay û altûnana dukan di verdê, wa kilîtê dukanî jî sero bo.

Vanê :

Ma çinay û altûnana dukan di verdayê, ma yê kilîtû jî nanê ser û ma yê yenê.

Vano :

- Bêrê !

Kilîtû nanê dukanî ser û pêro yenê kêberdê hemamî ver. Lajek vano :

- Şima tamam îyê ?

Vanê :

- Ma tamam îyê.

Vano :

- Ezo kêberî akena finê ra şima pêro zere kewê !

Vanê :

- Wa bo.

Finî ra kêberî akeno, pêro hicûmê zerî kenê. Miyanê hemamî kerdo sabûn, wexto ki kewnê zere, pêro deriskênê, pêro hemamî miyan di gunenê 'erd. Lajekî jî raya ki xo rê verdaya a ray ra şino teber. Kêberê hemamî nîna sero keno kilît. Hindê des deqîqan nê zere di ge na kişti ge a kişti deriskênê, des deqîqan tepeya sabûn 'erdo nêmaneno, werzenê xo ser. Winênê ki birardê ci ra vengo nêvijêno, şinê heti, dest danê piro, winênê ki kewt 'erd.

Vanê :

- Willî ney ma xapeynay, ney altunê ma jî girotî, no do çinayê ma jî bigîro, ma do bê çina şêrê kotî ?

Yenê kêberî ver, winênê kêber jî giroto. Jewdê ci vano ki :

- Ma do locin ra bivijiyê teber, ma do bewniyê çinayê ma berdo se ma do şirê keydê milay, wa mila şiro ma rê keye ra çina biyaro. Keyê milay bol nezdi yo.

Lajek kêberî pêy di goştareya înan keno. Şino çinayê înan vejeno teber û veşneno, altunanê xo gêno, şino key milay, kêberê milay ceneno, mila kêberî akeno, vano :

- Ti kam ê ?

Vano :

- Ez dostên a, ez' o nika to rê xeberêda xirabi vaje, ti hima tewmînê xo biki.

Mila vano :

- Ti do çiçî vajê se rew vaje !

Vano :

- Ez' o newe mezelan vera yena, ez winyaya ki çi bewnîya, çend teney mezeli weriştibî, vatê :

- "Ma do şirê key milay". Jewdê ci vatê "milay ez rind nêşita", jewdê ci vatê "ey mi sero rind nêwendo", hergi jewî çiyê vatê. Ti tewmînê xo biki, hendê nîm sahatê tepeya kotî di bê resenê tiya, mi ra vateni, ti xo rê se kenê winî biki.

Lajek dano piro şino. Mila hima tewmînê xo keno, çivanê xo keno hadre. Nîm sahati tepeya winêno kêber cineya, cor ra winêno ki çi bewnîyo, çend teney viranî kêberî vero yê. Hergî jew çiweyê xo gêno, şinê kêberî ver, kêberî finê ra akenê û kewnê nîna ser. Ê ki qolê ci, ê ki sereyê ci şiknenê, hendê pancês deqîqan danê nîna ro, herminê ci hal ra finenê, nîna tepşenê, winênê ki çi bewnîyê, nê birakose yê. Mila vano :

- No çi hal o şima kewtê de, şima çi xo wina kerdo ?

Jewdê ci meseleri sifte ra senî biyo ci rê vano. Mila vano :

- Şirê ney Padişay rê vajê, wa Padişaya ney tepêş o.

Vanê :

- Ma do şirê Padişay rê ney vajê.

Mila şino keydê nîna ra çina ano, dano pira, nê şinê keydê xo. Lajek fina xo resneno keydê nîna, fina kêberdê ci sero yazi keno, vano :

- "Ez ez a, wêrê mirîçiker a. Na xumxum a, kerameta girana pey ra dima". Lajek dano piro şino dewda xo çend rojî tepeya yeno Sûk di banêdo weş herînenno, şino maya xo gêno yeno Sûki, deha dewda xo nêşino. Çend rojî tepeya birakosey şinê Padişahî rê mesela vanê. Padişah vano :

- Şima şirê, ez ey tepişena.

Padişah wezîrêdê xo rê vano :

- Şima berê çuwalê altûnî meydan di 'erdo rokerê, kam ame bi çewt altûnî girotî, şima tepêşê.

Wezîr vano :

- Wa bo.

Benê çuwalê altûnî meydan di rokenê. Lajek şino xo rê di teney enbazi vînenno, jewî beno koşeyê di vindaneno, jewî jî beno o koşedo bîn di

vindaneno. Erdîşêda sipe keno xoya, porê xo jî keno sipe û gopalê (çogan) keno xo dest, citeyê postalê

poçikinîyê girdî keno xo pay, xo keno teqlîtê koran. Binê postalan keno zamq. Keno zamq ki altunî bidiskîye piro. Cayo ki altunî ronayê sera şino yeno. 'Eskerî vanê :

- Xalo hafiz, hebî dûrî ra şorî !

O tim altûnan sera şino yeno, her ga ki şino, koşe di enbazê ki vindanayê, altûnê ki bindê postalandê ciya yenê înan ci keno dano enbazandê xo. Na kişti ra şino o koşe di bindê postalan ra ci keno, no koşe ra şino a kişta bîn di ci keno dano enbazandê xo. Beno şan, winênê nîmî vêşêrî altunî şîyê û kes çewt nêbiyo altunî 'erd ra nêgirotê. Nê şinê Padîşay hetî, vanê :

- Padîşah, altunî nîmey vêşêrî şî, kes çewt nêbi altunî 'erd ra nêhewaday. Padîşah vano :

- Nê girwî miyan di girweyê esto, e do ney veja meydan.

Lajek jî altûnê ki bindê postalana arê kerdê, înan enbazandê xo ra keno pê ra bara. Vano :

- Ma hergi jewî para xo giroti. Şima şirê, kesî rê çîyê mevajê, ne mi şima dî, ne şima ez dîya !

Padîşah wezîrî rê vano :

- Deveyê bivîni wa zey ê devî devena çinêbo.

Şinê deveyêdo belekin vînenê, anê Padîşahî hetî. Padîşah vano :

- Heqîbeyê altunî bar kerê wa di 'eskerî Sûki miyan ra çerx kerê. Kam ki ame no deve berd, ey tepêşê.

Di 'eskerî heqîbeyê altunî bar kenê devî û devî Sûki miyan ra çamenê.

Lajek jî finê şino winêno devî, deve yû heqîbeyê ci kamcî reng o se şino deveyê gêno a renga boya keno, heqîbeyê jî a rengi ra keno piri simer, bar keno devî, şino înan taqîb keno ; yeno kuçeyêdo çerxbiyaye di deveyê xo ver dano, deveyê înan gêno, beno. Rew şino keydê xo, devî hima ci keno, marda xo rê vano :

- Ma rê ney qawirme ki, ma xo rê zimistanî wenê.

'Eskerî şan di devî benê saray, Padîşah vano :

- Se bî, şima senî kerd ?

Vanê "Kesî çîyê nêkerd", Padîşah vano :

- Berê altûnan ronê, meşti fina bêrê.

Benê heqîbî ronanê, winênê heqîbe şenik o, winênê miyandê ci ki çî bewnîyê pirê simer o û heqîbeyo devîya boya kerdo, kerdo zey devedê înan. Padîşahî rê vanê, Padîşah jî vano :

- Mi rê rew Pîra Qereçîyan Fatma Cadî bivîne, rew biyarê mi hetî.

Şinê Fatma Cadî vînenê, anê Padîşah hetî. Padîşah vano :

- Qutîyê boyayê bigîr, Sûki miyan kewi, keye keye bigeyri, keydê kê di goştê devî vînena, destê xo boya ro cini, kêberdê ci ro di, bê xeberî bidî ma.

Fatma Cadî qutîyê boya gêna, kewna Sûki miyan, keye keye geyrena goştê devî. Yena keydê lajekî goştê devî wazena, lajek keye di nêbeno. Maya lajekî goştê devî dana Fatma, vana :

- Vizêr lajê mi deveyê ard ci kerd, goşt bol o, xo rê beri.

Fatma Cadî goştî gêna vijêna teber, destê xo kena boya, dana kêberdê înan ro. O sire di lajek çarşi ra yeno, Fatme Cadî vîneno ki destê xo da kêberdê înan ro. Vano :

- Xalê, ti ya çiçi arê kena ?

- Oxil, lajê mi nêweş o, mi no keye ra ci rê tay goştê devî girot.

- Xalê no keyeyê ma yo, maya mi bol çekos a, goşt tay dayo, bê ez to rê bol bida.

- Oxil no bes o, qandê dermanî yo.

Lajek pereno qoldê Fatma, beno keye ; zere di sereyê ci ci keno marda xo rê vano :

- Na ameya goştê devî dîyo, şîya destê xo kerdo boya dayo kêberdê ma ro ki bahdo şîro Padişahî rê vajo, eskerî jî birê mi tepêşê berê sereyê mi ci kerê.

Lajek hima destê Fatma Cadî ci keno, qutîya boyî gêno û şîno mahla di çend keyey estê se hemini boya keno.

Beno şan, Padişah winêno Fatma Cadî nîyamê, vano :

- Mahla mahla bawniyê ke cayê boya nêkerdo.

'Eskerî şînê winênê mahla pêro kerda boya, yenê Padişahî rê vanê, Padişah jî vano :

- Fatma bîya pîri, bîya xînti, ez do raynaya ey tepêsa, çîyê yeno aqildê mi.

Padişah wezîrî rê vano :

- Beri teberdê Sûk di çadirê aki, çorşmeyê çadirî jî se metro ra jew 'eskerê bidenişni, wa nobeti bipawê, e do keynera xo şewi dekera çadiri. No kam o se o do bîro çadiri miyan. Wexto 'eskerî do ci tepêşê. 'Eskerî nêvînê, keyna mi do biqîjo xeberî bido 'eskeran, 'eskerî do birê tepêşê.

Wezîr beno teberdê Sûk di çadirê akeno, miyabeyndê ci se metro ra 'eskerî denişneno (vindaneno). Şan di keynera Padişay anê kenê miyan. Şewi Lajek yeno, dûrî ra çadiri çim keno, winêno 'eskerê hewnê ciyo yeno, keno rakewo. Lajek wexto ki yeno, giloncê (şerî), metereyê awi û destê Pîri xo di ano. Winêno 'esker şî hewna, hima ey sera şîno çadiri miyan. Keyneki kena biqîjo, destê xo nano keyneki fekî ser, nêverdano keyneki biqîjo. Keyneki winêna ki çi bewnîyo lajek hendi k' xasek o hendi k' xasek o, kes qîmîş nêbeno bewnîyo pira (ci ra). Zerîya keynekeri kewna lajekî. Lajek û keyneka rakewnê, girweyê xo qedînenê (girweyê pê vînenê), lajek vano :

- E do şira.

Keyneki vana :

- Ez to nêviradana, mi to ra hes kerd, ma bî ê pê, ez deha to nêverdana. E do pêrdê xo rê vaja, wa ma bijewjno (bizewecno), veyveyê ma bikero.

- Ez nêşina, teberê mino yeno, ez şira tebera awêda vengi birijna.

- Nêêê, ma do piya şirê.

- E do pey di bîra, ez senî keyneka zey to xaseki vira dana şina, ti mi 'emel nêkena hon to rê gilonc, destê mi gilonca girê di, bewnî çî wexto ki vengê mîzî biriya, ti giloncî b'anci.

Keyneki giloncî (guloncî) kena destê lajekî, sereyê bînî jî kena xo dest. Lajek şino teber, hima giloncî xo dest ra akeno, destê Fatmayo ki ci kerd bî eya girê dano û meterê xo tuniker ra vejeno, verê ci keno çewt, ci ra awî çirt çirt şina. Lajek remeno şino. Vengê aw biriyino, keyneki giloncî ancena, winêna ki lajek çinîyo. Keyneki qîjena, vana:

- Tepêşê tepêşê !

Heta 'eskerî vanê "ka ka ka ?" lajek rewna wo resayo keydê xo. 'Eskerî keynekeri gênî şinê, Padîşah vano :

- Şima se kerd, nîyame ?

Vanê :

- Ame, ma nêşa tepêşê.

Keynerda xo rê vano :

- To se kerd ?

- Ame, lajekêdo bol xasek bî. Serê ci jî ya vîst bîyê ya nêbîyê. Ma kewtê ca, ma bî ê pê ; ezî xapeynaya rema şî, ez qîjaya, 'eskeran nêşa tepêşo.

Padîşah 'eskeran pêrini keno zîndan û keynera xo jî mengê nêverdano teber. Padîşahê jewna welatî pey hesêno merdimêdo wina vijyawo. Nê Padîşahê welatdê lajekî rê mektubê yazi keno, vano ?

- Welatdê to di merdimêno wina welzîna (jîyat) vijyayo, tiyê eya baş nêkenê, ti do senî mina baş bikerê ?

Padîşahî rê tim keno lome... Wextê qeçekardenda keynerda Padîşay beno tamam, ci rê lajek beno. Lajek hewt menganê xo keno pir, Padîşah îlan keno, vano :

- Meşti pancêsseran ra heta çewressere do meydandê Camîda Sîya vera do ravêro, e do lajê keynerda xo biyara wîja wa herkes bivîno.

Maxsadê Padîşay, lajek piyê xo bivîno, gunîya ci pêrdê ci rê bigirêneyo, hetê pêrdê xoya dest derg kero, 'eskerî ci tepêşê. Lajek nêşeno ney rê çareyê bivîno, şino keye, keye di seredê xo miyan di xeylê hesab keno do se kero se nêkero. Nêşeno miyan ra bivijîyo, maya ci vana :

Lajê mi se biyo, ti çirê wina sinix ê, ti do marda xo rê nêvajê ?

- Maya mi ez meselayê miyan di menda, nêzana senê bikera, meşti ma do lajê mi vera ravêrê, ya hetê mina destê xo derg kero e do senî xo bireyna ?

Do mi tepêşê, berê sereyê mi ci kerê.

- Lajê mi mesele pêro no yo, ti qandê ney hendayî sinix ê ?

- Ma no tayn o maya mi ? Hindayî çiyarê mi çare dî, mi ney rê nêşa çareyê bivîna.

Lajê mi, bewnî mi ra, qeçekê werdî arwêşî ra tersenê, ti arwêşê bigîr çaketdê xo bin ki, wexto ki ti yenê lajdê xo ver, arwêşê ci misnî, hetê toya destî derg nêkeno, arwêşî ra terseno.

Lajek himan şino arwêşê herînenno ano keye. Meşterî arwêşî keno çaketdê xo bin, şino kewno sira, wexto ki sire yeno lajekî, arwêşî çaketî bin ra misneno lajdê xo, lajê ci pey di ancêno. Lajek senî lajdê xo vera ravêreno, hima arwêşî xo dest ra vira dano, mîlleti kewna arwêşî dimi. Lajek, lajê xo gêno û remeno. 'Eskerî hend winênê lajek çiniyo. Na kişta winênê, a kişta winênê, nêvînenê. Lajek orte di beno vînfî, qerebalix ra rew xo keno vînfî. Lajek, lajê xo gêno yeno keye, marda xo rê vano:

- Maya mi, mi lajê xo ard. Ney tepeya to rê beno enbaz.

- Oxil to rind kerd, tenîya keye di sebrê mi nîyameyê.

Xeberî şina Padîşayê, vanê "Lajek remna!". Padîşah beno hêrs, beno çimsûrik, 'eskeran pêrinî keno felaqa û erzeno zîndan, veyşan teyşan verdano. Padîşayo bin mektub mektubî sera yazî keno, vano :

- To rê 'eyb o, to nêşa nê merdimî tepêşî. To nameyê ma padîşayan kerd rezîl.

Padîşah îlan keno, vano :

- No kam o se wa bîro mi hetî, şartêdê mi esto, ney bîyaro ca, e do keynera xo jî bida ey. E do çewres roj çewres şewî veyve bikera, e do bahdo ey herûnda xo di Padîşah kera.

Lajek, lajê xo gêno yeno Padîşayê hetî. Padîşah winêno çî bewnîyo, zey aşmî o yo berqêno, serê ci zî vîst hind benê. Padîşah vano :

- Oxil nê hendayê girweyan ti yê kenê ?

- Padîşayê mi, ti mi 'ef biki, nîna pêrinî ez' o kena.

Lajek, mesela sifte ra senî bîya senî nêbiya Padîşayê vano. Padîşah vano :

- Şartêdê mi esto, ti nê şartî biyarê ca, e do to herûnda xo di padîşah kera û keynera xo jî bida to ; ti niyarê ca, e do sereyê to piro da (ci kera).

- Şartê xo vaje, padîşayê mi, şartê to çiçi yo ?

- Şartê mi, ti do şirê Padîşayê Welatê Semsûrî (Adiyaman) di çiyê biyarê ey sere di û pey di bîrê.

- Padîşayê mi, şartê to no yo ? No mi rê zey nan û awa wo. Şima do jî welatî miyan di kamcî tişk gird o, şima do ey biyarê ci kerê, posteyê ci vejê, her mûyêda ciya sazê girê dê ew şima do mûyan hewt rengana boya kerê. E do ey xo ra da, wexto ey miyan di xo bilûna, hergi mûyêda ci ra vengê do bivijîyo.

- Hendê panj rojan miyan di ez ey kena peyda û to rê kena hadre.

- Panj rojî tepeya ez yena, ti bewnî mi bahdo çiçî ardo ey sere di.

Lajek dano piro şino keydê xo. Padîşah veng dano wezîrî:

- Wezîr, merdimanê xo birîşi wa bewnîyê welat di kamcî tişk gird, qoçin û mûyin o, ey bigîrê biyarê.

Wezîr merdiman rişeno, kamcî tişk gird, qoçin û mûyin o gêno ano, hergi mûyêda ciya mûrekê girê dano, saz keno pa ew hewt rengana boya keno û xembilneno (xemilneno).

Lajek panj rojî tepeya yeno, winêno postê tişkî hadre yo. Dano xo ra winêno goreyê ci yo. Wexto ki xo miyan di lûneno, hergi mûyêda ci ra vengê vijêno. Lajek vano :

- Bol û bol weş biyo.

Xo ra vejeno, keno tewreyê miyan, verê xo dano Welatdê Semsûr'î, şino Semsûr. Semsûr di çend altûnî dano 'eskerî rê, 'esker ci beno zeredê saray. Wija di jî çend altûnî dano laladê Padîşahî, lala ci beno odedê Padîşahî. Odedê Padîşah di xo nimneno. Wexto ki Padîşah keno bîro rakewo, wexto posteyê tişkî dano xo ra û xo nimneno. Winêno Padîşah ame, çinayê xo vet, keno cadê xo kewo, lajek finê ra vano : "himm...him..." û vijêno. Padîşah keno biqîjo, destê xo dano fekdê Padîşah ser, vano :

- Meqîj ! Ez Ezraîl a, ez dostê to ya, xo melûni !

- Ti yê mi ra çiçî wazenê ?

- Ez ameya ganê to bigîra, wextê to biyo pîrr.

- Senî beno, mi dostanê xo ra helaley nêwaşti ?

- Şartêdê mi esto, ti biyarê ca, e do to rê rojê derg kera.

- Vaje, şartê to çiçî yo ?

- Ti do kesî rê çiyê nêvajê, ti vajê se e do winî rezîleya ganê to bigîran, ti do dinya di rezîl û ruswa bê.

- Ez kesî rê çiyê nêvana.

- Ti do goreyê xo serajeyê (tabûtê) virajê, wa kilîtkerda bo, e do şan di bîra to miyan kera bigîra bera ortedê cennetî di rona. Heta şan dostandê xo ra helaley biwazi, kişta mi ra kesî rê qal meki.

- Wa bo, kesî rê çiyê nêvana, e do seraje jî xo rê viraja (viraza).

Lajek dano piro şino. Beno ê meşterî, Padîşah xo rê serajeyê dano viraşteni. Dostandê xo rê, keydê xo rê vano :

- Mi rê helal kerê, girweyê dinyay belî nêbeno, beno ki ez bimira.

Vanê :

- Sebî to, no helaley, no merg kotî ra vijya ?

- Girweyê Ellay beli nêbeno, hend bewnî ki kes finê ra merd, ke do wexto pêrini kotî pêsero bivîno ?

Herkesî ra helaley wazeno û serajeyî xo ano odedê xo keno hadre. Beno şan, lajek fina kewno postedê xo miyan, yeno. Finî na kişta, finî a kişta xo şaneno, lûneno, hergi mûyê ra vengê vijêno. Lajek vano :

- Padîşah ti hadre yê ?

- Ez hadre ya.

- Emir bidî wa paytona to biyarê odedê to ver, wa kes paytoni hetî nêmano, ez paytoni ramena !

Padîşah xeberî rişeno, peytona ci anê odedê ci vera vindanênê.

- Padîşayê mi, serajedê (tabûtdê) xo miyan kewi !

Padîşah kewno serajî miyan, lajek keno kilît, erzeno xo doşî, ano bar keno paytoni, verê xo dano welatdê xo.

Yeno nezdîyê welatdê xo, Yeno nezdîyê welatê xo, padîşahê xo rê xeberî rişeno, vano :

- Herkesî meydano gird di arê ki pê ser, hîri sa'û tepeya ez'o wîja di.

Rayo Padîşay rê vano :

- Padîşah, bewnî ez'o to ana nezdîdê cennetî, wexto ki ez to rê çiçî vana ti jî ey biki !

- Wa bo.

Padîşahê welatdê lajekî, herkesî meydan di arê keno pê ser. Hîri sahatî tepeya lajek Padîşay ano, ortedê meydanî di ronano, vano :

- Ey Padîşah, ti yê newe ortedê cennetî dir ê, e do gamna kilîtî akera. Ti newe zey herî biziri !

Padîşah zey herî zireno. Lajek vano :

- Ey Padîşah zey gay biqori !

Padîşah zey gay qoreno. Lajek vano :

- Ey Padîşah zey kutikî bilawi.

Padîşah, zey kutikî laweno. Lajek kilîtî akeno, vano :

- Ey Padîşayê minê Padîşayan, serajî miyan ra bivijî, ti yê newe ortedê cennetî dir ê !

Padîşah vijêno, corşmeyê xo winêno ki çi bewnîyo. Çi cennet o, çi hal o ; Welatê Padîşayê bînî yo û mîlleta eya kom bîya. Padîşayo bîn veyn dano :

Ey Padîşayê mi, bewnî mi ra, welzînyayo ki welatê mi di vijyayo, o yo to hetî. Bewnî çi rezîley ardi to sere di, welzînyayê mi kesî wina keno rezîl û ruswa, ti deha mi rê şenê lome kerê ?

Lajek vano :

- Ma kesî nêkişenê, ma kesî kenê rezîl û verdanê, bivijî, şorî, to rê oxir bo !

Padîşah vijêno, şino. Riyê ci nêteşeno şiro welatdê xo, rayo xo kişeno.

Padîşahê welatdê lajekî, lajek û keynerda xo rê çewres roj çewres şewî veyve keno. Mî, bizî, gay, devey ci keno, qewm û mîlleta ci mirdîya xo goşt

û tirşik wenê. Lajek û keynerda xoya jewjineno (zewecneno) û lajekî herûnda xo di keno padîşah.

Istanika mi tiya di geyrê dik bi dik, şî mîzî ver dê birakosan pîrniki (*)

(*) Na istaniki (estaneki) çorşmeyê Sûk (Sîwêregî) û çorşmeyê Gergerî de yena vatani.

BEY*

Elî Eşref Dervîşyan

Roşan hêdî hêdî ameynî. Ebi vengbê mirîçikanê serê dêsan ameyaf. Ameynî û kujê oda maya derdêni ra niştinî.

Pîlan ra zaf ver, ma bûya roşanî girewtînîme. Hewa zeki hîna pîzeveş n bîynî. Hinî lingê mayê viranî lastikanê ma miyan di nêcemediyaynê. Aşûra (***) xo reydi qaşikê firtiqalan ardînî. Qaşikê hinaran ardînî. Cemedê kişta Aşûra heliyaynî. Zivl û zebali binê vewri ra teber kewtînî û pisîngî di kişti di şîynê, na'waynê, zerra merdîmî helnaynê.

Soba mektebî hinî nêveşnaynî. Kûçan di hinî vewri çinêbî. Linc û lêzi bî. Herunda vewri di varan ameynî. Ma hîy bîynîme labrê ma serd nêbi.

Roşan ameynî û goşey dêsan ra, kinarê sewzîyanê newe zîladayan ra niştînî. Roşan ameynî û xebera ameyîşê xo ebi buxo ki dêsanê hîyan ser ra werîştînî, daynî ma.

Verî, ma bawer nêkerdnîme ki roşan yeno. Labrê yew roj nimajî (şefaqî) ma ki amey hewş ow ma waşt ki zey timoyini, vewra serê hewzi ser ra xo bisurriknîme, nişka ra ma hewzi ro şîyme war. Ma zanaynîme ki hinî roşan amewo, vewra hewzi bin ra helnaya, cora hewzi ma hetanî naki devistîne xo miyan ow ma xapênaynî.

Ebi halê hetanî naki hîybiyayîşê xo, ma hêdikî şîynîme oda ow pey perdi ra tersî û lerzi reydi ma xo marda xo nawitînî me ki halê ma bivîno.

Serdî û tersî ver ma lerziyaynîme. Tersî ma ney ra bi: nêbo ki Bawo fahm bikero. Ow na Dayêya belengazi bî ki şalwarê ma vurinaynî (bedelnaynî), kişta bîni ra zî nequsî hêta ma di tadaynî û destê xo daynî xo ser ro.

Ma lerziyaynîme, cadê xonê tewayî û kewobiyayî rê 'ecêb mendînîme û ma çizzî û nalîya xo dekerdnîme pîzedê xo. Demew ki ma jan û ezêfî ver xo tê pîringnaynîme, Dayê bi xo zî pey nî halê ma dejaynî û pencurrî rîy xo ro bîynî.

Labrê çiki bi. Nêbo ki Bawî fahm bikerdîni. Eke ma biveşaynîme, eke bikewtîni û cay ma bişikiyaynê ow eke ma çî vîndî bikerdîni; nêbo Bawî fahm bikerdîni. Ow na rênckêşa timoyini maya ma bî ki heme qahr û qotikî bi vatiş bê xo "antîni xo pîze".

Ow roş an enahewa ameynî.

Dayê qandê ma hergû yewî yew çengê xelî yû mercî dekerdîni yew eskura, tede (tey) hîy kerdîni ki zîl bidê. Hergû roj ma tira (ci) hewniyaynîme ow ma gûş daynîme cîfê xelî yû mercî:

– Pis... fis... pis... s...

Şewan Dayê dest bi pînekerdiş kerdîni û pêrdê mi ra vatîni:

– Zeki 'erd eşkara cîf bigîro, ha!

Pêrê min zî zey kesê ki awka serdini ser ro bo, pey serey qelûna xo çeney xo wurnaynî û vatîni:

– Ha. Ee, e girewto.

Ow ma heme bêveng vindertîni. Hindi bêveng vindertîni ki hima hima ma vengê sîni eşnewitinîme:

– Pis... fis... pis... s...

Her şewi ma qumbaray xo berdîni goşandê xo hetî, tê şanaynîme, tira (ci ra) veng vetîni. Ma waşîni pey dêsandê xillikinanê qumbarayan ra, zeredê înan ra bewnîme. Ma xo bi xo ra vatîni:

– Raş ta çend biyê! Hima hima ki pir biya!

Perey qumbara herkesî, qandê yê bi xo nêbî. Ganî serri di finî yewerî rê cilî bierîniyaynê, kam o ki cilê yê herkesî vîşêr pînekerde bî.

Şewan binê kursî di, erînayîşê cilan sero ma pê kewtîni:

Piçpiçê Ekberî eşnawiyaynê ki vatîni:

– Ez vana Esxer! Emser ê min o ha! biray mi:

Ow Esxerî tikê lebiyayîşî reydi vatîni:

– Par ê to bî biray mi. Qey to vîr nîno. Emser ê min o, wazenî ma pîneyanê xo bihûmarîme.

Duma Ekberî û Esxerî dest pey kerdîni hûmaritîni, pey vîşeya pîneyanê xo Esxerî qezenc kerd, labrê fina zî piçpiç û witwitê înan eşnawiyaynê.

– Piçpiçpiç... par... witwit... piçpiç...

– Witwit... pîne... witwit...

Duma, nişka kursi pêt têşaniya û vengê xirî yû pufîya kesê ki gilba yê bişidiyo ameynî. Dayê qîjaynî:

– Ya Hezretê 'Ebbas yewbînan xeneqna!

Bawî, ebi yew nunçika ki leheyfî serra daynî Ekber û Esxerî ro witwit birnaynî.

Yew roj ma dormarey yewbînan di ronîştîme. Ma qumbarey ardê. Dayê zî ê xo ardî. Çeher teney qumberey bî, Dayê pey qedum şikitê. Çend gilangî perey yînî hûmaritê. Duma ebi şik mi ra hewniyay. Perey mi ê hemînî ra kemêr bî. Ez bander bîybiyo ki kes senêwa peran qumbara ra vejeno. Şayî dekewti ma. Milûleya timoyîna ki zey yew vîya layê sîyay her gamî lewandê Dayê ra bî, hinî nêmendibî. Perey dekerdî pilêşê çarşefa xo ow ma pîya çarşu.

Ca'de çendi rind bi! Dikanê ki kilîncey tede pewjîyaynê. Çi bûyê weşî! Kilîncey ruwenê kelfî, reng bi reng şekerî, tirş û şîrinî, vilînce. Mi xo pîze di vatînî:

– Eke ez gird biyo, bi namebê Hûmay ez ganî peranê xo hemînî bido pey kilîncanê ruwenê kelfî bigîro. Mi Ekberî ra va:

– Eke ti gird bibî, ti peranê xo se kenî?

– Ez dano pey tirş û şîrin gêno. Bi namebê Îmam Rizay ez ganî her şewî şêro sînema. Hergû şewî.

Awka ki fek di ameynî tiro kerdîni û hefî ra zî letey nanîyo ki xo di ard bi, gaz kerdîni. Mi ra persa:

– Raşt ma key gird benîme?

Mi va:

– Merdim ganî zaf çî biwero ki lezi gird bibo.

Ekberî bi bêhêvîyey va:

– Eke wina wo ma caran gird nêbenîme. Ay dayê ay!

Ma dikanê çakêt û pontoran resaybîme, Dayê wayîrê dikanî di qisey kerd û Eskerî yê nawit.

Dikandar hindi bi diqqet Eskerî ra hewniyanî ki to vatînî qey yew heybano yabanî diyo. Weş hewniyayîşî ra pey yew kîştî dikanî ra yew şeyta barî kaş kerdî ow citey çakêt û pontorîdê wîrdêkî cordê dikandê xo ra ronay.

Eskerî ebi ardimê Dayê, çakêt û pontorî xo ra day û di hîrê nunçikî zî Dayê ra wardî. Gocagê yê ki tivistî, zeki Ekber qirrika yê bigîro bişidêno, xirî yê ra amey.

Dayê rîy xo tada dikandarî va:

– Biray mi, no zaf teng o û weş zî niyo. Yewna biyare. Nika do leyîrê mi bixeneqno.

Wayîrê dikanî, rayna cilî seredê şeyta xo ra kerdî, leqnay, hefî ra çilana xona pîsi pey estûyê xo esteritî ow cor ra citeyna cilî ronay.

Rengê nê çaket û pontoran weş nêbi. Zera Esxerî nêwaştîni ki ma eniyan dey rî (ci rî) bierînîme. Wextano ki Dayê çakêt pira da, Esxerî xo kişta na. Destê xo esti ra nêkerd. Polê xo zaf vîşî berz kerdbi. Herçiqas ki Dayê ebi zor polê yê nimiz kerdîni, Esxerî fina polê xo berz kerdîni. Di-hîrê teney nuçikî Dayê ra wardî. Dayê nuçiki reydi pêt daynî polê Esxerîyê berz kerdî ro. Herdi polê yê ameynê raştê yewbînan, labrê hewna zey verî yew polê yê berz biynî. Esxerî meşka xo va kerdîni ki gocagê yê ta nêfîniyê, hima gocaga peyeni nêpadaybî ki xirrî yê ra ameynî.

Waştîşê Dayê sero, na cita zî vurînay. Min û Ekber ma binê çiman ra dikan ra hewniyaynîme. Çi çakêt û pontorê weşî. Goreba mi, goreba Ekberî. Zewbîna cenî zî qeçekandê xo reydi amey bê ki cilan bierînê.

Nişka ra waqî dekewti Ekberî. Waqîda asarêni ki ze biveşo yan zî demaşkul pede do. Herkes nerehet bi. Destê dikandarî lerziyay ow yew çakêt cordê dikanî ra yê ser ro gina. Tersî reydi ma heta Ekberî ra şîyme. Fahm bi ki qeçekan ra yewerî firset ra îstîfade kerd bi ow gazî day bî nanî ro ki Ekberî dest dir o. Ma va qey destê yê gaz kerdo labrê ney, gazi day bî nanê yê tena ro.

Gewz ay qeçekî ra nêmendbi, recefiyaynî, vinderte bi ow zor-çiqiyam nan cawitîni. Mara yê hima hêrsî reydi yew lekmati pa visti û alişka yêya zerdi kerdî zey yew gula suri. Dima piro bî o girewt da 'erro, şalê gedî acêr day ow ebi dindanan hêta yê ya sipî û bêgûnî gaz kerdî. Dayê qahrî reydi cenêki ro qîrray:

– Çirê ti dana qeçekî ro maya mi? Cay kafirey kerda? 'Eyb tede çino.

Duma vera xo Ekberî kerdî ki no sehne ra tersa bi û hêrsî reydi va:

– Tufi bi to bêro! Hey nankor! Çi ciriya! Goştê ganê to ward?

Cenêki qeçekdê xo ro qîrray:

– Gidî parseko veyşan! Ez meşka to parçe kena. La ku şan di pîy to nêro keye. Wa tîra sûrkerda meşkda to ra kero.

Piranê nanî ebi alîya fekî ra, bindê paşkilî di pa'çol bibi.

Hermele nişt û bi raya diyini waştîşê Dayê, yew cita çakêt û pontoranê bînan corê dikanî ra roniyay. Munasib bî. Ma ageyrayme keye.

Ma çakêt û pontorî dêsê oda ra leqnayme. Esxer se'etê di di gilangî şî sendoqa werdîkeka ma bindê xo nay û tanekê çakêtê xo sa'nay. Hetana ki şewi zî demewo ki ma heme hewn di bîme fek çakêt û pontoranê xo ra vera nêda. Yew parçey qaxidî tanekandê xo ra yewi di dîybi ki tede nuşte bi "36". Ekberî ay qaxid yê ra tirawit ow çend rojî yê sero da'wa bî.

Esxerî vatîni qey ganî ay qaxid timo yê hetî bo. Yewna parçey qaxidî peyda kerd bi, sero nuşt bi "32" ow tanekda xo miyan na bi. Labrê no hîna rind nêbi û Esxer timo maney geyraynî û Ekberî ra lekmatî werdîni. Se gilangî ra vîşêr tanekanê xo ra geyra.

Şewa roşani ebi bûya rizê şutî, ebi bûya ereqê guvdey keynekan ameynî. Ay şewan di vengê "ax" î ameynî. Vengê "ax" î zeki yew dara qoçikêra key cîranî bo ki vişkuwiyaynî. Vengê "ax" î zeki yew koyo pirr aw bo ki vewra yê heliyaynî biynî aw ow zeki vengê "ax" î Dayê bo.

Vengê tewir bi tewir patpatan û fişekanê hewayîyan ki rengareng şewq daynê, şewa şaristanî têmiyankewta kerdîbî.

Şewa roşanî, qandê mi zaf zerşiktox bî.

Ma yew kujê oda di ronîştîni. Bawî pêsero pêsero cixara antîni. Dayê karê rojî ver beteliyaye bî, na heta a heta şîynî ameynî û riz vîjnaynî.

Bawo ma ra nêewniyaynî. Serey xo xo ver na bi. Timo paltoy xo eştîni polandê xo ser û kujê oda di cematî ronîştîni. Dexeriyaynî. Tebera fuzeyanê qestikênan tarîyê asmênî di xêzî kaş kerdîne. Vengê qîrî yû hermeley qeçekan berz biynê. Min û Ekber û Esxerî ma hêdî hêdî ow nimitikî xo antîni pey camê pencera oda. Ma cîfê xo sêney xo di hefs kerdîni û pey camê pencera ra ma zêq tebera ewniyayîme. Ma xo xo vîra kerdîni. Fuzeyanê qestikênan reydi serey ma ver bi asmên berz biynî, zeki ma bi xo fuzey eyştîme. Mi vatîni:

– Ay, ay estareyin ê min bi.

Ekberî keyfî reydi vatîni:

– Ay yew zî ê min.

Û Esxer yew fuzeyê bêestarîrê wayir vejîyaynî. Ma ay fuzeyanê qestikênan sero şert kerdîni ki tira kamî estareyin ê, kamî bêestare yê. Şertkerdiş aver şîynî. Cîfê ma qefesê sêney ma ra vejîyaynî teber û nişka ra Bawo qirraynî, ma tersnaynê û waştîni ki ma pencera ra dûrî bikewîme.

Ma lezkanî ageyraynîme cadê xo, ebi vengê fişekanê hewayîyan ki rayanê dûrî ra çi nezdi çi dûrî ra ameynê û keyan û kuçan di teqaynê, ma zerweş biynîme.

Roşan bi. Ma pîza girewt ow ma kutiş ward. Ma qumberey newey girewtîme ow ma pabey serra ki yena vinderîme veynî dora kê ya.

Ehendi ki giraney çakêtê Esxerî sert bi darmarey milê (vileyê) yê sur bibi.

Ta'tîl zaf lezi qediyaynî. Ma binê tanekanê xo ra geyraynîme, wurdîyê kilîncan, mûyan û gemari reydi tira (ci ra) vetînîme û hesreti reydi ma wardînîme. Dayê, Esxerî rê girane deşt û milê yê birînbiyayîş ra xelesna.

Şewanê peyenan, ma ronîştînîme lezi reydi dersê xo nuştînîme û ma bermaynîme. Bermi, qandê rojanê ki ma dest ra şîy bî, qandê şîriney ki hinî çînê bî, qandê ta'tîlê viyartî û qandê dersanê xonê nênuşteyan.

Newe ra şiyayîşê mektebî dest pey kerd. Kursî hinî miyanê oda di nêbi. Zeki ma çiyêk vîndî bikerîme. Piy mi şewan yew kujê oda di ronîştînî. Cixara antînî û şîrê Baba Tahîrê 'Uryanî wendînî.

Çend rojî bi ki Esxerî xo ma ra nimitînî. Nimitikî ameynî û şîynî, kesî di pêro nêdaynî, yarî nêkerdînî. Zeki yew kişta yê felc biyaye ba. Kitabê xo yew kişti ra tebîştînî û ameynî keye. Kesî nêzanaynî çakêtê xo kura (ça) ronano. Gewzê yê kewte, milûl bi, reng pa nêmendbi. Ma di hîna kemî qisey kerdînî. Di-hîrê finî Dayê vat bi wa giraney çakêtê xo biyaro ki a bişuwa, labrê yê vat bi "giraney mi pak o".

Yew roj demewo ki ez mekteb ra ameynî keye, mi embazanê sinifda Esxerî ra Huseyn dî.

Yê xo mi resna û ebi lezi lezi cîfgirewtîşî reydi, lezkanî va:

-Biray Esxerî! Ti zanî se bi Esxerî?

-Ney ez nêzano. Hîna lezi vaje, se biyo?

Dormarey xo ewniya û yew vengê tikê vingvingkerdî reydi va:

-Esxerî yew beya girdî erînaya û dekerda tanekda xo. No yew hewte wo ki taneka yê ra nêvejiyêna ow gama ki sinifi di şino textey siyay hetî, yew kitab nê zî yew defterî xo dir beno ow taneka xo vera nano. Bey zaf gird a. Gama ki sira sero roşeno kiştkanî roşeno wa pey qeçekê ki yê hetî nerehet nêbî.

Zeki yew çî bidê mi ser ro. Vazdayîşî reydi ez şîyo keye mi Dayê ra va:

-Bey tanekda Esxerî di menda ow nêvejiyêna. Dayê demeyki mi ra ewniyay ow дума ki fahm kerd se biyo, nalî reydi va:

-Axxx! Enka bey kotî ra şîya tanekta ay beywerê kutikbavî?

Mi ki mesela ya rê vate, Dayê hina vîşî hêrs bî. No hing di Esxero gewzkewte ame. Kitabê xo taneka xo vera nabi, ebi dexeriyayeyey silam da. Dayê va:

-Eleykumsilam, 'egîtê mi biye taneka to bivîna.

Esxer recefiya. Rengê yê hina sipî bi û nişka berma.

Ma çakêtê yê tira vet û koşey oda di rona. Vengê ma ki pêt vejîya, cîranê ma, pîy Huseyn'î yo ki sinifa Esxer'î di bi, cenîya xo ra persa:

-Na barrî yû çizzîya çî ya cenêkî?

Canêki cewabê mêrdey xo da:

-Ê hê, feqîro hima ti pey nêhesiyay! Bey tanekda çakêtê newî yê Esxer'î di menda. Yew hewte esto! Ti kura yî?

Şewî, giran, bêhal û veyşan, zey pêrê mi ameynî keye ow oda ma pîrr kerdîni. Ma bêveng ronîşte bîme, xumîya Aşûra û 'ew'ewa kutikan vîşêr veng nêvejiyaynî. Çakêtê Esxer'î ebi beya girdi ra ki miyanê tanekda yê dir, ma kinarê oda di rona bi. Pîy mi demew ki mesela fahm kerdi, çend ray pêsero cixara anti. Xeberî day Dat Pîr'î ki bêro. Dat Pîr û 'emcinî amey. Ma bêveng yewbînan ro kurri kerdi.

Dat Pîr persa:

-Se biyo, xeyro?

Dayê ebi bêsu'udeya xo va:

-Willay ti xeyr vîni. No yew hewte esto ki yew beya zaf girdi tanekda çakêtê Esxerê nêbiyayî di menda.

Dat Pîr, çakêt ra ki taneka yê zey yew rêş a girdi berz bîybî ewniya û hêrsî reydi Esxer'î ra va:

-«Werrekîna bey loqera to miyan di bimendîni ow ma to ra pak bibîynîme.» Ow dest pey kerd destî reydi a "rêşî" sa'nay.

Min û Ekber'î awa ki fekdê ma di ameybî ma tiro kerdi. Esxer yew kuj di vinderte bi û recefiyaynî. Dayê vera xo yê kerdi û va:

-Nika qinestey to zî şikito. Çira ti nêroşenî nêmende!

Esxer yew kinar di ronîşt û xo tê pîrringna.

Bawo gamî çakêt di xebetîya ow bêhêvîyey reydi Dat Pîr'î ra va:

-Anika senî beno? Weş niyo ki her roj ebi na "rêş" a hêta xo ra şiro(şoro) mekteb. Şarî miyan di weş niyo.

Dayê qahrî reydi va:

-Der bigeyrê (Vera dê) wa hetanî peyniya serri no tewir şiro ki-wa tewbe bikero.

'Emcinî vera xo taday Esxer'î va:

-Hero ti hinda herî benî! Çi karê to bi bey bi, meşka to quli ba, qesebey to to fek ra bêra!

Dat Pîr'î va:

-Yew kardî biyarênê vîno.

Bawî va:

-Ti wazenî se kerî? Ti ma rê girweyêna nêvejê?

Dat Pîrî payî reydi va:

-Ayo ki dest bi karê keno îllehim çî zano ki keno. Îllehim ez do karê bikero.

'Emcinîya Pîrnazê amey va:

-Ti çakêtî lajekî nêdirnî, bela serî ser di ameye.

Dat Pîr zeki nêş nawo, kardî Dayê ra girewti. Ebi recefiyayîşê destanbê xo, kardî dekerdi taneki zerre. Zerdeya bey asay. Ma hemînî milê xo derg kerd, ewniyayme.

Dat Pîr'î nişka ra fek tira vera da, ma ra cigiriya, va:

-Şima nêverdanê tikê roşneya çilay bêra?!

Ow kardî kişta beya asaya ro kerdî, tiro cenay. Nişka ra kardî yê (ci) dest ra seremetiyay û serey yay çakêt ra vejîya teber...

-Axxx...

No "ax" ê ma hemînî bi; Kardî yew kişta çekêtî dirnay bî.

'Emcinî yew lepê xo reydi da Datoy ser ro. Dat Pîr sur bi.

Bey vejîyay bî, labre çî fayde.

Ma heme hêvîşikite ronîşte bîme. Dayê patafîzê pewtey sero kerdînî. Cenîya cîranê ma, serey xo berê oda ra derg kerd zere, va:

-Hûmay kenê, çakêtê Esxer'î se bi?

Semedo ki gewzê ma kewte dî, bê ku pabey cewabî vindera, şî. Vengê yay ameynî, mêrdey xo ra vatînî:

-Ez vana qey na bey yînî rê bîy yew bela. Tikê cadê xo ra têgeyre, şo vîyne hela se biyo, mêrdo!

Ekber û Esxer yew kişti di ronîştîbî û piçpiç kerdînê. Esxerî peynî di bey xo dest vistîbî.

-Piçpiç... witwit... bey bey...

-B... piçpiç...

Ekberî hêdî vatînî:

-Ez yew gazi tena dana piro, bi namebê Hûmay. Yew gazi tik û tena.
Veng tikê biriya û nişka ra waqî dekewti Esxerî. Ekberî bey reydi
engiştâ Esxerî zî gaz kerdibî.

Bawî rê maney vejîyay û herdi (wurdî) mirda xo kutî, hintika yîni veti.

Fariskî ra tadayox : Malmîsanij

(*) *bey*: Lehça Kermanshahî di zî «bey» vajiyêno. Herçiqaş ki Fariskî «bêh» vajiyêno
zî 'eslê na hikaya di namey hikaya «Bey» o.

benî : 'elî Eşref Dervîsyân, Abşûran, Tehran (?), Entesaratê Yar Muhemed, çapê
heftom 1358/1979, riper: 39-51

(**) *Aşûra* : Namey Absûran ê mehelli yo. Abşûran yew çem o ki awa yê bûyin a
û miyanê Kermanshahî ra vêrena. Herdi kiştanê nî çemê awbûyini di keyey estê.

EBI ZAZAKÎ HİKAYA "DUNYA GUZELÎ"*

Kurmançî ra tadayox : 'UMERÊ 'ELÎ
Arêkerdox : A.V. LE COQ

Wextê verê di, koliçî est bî. Di (du) lacekê xo, cenîda xo, mayênda xo pîre est bî. Fuqare bî, her roj şîyê şalagê kolîyê xo ardîn bi di (du) quruşîn (qruşîn) rotîn, pey geçînmîş biyê. Rojê ancîna şî bi kolîya, darê bin di teyrê pera, şî bi herûne, akêndo dî, ak wedart, ame bi kê, ber(d) bi çarşû. Yahudî va :

-Nê akî bi mi de.

Va :

- Ez nêdana.

Yahudî va :

- Ez seh quruş (qruş) bi to dî (dê).

Va :

- Ti (tu) bi min huwenî ?

(*) *Dunya Guzelî* : bi Tirkî ya û ma'na ci "Rinda Dîna" ya.

Eslê xo di sernuştey na hikaya, yanî namewo ki A.V. Le Coq'î pa nawo winî yo : Hikayetî Dunya Guzelî Fi Lefzi Zaza.

'Umerê 'Elî (Omar ibn Ali : 'Umer Lajê 'Elî), na hikaya 15 ê şubata 1317/1902 di Şam di Kurmançî ra tadaya Dimilkî (Zazakî). A.V. Le Coq û Yusuf Efendî zî nuştê. Dima A.V. Le Coq'î 1903 di Berlin di çap kerda (b'ewnî : *Kurdische Texte, gesammelt und herausgegeben von A.V. Le Coq, Berlin, 1903, r.:63-65*).

'Umerê 'Elî (ci ra Xalo zî vanê), 'eşîreta Kosan ra wo û 'eslê yê Çermûgij o. Dima şîyo Şam di Mehela Salihîye di mendo. Wexto ki na hikaya tadaya (tercume kerda), hewtay û heşt serre biyo.

Vernîya na hikaya di ebi Almankî û Kurmançî wina nuştewo :

Notiz des Übersetzers, Omar ibn Ali Kosa, genannt Xalo, über sich selbst, in Kurmançî :

Ez ji Oymaxa Kosan im, welatê min berê Çermûge, paşê rizq û neşîb bi emrê Xodê (Xwedê) çû ez hatim Şamê Şerif, li Mehela Salihîyye rûdinim, salê min heftê û heşt (in).

Va :

- Ez'o di sey quruş bi to dî.

Ancîna va :

-Ti bi min huwenê ?

Nîhayet va :

- Panc (pac) sey quruş bi to dî.

Kolîçî ewna va :

- Eke rast a bîya bide.

Va ke "bide pera", panc sey quruş da bi ci. Ard ame xo rê xerc kerd. Sebahna şî bi herûna akî, akê ancîna dî, ak girot ard da bi Yahudî bi panc sey quruş. Her roç (roc) akêndo xo ardî panc sey quruş day. Çend rocî cenîeki berd Yahudî rê panc sey quruş day û amên. Yahudî bi cenîeki mişewrê xo kerd, va :

-Mêrdê to wa şoro herûna ako ki kenû herûna ey di bîrê bukolo, ba'do kesê dano bi teyrî ro urkmîş beno, ba'do şino bi cayêdo bîn aka keno.

Mêrde şino çale keneno, serê ci naxin nano teyrko bêro ak bukero a game gêno yeno bi kê, yem keno. Her roc akî keno. Koliçî mireno, Yahudî cenîeki rê vano :

- Teyrî sere ci ke.

Cenêk vana :

- Rocê panc sey quruş ana.

Yahudî vano :

- Ya ti ko sere ci kerî ya ez dewrna nîna bi to het.

Cenîeki serê ci kena, pur kena o girênena. Laceko kolîçî sere w bi zerî wenû. Yahudî şew di yeno bi cenîeke het vano :

- Kanê teyr ?

Cenêk bado nana bi vera, vano :

- Kanê sere w bi zerî ?

Vana :

- Lacê mi werd.

Vano :

- Teyrî jî bûre ! Ya ti ko lacekê bikişî, ya ez'o dewrna nêrî bi to het.

Vana :

- Ez'o serê ci kerî.

Dapîra laceka bi dizî laceka werzaynena bi şew remnena, vana :

- Maya to bi Yahudîya o ku şima bukişo.

Şîne sūkêna azêne Helebê roşenê. Laceko zerî werde roc di panc sey quruş di piştîne xo di vîneno. Pîrika xo merena, vano :

- Werzê ma şime bi Stambol.

Şîne, ray bi di bi dicay benê, beray zerî werda vano :

- Ti bi na ray de şo, ez'o jî bi na ray de şorî.

Jew şinû bi Misir, jew jî şinû bi Stambol. O ki sere werdo daxilê Misirî bî, Şahî Misirî merd bî. Teyrî Dewletî vera da, şî o ke sere werd bi ey serey sero anişt. Va : "Şaş bî., azmîş bî", tepîa berdi ver da, banê, numitî, teyr vera da, ancîna ame bi lacekî serey sero anişt. Va : "No jî nêbî". Lace(k) kerdî de banê, numitî, teyr vera da, di locine ra ame bi serê lacekî anişt. Lacik berdî, çekî day pira (va) "*Padîşahê ma no yo*", îta'at kerdî ci rê. Ma (Wa) o şahalixê xo bukeroy, ti bêrî o ki zerî werda doxrî şî bi Stambol. Roc di panc sey quruşê xo est bî. Keyneka Dunya Guzelê dînî (dîyînê) xo panc sey quruş bî, her roc panc sey quruşê xo berdî, Dunya Guzelê dîyê. Des û hîri rocî temaşa kerdî. Şewa xo bi hazar bî, hazar day bi ci, şî bi Dunya Guzelî het. Kiş tênda qonaxî pur kerd, peynîya peranê lacekî nîamê. Şewî ancîna şî bi keyneke het, va :

- Ez a to a, tu jî ê min ê, mi het ra meşo ! Araqakê hawt serî mende vî, da bi lacekî, lacekî vêrit, zerîya ci feke ra kewt. Zeri şiti, soli kerdî, daqultenî. Bi ningê lacekî girot, eşt bi teber. Lacek seba ra werişt, tebera o. Ewna bi cêba xo, perey çinîyê, şî bi Dunya Guzelî het, qawurna. Rocê di roca, ewna perey çinîyê, va "Ez'o serey xo wedarî, şorî". Şî, ewna hîre merdimî yenê, Amey bi het, va :

- Sera şinê ?

Va :

- Pîyê ma merd, na sufra, no qamçî, no kuluk ci ra mend, ma bi sero werê nînim.

Va :

- Na tîri b'ertzê, kam şima ra verê resa bi ci, sufra ey a, ê pêynî kulukê ey o.

Tîri eşti.

Hunerê kulukî, kamê nao xo sera, kes ko nêvîno. Sufra ki "abo mubarek" turlu turlu ta'amî ci ra vecî, jew jî nişt o ci bi qamçî piro do, fulan ca min di bî.

Hîre heme bi tîri dima şî. Ey kuluk nao xo sere, nişt o sufra ser, bi qamçî da piro, va :

- Bi Dunya Guzelî hete to wazena.

Ame bi Dunya Guzelî het. Kuluk nao xo sere, kes nêvîno. Biroc pera dukançîya ra tîrenû. Va :

- Dunya Guzelî cemelê xo bi mi mojena vace, to rê panc sey quruş. Bişew ame, kewt de Dunya Guzelî het. Hawn ci rê bîbi hasret, va :

- "Ez ê to a, ti ê min ê" qandirmîş kerdî.

Va :

- Bêrî pay ne ona sufra.

Pay na sufra, qamçîyê da puro, va :

- Cayê kes çiniyo to wazena, koyêndo îssiz di to wazena.

Bi koyêndo îssiz di rona, rocê-dîdi bi Dunya Guzelî di kêf û zewq kerdî, ba'do şewê Dunya Guzelî sufra ro nişt, qamçî da piro (va) :

- To di qonax di wazena !

Qonax di peye bî, lacek werişt bi xo ser, ne Dunya Guzelî, ne qamçî, ne sufra ; "ax !" va, kuluk na xo sere vêca, geyra, hewzê dî, ewna hîre gogerçînî bi sero aniştî, xo bi veran kerdî, bî hîre keynekî, kewfî di hewzi, meger keynekê Şahê Perîyan bî. Bi dizê ame, çekê keynekê berdî, kuluk nao xo sere, keyneke ewna merdimî di hetir o. Didîna çekê xo day bi xo ra, peray. A ki di hewz di mendî, sond werd, va :

- Ez îta ra nêvecêna.

Qandirmîş kerd, çekî day bi ci, di (du) perî day bi ci, va :

- Nîna weda, kotî ke ti sixilmîş bîya wîca buweşine ez' o hazir a, ez keyneka Şahê Perîyan a. Her girwe min dest ra vecyênû.

Keyneki lacekî wedana bena bexçê saya mîya, say ci kena dana bi lacekî, beno bi here. "Wax !" vano, "Dunya Guzelî ez hindi mal ra kerda, nara ez kerda bi her." Sayênda bîni da bi ci ancîna beno bi merdi (m), heqîbe say îna ra day bi ci, vana :

- Bere bi qonaxê Dunya Guzelî, bi ci di.

Ano bi qonax cila wesarê erînenû, saya roşenû. Dunya Guzelî bi dima ewna sayêdê hewl î, vana :

- Bîya ez' o hemînê biherînî !

Ana sayê sepê keno, dano bi Dunya Guzelî, wena, bena bi here. Cili nano o ci wesarî keno de serê nerdîwan ra anceno heyano bi Misrî, qamçî û sufra wedano, şino bi Misir. Şahî Misirî qonaxê lacekî rê bugero (?) sîya o ku ba(n)co. Şar barê ano o di barî ano, şew di torbey veng bi sere fineno. Xebere danê Şahî Misrî, vanê:

- Merdimî heywanêndo xo beno, şar barî ano o di barî ano, şew di yem nêdano.

Şahî Misirî vano :

- Veng dê wa bêro !

Veng danê bi ci, vano :

- Ez herê xo nêverdana nêşena !

Xebere da bi Şahî Misirî, va :

- Wa bi herya bêro !

Her and, di nerdîwa ra şî bi Şahî Misirî het, va :

- Lace ti çennê zalimîxîne kenî, yem nêdanî bi heywanê xo ? Şar barê ano, ti di bara anî.

Vano :

- Malê min nîyo, ez senî bukerî ?

Lacek nas keno Şahî Misirî berayê xo yo, va :

- Mi rê xawlet buke hîkayetê herê xo to rê bacî.

Va :

Xawlet !

Herkes şî, va :

- Wextê di piyê min est bî, ma kolî ardîn, rofîn. Rocê di talîya (çalîya) bin di akî vînenû, ano bi panc sey quruş dano bi Yahudî, vano "ti ko teyre bîya bi keye", ano bi keye, piyê min merenû, maya mi teyrî sere ci kena, berayêndo mino bîn est bî, sere ay werd, zeri ez werna. Berayê min şino bi Misir, ez' o şorî bi Stambol. Dunya Guzelî estebî dînê (dîyînê) xo panc sey quruş bî. Ewwelê ci b'axirê ci ez vana.

Pêşiyay tê ra, va :

- Ti berayê min î, rica kena ti say bi na here dê, ancîna bi Dunya Guzelî bo.

Say dano bena Dunya Guzelî, qonaxêndo newe viraşt, da bi berayê xo, Dunya Guzelî mahre kerd, tuyê keyneka Şahî Perîya veşna, keyneke yena, a hawna Dunya Guzelî rindêr a. A jî berayê xo bînî bi emrî Allahî mahre kenê, çewres depi bi çewres zurna. Bi xo ro mahre kenê, 'emrê peynî kêf û zewq kenê, şinê Yahudî kişenê, maya xo kişenê, tepîya yenê bi Misir, di cenîya xo di kêf û zewq kerdin. Ê resay bi muradê xo, şima jî muradê xo resî (*).

(* Peynîya na hîkaya bi Dimilkî (Zazakî) û Tirkî wina nuştewo :

Temam bî na hîkaya, wa bêrî ma şîme jewda bîne.

Hîre (hîri) sey û des û hewt tarîx di *Yusuf Efendî Hikayesi, Musî (Môsyô) Koko Efendî'ye tab' olunmuşdur, fi om (on) beş Şubat 1317.*

Şam-î Şerif de mukayim Salihyye Mahallesinde Omar ibn Ali ma'rufatiyle bu hikayeyi Zaza lisaniyla tercume Musî Koko Efendî'ye ve Yusuf Efendî vasitasiyla tab' olunmuştur.

ŞEYTAN Û ŞÊXBIZINÎYA

Arêkerdax : KOYO BERZ

Şeytan vano : " însanî pêro zey mi biyê şeytanî, ez'î nêşea kesî bixapeyna, e do se kera, senî bikera ; kê bixapeyna, kê nêxapeyna". Aqildê xo di ca keno, vano "E do şira Şêxbizinîyan bixapeyna. Çimê Şêxbizinîyan hewna rind nîyabîyay. Ez şena înan bixapeyna". Şino, jew Şêxbizinî vînenê, vano:

- 'Erdê to bol îyê, çirê ti yê nê 'erdanê xo nêkarenê ?

-Ez jew merdîm tenîya ya, quwetê mino nêbeno ez 'erdanê xo pêrinî bikara.

- Ez to di bena ortax, bê ma pîya nê 'erdanê to bikarê.

- Beno, bê ma pîya bikarê.

- Ma 'erdan pîyaz bikarê, pîyaz weş perey keno, ma do pîyaz bikarê.

- Beno, ma pîyaz kerê, pîyaz bikarê.

A sere 'erdan kenê pîyaz, wextê pîyaz û çînayîşî beno, Şêxbizinî veyn dano Şeytanî, vano :

- Ortax, bê ma pîyazê xo 'erdî miyan di pê ra bara kerê, bahdo wa zerîya ma pê ra nêmano.

- Beno ortax, ma pê ra bara kerê.

- Ortax bewnî, no serê çî weş o, kiho yo. Wa serê pîyazî ê to bo, no ki 'erdî bin di maneno wa ê mi bo. O ki 'erdî bin dir o nika pêro helisîyayo.

- Wa bo ortax, ti senî vanê wa zey to bo.

Şeytan qelbdê xo di vano "mi Şêxbizinî xapeyna, mi ey rê qazixêdo weş eşt". Şeytan serê pîyazî arê keno, ortedê 'erdî di kom keno pê ser. Şêxbizinî 'erdî bin ra pîyazê zey serandê arwêşî vejeno, beno çarşi di roşeno. Ê Şeytanî bahdê şeş-hewt rojan tepeya pêro helisêno, ke do perê pîyazî se kero, kes nêgêno. Şeytan vano "willi ortaxê min emser mi rê qazixêdo bol weş eşt, ez xapeynaya, serna e do nê heyfî ey ra bigîra".

Beno sera bîni, Şeytan vano :

- Ortax ma emser 'erdan çiçi kerê, çiçi bikarê ?
- Ortax ma emser riz bikarê. Esmar riz weş perey keno.
- Wa bo ortax, ma riz bikarê.

'Erdan pêrine kenê riz (çeltûg). Wextê çeltûgî yû çinayişi beno, Şêxbizini veyn dano Şeytanî, vano :

- Ortax, bê ma 'erdî miyan di çeltûgê xo pê ra bara kerê.
- Beno ortax, ma pê ra bara kerê.
- Ortax, to par seredê piyazî ra pêro zerar kerd, wa emser serê nê çeltûgî mi rê bo, wa binê ci to rê bo, wa emser jî ez zerar bikera.
- Beno ortax, wa zey to bo.

Şeytan qelbdê xo di vano "par mi serdê ci ra zerar kerd, emser jî ortaxê mi do zerar bikero. Mi emser ey rê qazixêdo bol weş eş".

Şêxbizini şino sereyê çeltûgî qalûçana çineno, ano ciwenî ser, çarneno, keno riz, beno çarşi di roşeno. Qota ci Şêxbizini çineno, sapê ci Şeytanî rê maneno. Şeytan sapê çeltûgî çineno, arê keno pê ser, binê 'erdî aşaneno, winêno bi riçandê çeltûgî çiyê çiniyo. Sapê çeltûgî jî kes nêherineno, Şeytan fina zerar keno, vano "willi emser jî Şêxbizini ez xapeynaya, e do ancax ey di lej bikera ki ez heyfê xo ey ra bigîra". Dano piro şino keydê Şêxbizini, veyn dano Şêxbizini. Şêxbizini vano :

- Ortax ti xeyr ameyê, bê zere.
- Ez xeyr nîyameya, ez ameya lej ! Hele ti mi rê bivijî teber, ma lej bikerê !

- Ortax se bîyo to ? Ti bîyê xînt-mînt ? Hele bê zere, çayêda ma bişimi, ma bahdo lej bikerê.

Şeytan yeno zere, çaya xo şimeno. Şêxbizini vano :

- Ortax, derdê to çiçi yo, ti yê çiçi wazenê, ti yê çiçi ra kemî nêkenê ? Ganê to yo lej wazeno, ma lej bikerê !

- Eeee e ! Ganê min o lej wazeno ma do lej bikerê !

- Wa bo, ma lej bikerê.

Şêxbizini cinîyerda xo rê vano :

- Keçê, şorî axurî ra jew çiwe, jû jî misasî bîya !

Ciniya ci şina, jew çiwe û jû jî misasî ana. Şêxbizini misasî dano Şeytanî, çiwî xo rê gêno, vano :

- Ortax to bol zerar kerdo, ti na misasî bigîr, misasî derg a, zerîya to ya bol veşena, qenê ti na misasîya weş danê mi ro zerîya to bena honik. Wa çiwe mi rê bimano.

- Beno ortax, ti misasî bidi min, wa çiwe to rê bo.

Şeytan misasî gêno, keno berz ki Şêxbizini ro do, misasî gunena maxandê banî ro. Şêxbizini çiweyê xo gêno kewno şeytanî se, mirdîya xo şeytanî kotekî keno, vano :

- La oxil, la kutik, ti kam ê ki ti ameyê mi di lej ?

Şeytan senî keno senî nêkeno, nêşeno misasî Şêxbizinî ro do. Misasî maxandê banîya manena. Şeytan vano :

- Nêêê nê, ma do bivejîyê teber, ma do tebera lej bikerê.

- Xa bo, hadê ma bivijîyê teber!

Vijênê teber, teber di Şêxbizinî şeytanî rê vano :

- Ortax to nê çiwîya bol kotekî werdê, na misasî bênamûs a. Ti na misasî bidi mi, ti nê çiwî xo rê bigîr ki ti nê çiwîya mi ro dê. Beno ki ti heyfê xo mi ra gênê.

Şeytan çiwî gêno, Şêxbizinî misasî gêno. Şêxbizinî senî misasî gêno, di metroy kewno dûrî û repisneno Şeytanî ro. Şeytan na kişta şaneno, a kişta şaneno, nêşeno çıweyê Şêxbizinî ro do. Şêxbizin mirdîya xo Şeytanî kotekî keno û hîrê-çehar caya sereyê Şeytanî şikneno, gûnî kewna şeytanî ser. Şeytan çiwî viradano û remeno, birem ki ti biremê.

Rojê, Pêxember qewman arê keno pê ser. Her qewm ra merdimê yeno Pêxemberî hetî roşeno, en bahdo Şêxbizinî yeno, vano :

- Merhaba Ap Mehmed, ti yê se kenê, senîn ê, çi hal dir ê ? Emrêdê to esto, êgandê xo rê vaji, wa êganê to hal kero.

Pêxember çorşmeyê xo winêno, merdimê ki ci kişta înan ra pers keno, vano :

-Şima nê merdimî silasnenê (şinasnenê), no kamcî qewmî ra ya ?

O vano "nê", o bîn vano "nê", herkes vano "ma ney nêsilasnenê". Pêxember vano :

- Hele mi rê veyn dê Şeytanî, wa Şeytan bîro !

Veyn danê Şeytanî, Şeytan yeno Pêxemberî hetî, Pêxember pers keno :

- Şeytan, no merdim kam o, ti nê merdimî silasnenê, qewmdê to di merdimîdo wunasî esto, kamcî qewmî ra yo ?

Şeytan vano :

- Ez bextê namûstê şima dana, şima ey hetê mina mekerê ! Ey finê na di marda min, wa o fina hetê mina nîro. Ez ey qe nêsilasnena. Ey wexte di fek û zincî û sereyê mi şiknayo, ey di serî mi rê qazixêdo zey mêxî eşto. Ez ey qe û qe nêsilasnena.

DI ŞAÎRÎ

MALMÎSANIJ

I - HEYRAN XANIMA DUNBULÎ

Heyran xanima Dunbulî herçiqas ki weş nêşinasiyêna zî deraqdê ya di çend kovar û kitabên di ma'lumat dêno (1)

Goreba ki nî kitab û kovarî nusenê, Heyran Xanima Dunbulî, key mîranê Dunbulîyan ra keyna Kerîm Xanê Dunbulî ya. Key yînf, şaristanê Xoy ra bar kerdo şîyê Naxîçevan (Xoy : ewro Kurdistanê Iranî dir, Naxîçevan zî ewro Azerbaycanê Sovyetî dir o). Naxîçevan ra zî key xo berdo nezdî Wurmê (Urmîye, Rizaîye). Dima key xo berdo Tewrêz (Tebrîz), wica di mendê. Heyran Xanimi, Naxîçevan di marda xo ra biya.

Ma nêzanîme ki ki Heyran Xanim key marda ra biya û key merda, labrê na şîra ya ra fahm beno ki wextê çorê (webaya) 1247 ê hicrî qemerî/1831 ê mîladî di weş biya.

Heyran Xanima Dunbulî, na şîra xona Fariskî di winî vana :

"Ey Xoda ! Moslimîn helak şodend
Nowcevanan be zîrê xak şodend
Maderan delşikeste vo nalan
Morde şüyend behrê ferzendan
Ey Xoda ! İn bela şedîd şode
Ferec ez xelq napedîd şode."

Me'na na şîra Fariskî, bi Dimilkî (Zazakî) winî ya :

"Hûmayo ! Bisilmaney helak bîy
Ciwanî debîy bindê herri

Marê zerşikte û nalayey
Merdan şuwenê qeçekan vera
Hûmayo ! No bela hina vîşî biyo
Zerweşîya şarî hinî vîndî biya."

Heyran Xanîmî, nezdî heştay serre 'emir viyarnavo û herçiqas ki 'aşîq
biya zî mêrde nêkerdo. Mihemed Cemîl Rojbeyanî, yew parçey şîra Heyran
Xanîmî Fariskî ra winî tadawo Kurmancîya Cêrênî (Sorankî) :

"Rê mede be waney hewa w hewesîperest in bêne dîwanî
Xelk le dewrûberî şekir meges dûr exenewe
Gulzar ke xalêk e le çarey gulrengî to da
Dirke le dilî min da, hezîm lê ye legel to da le qefesa bim."

Yanî :

"Meverde kesê hewesperestî bêrênê dîwanê to
Şar meyesi dormarê şekerî ra durî fînenî
Gulîstan ki çarey to yê gulrengênî di zey yew şamik o
Tellu zerra mi di, ez sînenî ki to hetî qefes di ba."

Dîwanê Heyran Xanîmî di nezdî panc hezarî (5000) beytê Kurdkî,
Fariskî û Tirkî bîy. Vişaney şîranê ya, 'Ebbas Mîrzay Qacar (naîbê seltene)
û mar û warey yê sero yê.

Şîranê Fariskîyanê Heyran Xanîmî ra yew na ya :

"Ey hosnê to robûde zi kef êxtiyarê del
Pejmorde şod zi hîcrê roxet lalezarê del
Geşte xerab ez xemê to şehre bendê can
Ez dest şod zi firqetê rûyet qerarê del
Çon golşenî ke badê sumûmî ber an vezed
Ez sûzişê fîraq, xezen şod beharê del
Ey men fedat, rûz û şebem bî cemalê to
Coz ah û nale nîst konûn kar û barê del
Ez zolf dam saxte, ez xal daneî
Nîrengî birîxtzi behrê şîkarê del
Tîrî ke ez kemanê vey ez rûyê naz cest
Hem der zeman niş est bibîn der kenarê del
Yek bar xod negoftî k'ey mobtelayê men
Bî rûyê men çesan gozere d rûzîgarê del ?

Nalîd del çonan ke felek gûşê xod gerîft
Ta neş newed fexanê men û ah û zarê del
Heyran ! Ne yek del ez to robûde est an cevan
Der kûyê vey ftade ço to sed hezar del."

Dimilkîya na şîri winî ya :

"La ti ya ki rindeya to qewetê vîjnayîşî (îxtiyarî) mi dest ra
girewto

Rîyê to ra ciyamendişî ver bexçey laleyanê zerri pullisiya
Xemê to ver, şaristanê ganî xirabe bi
Riyê to ra ciyamendişî ver, asaneya zerri nêmendî
Ze gulistano ki vayêdo jahrin serra vêro
Veşê ciyayey ver, wesarê zerri bi payîz
La ez to rê feda ba, roj û şewa min bê rindeya to
Kar û girwey zerri nika ax û nalî vîşêr çîyna niyo
Porê xo ra to dami ronaya, şamika xo ra zî (to) teney rokerdê
(qandê seydbazey rê)
Qandê seydê zerri rê (to) xapî viraşta
Tirkemano ki kemana yê ra, riyê nazî ra erziya
Bewnî a game kişta zerri ra nişt
To qe yew ray zî nêva ki ey zerrdevistaya min
Bê riyê min wextê zerri senî vêreno
Zerri nalay, felekî goşê xo girewî
Ki qîrîya min û ax û bermî zerri nêşnawo
Heyran ! Ay ciwanî zerra to tena to ra nêgirewta
Yê heti zey ê to hezaran reydi zerrî kewteye."

II - PÎR ÎLYASO DERSIMIJ

Baba Merdûxê Rûhanî, kovara Gelawêj (çapa Bexdadî) ra neqil keno,
vano ki :

"Pîr Îlyas, Dersimij o. Yew merdimo fazîletin û şairêdo wayîrê zewqî
bi. Bi zîwanê Kurdkî û Tirkî şîrî vatîne û yew Diwan yê ra pey mendo.

Pîr Îlyas, peynîya seserra 13. a hîcrî di şîyo rehmet ow Amasya (yew
şaristanê Tirkîya wo) di wedarito (dekerdo tirbi)." Ze ki zanêno seserra 13.
a hîcrî, miyanê serranê 1785 û 1881'ê mîladî dir a.

(*) Bewnî nê kitabên û kovaran ra :

Baba Merdûxê Rûhanî (Şîva), Tarîxê Meşehîrê Kord (Ûrefa, 'ulema, udeba, şu'era), cildê evvel, Tehran, Entîşaratê Sorûş, 1364 hş./1985, r.:340-341

- Danişmendanê Azerbaycan, r.:126
- Bêhterîn Eş'ar, r.:813
- Meclleyê Ermexan, sal 9, n° 5,6, r.:307
- Maşahîru'l-Kurd, r.:233

M. Law - 10 (A/L.B.), Jinêk Biwêjî Kurd : Heyran Xanimî Dunbulî, Niştîman (Bilawkirewey Bîrî Komeley J.K.), sal : 1, no : 3-4 (Sermawez û Rêbendanî 1322/1943), r.: 29-30 ; çapa newa : Govarî Niştîman, Stockholm, Binkey Çapemenî Azad, 1985, r.:86-87

Mihemed Cemîl Rojbeyanî, "Fermanrewayî Dunbuliyekan le Tewrêz û Dewrû berî da", Karwan, Hewlêr, sal 3, n° 33 (Huzeyranî 1985), r.:22

Nê kitabên corênan ra Tarîxê Meşahîrê Kord ê Baba Merdûxê Rûhanî behsê nî di şairanê Dunbuliyânê bînan zî keno :

SAHÎBE SULTAN XANIMA DUNBULÎ (ŞEHBAZ) : Goreba ki Baba Merdûxê Rûhanî, Asar el-şî'e (cild 4, riper 212) û Xeyratû Hisan (riper 117) ra neqil keno, Sahîbe Sultan Xanim, keyna Kerîm Xanê Dunbulî ya û cenîya Ebu'l-Feth Xan lajê Murteza Qulixanê Dunbulî yê diyin a. Yew xanima zanaya biya, 'ilmê estaran ('ilmê nucûm) sero kitabî nuştî ow şîirî zî vatî. Namey yawo bîn Şehbaz biyo.

Sahîbe Sultan Xanim, nuştisê edebî û sen'etanê rindanê bînan di wayirê hunerê vişî biya, xetê yay (destî reydi nuştisê yay) zî weş biyo. Yew rubaiya Fariskî di wesfe Hesên 'Elî Xanê lajê Feth 'Elî Şahê Qacarî dana. Sahîbê Sultan Xanim, miyanê seserra 13. a hicrî (seserra 19. a mîladî) di weş biya. (B'ewnî : Kitabê Baba Merdûxê Rûhanî, riper 341)

XERÎBÊ DUNBULÎ : 'Elî lajê Muhammed lajê 'Ebdurrezaqê Dunbulî, şairan û zanayanê Dunbuliyân ra yew o. Peynîya seserra 13. a hicrî (seserra 19. a mîladî) di jiyawo ('emir viyarnawo). Namey yêwo bîn Xerîb bi.

No şair, xanedananê Kurdanê Dunbuliyânê Xoy û Makû ra yew bi (Makû ewro Kurdîstanê Îranî dir o). Darulfunûna (Unîversîteya) Tehran'î di wendişê xo temam kerd, duma mektebê eskerî di wend 1275 hicrî qemerî (1858-1859' ê mîladî) di Hukumatê Îranî o rişt (erşawit) Paris. Wendişê xo ra pey, Paris ra ageyra Îran.

Kitabanê yê ra yew, aver şiyayîşê Awrûpa sero yo. Yewna kitab zî Firensizkî ra tercumey Fariskî kerd (no kitab lejê Frensa, Îngilistanî û Çînî sero nusiyawo.

B'ewnî : Kitabê Baba Merdûxê Rûhanî, riper 408 (O zî Danişmendanê Azerbaycan riper 285 ra neqil keno).

DI DEYÎRÊ (LAWIKÊ) DERSIMÎ

Arêkerdox : Haydarê Dersimî

(I)

DERÊ LAÇÎ

De hala hala, halê ma çi yaman o,
Ordî ardê ma ser de, dorme qapan o ;
Esker zaf o, cay welaxe ma nêdano.
Qemerê Hesên verê mixara de sare no ra,
Şêrê min o beron o.
Hesê Kalê Goncî kuno qewxa, beşlî ve doşû ano,
Hemê Civê Kêjî persena, xismê tavuran o.
Îvîşê Sey Kalî xo sano darê Pîrxatune,
hem dano pero, hem kî qeydû vano.
Ordî qumandanî xo sano darê anabarê,
durbîn ra nadano
Qumandan vano : "Goş dê, vengê Îvîş î yeno,
hela Îvîş se vano ?"
Îvîş vano : "Zalim, to hîre ordî ardê ma ser de
nêvana axir dîno Îslam o ?"
Îvîş vano : "Heqî ke dest da vî mi,
na wa hen ke danû pêro,
kokê ordîyê to anû.
Ordîyê to ra tek neferî,
na fa ranêverdanû."

Îvîş vano : "Heq adirê aşîron wedaro !
Kes ma Demenan rê "Ala qutare" nêvanû."
Vano : "Aşîro ra vajê, xo de qe şa mebê !
Nika ke teselîya xo, ma Demenan re gurete,
cor de, cêro de ;
na rê fênda şima fênda Hermeniyan
kokê şima bi rê ra ano.

Derê Laçî, Îvîşê mi ha ve çet o,
Şêrê darê Derê Laçî, tede mij û qamêt o,
Dame pêro asmê ra roj vineto.
Qir keme qir nêkeme nêqedîno ordîyê dewlet o.
Merdena Koyî persenê, Ma Demenon rê kêf o, saltanet o,
Ma ra ewro kam ke Derê Laçî de bimiro, roj Îmam Husên a,
Axrete de cay xo cenet o.
Ma dowe pêro hêfê xo yê hot bedelî gureto

Derê Laçî Îvîşê mi, suya hîre
Lerze meke, ravêr meşo, rew memire !
Pî vano : "Aşîrênê ! Heq rê vajê,
Qerşûna polate ze ke gina ro Îvîşê mi,
Ordîyê Mistî kêwto Dere."
Maye vana : "Heq ti bena Heqê mina kore,
Merdena şêrê mi rêyna bena zurê."

SEVDÎNO

Şay mi Sevdîno, bira bira Sevdîno,

Şay mi Sevdîno, keko Sevdîno.

Vano : Roj vejîno tifangê ma erzîno,

Mistefa Beg'î durbîn gureto, xo şano qoriyê Hêrdifi,
hurdi hurdi fikirîno.

Mistefa Beg vano : "Xiremalo şale qeremêno,

Sevdîn ra eskerê Urisî dima meteriş ve meteris fetelîno."

Durs vano : "Şa Heyderê mi,
ti hêdî hêdî pero de !

eskerê Urisî zaf o,
qerşûna min û to ra nêqedîno."

Şa Heyder vano : "Pero de Durso, ma pero dîme !

Dewleta Osmanlî ra ma rê pere vejîno."

Durs vano : "Şay mi, perê Dewleta Osmanlî persena,
fincana qewadê axu yo, nêşimîno...

Perê Dewleta Tirkî persena,
fincana qewadê axu yo, nêşimîno."

Koy Sevdîni bivêşo,

Şa Heyderê mi, ha ve yalê,

Qersûna vera gina ro ci, pey de gureto lifê şale,

Hevalon cineza Şay mi arda Hêrdifo şewtîmal,

Sîya valê.

Gonî dirvetonê to ra şona Şay mi,

Ti hêdî binale.

Termaş e balixî berz o, tede va yeno, vayê vêrî,

Va şaneno semtê kemêrî.

Durs vano " Hevalênê, cinaza biray mi girê dê,

ez bîjerî, wertê aşîronê Dêrsîm ro
ma (maya) feqîre rê berî."

WELAT

FIRAT

Ez ju gul a çolê vêsayî de,
Tu aw a, tu can dana be mi.
Ez domon o, ez paçikon de,
Pîl ke, girs ke, bîya waxtê çekon ke.

Zerê mi de gul, sosun xo (ho) newe keno,
Wela şaye tepa hurdî hurdî vorena serî.
Her çî zerê mi de xo xemelneo.
Xeleşîyena ma hona durî, hona durî...

Kun be rayê çetî xo tepa ra verdanû,
Welaî ortê gul, sosun de vînenû ;
Yelkanê yena tepa, dest kena be serî.
Na zalimî zorê qamçiya çura, fetelînê Kirmançîye sera.

YEW DEYÎRA DESTNUŞTA

HESRETA WETENÎ (*)

Weten nemrî, qurban tû ra,
Şemsî weten, mi rî tû ra,
Hesret cî ma, min xeniqî,
Min kerd xerap, bîcan murad,
Zerrî min gûn, adirî can,
Min nêşine, hesret weten,
Serî Saltîk, Tujik, Baban
Ênîyê kon, Koyê Maran
Rojê ma kon, rojê zef weş,
Hesret (a) weten min kerd nêweş,
Çiqas giran bibî nêweş
Şêrî welat, tef bînan weş.

(*) Prof. Qanatê Kurdo nuseno, vano Muzey Etnografîyê Ermenîstanê Sovyestîstanî di bi Dimilkî (Zazakî) çend deyîrê (lawîkê) *destnuştey (manuscrit)* estê. Na deyîrî, yew parçey deyîra Hesreta Wetenî ya. Qanatê Kurdo'y no parçey na deyîrî tadawo Kurmancî (Kirdasî) zî:

Weten nemrî, qurbana te bim,
Şemsî welat, bîrim bo te,
Hesreta min cî ra ma, ez xeniqîm,
Min xerab kir, bêcan miraz,
Dilê min bû xwîn, agir li can,
Min naçim (bû) hesreta weten,
Çiyayê Saltîk, Tujik, Baban
Kanî kevn, Çiyayê Maran
Rojê min (me) kevn, rojê zef xweş,
Hesreta weten ez nexweş kirim,
Çiqas giran nexweş bibi (m)
Herî (m) welat, temam qenc dibi (m)

b'ewnê : Qanatê Kurdo, "Bîr û Bawerî Niştîmanperwerî le Folklor û Edebî Kurdî da", Pêşeng (Govarêkî ramyarî w roşinbîrî ye, rageyandinî nawendî Partî Dîmûkratî Geli Kurdistan derî dekat), sal : 2, jimare : 4 (Kanûnî Yekem, 1983), r: 35.

BİBLİYOGRAFYA DIMİLKÎ (ZAZA)

(IV)

MALMÎSANJ

- 264 - Adirin, Umero, "Bêbextî", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 101-105
- 265 - Arfa, Hassan, "Kürt Tarihi İzerine", Türkçesi : Şihoglu; Doğu (Aylık bilimsel dergi), İstanbul, no: 2 (1970), s: 13
- 266 - Ayre (Mecmuaya Ziwanî), Stockholm, no: 5 (Heziran 1986), no: 6 (Temuz 1986), no: 7 (İlon 1986), no: 8 (Payizo verên 1986), no: 9 (Payizo peyên 1986), no: 10 (Çile 1987), no: 11 (Adar 1987), no: 12 (Gulan 1987), no: 13 (Agustos 1987)
- 267 - Berz, Koyo, "Di Fiqrey bi Dimilkî", Armanc, Stockholm, no: 70 (Adar 1987), r: 8
- 268 - Burkay, Kemal, Dersim (Şiirler), Ankara, Toplum Yayınevi, 1975
- 269 - Backstedt, Eva, "Mitt Sprak (Dimli) är som moget vete det måste målas för att överleva", Dagens Nyheter/Runt Stan; Stockholm, 28-XI-1986, s: 17
- 270 - (Çend Embazên Şima), "Kurdistan Press'i rê (Mektub)", Kurdistan Press (Rojnameya 15 rojin), Stockholm, no: 2 (8-10-1986), r: 2
- 271 - Dehxuda, Luxatnameyê Dehxuda-D, r:186
- 272 - Dersimi, Vet. Dr. M. Nuri; Hatıratım, Stockholm, Weşanên Roja Nû, 1986
- 273 - "Dêrsim Cardin dı Bın Singuya de", Armanc, Stockholm, no: 65 (Coneh 1986), r: 1, 6
- 274 - Dilêr, Azad; Dıyarbekiro Xopan o, Sinn (Federal Almanya), 1986
- 275 - 'Ebdurrezaq Begê Necef Qulî Xan, Tarîxê Denabile (destnîvis, Kutubxaney Matînedaran ê Ermenîstanê Sovyetî)
- 276 - Êsengin, General Kenan; Kürtçülük Sorunu, İstanbul, Su Yayınları, 1978
- 277 - Feyrûzabadi, Mecdeddîn; Qamûs el-Mühîr, cild: 3, s: 377
- 278 - Fırat, "Folklorê Dersimî ra", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 105-111
- 279 - Gökçe, Enver, "Heme bê Herri û Xwi ra Cêr Diyayey", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 92-94
- 280 - "Hevpeyvîn", Armanc, Stockholm, no: 63 (Tebax 1986), r: 8,6
- 281 - Hewramî, Muhammed Emîn, Zarî Zimanî Kurdî le Terazûy Berawurd da, Bexdad, 1981, r: 9, 20, 25-27, 39-40, 54, 57, 68-69
- 282 - Heyder, "Hiri Gonî", Hêvî, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 97-99
- 283 - Huznî, Dersimli, "Bir Hikaye", Jîn (Hayat), İstanbul, no: 11 (Şubat 1335/1919), s: 8-11; yeniden basımı: Jîn (Kürdçe-Türkçe Dergi), Arap harflerinden latin harflerine çeviren: M. E. Bozarslan, cild: 3, Üppsala, Deng Yayınevi, 1986, s: 512 (527)

- 284 - Kırzioğlu, M. Fahrettin, *Kürtlerin Kökü*, 1. bölüm, Ankara, Diyarbakır Tanıtma Derneği Yayınları, 1963, s: 20, 29
- 285 - Kıvılcımlı, Dr. Hikmet, *Yol, İhtiyat Kuvvet : Milliyet (Şark)*, Stockholm, Arşiv Yayınları, s: 36, 37, 77, 78, 97, 98, 187
- 286 - Koyo, "Gam bi Gam Uppsala ra Heta Stockholm", *Armanc*, Stockholm, no: 65 (Coimeh 1986), r: 2
- 287 - Kurdoev, K. K. - Vasilova, Z. A., *Kurdsko-Ruski Slovare / Ferhengî Kurdî (Sorani) - Rûsî*, Moskova, 1983, r: 340
- 288 - Kurdo, Qanatê, "Dimilkî (Zazakî) ya Batûmî" *Hêvî* (Kovara Çandîya Gişû), Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 85-87
- 289 - Kurd, Xortê, "Dayê Welat Bol Şirin o", *Hêvî*, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 100
- 290 - Law, M (A. / L. B), "Jinêkî Biwêjî Kurdî : Heyran Xanima Dunbulî", *Nişîman* (Bilawkirewey Bîrî Komeley J. K.), Mehabad, sal: 1, no: 3-4 (Sermawez û Rêbandanî 1322/1943), r: 29-30; çapa nwe: Govarî Nişîman, Stockholm, Binkey Çapemenî Azad, 1985, r: 86-87
- 291 - *Le Jour Nouveau / Roja Nû* (quotidien Kurde), Beyrut, no: 53 (13-8-1945), r: 2; no: 56 (10-9-1945), r: 3; çapa nû: Roja Nû, Uppsala, Weşanên Jina Nû, 1986
- 292 - Lerch, P. I., "Qawxê Nêrib û Hênî", *Hêvî*, Paris, no: 5 (Gulan 1986), r: 88-91
- 293 - Malmisanij, *Zazaca-Türkçe Sözlük (Ferhengê Dimilkî-Tirkî)*, Uppsala, Weşanên Jina Nû, 1987
- 294 - Mes'ûdî, Murûc, el-Zeheb, cild: 1, s: 253
- 295 - Muhemmedî, Muhemmed Salih İbrahîmî (Şepûl), *Jinawerî Zanayanî Kurd le Cîhanî İslamî ya Gencîney Ferheng û Zanist*, Tehran, Çapxaneyê Meharet, 1364 hş. / 1985, r: 674-679
- 296 - Mukrîyanî, Huseyin Huzni, *Nawdaranî Kurd*
- 297 - "Munzur Dağı Üzerindeki 10 Köy ve 30 Mezra Birleştiriliyor", *Tercüman* (gazetesi), 3-5-1986
- 298 - Nêwerê Bahoz, *Çiya* (Kovara Çanda Kurd e), Ewropa, sal: 5, no: 8 (Befranbar 1970), r: 18
- 299 - Nikitine, B., *Les Afşars d'Urûmiyeh* (extrait du Journal Asiatique, janvier-mars 1929), Paris, Imprimerie Nationale, 1929
- 300 - Nîzameddîn, Fazîl, *Estêregeşe* (Ferhengî Kurdî-'Erebî), Bexdad, 1977, r: 374
- 301 - Pamukçu, E., (Armanc rê Mektub), *Armanc*, Stockholm, no: 63 (Tebax 1986), r: 2
- 302 - Rojbeyanî, Muhemmed Cemîl, "Fermanrewayî Dunbuliyekan le Tewrez û Dewrûberî da", *Karwan*, Hewlêr, no: 32 (Gulana 1985), r: 17-24; no: 33 (Huzeyrana 1985), r: 12-23
- 303 - Ronahî (Supplément illustré de la revue kurde Hawar), Şam, Çapxana Sebatê, Çapxana Tereqîye, 1942-1945; çapa nû: Ronahî, Stockholm, Weşanên Jina Nû, 1985, s: 323-324, 398, 423
- 304 - Rûhanî, Baba Merdûx (Şîva), *Tarixê Meşahirê Kord*, cildê ewel, Tehran, Êntêşarate Sorûş, 1364 hş./1985, r: 366, 340-341, 408, 427
- 305 - Sa'dulla, Salah, *Hewle'l-Luxe'l-Kurdîyye*, Bexdad, 1405 h/1985, r: 53
- 306 - Sakaoglu, Necdet, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, Ankara, Yurt Yayınları, 1984, s: 47, 50
- 307 - Sakin, Mehmed, "Kürt Tarihinden : Asar-ı Kadimesi", *Jin* (Hayat), İstanbul, no: 11 (Şubat 1335/1919), s: 3-6; yeniden basımı: *Jin* (Kürdçe-Türkçe Dergi), Arap harflerinden latin harflerine çeviren: M. E. Bozarslan, cild: 3, Uppsala, Deng Yayınevi, 1986, s: 508-512 (523-525)

- 308 - Say, Ahmet, "Mehmed Şerif Efendiyo Gorizij", Hêvî, no: 5 (Gulan 1986), r: 112-117
- 309 - Senar, E., "Ter û Ciwan", Hêviya Gel, sal: 1, no: 4 (Ç. Pêşîn 1987), r: 14
- 310 - Şazade (Şehzade) Nadir Mîrzay Qacar, Tarîxê Dunbulî
- 311 - Tarîxê Xoy, r: 136, 153, 156, 173, 178
- 312 - Todd, Terry Lynn, A Grammar of Dimilî (Also known as Zaza), Published by University Microfilms International, Michigan (USA), London (England)
- 313 - Xal, Şêx Muhammedî, Ferhengî Xal, Cizmî yekem û duwem, Silêmanî, Çapxaney Kameran, 1960, 1964; cizmî yekem (r: 25-27), cizmî duwem (r: 212)
- 314 - (Zazaların Nüfusu), 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Sonuçları), İstanbul, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, 1961, s: 142
- 315 - (Zazaların Nüfusu), 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı %1 Örnekleme Sonuçları, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, s: 5
- 316 - Zekî, Muhammed Emîn, Meşahîrû'l-Ekrad-I, s: 168
- 317 - Zekî, Muhammed Emîn, Tarîxû Duwel we'l-İmaratî'l-Kurdîyye Fî'l-Ehdî'l-İslamî, s: 383, 385
- 318 - Zilfî, "Ferhengok : Zazayî (Dimilî) - Kirmancî Serû - Kirmancî Xwarû", Muhsîn Ehmed 'Umer îmlayekey le Lafîniyewe gorîwe w le ciyatî Turkî, Kirmancî Xwarû danawe, Govarî Korî Zanyarî 'Êraq - destey Kurd), bergî pazdehem (1986), Bexdad, r: 235-280
- 319 - "Zonî Ser", Dengê Komkar, no: 13-14, r: 11

دوور نییه بهد ارپوونی شافرهت ، له کاتیکی گرنګی وهکو قوربانی
 کړدن دا ، تهغسیری زیان و داب و نه ریستی ئییران بیټ .
 یان هر بو شهویه شافره تهکانیان نهکونه بهرچاو ، چونکه زور جار
 موسولمانه شیعهکان ژن له ههلی حهق دینن . ناشیانه وی له ریگه
 دهمه وهری و زورلیبی ژنانه وه نهینیهکانیان شاکرا بیټ . هر
 چنده شو ههلی ههقانهی ژنیان موسولمانه ، زور وهسپیان دهکهن
 و دهلین به همووشتویهک نهینیه ئایینی یهکانی ههلی ههق
 ده پاریزن .

له و شوینه دا ، کله کاره نهینیهکلهی شیدا شه نجام دهدریت ، تا
 شه وساتهی قوربانی یهکه دینن ، ریگهی گفتوگو و ته نانهت جگهره و
 قلیان کیشان و پیکه نینیش ههیه . بهلام ههرکه هیئانیان ئیتر باسی
 دنیایی له ناودا نامیئی و بالی بی دهنگی یهکی قورسی تاعهت
 به سرکوره که دا داده دا . ده رگا داده خهن ، شه کاره له موسولمانان کان
 ده شارنه وه ، چونکه (سهلاحی جهم) وا پیویست دهکات . دووای جی به
 جی کردنی به شه نجام در او جمع بستن " ده ژمیردریت .

مه ولووده که ، قوربانی یهکه ، گرنګ ههر شهویه بخوریت ، ئیتبیر
 ههر شتی بیټ : شه کر ، چکلیت ، بهران یان گابیت . سووکی و
 قورسیش گرنګییه تی روود او هکه دیاریسی دهکات ، بو نموونه :
 مه ولووی دووای روژوو ، ناوانانی مندال ، یان کهسی ، که
 دیته سر دینی ههق ، ده بی قورس بیټ و بهشتی سووکسه
 هه لناسووریت . شه گهر قوربانی یهکه هدیوان بوو ، ده بی نیرینه بیټ .
 خوینه که شی له شوینیکدا کو ده که نه وه ، تا له سهگ یان هیوانیکی تر
 نه که ویټ ، ئیسقانه کانیسی دووای کراندنه وه ده شارنه وه .

پاشاوهی شه نووسراوه تان له ژومارهی داهاتوی هیوا دا پیشکش
 ده کههین .

ئەھلى ھەق ، كاتى باسى بىروباوھەرى خۆيان دەكەن ، باس لىك
 سەرە تاي مەسەلەى ھاوړپىياتى دەكەن . خۆيان بە ھاوړپى - يازىيەكتەر
 دەزانن (رەمزی باوھەرە ، ۵۰ د ، ۵۰) ئەم برايتى بەشيان بە پاك مېھر
 خۆشەويستى پاك دەزانن (د ، ۱۲) ، كە بەئاشتى و برايسەتسى
 پىكەوھ دەژين . بىچگە لەمەش (باوھريان وايە) بە ئەقین ھەموو
 پەيوەندىي نىوان مروّف و تەنانتەتخەيوانىش بەرپوھ دەچىست .
 شپوھەكى تونىيە و " بلىسەى خووايى " بە ھەرچوو ار لادا بلاوھ ، بپوھ
 تەنانتەتخەيوان نازاردانىش سەرىچى بە لە فەرمانى بەزدان . ھەر
 بپوھ ئەسەلانى ئەم " برايتى ھەقە " دژى كارى خراپن . ئەو كىلارە
 بە دانەى پاكي رەوشت دەشپوینن ، لە بنەرە تەوھ دژى كەسايەتى و
 خووايەتى شاخوشينن .

ئەگەر كەسانى ئەم مەزەبە ، گوناھى بچكۆلە بكەن ، ئاگادار
 دەكرىنەوھ و دەبىي لە گوناھەكانيان پەشيمان ببنەوھ . بەلام لەكاتى
 گوناھى گەورە كردندا ، ئەوكەسە لە ريزەكانى خۆيان دەردەكەسن ،
 ھاوړپىكانى لىي لووتە لادەبن و وازى لى دپنن . (ئەوكەسەى گوناھى
 وەكو پياو كوشتنى لى روودات) . لەم حالە تانەدا پەشيمان بوونەوھ و
 توبە كردنىش ھىچ دادىك نادات . كەواتە رەوشتى بەرز بىسەردى
 بناغەى ئەم مەزەبەيە ، ئەو راستىيە بە ، كە ئەھلى ھەق ھەولئى بو
 دەدەن و بپو تى دەكوشن .

ھاوړپىايەتى لى ئەھلى ھەق ، خەسپەتى داب و نەرىست
 وەردەگرىت . گرنگترينى ئەم داب و نەرىتانەش لى ئەوان ئەوھىيە ،
 كە كومەل پىكرا جى بەجىي دەكات .
 كورپى قوربانى كردن ، گورانى بە ئالەتى موسيقاوھ ، بەچەپلە
 لىدانەوھ ، واى كردووھ ، كە موسولمانەكان بەند و باوى ناشايستەى
 مەزەبى بو ئەھلى ھەق ھەلبەستەن .

قوربانى - نياز (دىرى ۲۲ ي شىعەرەكەى رەمزی باوھەر) ، بە
 دوو شپوھ دەبىت : واجيب و سوننەت . ھەموو رووداويكى كرنگى
 لە بابەتى : لە داىك بوون ، مردن ، شايى ، روژوو قوربانىيان بو
 دەكرىت . ئەمە تا رادەپەك دەورى نوپژى لى ئىمە دەبىنى . ئەم
 حالە تانەش ھەموو ھوى خويان ھەيەتەركى شاپىنى ونھىنىيان ھەيە

گرنگترین لایه‌نی شایینی شهلی هه‌قیش . قوربانیه‌که له هه‌موووه‌خت و کاتیگدا ده‌توانریت بیکریت . ده‌شبیته به‌لگه‌ی ته‌واوی دلسۆزی و باوه‌ر قایمی که‌سی قوربانیه‌که‌ر ، که پیشکه‌شی هاو شایینه‌کانی ده‌کات .

له‌هه‌ر دوو‌حاله‌ته‌که‌دا . (واته : واجیب و سووننه‌ت) دابه‌یی قوربانیه‌که‌که‌ وه‌کویه‌ک جی به‌ جی ده‌کریت . له‌ روژیکی دیاری کراودا ، هه‌موو شهلی هه‌قی گونده‌که ، بو به‌شداریه‌ی کردن له‌م شاهه‌نگه‌دا . بانگ‌ده‌کرین و له‌ شوینیکی واشدا کو ده‌بنه‌وه ، که جیگه‌ی هه‌مووانی تیدا بیته‌وه . چونکه نه‌مزگه‌وت ، نه‌که‌نیسه و نه‌ جیگه‌یه‌کی له‌م بابه‌ته لای شهلی هه‌قی نیه‌ بو به‌خشینه‌وه‌ی قوربانیه‌ی روژی یه‌که شه‌مه‌ایان لاپه‌سند . هه‌رچه‌نده هه‌چ له‌ روژه‌کانی تو جینله‌نا ناکریت‌وه ، به‌لام زیاتو شه‌میان به‌لاوه‌باشه ، ده‌لین :

یه‌که شه‌مه‌تاکه‌ن ، زاتش بی عه‌یبه‌ن
سری (بالا به‌ل) ، کارخانه‌ی عه‌یبه‌ن

له‌م کو‌بوونه‌وه‌یه‌دا هه‌موو شه‌ندامه‌ دلسۆزه‌کان به‌شدار ده‌بن . به‌ تایبه‌تیش شه‌وکه‌سه به‌ته‌مه‌نانه‌ی نه‌که‌هه‌ر له‌ باوبیریه‌وه ، شه‌م شه‌ره‌فدیان بو ماوه‌ته‌وه ، به‌لکو خوشیان به‌کرده‌وه وهوشیاریه‌یان له‌گه‌ل گیانی حه‌قیقه‌تا ده‌گونجین . شه‌وکه‌سانه‌ش که له‌ باوه‌ر و شایینیکی ته‌وه‌ دینه‌ سه‌رباوه‌ری شه‌لی هه‌قی ، دووای شه‌وه‌ی ته‌فاقیه‌ ده‌کرینه‌وه و له‌ دلسۆزی‌یان گومان ناکریت و ده‌رده‌که‌وی ، که به‌ شه‌وه‌یه‌کی وه‌ختی نه‌هاتوون ، شه‌وسا ده‌توانن شه‌ماده‌ی شه‌م کورانه‌بن . چونکه‌که‌سانی وا هه‌بوون ، هه‌ر بو فزوولیه‌ت و به‌ ناراستی هاتوونه‌ته ریزه‌کانیه‌وه . نه‌ منداڵ و نه‌ هه‌رزه‌کار و نه‌ ئافره‌ت ، هه‌قی شه‌ماده‌ بوونی شه‌م کو‌رانه‌یان نیه‌ . به‌شدارنه‌بوونی ژنان شتیکی سه‌یره ، چونکه به‌ووشکی له‌ گه‌ل ئافره‌تاندا ناجوولینه‌وه . هه‌میشه له‌گه‌ل پیاواندان و ته‌نانه‌ت‌روویان بیجگه‌ له‌ (شار عه‌مه‌) له‌ بیگانه‌ش ناشارنه‌وه . (۱)

۱ - که‌سانی سه‌ر به‌م مه‌زه‌به‌ ته‌نیا یه‌که ژن دینن و ته‌لاق دانیه‌ش له‌ ناواندا نیه‌ . وه‌که‌هه‌موو کورده‌کانی تریش (ته‌نانه‌ت شه‌مه‌لای تورکه‌کانی ناوچه‌ی هه‌مه‌دانیه‌ش باوه‌) ، که به‌ کومه‌ل ژن و پیاوگۆرانی ده‌لین . ژنیه‌ش وه‌کو پیاو مافی ده‌سته‌ سر راوه‌شاندنی هه‌یه .

سه‌سه‌له‌ی توواشه‌وه‌ی زاتی خواا له هه‌موو گه‌ردوون و دنیا‌دا ، واز له خوشی و ژیا‌نی دنیا‌یی هی‌ندان ، سه‌رنج دا‌نه گه‌وره‌یی و شک‌ووی به‌زدان ، ره‌تکرده‌وه‌ی ئایینی سه‌رزاره‌کی و به‌رووا‌لت - که خواا پئویستی پئی نی‌یه - له سو‌فی‌یه‌دا ، شتیکی سه‌یر نی‌یه و ئاشکرایه . ده‌توانین به‌ پارێزه‌وه بلێین ، که‌ئمه له بیرو با‌وه‌ری شه‌له‌سی هه‌قه‌وه نزیکه . ووشه‌ی ده‌ق یا‌ن ده‌قیقه‌ت ، یه‌گیکه له سه‌زارا‌وه‌ی سو‌فی‌یه‌کان . لای سو‌فی‌یه‌کان ، ده‌قیقه‌ت شه‌و حا‌له‌یه کاتی ئینسان پیش‌مرگین ، له خوا‌ی خوی نزیکه ده‌بیت‌وه و تیدا ده‌تووت‌وه ، به‌م چیژی له به‌زدان نزیکه بوونه‌وه‌یه ، شاد و گاهه‌ران ده‌بیت .

← رومی ، که بچی له مالی ئه‌رمه‌نی‌هک ، یا‌ن جووله‌که‌یه‌ک قاپی شه‌راب بکړی و بیهی‌نی . هه‌رچه‌نده جه‌لاله‌دین زۆر لای سه‌یر ده‌بی ، به‌لام بی سی و دوو فه‌رمانبه‌ری را‌به‌ره‌که‌ی به‌ چی ده‌هی‌نی . جه‌لاله‌دین بو‌خوی و سو‌راچی‌ه شه‌رابی سه‌ر سه‌ریه‌وه لووتی به‌ لووتی دا‌روغه‌دا ده‌ته‌قی ، لای ده‌پرسن چی پئی یه و بو‌کویی ده‌بات ؟ جه‌لاله‌دین زمانی ده‌چته کلێله‌و هه‌چ وه‌لامیکی بو‌نادرێته‌وه . له شه‌رزه‌یی‌دا شه‌رابه‌که ده‌دات به‌ دا‌روغه ، ئه‌میش بو‌نی ده‌کات و ده‌یدا‌ته‌وه ده‌سی جه‌لاله‌دین و پئی ده‌لی : بو‌و جه‌لاله‌دین واقی و‌رده‌می‌نی . ده‌بی‌نی شه‌رابه‌که بووه به‌ ئاوکی ئالی زۆر به‌ به‌ها و نرخ .

((جاریکی تر)) شه‌مسی ته‌بری‌زی له‌گه‌ل جه‌لاله‌دین‌دا "له‌ته‌وریز" پیاسه‌ ده‌که‌ن . جه‌لاله‌دین فریای ئاو‌ر دا‌نه‌وه ناکه‌ویت ، شه‌مس له‌ چاوون ده‌بیت . له‌ پ‌ر‌دا جه‌لاله‌دین ده‌بیستی ، که له سه‌ر دوورترین مناره‌وه شه‌مس بانگی ده‌کات "وه‌ره بو‌لام" . جه‌لاله‌دین به‌په‌له‌سه‌ رووه‌و مناره‌که ده‌روا‌ت و ده‌بی‌نی ، که شه‌مس له سه‌ر مناره‌که‌وه‌ستا‌وه . تا جه‌لاله‌دین به‌ په‌که‌نه‌کان‌دا سه‌رده‌که‌و‌یت ، شه‌مس وون ده‌بیت‌وه . له‌ئهو په‌ری شاره‌وه چریکه‌یه‌کی تر نیت : " جه‌لاله‌دین وه‌ره بو‌لام ! " .

٢- ده‌رباره‌ی بروانه :

Clement Huart, Journal Asiatique , VIII serie , tome VI , P.513
Dorn. Mélanges Asiatiques, V , 418.

ته بریزی (۱) و تاهیریش دتیت ، (۲) که هیشتا نووسه رتیکی که م ناسراوه .

۱- شهلی هق زور با وه پریان به وه ههیه ، که شمس به بی باوک له دایک بووه و دایکشی دووای شم مندال بوونه ، ههر به کچیت تسی ماوه ته وه .

باوکی دایکی شمس جاریکیان ، له سر کانی یهکیان له که ناری رووباریکدا . ده بی ، ده که ویته سر نجدانیکی قوولته وه . له پریکدا . ههر ریک پیدا ده بییت و لیزمه یهکی به خور داده کات . باوکی شمس له بهر بارانه که دا داده نیشیت و سهیری شه و بلقانه ده کات ، که به هوی دلوی گه وره گه وره ی بارانه که وه ، له سر تا وه که پیدا . ده بن یهکی له و بلقانه ده گری و ده کات شوشه یه که وه ، سهری توند توند قایم ده کات و له ماله وه له په نایه کدا . ده یشاریته وه . چند سالی ک راده بووریت ، باوکی دایکی شمس خوی بو سه فهریکی دوور کو ده کات وه . له کاتی دوعا خوازیدا . به کچه که ی ده لی ، که شووشه که بیاریزیست و نه خله تابیت و به هیچ شیوه یه که شه و تا وه ی تیدایه تی بیخوانته وه .

تاشکزا و نیاره ، ههر دووای له مال ده رچوونی باوکی ، کچه که یه کسه ر دلویه تا وه که ی خوار دوتته وه و دووای نو مانگ و نو روژ و نو ساعات کوریک واته شمس بووه . ههر وه ها ده لین ، با پیری پیش له دایک بوونی شمس گه را وه ته وه و یه کسه ریش زانیویه تی مه سه له چی یه . تا خو شه هه مان له دایک بوونی عیسای کوری مریم ، له گیانی پیروژ نی یه ؟ ((شایانی باسه له و " سه رنه نجام " ه دا ، که ف . مینورسکی کردوییه تی به روسی هه مان روودا و ههیه ، به لام به شیوه یه کی تره ، لیتره دا (دایکه جه لیله ی) کچی (میرزا مه عنا) له باتی تا و ، چه یکه نیشکی قوت ده دا و شه ده بیته هوی سک پر بوونی ل ۱۹-۲۴ . بی گومان شه هه ش روودا ویکی دوورودریزه و پیویستی به زیاتر له سه ر نووسین ههیه . وه رگیر))

له نا و هه که کانداهه رباره ی شمس شه فسانه ی زور هه ن . بو نومونه من خوشم شه مه لی بیستوون ، ده لین : له پیراره یه کی زور خوشدا ، دووای روژ تا و بوون ، له " ته ورپز " جه لاله دینی رومی و جه نده که سیکی تر لای شمس ته بریزی ده بن . شمس شه مر ده کات به جه لاله دینی

نه خوینده واره کانیندا. بلاون و هدردهم هلیان ده گرن وده یال پارا رین ۱.
 شه که سانی شه شاعران بیان داناوه، هندی له که سانی
 شه هلی هه ق- دیدهد اریان پی ده لین * شه دیدهداران زور به توانا
 و زیرهک بوون، چاکتر له جه وه هری شه مه زه به گه یشتوون و توانیویانه
 بو خه لکی تری لیک بده نه وه. له بهر شه وهی خویان زور شایین قایم
 بوون، بوونه ته ره مز و سه ره شقی هاو شایینه گانیان. هه ندیکیلان
 کورد و هه ندیکی تریان فارس بوون .

شه ناوانه: ته نیموور، شیخ شه میر، سهری به روکه، لاجیک ته نیا
 له کوردستان دانا سارون، ته نیموور له ناویاندا به دژبه شیسلام
 ناسراوه. شه ته نیمووره نهک هه حاشای له وه نه گردووه، که
 شه هلی هه قه، به لکو له گه ل نو سولمانه گاندا له سر بنه ماورین بازی
 شایین، هه همیشه خه ریکی ده مه ته قه و دووان بووه: ته نیموور لای
 و ابووه، که نابی به رواله تی شایینه وه بنووسی، به لکو ده بی
 کبروکه که تی بگهین * هه له م روانگه به شه وه شه ریه تی به
 ته له که بازی و ده سبزین ناو بردووه، که به هویه وه - وهک شه م
 پیشینی کردووه - تا عوون و برسیه تی بلاو ده بیت شه وه. وهک
 ده گینه وه: پیشینی به که ی (بو روودانی شه و کاره ساتان شه)
 ها تووه ته دی. له سر شه سی سال له مه و بهر له گرما شلان
 ته نیموور بیان له سیداره داوه .

له گه ل شه نو سه ره کورده "دیدهدار" انهدا، ناوی هه ندی
 له سوفی به ناو داره فارسه گانی وه کو جه لاله دینی رومی و شه مسی

- ۱ - کابرای له مه رمنن نه خوینده وار بوو، نهیده توانی شه ره کانم
 بو بخوینیت شه وه. منیش به و ده م وده سته نه متوانی سه ریان لی ده ره بکه م،
 هه رچند کردم و کوشاشم کابرا پی نه فروشتم .
 * له هندی له ناوچه گانی کوردستانی باشوور پیان ده لین: چا و کراوه،
 چاوی کراوه ته وه و حقیقه تی دیوه .
 * شه بیره شه هه ره له بوچوونی سوفی به کانه وه نزیکه . - و -

ئەوانەى ئىيران ھىچ نازانىن . زىاتر مەبەستىم لە ماریفەتە کەيانە ،
نەك لە داب و نەرىتەيان ، بۆيە دەبى چاوەروانى دەركەستە و تەن و
دۆزىنە وەى ئەدەبى نووسراویان بکەين .

ئەھلى ھەق لایان وایە : روحى شا خوشین ، چەندین جار و لەکاتى
پێویستدا ، لە گىانى ئەم و ئەودا لە دنیادا پەیدا بوو . بـو
نەوونە بابا تاهیر ، کە ھەستى کردوو ھۆزىكى نا ئاسایى و نـوور
لە گىانھدا پەیدا بوو ، بەدەستى قودرە تىبى خواو ھەقى بەیان
کـردوو .

ئەمەییە بە شیوەیەكى گشتى بیروباوەرى ئەھلى ھەق و ماریفەتەيان
دەربارەى چۆنیەتى ژيان و بەریوەبردنى . بو ئەم مەبەستەش
" سەرئەنجام " دا ئراو . بە داخو ھە ، نەمتوانى لە ئەھلى ھەقە کسانى
و ھەربگرم . لە دىرى ۱۶ ی " رەمزی باو ھەر " کەدا ، باسى ئاوى کەوسەرى
بە ھەشت و ئەركى سەرئەنجامى مووسا و ھەك خەزەندارى خوا - کـلراو .
ھەندى ھىماى دەربارەى ئەو ھى خوا لە گوناھان دەپرسیتەو ھە تىدا ھە ،
لام وایە ئەمە تەئسىرىكى باو ھەبوونە بە و دنیا (۲) .

پرسیارىکە دیتە گوپۆ : ئایا ھەقەکان کتیبى ئایىنى پىسـرۆزى
خۆیان ھەییە ؟ (کابراى ئەھلى ھەق ناسیاوى من دەھىووت نىمانە .
لە باتى ئەو ھە دەھەبىكى دەولەمەند و شىعەرى ئایىنى یان بەدیالۆگى
گۆرانى ھەییە ، کە پەراوێزىان بو کراو ھە و زۆر بەی لایەنەکانى شى
کراو ھەتەو ھە من بە شىکىم بە چاوى خۆم دیو ھە . ئەم شىعەرانە با ھەخىكى
ئىجگار زۆرىان ھەییە ، پارچەکانى تەنەت لـە نـا و

من لە باتى " ئەلیم " ووشەى ماریفەتە بە کار ھىناو ھە . ماریفەتى
پىر شالىار دەلێن . لام وایە گونجا و بىت ئەم ووشەییە بە کـسار
بەنن ، سەرچاوەکەى ھەرچى بەک بىت .

۲- ئەھلى ھەق بە مەلائیكەى مردن ئىسرافیل دەلێن ماسەف .
لە راستیدا مەلائیكەى مردن عىزرائیل ھە ، نەك ئىسرافیل ، کە وا لـە
نەفخى سوور دەدا و دنیا ئاخە دەبى . و ھەرگىر .

"شلام عدلیه" (د، ۲۱۰)، بی گومان نابی به ووشک و برینگی شم
مهسلانه لیک بدهینه وه . چونکه وه ها لیکدانه وه بیه کدزی پایسه
هه ره بهرزی شا خوشینه " (۱)

لهم قسانه ی پیشوودا، ریز و دلسوزیه کی به هیز هه به بوئه و
(واته بو ئیمای عدلی)، به لام قهت ناگاته راده ی شهوی، به
سهرچاوه و سهره تای خووایه تی بنا سریت . هه ندیکی تر باوه ریان وایه ،
که شاخوشین رزگار کهری عدلی و کهسانی تره . به تایه تی پایسه
داوود، بیان شبراهیمیان زور لابه رزه . که واته ئیتت بو مان روون
بوویه وه ، که ووشه ی عدلی دانه پال شلا ه ، شه گهر به مان
حرفی به که شی به کاربیت ، شه واله (جهوه ر) دا عدلی هه ر لسه
پله ی به که مدانی به . به کهمین خوواوه ندکاره ، دووای شم بنیامین ،
داوود و خه لکی تر دین .

هاتنه دنیا و ده رکه وتنی عدلی خوا ، لای عدلی شلاهی به
شه لکی به کان و نووسه یری به کانی سووریا ، به بی واسیته و راسته و
خویه . له بهر شه مه جیاوازی به کی گه وره و بنه ره تی . له نیوانیاندا
هه به (واته له نیوان شه هلی هه ق و عدلی شلاهی و نووسه یری به کان) ،
ره نگه هیشتا زوو بیت بو شم به راودو راده برینسه ،
زانیا ریشمان لهم رووه وه زور نی به ، چونکه شه گهر هه ندی شه
ده رباره ی نووسه یری به کانی (۱) سووریا بزانی ، شه وا ده رباره ی

۱ - ره نگه عدلی و عدلو له به رانه ریه کدا دانان رکه وت بیت .
شه ناوه به بی سهره به دووای به کدا . هاتنه ی " ره مزی باوه ر" ه که
زیاتر به روواله ته و چ په یوه ندیه کی جهوه ریی به ناوه روکی
ته عبیره گو رانی به کان و شه وانه ی قورئانه وه نی به .

۱ - لای هووات له گو قاری :

"Journal Asiatique , VII serie, tome XIV.

P.P.191-261 "La poésie religieuse des Nosairis" .

باسی هه موو شه و سهرچاوانه کراوه ، که تا سالی ۱۸۷۹ ده رباره ی
نوسه یری به کانی سووریا نووسراون .

بێجگه له مهش ، دهر كهوتنی ئهم رابه رانه چهند هویهکی تریشی ههبووه ، بۆ نموونه له گهڵ شهوه شدا ههموو ئادهمیزاد پێـک په یوه ندییهکی ئاشکرای له گهڵ شاخوشیندا ههیه ، بهلام له دنیا دا دووسه ره تای دوژمن به یه کتریش ههـن - ژیری و ئاره زوو . یه که میان سهز چاوهی ههـموو چاکه یه که ، بهلام دووه میان ئینسان بۆ ریگای خراپه هان ده دات ، چونکه مرۆف تا راده یه که له کرده وه و کاری خۆیدا سه بهسته . له ئه نجامی ئهم ماملانی یه دا جارو بار سه نکه که به لای ئاره زوودا ده شکێته وه و فهرمانی خودا پشت گوێ ده خریت ، مه فهوومی راستی و چاکه ههـمووی بێچه وانه ده بیته وه . له وه ختی وانا ههـموار دا ، بۆ زیند کردنه وهی یاسا و راستی و چه سپاندنی بایه خی هیزه نهـرو پێروزه که ، خه لکیک پهیدا ده بن ، که گیانسی شاخوشینان تیدا ده رده که وی ، ئه مانه له ره شه خه لکه که جیاوازن ، کهسانی وهک (ئاورام) ی رزگار که ری عه لی و هی تریش . ئهـوه مه سه له یه ش زیاتر له وه وه هاتوه ، که ئه هلی هه ق له کوێ ژیاون و له گه ل کام باوه ر و ئایینه کانی تودا که وتوونه ته به ره ره کانی و به کزی یه کدا . چون . ئه مان هه ر ئه مه نده عه لی له لایان خوایهـ . ئه گه ر هه ر بۆ ئه مه ش پێیان بوو تریت عه لی ئیلاهی ده گونجیت ، که پێشیان بوو تریت : عیسا ئیلاهی ، ئیبراهیم ئیلاهی ، چونکه لای ئه مان ، عه لی هه یج له عیسا و ئه مه ش هه یج له ئاورام گه وره تر نی یه . له م رووه وه ئه هلی هه ق به ریک و ره وانای باسینان که ردوون و ههـموویان ده به نه وه سه ر شاخوشین .

له م پهیدا بوونه به رده وامه ی خوایه تیدا له سه رزه مین ، له سه رده م و شوینی جیا جیادا . هه ندیک به شانازی یه وه زیانی پر له دا هێنانی خۆیان ، له فارسی ته رخانی دوژینه وهی راستی کرده وه ، هه ربویه شیوهی جیاواز و جوراو جوری ئهم ریازه پهیدا بووه . جیاوازی یه که ش زیاتر هه ر شه وه یه ، هه ر کومه له وه که سه و دهر که وتنی یه کیک له شه خه کانی له شه وانای تر لا پیرۆزتره و به سه روکی خویی ده زانی . بۆیه ناوی عه لی له ناو شه و ناوانه ی لای ئیمه دا به م شیوانه دووباره ده بیته وه : " بی گهر جه عه لی شه حه دی نی یهـ " (د ، ۱۸)

خو او وند له هه مووشتیکدا خوئی ده نویتئی .

هه رچنده هیزی خو وایی له هه مووشتیکی دنیا دا هه یه ، به لاد

چارو بار شاخوشین ، له شیوهی شم و شو دا ده رده که وئ (۱) .

دو وای شو هی دنیا دروست بووه ، له شیوهی بنیامین (د ، ۱۰) پیر دا وود

(د ، ۸) مووسا (د ، ۱۰) دا ده رکه و تووه ، شه مانه یاسای

با و پ و زیان و داب و ده ستووریان داناوه ، به کورتی به که ی

زیانیان هی ناو ته کایه و به ریگای راستا بردوویانه . شرکی شم

و جووده نه گوپرا وانه چی بووه ؟ زانیاری ته و او بیان لانی به .

له شیعه کانی لای شیمه دا : دا وود رانمایه مووسا خاوه ن ده فتره

هه روه ها ده فتره داری غه بی شسه (۲) .

دو وای شو هی شم رابره خو وایی یانه یاسا و داب و نه ریتیان

بو خه لک داناوه ، زیانی دنیا یی خو یان کوتایی پی هی شسه او ه

چوونه ته وه شیوهی جارانیان و گه پرا و نه ته وه سه رچا وه بنه رته تی به که ی

۱- کاسی باسی ده رکه و تن هاته پی شه وه ، کابرای شه لی هه ق زارا وه یه کی

سه بر (بلباس آمدن) چوونه به رگیکی به کیکی تره وه ی به کار

هینا . (لای شه لی هه قه کانی کوردستانی باشوور - دوونا و دوونسی

پی ده لین - و -) .

۲- لای Gobineau ۱ . ل ۲۴۸ . ئیش و کار و شرکیان زور به ووردی

دابه شکار وه ، هه ر له گه ل شه و اندا شه کسی چو واره میش (پیر ژوبه ر) هه یه ،

که هه مان شرک و ده وری هه یه . Pelteman ۱ . ل ۳۶۲ ، هه ر باسی

سئ که سی پیر ژوزی بیستووه : بنیامین ، دا وود یازکار ، له زاری

وه باسی چو واره میش ده کات . ل ۲۶۴ . هه رچی یاز کاره ، شه وه

(با و یانگار) ه ، که له لاپه ره (۳۱ - ۳۲) دا باسی ده که ین . سه یسر

له وه دایه ، له هه ر دوو سه رچا وه که دا ، خو وایه تی له که سی چو واره مندا

ده رده که ویت . من لام وایه (پیری پیشنوم) (پیری ۷ ره می با وهر)

ها وری ی چو واره می بنیامین ، دا وود ، مووسا بیت . به دا خه وه یکا برای

شه لی هه قی له هه ر من ده رباره ی (پیری پیشنوم) هچی نه

ده زانی و هه روا به نادیا ریی و ته ماوی ده می نی ته وه .

له هوکوفشه نئەحەد زۆر کونە وکی دیویە تی .

بێجگە له (حەزەرە تی) عەلی تەنیا یەکی تاکانە یەکی تر نییە .

لەم بۆلەدم دول دول سوارەن و لەم یە کونم خەوێندە کارەن

(هەر مە بەست لە حەزەرە تی عەلی یە ، کە ئە سپە دول دولی هەبـووـه)

(خـسوـوای ئە هـلی هـق)

ئە للام عەلی یە ، نەینیم سە مە دە ، (سە مە دە دیسانە وە سیفە تی خوا یە)

لە م بۆلەدم مە ولامە لـه دورە

(بـیـغـه مـبـەر دە فەر مـو ویت : مـن کـنت مـولـاه ، فـهـدا عـلی مـولـاه) ،

(لای ئە هلی هەق زاتی خوو لە دوریکدا بوو یێش دنیا دامەزران) .

خەیر و لە مەلم ئە و نەزەر یە لە کاتی نیازدا دە کریت .

و لە زالی نەم چە پە لێ دانە لە گەل ساز دا .

(یـان دە فـالـیـدان)

بە لێ ! (هاوری یان؟) ئە مە یە رازی مـن

ئە مە یە ئایەت و یاسـای نوێژی مـن

هەر چە ندە لە هەو لە وە هێچ نە زانیو

بە لام هەر بە م شیو یە نوێژم خویندوو هە (کردوو هە)

ئاوا ئە هلی هەق ، لە دێری یانزمی "رە مزی باوەر" دا ، مە زە بە کە ی

خو یان بە " دینی نوسە یرا " ناوێ بە ن . ئە شیبێ نە وە سەر موحە مە مە دی

کوری نوسە یر ناویک ، کە لە سەر دە می عە لیبی ، زاوای موحە مە مە مە

دا . زـیـاوـه .

موسولمانە شیعه کان وا دە گێرنە وە ، کە حەزەرە تی عەلی لە گەل

سوپا کە یدا خو ی کو کردو تە وە بەرە ولایە ک برۆن . بە کیک لە کە سانی

سوپا کە ی ئە م موحە مە مە دی کوری نوسە یرە بوو . لە روژی دیـسـاری

کر او دا تووشی نە خو شێ یە کێ سە خت دە بی و پیرە دایکە کە ی دە نیریتـه

لای عەلی بو ئە وە ی داوای لێ بوو زدن لێ بکات ، چونکە هیزی ئە وە ی نا بێت

لە گە لێان کە وێ . عەلی فەرمانی دە رکردوو هە بیهینن بو لای ، لە بەر

چاوی خە لکە کە چاکی کردو تە وە . موحە مە مە د ، کە راست بوو تە وە ، بە

دە نکی بەرز هاواری کردوو هە : " عەلی خوا یە ، ئە ینا مرو قـسـی

ئاسایی ناتوانی پەر جوو (موعجیزه) بنوینتی " . عەلی رووی دە مـسـی

ده قه که به کرمانجی خواروو

(هاورپیان؟) گوئی له نوختهی رازی من بگرن ،

با پیتان بلیم ئایه تی نوپزم ،

قهه قامه تی من سلامی جه من ، قامه تم سوچه بردنه بو خادیم

(جهم : لای شهلی ههق واتای جهژن کردن، بیان کوپری ئایینی گرتنه) .

(خادیم یه کیکه له کهسه ئایینی یه کانی شهلی ههق)

بیمسی لام یه کهم ودووایی هه ریاره ره حمانوره حیمی من خه وه نده کارنا

(شهلی ههق ده لئین : شه وهل یارو ئاخو یار)

(خه وه نده کار - هیزی به رزی خودایی یان خواا خوئی)

مالیکم گهردیکه له زاتی خوشین یه ومه دینی من پیر بنیامینه

(شاه خوشین لای شهلی ههق له پلهی خوایه تیدا یه)

(له ووتاره کهدا باسی بنیامین هه یه)

ئیا که نه عبودوی من دینی ناسره ن

ئیا که نه سته عینم ئایینی پاکی خوشه ویستی یه .

(باسی ئمه ش ههردیست)

شیدینام زیندوو کردنه وهی نوختهی کهلامه

سیراسته له زینم بای سه ر شه نجامه .

(کهلام : سه روودو په خسانی ئایینی یانه)

(سه ر شه نجام : کتیبی شهلی ههق)

شه نعه تم مووسای خاوه ن کتیبه عه لیه م ساقی که وسه ره

(کتیب : ته وراته)

(شادبوونه به ئاوی که وسه ره)

← ئیزه کانداه که له سه ره وه دیاره ، نوویمنه وه هه ره سه لیه شه هندی

له ته عبیره گوژی یه کان - شه وه ندهی بوم راست کرا بیسته وه - راستم

کردوونه ته وه چونکه به راستی شه گه ره مرؤف شاره زاییه کی له دیا لیکته

کهدا ناییت ، زور زه هه ته له و ئه لفا رووسی په وه جاریکی ترشا هیک

به بهر گوژی شه کهدا بکاته وه . هه ره هادمه کهم کرده کرمانجی خواروو

وله یالیدا هه ولیم دا وه هندی له بیرو ره مزه کان شه وه ندهی به

لای خو به وه تییا ن گمیشتم ، روون بکه موه . شه گه ر کهم و کوورپی یه کی

تیدا . بیت پی شه کی دا وای لی بووردن ده کهم .

(س‌رافان ؟) بیان بشنه فن نوخته‌یی وه‌رازم

پیتان بووا چوم ئایه‌ی نمــــــآزم

(قد قامت الصلاة)

قد قامتی من سیلاحی جه‌مه‌ن

قامه‌تم سو‌جوود سو‌جه‌ی خادیمه‌ن

(بسم الله)

بسم‌اللهم‌شه‌وه‌ل ئاخ‌ره‌ش یاره‌ن

(الرحمن الرحيم)

ره‌حصان و ره‌حیم خه‌وه‌نده‌کاره‌ن

شه‌ره‌حصان من پیری پیشنو مه‌ن

ره‌حیم داود راه‌نوما‌ی ریمه‌ن

(مالك)

مالیکوم زه‌ره‌ی زاتی خوشینه‌ن

(يوم الدين)

یوم‌الدین م پیر بنیامینه‌ن

(اياک نعبد)

یاک شه‌عبدووم دینی ناسره‌ن

(اياک نستعین)

یاک ئسکینم دین پاک میهره‌ن

(اهـدنا)

ئیه‌دینا شه‌حیای نوخته‌ی که‌لامه‌ن

(صراطالذین)

سه‌لات زینوم بای سه‌ره‌شه‌نجامه‌ن

(انعمت)

شه‌لاماتم مووسا ساحیب‌ده‌فته‌ره‌ن

(علیهم)

شه‌لیحونم ساقی که‌وسه‌ره‌ن

(له‌کفو احد)

لوی کوف پیشه‌ن شه‌عه‌د کی دیبه‌ن

بیگر جه‌عه‌لی شه‌عه‌دی نیبه‌ن

(لم یولد)

وه‌له‌م‌یوله‌دم دول دول سو‌اره‌ن

(لم یکن)

وه‌له‌م‌به‌کونم خه‌وه‌نده‌کاره‌ن

شه‌للام‌عه‌لی به‌ن، سه‌مه‌دم سه‌ره‌ن

له‌م‌یوله‌دم مه‌ولام شه‌دوره‌ن

خه‌یرول‌عه‌مه‌لم نه‌زری نیازه‌ن

وه‌له‌ زالینم چه‌پی به‌ی سازه‌ن

شاری س‌رافان، یه‌یه‌ رازی من ،

یه‌ ئایه‌ و قانون ، یه‌ نمازی من . .

هه‌رچه‌ن ، جه‌به‌وسه‌م هه‌یج نه‌ه‌زانام ،

به‌لی وه‌ی ته‌وه‌ر نماز مه‌وانام *
 * ف . ژوکوفسکی هه‌ندی له‌ ته‌عبیره‌کانی قورئانی راست‌کردوته‌وه‌ ،
 شه‌وانه‌شی راست‌نه‌کردبوونه‌وه‌ ، من راست‌کردنه‌وه‌ و هه‌رله‌یه‌ پال‌ه‌ی

* ما موستا جه ميل روژ بهيانی له و ووتارهيدا ، که له په راویتی زی سره تاي شم ووتاره داغاما زمان بوکرد ، باسیکی له کاکه یه کان (قهلم حاحکان) ی ناوچهی مندهلی کردووه ، لای وایه بویه سمیل نا تاشن ، چونکه بر وایان وایه گوپزان مووی شمیره لمومنی نی نه برپوه . برپوانه : هه مان سرچاوه ، ل ۴۳۳ . بهلام براده ریگی کاکه ییم ، کاکه سیوان عدلی ره زان ، له که سوکاری خوپی بیستووه ، که یه کییک له نیما مهکان کورپکی ده کوژریت ، بیاره دووای کوژرانه که ی لاشه که ی بهر باران که ووتووه و له چالایی بهر گهر دنیدا هندی ئا و کوپووه ته وه . کاتی باوکی ماچی کردووه ، مووه کانی سمیلی تهر بووه ، لیستوویه تیپه وه و توزیک تیپوویه تیپه که ی شکاوه . جابویه هه روک بهر سمیل ناکن ، له کاتی ئا و خواردنه وه شدا ، شو و ئاوه ی به مووه کانی سمیلیانه وه ده مینته وه نایسرن .

۱- ف . ژوکوشکی شم په راویتی بو ده قه که و چونیته ی وه رگی رانه که ی کردووه :

شو و نیشانه ی پرسیار داتان و وه رگی رانه ناته واوه ، هو ی نیوه ناچلی و گوژرانی شمیلی ده قه که یه . شه گهر قورئان له بهر ده ستدا بو وایه ده توانرا چاکتر سر له شمیره عهره بی یه شیوینرا وه کسان دهر بگرییت . بی گومان ، که تیگسته گوژرانی یه که ش هه لسه و ناته واوی تیدا هیه . هه رچه نده هه ولی زورم دا ، بهلام واتنای هندی شوینیم هه ر بولییک نه درایه وه . من دیالکتی گوژرانی نازانم کابرای شمیلی هه قیش هه ر شه ونده ی لی ده زانی ، که کابرایه کی هه ره مه ی لای خو مان سر له تیگسته سلاقی یه ئایینی یه کانی که نیسه دهر ده کات . به شیویه کی گشتی واتا که ی لیکدایه وه . بهلام نهیده توانی به ووردی مانای ووشه کان روون بکاته وه . بی گومان ده قیکسی راستتر و ته واوتر پیویسته و له بهر ناچاری شمیه هه شه زیانییک به کاره که ناگه یه نییت . زوربه ی بیروپا کانم من پیش ده سخستنی " ره مزی باوهر " هه که کو کردبووه و نووسیوووه ، هه رچه نده شمیش زیاتر به پیوری کردووه و له گهل هه وو ناته واوی یه کیشیدا . " ره مزی باوهر " هه که خزمه تیکی گه وره ده کات . له کوتاییدا . ده مه وی بلیم (شم پارچه شیعره) " ره مزی باوهر په که ، به هیچ شیویه که چ له رووی لیکسیکا و چ له رووی گراماتیکا وه ، نابیته نمونه ی باش و په سندی دیالکتی گوژران .

لیم بدن ته ناهت بشمکوزن ، نایهلم دهست بدنه سمیلم ! * "رهنگه
 ثم سمیله ره مزی هیژیکی بهر جوو شامیز بیت ، هیژیکی وا ، کسه
 مرؤف بگه یه نیت هه قیقه تی ته واو ، وهک هیژی ته لیم لم قـژی
 سامسوندا . رهنگه ههر له بهر سمیل تاشین بیت ، که به هیج شیوه یهک
 موحه ممد له ریزی (گهورانی) شهلی هه قدا دانانریت ، براده ره که ی
 لای من ، که باسی خویانی بو ده کردم ، ناوی عیسا ، مووسسا ، داوود ،
 بینامین ، شیمام حوسین ، عدلی وگه سانی تری ده هیئا ، که چی قـت
 ناوی موحه ممدی نه ده که وته سه رزار . لیم ده پرسی : ئیوه راتسان
 بهر انبهر به موحه ممد چی به ؟ ووتی : " وهک لای ئیمه شاکراییه و
 باسی ده کن ، موحه ممد سمیلی تانیوه ، بویه ناشی له ریـــــــــزی
 شهلی هه قدا بیت " . . . ههروه ها ده بووت : " چوون ده توانین ته قدیسی
 بگهین !"

وهک روون بووه وه شهلی هه ق نوئیز ناکه ن ، ئهی داب و ده ستور
 و تاعه تی شایینه که بیان چی به ؟ ثم پارچه شیعره ی دووایی به
 نعوونه ده یهینمه وه (تا سنووریک) وه لای ثم پرسیاره مـــــــــان
 ده داته وه . شیعره که به دیالیکتی گورانی به ، هه ندی لایه نی شایینی
 شهلی هه قی له ئیوه ی چهند ئایه تیکی پچرپچری سووره تی " فاتحیا و
 ئیخلاص " و هه ندی ئایه تی تری قورشاندا روونکردوته وه (راستی به که ی
 ههر هی سووره تی فاتحیا و ئیخلاص - وه رگیژ) . ثم پارچه شیعره ی
 دهست من که وتوه " ره مزی باوه ر " ناوه ، له وه ده چی ناته واو بیت ،
 چونکه هه موولایه نه کانی شایینه که ی روون نه کردوته وه . ناته واوی به -
 که شی ریی تی ده چیت ، له بهر شهوی من شیعره که م له بهر (به یاز)
 ده سنوویکی شه ده بی نه نووسیووه ته وه ، کابرایه کی نه خویننده واری
 شهلی هه ق پتی ووتوم ، که ته نیا ده یزانی ووشه ی (علی) بنووسیت ،
 شه مهبی له یه کتی له هاو مه زه به نه خویننده واره کانی خویه وه فیـــــــــر
 بووبوو ، ره وانی کردبوو .

نزیکه ی ۴ - ۱۰ دیر له م شیعره په ریوه و دووریش نی یه ،
 شه و دیرانه ناوه پرۆکیکی گرنگیان تیدا بیت ، له گهل ئـــــــــم
 ناته واوی به شدا شیعره که روونه و مرؤف لیی تی ده گات . ده قـــــــــه
 گورانی به که ی به ئه لفا ی رووسی ده نووسمه وه و ده شیان کـــــــــم
 به رووسی (۱) :

بۆيان گيڭرامه وه ، يه كيككي شهلي ههق له " شيراز " له بهردهم
 مزگه وتيكا ته زبيحه كه لي ده كه ويت و ده ترسي و ههلي ناگريته وه ،
 چونكه لاي واده بيت كه وتوته پيسي بهردهمي مزگهوت ، له شوييني ،
 كه مه له ندي جنيو فروشتن ، ههله تاندين ، دهست برين و قليان
 كيشان ، قاچاخ چيه تيه ، پرخه خوه له ثيواره وه تابه ياني
 جگه له گه ل ثافره تدا رابواردن ، هه موو نا شهري يه كي تيدا
 ده كريت ، شهلي ههق لايان وايه ، مزگه وتيكي ، كه جيگه نويژو
 تاعهت بي بو خدا ، نايي هم شتانه ي تيدا بكرت . يه كيكيان بو
 هاو مه زه بيكي خويي گيڭرامه وه ، كه جاريك له گه ل موسولمانيكدا
 به ريگادا ، روښتنبوو ، كاتي گه يشتنبوونه لاي مزگه وتيكي ، موسولمانه كه
 داواي ليكردبوو ، بو چهند ده قيقه يه ك لاده نه مزگه وتكه . هم ههر
 وه ليشي نه دا بووه وراي كرد بوو ، چونكه مه ترسي شه وه گرتبووي ،
 نه وه كا به زدان رقي لي ههلسي . چوونه مزگهوت - لاي شهلي ههق
 به ههنگاو يك لادان له ثاييني شهلي ههق ده ژميردريت ، نه وه كا
 باوه به موسولمانيه تي بهينن ، باوه ريك كه له بناغهدا
 دل راكيشه رني يه .

شه گهر موسولمانه كان جه وه هري ثاييني شهلي ههق نه زانن و له
 له هه ندي داب و نه ريتي به ههله گه يشتير ، چاك شه وه ده زانن
 له ته مه لي و ته وه زه لي يه وه نييه ، كه شهلي ههق ناچنه مزگهوت
 و نويژ ناكهن و روژوو ناگرن . ههر له بهر شه مه شه شهلي ههق دزي
 شه وه له ژير بهرده دا خويان بشارنه وه و به پيوستي نازانن ،
 چونكه ههر و سيماي زوربه يان به ئاكره هاواري شهلي ههقييه -
 تيان دهكات .

شهلي ههق نه سميل ده تاشن و نه ههليشي ده پاچن ، به تابه تي
 بهر سميل ، شه و شوينه ي فارسه كان پيي ده لين (آب خوري) . شه وه ههر
 بو ساخ نه بووه وه ، بو چي سميل نا تاشن و بايه خيكي زوري ده ده ني
 و ته نانهت له گلينه ي چاويش زياتر ده يپاريزن . كا براي خهلكي
 كوزيوه ند پتي و وتم : " شه گهر هه موو زير و كلووري دنياشم بده ني ،
 نايهلم كهس توخني تاله موويه كي سميلم بكه ويت . با ئازارم بدهن ،

له بهر هویهکی تریش، شهلی ههق ههز له موسولمانانه
 فارسهکان ناکهن. شهلی ههق زۆر دلسۆز و دین قایمن، له جی بهجی
 کردنی تهركی ئایینی سرشانیا ئا تههلی ناکهن، دهیانتههوی
 موسولمانهکانیش، ئایینهکایان ههز سهرزازی نهبی و به کهردهوه
 بیسهلمینن. کهچی به ههز لایهکدا دهپروانی و بو ههز کووی یههک
 ههنگاو دهنییت، ههز فیل و تهلهکهبازییهو له قورئان و شهرع
 لادانه، باوهز به یهکتر نهبوونه، یهکتر ههلهتاندنه، ههز
 له پێشاوی خو و مهبهستی خودا زیانه. تهمه یهکیکه لهوسهرنجه
 ووردانهی بوته هووی تهوهی شهلی ههق ههز له موسولمانهکان نهکهن.
 بهشیکي زۆر له شهلی ههق تهنیا له روودا دادهمینن و بو
 تهوهی تووشی گهرو گهچهلی موسولمانهکان نهبن و به بی دین نلانو
 نهبرین، ههندی جار لهوهختی مردووشوردندا، بیان له کاتی پرسهوشایی
 و مامهلهی زهوی زار و... هتدا به نابهدلی دهچنه مزگههوت و
 جارو باریش تووشی نوژی ناچاری و ههلسو کهوتدهبن لهگهه
 مهلاکاندا. به پێچهوانهشوه ههندی جار له شهلی ههق شهه
 دوورووی و درۆیه له گهه خویاندا ناکهن و به ئاشکرا دهلین، که
 له رۆژانی رههزاندنا نه نوژی دهکهن و نه رۆژووش دهگرن، چهندی
 دهپانهوی له تاعوون دووربن، تهوهندهش له مزگهوتی موسولمانان.

1- لای فارسهکان دوو جور بالنده ههیه، به گوپهری شهرع تهوانه
 دهنوویان قولایی نییه خواردنیان ههلاله، تهوانه قولایی یه ههرامه
 راستیهکهی تهمه - یهکیکه له یاساکانی شهریعهتی ئیسلام ئیتر
 بو فارس و خهلی تریش ههروهکیهکه. - و -
 * رهخته له ههندی ههلی و کهوتی کهسانی موسولمان گرتن، مانای
 تهوهنییه، که کهسانی سهز به ئایینهکانی تر هه مووی عهیبن و
 هه موو له شهان ریک و پیکترن. له ریزی پهپره کهرانی هه موو
 ئایینیکدا باش و خراب ههن. بویه به یهک چاو سهیر کردنی
 موسولمانهکان هه موویان به خراب ناوبردنیان، ههروهها هه موو
 مهسیحی و شهلی ههقیکه به چاک له قهلهم دان - راستنی یه وله
 واقع دوورکهوتنهوهیه. - وهرگیر -

ثایینی تایبته تی و جیاوازییان ههیه و دهیاندهوی ههندهی لسه
 داب و نه ریت و نهینی ثایینه که یان له موسولمانهکان بشارنه وه .
 شهلی ههق لایان وایه ، ناتوانن چاو لهوسه ر لئی شیوان بیوشن ،
 که موسولمانهکان تووشی بوون ، به تایبته تیش له مهسه لهی بوونسی
 چاک و خراب له ناو مهظووقاتی خودادا . شهلی ههق باوه ریلان
 وایه ، هه موودروسکر اوئیکی یه زدان پاک و جوانه و موسولمانهکان
 له وه دا راست نین ، که پهیره وگه رانی قورشان به پاک و به ثایین و
 مهسیحی و شهلی ههق به کافر ده زانن . بویه شهلی ههق
 مهسیحی به کان به نزیک و هاوباوه ری خویمان ده زانن خوشیان ده وین و
 راستی په که ی من شه شتم لای کابرای خه لکی کوزیوه ند ههست پی
 ده کرد . شه راستی خوئی لای من ده درکاند و ده یووت : "جه ناب، ئیمه
 و ئیوه به کین ." *

شهلی ههق له بهر شه وهی باووریان وایه : پاک وناپاک لسه
 کاری دهستی یه زدان دانی به ، گوشتی بهراز و بالندهی ده نووک
 قولاپسی (۱) ده خون و شهراپ ده خونوه و به گونا هیشی نازانن .
 شایانی باسه ، خواردنه وه لای شه مان سنووری خوئی ههیه . به به دمهستی
 و سهرخوئی ههلس و کهوت و کاری نا شیرین کردن لایان بیهرراو و
 خراپه . قه تیش چاو له زور خواردنه وه و به دمهستی ناپوشن ، چونکه
 ده لئین : مرؤفی به دمهست ، له بهر شهراپ خوئیسی له بیر ده چیده وه
 کاری خراب ، ته ناندت تا وانیشی لئی ده وه شیته وه .

به م جوړه ، شهلی ههق ته نیا یه کشت - ره وشتیان لا نا پاک و
 بی که لکه ، شه ویش شه وهیه ، که سه ره شه نجامه که ی خراب بیته و به کوشتن و
 تالان و برو ... هتد بشکیته وه . بویه خویمان له م کاره خراپانه
 به دوور ده گرن ، هه ول ده ده ن ریزه کانی خویمان ، له کهسانی خراپه کار
 پاک بکه نه وه .

* لام وایه ، لیره دا ف . ژوکوقسکی ، جلهوی بو ههستی مهسیحی
 یانه ی خوی شل کردوه . شهینانه بیستراوه ، شهلی ههق شه وه نسده
 دوژمنی سه ره سختی ئیسلام و دوستی نزیکی مهسیحی به تین . شه م
 مهسه له یه له چه ندشوی نیکی تری ووتاره کهیدا ، به زهقی ده رده که ویت .
 وه رگ - - - - - (۱) - له لاپه ره ی دوایی دایه

کورت و پچرپچرن، سهره رای شههش، هندی له ناوهکانی به ههلهسه
 تو مار کردوهه (راستی به کهی شاسه وار هه لکه نی به ناوبانگی
 نهینه و او 10PTYC به ههلهی تو مار کردوون و پیتسه رمان
 دووباره ی کردوونه تهوه). ههروهه راکانی پیتهرمان سهر پی یین و
 زور له راستی به وه دوورن، به پیچه وانه وه بو چوونهکانی
 گوینیا و به پیز و دهوله مند، له گهل شه و که ره سانه شه دا
 ده گونجین، که لای من هه ن و ده مه وی بیانگم به بناغسه
 باسکردنی مه زه بهی " شهلی هه ق " لام وایه هندی له و بابه تانه ی
 لای گوینیا و هه ن، شه وانه ی باسی درووست بوونی دنیا و به ریسه وه
 بردنی ده که ن - که مو کورتن، کاتیک ده توانین به و راشکاوی بی سه وه
 ده رباره ی مه سه له به کی شه وهه سرنج راکیش بدوینیس - که که ره سه
 و ماتریالیکی چاک له بهر ده ستدا هه بن. پشت به ستن به قسه و رای
 سهرزاری که سانی سهر به م مه زه به، به تایبه تیش مروقیکی روژه لاتی،
 که به رانه برت دانیشتوه و له هه مو و هه ختیکی رای شه خسی
 لای شه و ده وری خو ی ده بین، زور گونجا و ته واونی به .

ده بی په نا بو ده ستنوسی شه ده بی و گورانی و شاعر و نامه ی شایینی
 بیریته . چونکه شه به ره مه مانه به ری ره نجی چند نه وه به که ن و
 لایه نهکانی شه مه زه به بیان به چاکي روونکردوتهوه .

له وه ناچیت گوینیا و کاتی له سهر شهلی هه قی نووسیسه وه ،
 هیچ ده سنوویکی یان به ره مه یکی نووسراوی له بهر ده ستدا بوو بیته .
 هه ره شه مه وای له منیش کرد، زور به پاریزه وه بو مه سه له بجم و هیچ
 بیرورا و شه نجامیکی گشتی هه ره چنده من سامانیکی بچکوله مه به ستم
 له و سنی دیره شیعه ره شه که ده به م . شه شاعرانه به دیالیکتسی
 گورانی و تاراده به کیش هندی له ره مه زهکانی مه زه بهی " شهلی هه ق "
 یان روون کردوتهوه .

شهلی هه ق، موسولمانهکان به گشتی وشیهکانیش به تایبه تی،
 به شهلی شریعت ناوده به ن، له ده له وه خوشیان ناوین و رقیانه
 لیان، شه نه یاری و ناحه زییه شه گلیک هو ی هه به . به که م له بهر
 شه وه به موسولمانهکان پیره ویی شریعت ده که ن، شه مانیش ریبازیکی

قلخانین، که یه کیکه له تیره به ناوبانگه کانی عه شیره تی گوران .
 گورانه کان به شیوه یه کی گشتی ئیسته نیشته جی بوون و لسه
 " کرنه " و ده وروپشتی ده ژین و کوچیان ده گاته زه هه لئاو و
 خانه قینیش . عه شیره تی گوران له م چند تیره یه پیکه اتوووه : گه هواره ،
 بازیانی ، قلخانسی ، قالیازنجیری ، بیبانی ، بادیسژ لاقین
 (رهنگه باجلانی بیت - و) . هه ندی له گورانه کان ، له مه لبه ندی
 شه لپی خویان ، - واته له روژئاوای کوردستانی شیران دوورکه وتوو -
 نه ته وه و چند تیره یه کیان لی جیا بووه ته وه و به شیرانسه دا
 بلاو بوونه ته وه . بو نموونه پتو له ده یان خیزان ، له تیسه ره ی
 کوزیوه ند له دیهاته کانی ده وروپشتی " تاران " و به شی هه ره زوریشیان
 له گوندی " ساخ ره شوور " ده ژین .

کورده گورانه کان له بهر دووشت زور جیگای سه رنج و باس و
 خواسن : یه که میان له بهر شه وهی دیالیکتی تاییه تی خویان ، ده سنووسی
 و سامانی شه ده بییان هه یه ، که له موزی بی بهریتانیدا پارپزراوه (۱) .
 دووهم ، له بهر شه وهی شه مان زور به ی هه لگرانی شه و ریباره شایینی یه
 پیک دینن ، که من ده مه وی لیان بدویم . به خویان ده لین : " شه هلسی
 هه ق ، یان هه ره هه ق ، هه قیقه ت ... شه یه له سه ره هه قین " . فارسه
 شیعه کان به عه لی شیلاهی ، واته شه وانهی عه لی به خودا ده زانسن
 به کورد به چه ، یان به که له شیرکوژ ناوده بدن . petter mann (۲)
 سالی ۱۸۵۴ ، به " کرنه " دا تی په ریوه و ده رباره ی شه موزه به
 سهیره ، چند شتیکی نووسیوووه . ههروه ها comted Gobinea که
 ماوه یه ک دووای شه و له شیران بووه ، ووتارو که یه کی پرپایه خی لسه
 سه ره نووسیوووه .

شه گهر به ووردی سه رنج له راکانی پیته رمان به دین ، ده بینین :

1- Rieu Catalogue of the persian manuscripts in the British
 Museum , 11,728 - 734 .

له راستیدا شه وه به شتیکی که می شه و که له پوووه شه ده بی
 ده وله مه ندیه ، که به دیالیکتی گورانی ، هه یه - و -

2- Reisen im Orient , Leipzig , 1861, B. 11,263

له سهره تادا كابرا بي سلهمينه وه و بي پهروا پهري به
قسهكاني ده داك به لام كه كار گهيشته شه وهی بونموونهی مهسله
زمانه وانیه كه ، پارچه شیعریکی ثابینی لایخوم بنووسه وه ، كابرا
زور تیکچوو و قسهكاني بری و به شاکرا پیی و وتم : له باتی شه و
پارچه شیعه ده تتوانی شتیکی تر بنووسیته وه .

زور شاد بووم به وهی ، توانیم گومان و گوی قولاخه كایرا
بره وینمه وه و پارچه شیعریکی زور گرنگم لی هه لکراند ، كه به وه
هه وینی شه و ورده سهرنجانم .

شم ده رگای دل خسته سهر پشت و بو ساتیک ته ورمی نهینی به ره لالا
کردنه ، هوئی شه وه بوو ، كابرا ههر چنده زور باوه پ قایم به وو
به لام فلاحیکی نه خوینده وار و ساكار بوو . ههر شه هویه شه ، كه
ده وری خوئی له كه م و كورتیی و ناته واوی بنووسینه كه مدابینی وه و
ناتوانیت وه لامی زور پرسیاران بداته وه ، كه له كاتی خوینده وه دا
قوت ده بنه وه . له گه ل هه موو كه م و كورتی به كیشدا ، لام وایمه
بو میژوو بی سوود نابیت و هه ندی له خه سیه تی نه زانراوی شه هم
مه زه به گونه روون ده كاته وه . به لگهی واش هه یه ، تا مروف بتوانیت
بلیت ، تاما وه یه کی زوری تریش ههر ده مینیت . ههر چنده به زور شه
مه زه به ده تر نه چین ریته چوارچیوهی وو شکی ئیسلامه وه ، به لام
خواه نانی (شه مه زه به) خوین زور له ئیسلام به دوور ده گرن .

له گوندی " تلحن ده شك " ، كه ده كه ویته باكووری روژشاوای
" شیراز " وه و ، نزیكه ی ۳ - ۴ فرسه خ (۱۰۶۰ مه تره) لی وهی
دووره ، ههر توژیک له ولای باخه قه شه نگه كهی كامل الملك " عه فیف
شاهاد " وه ، بیجگه له موسولمانه شیعه كان دانیشتوانی كوردی لی هه ن ،
سهر به مه زه بیکی ثابینن ، كه هیچ په یوه ندی یه کی ناوخویسی به
ئیسلامه وه نی یه . شه كوردانه سهر به بنه ماله ی كوزیوه ندی تیره ی

* هه ندی ناوی كوردی ، كه به شلغیای رووسی ده نووسرین ، سهر و
گوپلاکیان ده شكینریت . شه و ناوانه ی دلنیا بووم وانین راستم
كردوونه ته وه : به لام شه وانه ی نه زمانیون چون له ووتاره كه دا ، هه روا
هیشتوومنه ته وه . مه به ستم له گوپانی ده نگه كان ، وه ك نووسیینی وار
به ف ... هتد . (وه رگیتر)

نووسینی ف. ا. ژوکوفسکی

ئەنوەر قادر محەممەد لە رووسی یەوێ کردووێتی بە کوردی و پەراوێزی
بۆ کوردووێ .

هەلکەوتیکی چاک دەرفەتی ئەم نووسینە بۆ رەخساندم . بە هاری
سالی پار ۱۸۸۶، لە کاتیگدا لە "شیراز" خەریکی لیکۆلینەوهی
یەکیک لە دیالیکتە زۆرەکانی زمانی کوردی بووم . تووشی کابرایەکی
بووم . لەوێهەم چاوپێکەوتنەدا ، بێ پێچ و پەنا زۆر بە توند و تیژی
بیروپرای دەربارەی موسولمانەکان دەردەبەری . ئەمە زۆر سەرسامی
کردم و لام روون بوووه ، کە ئەم کابرایە خاوەنی مەزەبێکی تایبەتی
بەلام چی یەو کامە یە؟! کابرا لە کاتی قسە کردندا ووتی: "بە یاسا و
دەستوری خۆمان ، ئێمە شەراب دەخوینەوه *** ، گوشتی بەراز دەخوینو
بە گوناھیشی نازانین ، ئێمە شەرمەنیمان خۆش دەوی ... هەست ."
هەموو هەول و توانای خۆم بۆ لیکۆلینەوه و ساغ کردنەوهی ئەم
مەسەلە یە (واتە مەزەبێکی کابرا) *** خستە کار ، بۆ ئەوەی کابرا
هەستیش نەکات ، من کە وتووومە تە پەیی جۆری بیروباوهره ئایینی یەکی
هەر لەریگی زمانەوانی یەوێ دەچووم .

* - ناو نیشانی ووتارە کە خۆی : ("مەزەبێکی ئەهلی هەق" لایە
پیرسیا) یە . من کردمە ئێران ، چونکە لای خوینەری کورد و هەما
روونتره .

** بە شەوێهەکی گشتی مەی خواردنەوه لە لایان حەرامە ، بەلام لەو
دەجێت هەندێ چا و پۆشی تێدا بییت . لەم روووه بڕوانە :

محمد جمیل بندی الروزیانی ، بئندینین (مندلی) فی الثاریخ
قدیما و حدیثا ، گوڤاری کوڤری زانیاری عیراق "دەستەیی کورد"
بەرگی ۷ ، بەغدا ، ۱۹۸۰ ، ل ۴۳۴ .

*** جاروبار لە باتی پەراوێز لە دوو کەوانەیی گەورەدا هەندێ
شت روون دەکەمەوه ، لە باتی وەرگێریش - واویک دەنووسم .

کولتووری میلله تهکه مان به شیوه یه کی گشتی، باسی زانایانی شاره زای
ثابین و میژوو و ئهده بی کۆنی رۆژ ههلات ده کریت. به زانایانی
وینهی ماموستا جه میل رۆژ به یانی، سادووا به دووای ئه مان، کادری
تازه پیگه بشتوو و لاوده توانن پهرهی پی بدن و بیمه نهه جینن.

ئه نوه رقادر محهمهد

*ف. ف. زووکوفسکی. مهزهه بی "ئه هلی ههق" له پیرسیا، سانت پیتربورگ،
۱۸۸۶. ئه مه مهسته لیکه له "یادداشتی به شی رۆژهلات ناسی کومه لایه
تاریخیه لۆگی ئیمپراتوری"، بهرگی یه کهم، چاپی یه کهم، ل ۱-۲۴. (به رووسی)
** - ف. ف. مینورسکی. که ره سه ی توپژینه وه ی مهزهه بی ئیرانی
"ئه هلی ههق یان، عه لی ئیلاهی"، به شی یه کهم، بی شه کی، تیگست و
وه رگی رانی، موسکو، ۱۹۱۱. (به رووسی)

*** محمد جمیل بندی الروژیانی. بندنه جین (مندلی) فی التاریخ قدیمه
و حدیثاً، مجله المجمع العلمی العراقی "الهیئة الكردیه"، المجلد السابع
بغداد، ۱۹۸۰.

**** - محهمهد ئه مین هه ورامانی: کاکهیی - پشکنین و لیکولینه وه
و توپژه لانه وه ی، به غداد، ۱۹۸۲.

قوناغه‌کانی پهره‌سەندنیدا، یاسا و دەستووری فراوان و قوولی هەبووه؟
 ئایا زانایانە و کەسانی گەورە و خویندەوار رابەرییان کردووه، یان
 ئایینیکی میلی بووه و خەلکی نیمچە خویندەوار رابەری بوون؟ (ئە
 ئەگەر ئەمەى دووایانەچۆن لە ناو لیشاوی فیکری و زەبر و زەنگی
 ئایینەکانی تودا ماوه تەوه؟! بەلای زۆرەوه بیر بوۆ ئەوه‌دەچیت، کە
 لە سەرەتاو کاتی گەشەسەندنیدا، وەک هەموو دیاردەیه‌کی فیکسەری و
 کۆمەڵایەتی، هەموو مەرجەکانی ئایینیکی تەواوی تیدا بوو بیست و
 کەسانی زانا و رابەرییان کردبیت، بەلام دووایی نوشوستی هینا
 ببت و کەوتبیت بەر زەبری رووداوه‌کانی رۆژگار و هەر لەیادوویندانی
 کۆمەڵی خەلکی باوەر قائمدا ما ببت تەوه. هەندى لایەنى ئەم ئایینە زۆر
 سادە و ساکارە، بوۆ نەوونە: ئیمام و پیاوانی ئایینی تر بە هی خو
 دەزانن. کە چی لە ئایینەکانی تودا، کە ئاشکرایە بەردەوامی یەکتەترین و
 کاریان لە یەک کردووه، ئەوشتانەى لە یەکیان وەرگرتووه، وەهـــــــــــــــــا
 ساچاندووینانە و تۆندوو تەوه، کە مەگەر هەر کەسى لى زان و سەهر
 دەرکەر، پیاوان بزانیت و دەست نیشانیان بکات. جگە لەم بابە تانەش
 پرسیار و بابەتی دەمە تەقى لە سەر کردن زۆر زۆرن .

ساوستا رۆژبەیانى باسى ماک و پەيوەتدیى دایى مردوو ناشتن و
 حەوت فریشتەکەى ئایینی زەردەشتی کردووه، کە چۆن لای ئەهلى هەق
 ئەم مەسەلەیه لەو حەوت کۆپەدا، کە دراوونە تەپال سولتان ئیسحاق:
 (بابا میر ومسته‌فا و سەید موحەممەد ئەبولوفا و شیخ شەهابەدین
 و حەبیب شاھ و حاجی بابووی) دا سەرى هەلداوه تەوه، (ل، ۴۲۸) .
 بى گومان ئەمە بنەوان دۆزینەوه یەکی زانایانەیه . لام وایە ئەگەر
 بەشیۆه یەکی فراوان و هەمەلایەنە لەزەردەشتیەت و یەزیدیەت و ئایینی
 ئەهلى هەق بکۆلریتەوه، زۆر لاپەرەى شارراوه‌مان بوۆ روون دەبیتسەوه
 دوور نی‌پەیدا بوون و بەرەو پێشە چوون و سیمای گشتی و لەیەک
 ترازان و جۆی بوونەوه و جیاوازیانمان بوۆ ئاشکرا ببت، کە ئەمەش
 قوناغه‌کانی بەرەو پێشە و چوون، یان گز بوون و چوونە ناو قاوغی
 دنیای روحیی کورد دەردەخات .

بى گومان لیکۆلینەوهى لەم بابەتە زۆر ئالۆز و کرانە .
 سەرەتاو بنغە دانان و رووسکردنەوهى زۆر لایەنى جەوهەرییی

نزیکه ، لاشی وایه " دوکان داوود"ی شاسه واری چهرخی مادی ههر "دی اووس" داو"ی پیروزی کاکه بییه کانه (ل ، ۴۲۶) . له شوینیکی تری و تاره که ییدا شتیکی دی له م بابا ته ده لپهت: شهلی ههق " تناسخ - دووناودوون"ه که ییان بو خوپاراستن له ههلگرانی شایینانی تر ده خه نه کار و موجامه لسه موسولمانه شیعه و سوونی یه کانی پی ده که ن، به وهی هه ندیک له رابه رانی شه وان ده که ن به هی خویان (۴۳۱،) . شهه شیان رایه که ی پیشوو تـــری به هیز ده کات به لام هیشتا گومان و دوودلی ده رباره ی هاوتایی پایه ی " تاووس" ی یه زیدی و " داوود"ی شهلی ههق له نارادا هه رده مینسی و ناره وینته وه . ره نگه ماموستا بو شه م پرسیاره ، ده رکه وتنی خو وایه تسی له داوود دا (شه گهر رووی دابیت؟) بکات به وه لام ، یان شه م داووده ، " داو" نیسی یه .

ماموستا روژبه یانی په یدا بوونی شه م شایینه ی گیاره ته وه پیش سده ی ده به می کوچی ، بو شهه شه ده لی ، که مه سهوودی ناوی (کاهکاهی) هیناوه (ل ، ۴۳۰) ، ههروه ها شه جهره ی کاکه بییه کانی له مه سه له یه کی حیسابیدا شی کردو ته وه و ریک و ره وان ناراستیی مه سه له ی له دایک بوونی سولتان شسحاق (آستیاگ) وه ستنه وه ی به شیخ عیسی و شیخ موسی به رزه نه چه وه ... تا دوئه و ماوه یه ی ، که ده مینیته وه به بوئی ده رختووه (ل ، ۴۳۱) . شه م بو چوونانه زور وورد و قوولن ، دوستی که سانی تازه پیگه یشتوو ده گرن ، ده بنه چراووک و هه ندی په لسه ی تاریکی بی سر چاوه بی و فهوتانی به شیکی زوری که له پوورمان بو ده ره ویننه وه .

ماموستا به راگوزاری باسی له نه خوینده واری شهلی ههق کردو وه ، ده لی: شه مه بووه ته هوئی پچر پچری و شیواوی هه ندی لسه بیروراکانیان (ل ، ۴۳۱) . دیاره لیره دا زور تومه به ستی لسه به رود وواکه وتنی په یدا بوونی که سه کانه و کورنی زنجیره ی شه شه جهره یه ش که باسمان کرد .

من لای خومه وه و له کاتی خویندنه وه ی تیگه سته کانی " سه ره نجام" دا که لی شه م به خه یالدا ها تووه شهلی ههق بی کومان ویستویانه کتییی شایینی شه مانیش له هی خه لکی تو که متر نه بییت ، یاسا و به رنامه یه کی ریکی بییت . به لام شاخو له سه ره تای په یدا بوونی شه م شایینه یه و

له كهله پووری فیکری و گیانی نه ته وه که مان، لاپره نه زانراوه کانسلی
روون بکه نه وه. شایینه که له چ شاستیکد ابیت، به لگهی شارستانییه تی و
نیشانهی کۆنی و ره سه نی میلله ته که مانه. به خوشمان له خه لگی دی باشت
ساغ ده کریته وه. له گه ل شم پشه کی و سه ره تا هه لچینه شدا، هه ندی شتم
له میشکدایه ده مه وی لیمان بدویم.

له پشدا ده مه وی بلیم، شه و چند لاپره قوول و چره ی ماموستا
روژبه یانی سالی ۱۹۵۷ نووسیوونی، کروک و گه لی لایه نی گرتگی شم
شایینه یان روون کردوته وه. بو چوونه کانی وه ک سه رجه می به ره مه کانی،
زانایانه و قوولن، هه رچه نده هه ندیکی شم ووتاره ی پیوستیان به به لگه
و توژیینه وه ی زیاتر هه یه. زانای ناوبراو ده لی، که شه لی هه ق سه ربه
شایینه کۆنی کورد "دیو په رستی" ن، له مه شدا له گه ل یه زیدی ومیلله تانی
هیند و شه روپایی دا هاو دینن. ووشه ی "دیو" بووه به "دیوا" و
"دیوس"، دووایی لای کاکه یی یه کان بووه به "داو" و لای یه زیدی یه کان
به "تاووس"، (ل ۴۲۸۲). له شوینیکی تزا ده لی سه ر به شایینه
کوردی "دیویسنا ئیه وداو"، که سووک کراوه ی "دیاوس" ه. لای یه زیدی
یه کان بووه به "تاووس" و لای کاکه یی یه کان به داوود، (ل ۴۱۷۲).

بی گومان شه گه ر ته نیا له رووی زمانه وانیه وه، شم رایسه
ده ربیریت، جی خویه تی. به لام شی کردنه وه و لیدوانی زورتزی ده وی.
له روانگه ی میژوو ییه شه وه دیسان هه ر لیکدانه وه ی پیویسته. چونکه
له دنیا، لیکولینه وه ی زانستیدا، بو فاکت و به لگه ی تر یه خه ت ده گرن.
لام وایه جیگا و پایه ی "تاووس" یه زیدی له گه ل "داوود" ی شه لی هه ق دا،
له رووی ده ستلات و پایه وه به راورد نا کرین، چونکه له "سه ره نجام" و
مه علوماتی تزا دا، داوود فه رمان جی به جی کهری خواوه ندکار شاه خوشین
سولتان شیسحاق. هه ت له گه ل شه مه شدا، له ووتاره که ی زوکوفسکی
(ل، ۲۶) دا، باس له وه کراوه، که شه لی هه ق له کاتی سوژو حال لیها تندا،

زیاتر هاوارتی هه ی داوود! گیان داوود! ده که ن. شه مه پالپشتیکی
رایه که ی ماموستا روژبه یانی یه، چونکه شه گه ر (داوود) پایه ی به رزه بی،
چون زور هانای بو ده به ن؟ ماموستا روژبه یانی لای وایه، کاکه یی یه کان
به نزیکی و تیکه لی یان له گه ل جووله که کاندایه و به هوی لیکچوونی
له فزی یه وه، داووده که یان قوستوته وه، چونکه له (داوود) ه که ی خویانه وه

من له بهر روژنایي شم کارانه و ههندیکی لای خوماندا -
 به تایبتهتی شو ووتاره به نرخه ی ، که زانای دیارو میژووونوسی
 هیژامان ماموستا جه میل روژبه یانی ، دهرباره ی میژووی کون و
 نویی مهنده لی نووسیوویه تی و به شیک ی بو کاکه یی به کانی شو و
 ناوچه یه ترخان کردووہ ***، ههروه ها شو و شیکست و زانیاری یانه ی
 کتیبه کی کاک محمه ده شمین هه ورامانی "کاکه یی ***"، و بیـــــرورای
 کهسانی سه ر به م ئایینه - شم پی شه کی یه بچکوله یه م نووسیووہ و
 ههندی پهر اوژم بو ووتاره کی ژوکوفسکی کردووہ . بو شووه ی
 پهراویزی شه سلئی ووتاره که تیکه لی شه وانه ی من نه ین، به ژماره ن
 و بو هینه کانی لای خو شم شه ستیره م داناوہ .

شاگاشم له وده مه ته قی و له سه ریه کتر نووسینه هه یه ، که
 دووای دهرچوونی کتیبی " کاکه یی ، چ له نیوان کاکه یی به کان
 خویان و چ له نیوان شووان و دانهدا ، بلاوکرانه وه . دیاره من
 له م چند لاپه ره و پهراویزه دا دهرفه تی دووانم له م ووتارانه ی
 دووایی نابی و ئیره هه ر شوینی شه وه ش نی یه . له ئیرانی ش
 صه فی بو ره که یی ههندی له ده فه کانی " سه ر شه نجام" ی چاپ کردووہ ،
 به لام نه مدیون .

مه سه له ی توژه خو خه ریک کرد شیک ی منیش به ئایینه سی
 شه لی هه قوه ، زیاتر له کاتی نووسینی باسه که مدا له سه ر
 مه وله وی (۱۸۰۶ - ۱۸۸۲) و شه ده بی گوران ی به وه - ده ست پی ده کات ،
 له فه سل ی به که مدا به راگوزاری له م مه سه له یه دووام . سه ر
 شو کاته ش شم ووتاره ی ژوکوفسکیم چوو به دلدا و بریارم دا
 بیکه مه کوردی . له دووای وه رگی رانه که شی ، بینیم ده توانی پهر اوژ
 بو ههندی لایه نی ووتاره که بکریت له و پرسیارانه ی به خه یالی شه ودا
 هاتوون ، ئیسته وه لامیان هه یه . شه گینا نووسینی قول و باب ته تی و به ر
 فراوان دهرباره ی شه لی هه ق ، پیویستی به وه خت و شاره زایی و توانایه کی
 تایبته تی هه یه ، که له وزه ی مندانی یه . پیویستی به وه هه یه زور به ی
 ده فه کانی " سه ر شه نجام" وه ده ست بخرین ، ده بی خوینده واره کاکه یی کان
 شه گه ر خو شیان شه نه که ن، قولی دل سوژی لی هه لمال ن و یارمه تی که سانی ک
 به ن، که دهروستی شه وه دین ، له ئایینه که یان بکولنه وه و وه ک به شیک

مەزھەبی ئەھلی ھەق لە ئێران

ئەنوەر قادر محمد

پیشەکی بەک

ھەرچەندە پروفیسور و رۆژ ھەلات ناسی رووسی بەناوبانگ
ف. ا. ژوکوفسکی ووتاری "مەزھەبی ئەھلی ھەق لە "پیرسیا" *
سالی ۱۸۸۶ نووسیوو، بەلام نرخ و بایەخیکی گەورە ی ھەیە .
لە گەل ئەو ھەدا ئەم زانایە ماو ھەکی کەم خەریکی ئێم
مەسەلە یە بوو و دیالیکتی گۆرانیشی و ھا نەزانیو، بەلام
زۆر لە بیرو راکانی ووردو قوولن و بە بی فیزیی راستە قینە ی
زانایەکی گەورە و ھە بو مەسەلەکان چوو .

تایینی ئەھلی ھەق بە مەزھەب ناو بردن رەنگەر است نەبێت،
چونکە مەزھەب دەبی سەر بە تاینیکی دیاری کراو بـئـت .
لەو دەچێت، ئەمە زادە ی ئەو بێت، کە ھەندێ لە زانایان و
خەلک ، ئەھلی ھەق بە عدلی ئیلاھی، یان رێبازیکی سەر بە
عدلی ئیلاھی دەزانن. ف. ژوکوفسکی خۆی پێش ھەموو کەسێک
ئەم رایانە ی رەت کردۆتەو و بە دووشتی جیاوازی لە قەلە داوون،
و ھک لە پاشاندا لە ووتارە کەیدا دەردە کەوێت. دووا بە دووا ی
ئەم، رۆژ ھەلات ناسی و کورد ناسی ناسراو و دیار ف. مینۆرسکی
لە کارەکانیدا دەربارە ی ئەھلی ھەق دوواو، لە نامیلکە یە کیشدا
" سەرئەنجام" *ام" ی کردوو بە رووسی و پیشەکی یەکی بە نرخ ی
بو نووسیوو و پەراویزی بو کردوو. ف. مینۆرسکی بو چوون و
بیرو راکانی ژوکوفسکی پەرە پێداو و بەر فراوانی کـسـردوون .
چێگە ی داخ، کە ئەو شیعر و پەخشانانە ی بە دیالیکتی گۆرانین و
لە " سەرئەنجام" ە کە داھەن، نەیتوانیو ھەک خۆی دەلـسـی ،
بیانگاتە رووسی . بەمەش کە لێنیک دەکەوێتە وەرگێرانە کە یەو .

۱۲ - تایه کله ... = ئەو رسته یه فولکلوری فارسیه و بو ئەوپه پری شروولی به کار ده هیئری ، ههروهها رسته گولی کرد و خونچه ی پشکوت ، له فولکلور وهرگیراوه ، بو به کەیفی و سازی به کسار ده هیئری ، له چیرۆکه ده یان رسته ی فولکلوری نووسیوه .

۱۳ - گه ره کی لوکه ریمان = گه ره کی بووه له قه زوین و دانیش توانسی فه قیر بوون .

۱۴ - شیرى اعراض = له عه جه مستاندا باوه که وهختی دایک شیر به منداله که ی دهدات ، ده بی رووی تیکاو به ده میوه پیکه نی و خوشی بنوینی که منداله که ساخ و به ده ماخ بی ، نه گه ر رووی لی وهرگی پری و یا بگری ، ده لین شه وه شیرى (اعراض) ه و مندالی پی نه خووش ده بی و ده مرئ .

۱۵ - هه رگ = قسور .

۱۶ - سازاده حوسدین = ده لین کورپی ئیمام ره زایه ، گومبەز و بارگای تایه تی له شاری قه زوینه .

۱۷ - بندوک بوردە تووکی سەری شافرهت که به دەم شانەوه دیتە دەر .

۱۸ - دووگ کوژ = نال خسته نبو ئاگر و دووگ کوژی ، فیلی نووشته نووسانه ، پارچه یه دووگ ته لیمی پرو پوچی له سەر ده نووسن و ده ی خه نه ژیر عه رزه وه ، دیاره به چەن روژ ده رزی ، گوايه ئەو که سه ش له و ماوه دا وه ک ئەو دووگه نه خووش ده که وی و ده مرئ .

۱۹ - ئاوی توربەت = توژی که سەر گوپی ئیمامان ده نیشتی ، له لایان کللیل داره که سه وه دم فروشرئ ، بو شیفای ته خوشی و به تایه تی بو به قه وه ت بوونی ئیمان له کاتی سه ره مه رگدا به کار ده هیئن .

۲۰ - بالیوه = سه رین .

۲۱ - ره وزه = ئەو مه جلیسه یه که ژنان له مالتیکدا کو ده بنه وه و شاخوند به گیرانه وه و شیعی گریان خویندنه وه کاره ساتی که ره لایان بو ده ژینیته وه .

۲۲ - مه شهه د = شاری گه وره ی وولاتی خوراسانه ، گوپی پیروزی ئیمام ره زا له وی یه .

۲۳ - فینه = نه وه کلاویکه .

پهراویز

- ۱- برنج = ماده‌یه‌کی زهرده له‌گه‌ل ژاسن و مسدا تیکه‌لی ده‌کهن ، زه‌نگوله‌و زه‌نگی لی دروست‌ده‌کهن .
- ۲- گولده‌سته = شه‌و شته‌یه که وه‌ک چه‌پکه گولیکی گرد به ســـــهر مناره‌کانه‌وه ده‌ دره‌وشیته‌وه .
- ۳- خانم گلین و عزیز شاغا = دو ناوی هه‌لبژارده‌ی نووسره کسه گالته به ناوی " گلی خانم" ، و " عزیزه خانم " ده‌کات .
- ۴- که‌ژاوه = له تخته‌و به شه‌دازه‌سی چوار شه‌ونده‌ی بیشکه دروست ده‌کرا ، له قه‌دیم بو سه‌فهری دوور له پشتی وشتریان ده‌به‌ست و دوو که‌سی تیدا دا ده‌نیشت یا ده‌نووست .
- ۵- هیما = له زاراوه‌ی شه‌رده‌لانی دا مانای هیشتایه .
- ۶- دژوین = چلکن ، له بهر چاو ناحهز
- ۷- نه‌وجه = شه‌و شیعرانه‌ن که له ماته‌میننی شیما‌ماندا به شاه‌نگ و شاوازی تایبه‌تی ده‌خویندریته‌وه و ههر به‌و هه‌واو شاه‌نگه له سینگی خویمان ده‌ده‌ن ، یا زنجیر له شان ده‌ده‌ن ، یا قه‌مه له سر ده‌ده‌ن .
- ۸- زه‌ریح = که‌ژاوه‌ی سر گوپی شی‌امان که به وینه‌یه‌کی رازاوه و گران به‌ها دروست‌کراوه و له روانگی سنعاته‌وه سه‌رنج راکیشه ، پوول و پارهی زور له کونه‌کانیه‌وه ده‌خریته سر گوپه‌که .
- ۹- سید الشهدا = له بنه‌ره‌ت دا ناز ناوی حه‌زره‌تی هه‌مزیه به‌لام له شیراندا به حه‌ز راه‌تی حوسه‌ین ده‌لین .
- ۱۰- گه‌دا عه‌لی = یانی سوال‌کهر عه‌لی ، یا سه‌گی عه‌لی ، لـــــه عه‌جه‌مستاندا ره‌سه شافره‌تیک تامه‌زروی مندال بی ، ناوی هه‌وه‌ل کورپی ده‌نی " گه‌دا عه‌لی " ، یا گورگ عه‌لی ، یا سه‌گی عه‌لی ، شه‌گهر له ره‌مه‌زاندا مندالی بووبی ناوی ده‌نی " ره‌مه‌زان عه‌لی " ، هه‌روه‌ها ره‌جه‌ب و شه‌عبان .
- ۱۱- ماست به‌ند = به‌و که‌سانه شیژن که شیر له دیها‌تیه‌کان ده‌کپن و ماست و په‌نیر و که‌شکی لی دروست‌ده‌کهن لی‌ره‌دا هه‌وی بـــــو توانج به کاری هیناوه .

دەزانن ئەو خوشكى باوكى من نەبوو، مێردەكەى ھەزى لى كردم و عاشقم بوو، بوومە ھەويى شاباجى خانم!!! ئەو ھەندە لە مالداتەكسان و شەكەنم دا تا لەرزوك بوو، رۆژى سەت خەفەتم پى دەدا، دواى ئەوانەش لە رىگادا كوشتم ، لە بەر ئەو ھەويى ئىرسى پى نەگات و گشتى بوخوم پى!!!؟
 ھەزىز ئاغا لە خوڤيان قسەكەى لە دەم پى و پىدەكەنى و فرمىسكى
 خوڤى دەرشت و گوڤى :

كەوا بوو ... كەوا بوو ... ئىوھش ... ئىوھش ... ئىوھش ... : ...
 خانم گلین ھەروانەفسى لە قلیانەكەى دا و گوڤى : مەگەر لە پىاى
 مینبەر دا نەت بیستوھ كە زیارەتچى ھەر ئەو ھەختە پىیەتى كەرد و
 كەوتە رىگا، ئەگەر گوناح و تاوانى بە ئەندازەى گەلای داران و رملو
 زىخى بیا بان پى ، پاك و خاوین دەبیتوھ ... پاك و خاوین ...
 پاك و خاوین ... ؟ !!!

خوینەرى بەرپىز سادقى ھىدايەت نووسەرى بە ناوبانگى ئىران،
 بۆ مەبەستى تايبەتى خوڤى سەردىپرى ئەو كورته چىرۆكەى بىھ
 ئاواى لى بوردن " ناو ناوھ و منبش لە بەر ئەمانەتى ئەدەبى
 ھەر بەو ناوھوھ و ھەرم گىپرا، بەلام چەن جارى بە دلما ھات كە ناوى
 سەردىپرەكەى بگۆرم و بنووسم " ھەوي سارى " كە دەردىپرەكە
 لە دەردەكانى ئىمەش ، كوسەلى كوردەوارى، نازانم بىرو باوھەرى تۆ
 چوونەھ ؟

عبدالقادر دىباغى

وهسيه تي كردبوو، شو وهخته ناو نيشاني تو و مهشدي ره مهـهـزان
 علي يان دامی و له قهزینه وه ری که وتین و ثم کوره که لسه
 گهلمدایه و پیم دهلی دایه ، ههمان حوسهین شاغای کوری خه جی یه ،
 گوتم لیله بچیته دهره وه که حه قایه ته کهم نه بیسی و گوئی لیوه نه بی .
 دانیشتون گشتیان مات و بی دهنگ گوئیان دابووه قسه کلانسی
 عزیز شاغا، شهویش فرمیک له کالانی چاویدا قه تیس مابوو گوئی:
 ئیستا نازانم خودا لیم خوش ده بی پیام نا ؟ حه زرت تکام بو ده کما
 پیام نا ؟

خانم گیان چهن ساله به شاواته وه بووم که سفره ی دلّم بکه مه وه وده ردی
 دهر وونم بو که سی هه لپژم ئیسته کانی که بو ئیوه م گپرایه وه ، چه شنی
 شاوی که به سر شاگردا بکری، شارام بوومه وه ، کلوکوی دهر وونم
 دامرکا ، به لام چبکه له روژی قیامت ؟

مهشدي ره مهـهـزان علي خوله میشی چه پوخه که ی رشت و گوئی : ره حهت لسه
 باوکت شه دی ئیمه بوچی هاتوینه ئیره ، سی سال بهر له ئیستا من له
 ریگی " خوراسان" کالسکه لئ ده خوپی، دووکه سی ده وله مه ندّم ده برده
 مه شهه د، له نیو ریگا دا کالسکه هه لگه رایه وه و یه کیکیان مسرد ،
 شه ی دیکه شم خنکاند !!! هه زار و پانسه ت تمدن پوولی نه غدیسان
 پی بوو که له گیرفانه کانیان دهرم هیئا . ئیستا که پیر بووم و پیم
 ناوه ته تمدن ، که و تمه بیره بیره شه وه که شه و پوله حه رامه !!!
 هاتمه که ره لا پاکی که مه وه !!! هه ر شه و رو پوله کهم به خشی به
 یه کی له شاغایانی عوله ما !!! هه زار تمدنی به حه لالی دامسه وه ،
 دووسه عات زیاتری پی نه چوو، ئیستا شه و پوول و پارهی له شیـری
 مه مکی دایکم حه لال تر و پاک و خاوین تره !!! ؟ .

خانم گلین قلیانه که ی له عزیز شاغا وه رگرت و مژی لیدا و قولته ی
 لی هیئا ، دووکه له که ی له ده م و لووته وه به ره و عاسمان به ری کرد ،
 پشوویه کی دا و هه ناسه یه کی هه ل کیشاو گوئی : خوشکه گیان ، هه ر
 شه و شاباجی خانمه ی له گه لماندا بوو، ده مزانی که ته کلان و
 جوولانه وه ی ثم ریگا دوور و درپژه ی بو خراپه ، ئیستخاره یثم کرد
 بوو هه ر خراپی هیئا به لام هه ر هیئام .

له تاو ههلاتندا كه ههـوو له خهـو ههـستان، چووم درگای وه تاغیـ
 خهـجیم كردهـوه، تاـشام كرد وهـك خهـلوز رهـش داـگیر ساوه و ههـناسهـی
 دهـرنايهـت و لیـ بوهـتهـوه، شهـوهـنده خوی بهـم لاو شهـولادا كوـتا بـوو
 لیـفهـو دوشهـك و بالیـوی ۲۰، ههـركوتهـی كهـوتبوه شوینـك، ههـنامـه
 سهـر دوشهـكهـو بالیـوم خسته ژیر سهـری و لیـفهـكهـم به سهـریدا كیشـا،
 منالهـكهـش ههـردهـگـریا .

له دیوی خهـجی هاتهـدهـر و چوومه سهـر ههـوز و دهـستم ئاو كیشـا، ئانـجا
 دام به سهـرخۆمدا و هاوارم كرد و بهـشین و گریان خهـبهـری تالیـی
 مردنی " خهـجی " م بو گهـدا عهـلی سهـرد .

ههـركهـس لیـ دهـپرسیم خهـجی بوچی مرد؟ دهـمگوت : ماوهـیهـك بوو بوـشهـوهـی
 سکی پهـر بیـتهـوه داودهـرمانی دهـخوارد، زوړیش قهـلهـو ببوو، وی دهـچی
 سهـكهـتهـی گرتی، مهـرگی موفاـجاته ۱۱ .

بهـلام خۆم دهـخواردهـوه، به خۆم دهـمگوت : شهـوه منم كه تا ئیستا سی
 خوینم كردهـوه، سی ئینسانم كوشتوه ، له ئاوینه بالا نوینه كه كه
 دهـمپروانیه خۆم دهـترسام، سام دهـی گرتم، ژیانم لیـ تال و چهـپام ببوو،
 دهـچوومه مهـجلیسی " رهـوزه ۲۱ " دهـگریام و فرمیـكم دهـرشت، پیـوول و
 پارهم به فهـقیر و ههـزار دهـبهـخشیهـوه، بهـوانهـش دلم ئارامی نهـدهـگرت
 و ههـر ههـراسان بووم .

به تابهـتی كاتی له پای مینهـر دا وهـبیری روژی قیامهـت و گـورو
 شاری قهـبر و لیـ پرسینهـوهـی نهـكیر و مونكهـر دهـكهـوتم خودا ههـر خوی
 دهـزانی چیم به سهـردا ههـات ۱۱۱ .

شهـوهـخته كهـوتهـبیرم كه وا باشه بچه كهـر بهـلا و لهـوی دانیشم "مجاور"
 بم، چونكه گهـدا عهـلی خویشی نهـزری كردبوو كه ههـر بچیهـ كهـر بهـلا ،
 بهـلام پهـلپ و بیانووی دهـهیناوه و دهـی خسته پشت گوئ و شهـم دهـس و
 شهـو دهـستی دهـكرد و دهـیگوت : سالیـکی دیکه دهـچینه " مهـشهـدهـد ۲۲"
 چوونكه شهـو تهـرهـفانه (لای كهـر بهـلا)، ئازاری تیدا به، ههـروهـهـا
 خسته پشت گوئی تا عهـمـری دا به ئیـوه .

شهـو سال منیش دانیشتم و كلاوهـكهـی خۆم كرد به قازی، گشت دارایی و
 سامانی گهـدا عهـلی م فروشت و نهـغدم كردهـوه، لهـبهـر شهـوه خـسـوی

ثوف خوايا خاک خه بیری بو ندبا !!

له بندوکی ۱۷ تووکه سهری خه چی برپیکم دزی و بردمه لایمه لایر ایچی
جووله که، نه و مه لایه له گه ره کی "راه چان"ی قه زوین به ناوبانگ
بوو، له و قژه سهره سیحرم لی کرد، نالم بو خسته نیو شاگر،
مه لا برایم سی تمه نی لی وه رگرتم که دووگ کوژی بکا ، ۱۸ قه ولی
دا و سویندی بو خواردم که له ماوهی جهوتوویه ک دا خه چی ده مری !!!
به لام بوو به مانگیک و خه چی جهشنی کیوی شوحد روز به روز قه له وتر
و پان و پور تر ده بوو، به گیانی شیوه به چاو پی کهوتنی
نه و کاره ساته و به نه زمونی خوم، شیدی باوه رم به سیحرو جادووو
نه و شتانهش نه ماوه ، مانگی دواي نه وه هه وه ل شهوی زستان بوو،
شهوی به لدا، گه دا عه لی نه خوش کهوت ، کتوپر وای لی هات که دوو
جار وه سیه تی کرد و سی که ره ت ناوی تور به تان به گه رویدا کرد !!
شیواره به ک که میرده کم زور نار ه حدت بوو چوممه بازار و له لای
عه تتاریک نه ختی داره شکینم کری ، هی نامه وه مال و دیزه ی ناوو
گوشته کم دا گرت و تیکه لم کرد و خسته وه سر کوانوه که ، بوخوم
تیکی حازریم کری بوو به دزیه وه خواردم و تیر بووم و چوممه وه
لای میرده کم دانیشتم و قسه ی خوشم بو ده کرد ، دوو جار خه چی
دهنگی دام و گوئی دره نگه با بچین شیو بخوین، گوتم برسیم نیه و
سهریشم زور دیشی، سکم خالی بی باشتره ، توشیوی خوت بخوم،
نوئی گیانت بی !!

خانم ، خه چی شیوی هه وه ل و شاخری خوارد و نووست .
چوممه پشت درگا و گویم شل کرد من دهنگی ناله و هاواره که میم
ده بیست ، به لام له بهر سرما که ده رگا کانیش داخرا بوون دهنگی
نده گه بیسته ده ره وه و هاوسی کان نه بیان ده بیست ، به بیان سووی
چاودیری له گه دا عه لی تا روژی پاک له لای مامه وه و نهم هیشیت
شه ویش بخه وی ، بوومه لیلی به بیان دوو باره به ترس و له رزینسه وه
چوممه پشت درگا و گویم شل کرد ، منداله که ده کرووزایسه وه و
ده گریا ، نهم ویرا درگا که بکه مه وه ، هاته وه لای میرده کم ، نازانن
چ حالیکم بوو .

زیـاره تی که ره بلا .

سه ری ههشت مانگ و ده روژ خه جی کورپکی دیکه ی بوو، به لام شه مجاره
وهکو شتیکی زانی بی، بو چاو ترووکا ندنیک منداله که ی به جی
نه ده هیشت، منیش دوو دل بووم، منداله که بکوژم یا کاریکی وا
بکم گه دا عه لی خه جی تهلوق بـدات .

به لام شه وانه گشتیان خه یال پلاو بوون، خه جی دیسانه وه بوو به
خانم و که ی بانوو، فه رمانی به سرمد ا دها. که س نه ی ده توانسی
قه له قسه ی بکات .

منداله که بوو به چوار مانگه، هه موو شه ویک شیستخـاره م
ده گرت ه وه که مناله که بکوژم یا نه ی کوژم ؟
له شاکامندا. برپارم دا که شوینی حوسه یین شاغاش وون کـم و
سه ری به بن شاودا بکم .

دوو روژ شیشکم داشت، روژی دوهم خه جی چوو ده ری که لـه
دووکانی عه تتاری کولانه که ماندا. نهختی گوئه وه نه وشه بکـری،
به گورجی چووم به لای لانکی منداله که وه، ده رزی سنجاخه کم لـه
به روکم. ده رکیشا گوتم ده یکم به ته ویلی دا، به لام له کاتـی
سه ربیشکه کم لدا، له خه و راجه نی، له جیاتی شه وه گروو بکـری و
بگری، به ده ممه وه پیـکه نی .

خانم گیان نازانی جیم به سه راهات، موچوور که یه ک له ته وقـی
سه زمه وه هات و له شه نگوستی پیـمه وه ده رچوو، بی شیختیار ده ستـم
هاته خوار بدم نه هات بیکوژم، شاخر هه رچی بی دلم خو له به ر دو
شان نه بوو. سه ربیشکه کم به سه ری دا دایه وه و ده رپه ریمه ده ره وه،
له دلی خو مـدا گوتم: شاخر شه و منداله به سته زمانه چ سـووج و
تاوانیکی هه یه؟

ووکه له کوته وه یه، ده بی دایکی مندال له ناو به رم تا بـه
ته واوی شاسـووده بـم .

گیانه شیستا که بوتانی ده گپـرمه وه گشت شازای له شم ده له رزی، به لام
چ بکم؟ هه مووی خه تـای مـبرده شاگر گرتوه کم بوو، خانم گیان منی
کرد بوه ژیر ده ستی کچه ماست به ندیک ۱۱.

شازیز و نازدار و نازهنین بوهوه، گهدا اعلی گیانی به سهر
کورهگهدا دهر دهچوو، وهک گویرهکهی بهنی ئیسراییل دهیان لیستهوه،
خوا به قهومی مووسا گویرهکهی دابوو، بهمانیش کوریککی ژیکهلهی
قز زپریین ،

دوو روژان نهچوو دهری و هدر له مالهوه دانیشته و کورهکهی وهک
چهکگول له بهر دهمی دا دهن او تماشای دهکرد، هیشتا هدر تیبری
ندههخوارد .

دیسانهوه همان چیشته و همان دهفر ، گیانه به دهست خوم
نهبوو، چاوم به هدی و مندالهکهی هدل نه دههات .

روژیکیان خهچی سهری قال بوو، دیسانهوه خوم وون کورد و دهری
سنجای گورینم به مهلاشوی مندالهکهی دا کرد، شهویش دوا
روژیک گریان و کرووزانهوه مرد .

همه دیسان شیوهن و گریان و باوهکهر و رولهرو و قور پیوان
کهوته ری، شم کههته نازانن خوم چ حالیکم بوو، له لایهکوه
له خوشیان قهند له نیو دلندا ده توایهوه و له لایهکی دیکسهوه
بیرم ده کردهوه، شهوه تا ئیستا دوو خوینم کردهوه، دوو بی تاوانم
کوشتوه .

به بیانوی مردنی کورهکوه هاتبوومه زمان ، له سهرو سینگ خوم
دندا و دهگریام، شهوهنده گریام و قورم پیوا که خهچی و گهداعلی
دلایان بومن ده سووتا ، سهریان لهوه سوورما بوو که من تسیا چ
رادهیهک مندالی ههویکهم خوشویستوه ، بهلام شهوشین و گریانه بو
مندالهکهی نهبوو، بو خوم بوو، روزی قیامته !!! بو گوره و شاری
قهبر بوو !!! .

هدر شهو شهوه میردهکهم گوتی : خوا به قسه تی نه کردهوه که من
مندالم بیی ، ده بیینی مندالهکانم بی ناگرن ده من .

پاش چه ندر روژیک دیسانهوه خهچی زگی پر بوو، میردهکهم شم که پره شه
کهوته نهر و نیاز، گوتی شهگهر کج بی دهیده به سهیدان، شهگهر
کور بی نیوی ده نیم " حوسهین" تا ههوت سالن تیخ له سهری نادهم
دواي ههوت سال قزی سهری به زپر ده کیشم و له گهل خوم دهی بهمه

دەرمان خوارد کربوو، خانم گیان هەر شه و شافره ته شروشو له که بهملى شکاوم خوم چووم و له گهره کى "لوکه ريسانه وه" هينام بدانى ژمارد بووم، بهره ورووى ميړده کم پي ده گوتم: عزيز شاغا بسى زه حمت من ده ستم ناگات تو په رو پيسه کانى منداله که بشو ۱۱۱ . شه وهى که لهدم دهرهات تاورم گرت ، چاوم نووقان و دهمم کرده وه ، به بهره ورووى ميړده کم هه رچى له زارم هاته دهر بسه خوى و منداله کم گوت ، رووم کرده گه دا اعلى و گوتم: زووکه ته لاقم بده ، به لام شه و بهر حمت چووه ده ستمى ماچ کردم ، دهى گوت بو واده کهى ، ده ترسم شيرى (اعراض ۱۴) به منداله که بدات ، تو سه بریکه تا منداله که پي ده گرى و ده که ویته سر لاق ، بانه ختى له خم بره خسى ، شه و وه خته خه جى ته لاق ددهم .

به لان له تاو خه يالات خه وو خورا کم نه بوو ، تا وه ختى ، شای خوا توبه ، شای خوا شامان .

بو شه وهى جه رگى خه جى بسووتينم ، روژيکيان خه جى خانم ته شريفى چوو بوه همام ، مال چول بوو ، چووم به لای لانک و بيشکه وه منداله که له شيرين خه ودا بوو ، دهرزى سناخه کهى به روکى خوم کرده وه رووم لى وه رگيرا ، به ته واوى کردم به مه لاشوى مندال و به گورجى هاته دهرى ، خانم شه و منداله ده مى ليک نه دهنه و دوو شه و دو روز هه رگريا ، داو دهرمان و نوشتنه و دوعا که لکى نه بوو ، بو عه سرى دوا روژ سرد و عه سرى دا به شيوه ۱۱۱ .

دياره ميړده کم و خه جى ده گريان و خه فه تيان ده خوارد ، به لام من وه کو تا وى کى فينک به دلما کرابى کول و کوى دهر وونم دامرکا ، ده نکوت لانى کم تاواتى کورپان له دلدا مابه وه .

ماوهى دوو مانگى به و شيوه رابورد ، ديسانه وه گرتى و خه جى خانم شانس بوو ، شم که ره ته نمدانانى چ خاکيک به سر خومدا بکم ، خو لى کو لى بکم به هرگ ۱۵ و بيکم به سرما .

گيان به و شازاده حوسه ينه قه سم له تاو مه راق و خه فه تى خوم دوو دانه مانگى ره بق نه خوش که وتم و له جيه دا خوتم .

سهرى نومانگه خه جى تره کا و کورپکى دیکهى خسته وه ، دوو بياره

گوشتی نویی هیناو له نهکاویش گرتی و سکی پر بوو، خه جی گولی گرد و خونچه ی پشکووت .

شیدی میرده کم ته اووی بیر و فکری چوو له لای شه، شه گهر له چله هی زستاندا بو مه گیرانی و بیزوو داوای بلالوک و گیلای بگردایسه، گه داعه لی له بن به ردیش یوایه بو ی پهیدا ده گرد و دهینایه به رده می، من که و تبوومه به دبه ختی و چاره ره شی به وه .

شه وانه که ده هاته وه له پشدا سهری له وده دا و دهری حیل و گولی بو دهرده وه، منیش به سده قه سهری خه جی ی کچی حه سه ن ماست به نده وه ده ژیام، ههر شه و خه جی به کخ وه ختی هینامه مائی خوم تابه ک له که وشه کانی ۱۲ نه و حه ی ده خویند و تا که ی دیکه شی سینگ ی بو ده کوتسا، که چی وای لی هات خوی به سر مندا هله ده کیتسا، شه کاته ده سستی خوم گه زت و زانیم چ بیجا به کم کردوه .

خانم گیان نو مانگی ته واو ددانم به خومدا گرت، لای دهر و جیران و هاوسی و دراوسی به زله رووی خوم سوور ده کرده وه، به لام به روژ دا که میرده کم له مال نه بوو، خه جیم ده ته زاندا، شوف خاک خه به سهری نه داتی، !!!

لای میرده کم بوختانم بو ساز ده کرد و گوتم؛ به پیری ناشقی چا و بو قیک بووی، نو مندالت نابی، خه جی له گه ل مه شه دی ته قی که وچک ناشدا ده سستی تیکه ل کرده و سکی پر کرده . خه جیش هه روا قسه ی بو من ساز ده کرد و سهرتان نه یه شینم شه پروکیشه ی شیمه هموو روژ یکده ر و دراوسی ی ناراحت و جازز ده کرد و له ده ستمان هاتبوونه شامان .

دلّم هه زوهک سیر و سرکه ده جو شا و قولتی ده خست، ده چووم کتیبم ده گرتوه، سبجو جادوم لیده کرد، شه ی خوا هاوار ۱۱ .

به لام خه جی ده نکوت گوشتی به رازی خواردوه، هیچ سبجو جادوو به گه کاری لی نه ده کرد و روژ به روژ قه له وتر ده بوو، تا دوا ی نومانگ و نو روژ و نو ساعت خانم زا، شه ویش چی؟ مندالتکی نیرینسه، کوریک به قوربانته بم شیدی من له و ماله میرده میم سووک و چرووک و بی حورمهت بووم، نازانم خه جی موره ی ماری پی بوو یا گه داعه لی

به هر دژوکیان هینایانهوه ماله‌کهی خویان و به‌ده‌وریه‌وه کـــو بوونه‌وه ، پاش‌شه‌وهی دوو چای شیرینیان ده‌ر‌خوارد دا ، قلیانه‌کهیان بو چاخ کرد ، وحه‌سایه‌وه ، عزیز شاغا گوتی: به‌ومه‌رجه حوسه‌ین شاغا بچیت‌ده‌ر سر گوزه‌شته‌ی خوم ده‌گیرمه‌وه ، حوسه‌ین شاغا بو زیارته چووه‌ده‌ر ، عزیز شاغا قلیانه‌کهی چاخ کرده‌وه و کیشایه به‌ر ده‌می خوی و به‌م جوړه ده‌ستی به قسان کرد .

گلین خانم گیان، به قوربانته‌بم ، ده‌زانی وه‌ختی می‌ردم کرد و چوومه مالی خوالی خوشبو " گه‌دا علی " ۱۰ سی سال هه‌روا پیکه‌وه به‌خوشی و شادی زیاین ، به چه‌شنی سه‌کینه سولتان می‌رده‌کهی خوی به گه‌دا‌علی ده‌شکانده‌وه ، گه‌دا علی منی وه‌ک بوت‌ده‌په‌ره‌ست ، به‌لام له‌وماوه دا زگم پر نه‌بوو ، هه‌رله‌به‌ر شه‌وه می‌رده‌کهم ده‌خزایه بن کلیشه‌م‌وده‌یگوت شایلا و بیلامندالم گه‌ره‌که ، ئاخ‌ر شه‌وه به‌ده‌به‌ختیه که من و جاخ‌م کویر بی ، منیش هه‌رچی داو و ده‌رمان بوو کردم ، هیچ نه‌ما نه‌یکهم ، نووشته و دوعایه‌کی زورم نووسی ، به‌داخه‌وه هیچکامیان که‌لکی نه‌بوو ، مندالم نه‌بوو که نه‌بوو ، کورده ووته‌نی :

نه‌نووشته‌ی مه‌لا نه‌دوعای سه‌یی هیچیان وه‌فریای ده‌ردم نه‌گه‌یی شه‌ویکیان گه‌دا علی می‌ردم ده‌ستی کرد . به کریان و فرمی‌سک‌سی دابارانده و گوتی : شه‌گه‌ر تو رازی بی سیغنه‌یه‌ک‌دینم که هه‌م خزمه‌تی مال بکا و له به‌ر ده‌ستی خوت‌دا بی ، پاش‌شه‌وه‌ی مندالمان بوو ته‌لاقی ده‌ده‌م و تویش‌منداله‌که به شیوه‌ی مندالی خوت قبول که و بو خومان گه‌وره‌ی ده‌که‌ین .

منی چاره‌ره‌ش‌فریوم خوارد و گوتم : زور باشه ، خوم شه‌و کارته‌بو ده‌کهم .

شه‌وه به خوشی نووستین، به‌یانی دووای نان و چاخواردن چارشیم دا به سه‌رماو چوومه خوازبینی خه‌جی‌ی کچی وه‌ستا حه‌سه‌نی "ماست‌ل‌ه‌ند" که به‌جگار ناحه‌ز و ره‌شو هاو‌له‌ روو بوو ، وه‌ختی خه‌جی‌ی هاته مالی شه‌مه شه‌وه‌نده شر و شرول بوو شه‌گه‌ر هه‌رزنت به‌سه‌ردا بکر‌دا‌یه ده‌نگیکی نه‌ده‌که‌وته عه‌رز ، شه‌گه‌رلوتت بکرتایه گیانی ده‌رده‌چوو ، به‌لام دووای مانگی ورده ورده هه‌لیدا ، ره‌نگ و روویه‌کی په‌یدا کرد و

گوڻيلاڪي به رڻيوه ٻوڻ و رڻچڪيان به سڻبوو .

ڪاروان راوه سڻا ، مه شهدي ره مه زمان و حوسهين شاغا هاتنه پيش و به يارمه تي شهوان خانم گلين و عزيز شاغاش له كه ژاوه كه دابه زين . شاهوره يهڪ له و خه لڪه هيڙشيان هيڻا و هر پسا رچه يهڪ له شه سپا په ڪانڻيان به دهس يه ڪيڪه وه بوو كه شه وانڻيان بو مال و مه نزي خويان بانگ ده هيشت ، له و قهره بالغه دا ڪوتوپر عزيز شاغا وون بوو هرچي به شوڻيد ا گهڙان و پرسپاريان ڪرد فايدهي نه بوو .

سه رڻه نجام خانم گلين و مه شهدي ره مه زمان و حوسهين شاغا و تاخڻي ڪه سيف و قورينيان له قهراري شهوي حدوت (۷) روپيه به ڪري گرت و دوباره ڪه وڻنه گهڙان ، بو هه وال و قولاهي عزيز شاغا ، ته واوي شار گهڙان ، هه واليان له مجهوري مزگهوت و باره گا و زياره تنامه خوينه ڪان ده پرسی و ناو نيشانيان هه لده دا ، هيچ شوڻه واري ڪيان دهس نه ڪهوت .

له ڪاتي خورشا وادا باره گا ڪهي چول بوو ، خانم گلين بو جاري نوهم چوه وه بو ژور حرهم ، كه جوان روواني و تماشا ي ڪرد ، ديتي شه وه دهسته يهڪ شاهره ت و شاهوند به دهوري شاهره تيڪه وه شاهه يان به ستوه و شهويش قوفلي " زه ريح (۸) " ي توند توند گرتوه و به شان و زامان به ري نادا ، ماچي دهڪا و هاوار دهڪا و هاوار دهڪا ، يا شهام حوسهين گيان بگه به هاوارم ، فريام ڪه وه ، له سهره و زيري قهر ، له روڙي به قهد په نجا هزار سال ، له ڪاتي ڪه چاو گهل له هه يه به تا ده چنه تهوقي سهر ، چ خاڪيڪ به سهر دا ڪم ، وه ره به هاوارمه وه ، به قورباتت بم فريان ڪه وه ، توبه ، توبه ، بيجام ڪرد ، ليڻم بيووره !! .

هرچي ليڻيان ده پرسی چي قه و ماوه ؟ چ بووه ؟ ولهي نه ده ده ايه وه ، له شاڪامدا هر شه وهندي گوت من ڪاريڪي شه توڻم ڪردوه كه ده توم " سه بيد الشهدا " نه م به خشي ، ليڻم نه بووري .

خانم گلين دهنڪي عزيز شاغاي ناسيه وه و چوه پيش ، دهستي گرت و نيوه زور نيوه نڪا ڪي شاهه ده ر و هيڻا يه نيو حوش (سه حن)

حوسهين شاغاش به يد ا بوو .

له ناخري هدر شيعر پيكيدها زياره تچيهكان به دهنگي بلينند
سهل و اتيان ده نارد .

گومبهزي پر شو و زيرين و منارهي بهرز و قهشنگ و رهنگين وهدهر
كهوتن، گومبهزيكي ناوي رهنگي ديكهش كه هاوتاي گومبهزي زيرين و
له نيو خانوه قورينهكان چهشي پينهي ناچور خوي ده نوانند
وهدهر كهوت .

كاتي دوو اي عسر كاروان گهيشته نيو خيابانيك كه ههر دوولاي ديواري
رووخاو و دوكانی پچوكي به قور دروسكراو بوو، ليرهدها ههشلمه تي
خلك قهره بالخيكي سامناكي پيك هينا بوو، عاره بيه قول
ههلمالدر اوهكان به رومايهكي بهروالته ساويلكه و گهوجانسه ،
فينهيان له سر نا بوو بهلام به كهسم و قهلافتهيان ده زانرا كه
ناوري زير كان ، به دهست و ريشي خه نه ليدراو و سهري تاشل سـراو
ميزهري بيچراوه وه ته سبحيان ههله سهورا ند ، به پيلاوه سههراپايي
(تايه تي خويان) به عابا و پانتوله وه ده گه پان و سههريان ده كرد .
به زماني فارسي وتويژيان ده كرد ، يا توركيان ده فلتاند ، يا به
عاره بيهكي كه له بن گهرو و نيو ريخوله كانيانه وه ده هاته دهو ده دوان
و دهنگيان له هه زادا ده زرينگايه وه .

شافره ته عهزه بهكان به چرو چاوي خال كوتراو وچلكن و چاو گهلي وينه
سووتاو خه زيم له كونه لووت كراو به كيكيان مهكه ره شهكانسي
خسته بوه ده سي مند اليكي دژوين كه له باوه شي گرتبوو .

شه و خلكه به هه موو جوړيك مشت هريان بو لاي خويان را ده كيشا ، يهكي
نه وحي ده خویند ، يهكي سينگي ده كوتا ، يهكي به رده مورده و ته سبيح و
كفني ته به روكي ده فروشت ، يهكي جندوكه ي ده گرت ، يهكي نووشته و
دوعاي ده نووسي ، يهكي مالي به كرى ده دا .

جوله كه كهوا شوره كانيش زير و گه وههرو و شتي له ميژينهيان له
ريبواران ده كرى .

له بهر قاوه خانه يه كه دا كابرايه كه د انيشتبو ، قامكيكي له كونه
لوئيدا بو ، به دهسته كه ي ديكه ي چلكي نيو نه نگوستي پای ده رده هينا
و ميش و مهگهز له ده م و چاوي وروژابوون ، سهي به ره و سههرو

دهكهن و دهكه ونه ريگا شهگر بيشمرن به خيراون !! .

هر وهختي شه تابووتانه ده بينم له شم دپته له رزين، نانا، مـ
دهموي بچه نيو هرهم، له گهل حمزه دا درده دل بكم دوواي شه وه
له بازار كفن بو خوم بكرم ، جا شه وهخته بمرم. دوي شه و لسه
خونمد ا شاباجيم ديت ، دوور له شستا تويش له وي بووي، له نيو
باخيكي گه وره ده گه پراين، سه بيدكي نووراني به پشتيني سنبهوز و
عاباي سهوز و ميزه ري سهوز و پيلوي سهوزه وه به ره و پيرمان هـ
و فرموي : يا خوا به خير بين، خوشيتان هينا، به شه نگوست
بالاخانه يه كي سهوزي بي نيشان داين و فرموي : بچن به سينه وه،
شه كه تيتان دهركن ، شه وي كه فرموو له شه و راپه ريم، خوزگه به
بهخته وه ري خوي .

قافله كه به هه را و هو رپاوه ده رو پشت و چاوش (قام بيژ) هـ كهـ
له پيشه وه شه و شيعرانه ي ده خو پنده وه :

ههركه سي هه وه سي كه ره لاي هه يه بيسمي لا

ههركه سي هاو رپي مان ده كا بيسمي لا

قام بيژيكي ديكه ولامي دهد ايه وه :

ههركه سي هه وه سي كه ره لاي هه يه خوش بي

ههركه سي هاو رپي مان ده كا خوش بي

قام بيژي هه وه له ده يگوته وه :

چ كه ره لا ، شينساني لي به هوش دي (۵)

هيما نالهي زينه بده گاته گوي

قام بيژي دووهم ولامي دهد ايه وه :

چ كه ره لا ، نازيزان، خوابه نه سيبتان بكا

منيش به قوربان شاي غه ريب بكا

چاوه شي هه وه له نالاهي ده جووليني ، به ده نكيكي به رزتر هاوار ده كا

شه و زمانه به پرين چي كه شه وشانه نه ليت

كه بو محمد خوشه ويستي خوا بله له وات

به يازده كوري علي كوري شه بوتالب

به مانگي روخساري وان، جيا جيا سه له وات

بهلام شه وړو ، کاتي که سرده سته کاروانچه کان چووه سدرته پوټکي
"سلام" و بانگي که ديشتنی دا وښنعام و به خشيشی له زيبواران
وهرگرت و گولده سته لار پرينه کان دهر که و تن به گشتی سله و اتیان نارد ،
له شی به بار و د اهيز راویان سووک بوو ، رنگ و روويه کیان هاته وه
بهر ،

خانم " گلین (۳) و عزیز شاغا " (دوښافره تی زیاره تچی) به و چارشپوه
وینه عابای نوره وه توزاوی و ماندوو له شاری قه زویڼه وه تا شپره
له نیو که ژاوه (۴) که دا وه که مه شکه زا بوون ، هر روژیکیان به سالی
لی راوردیو ، عزیز شاغا ته و او شه که ت بیو ، بهلام له بهر خوږه وه
ده یگوت :

" زور چاکه چونکه بو زیاره ت ده چم " .
عهره بیکی پی خاوس به رومایه کی رهش و چاوگه لی زه ق وریشی کو سیدی ،
زنجیریکي ته ستور به ده سته وه له برینی رانی قاتوکی دده او جارو
بار لای دهر کرده وه و څاوری دده ایبه سر دانای ریبواران و سهرنجی
دده ان .

خانم گلین به رنگی پهریوه وه پهرده ی بهینی که ژاوه که ی لدا او به
عزیز شاغا که له تاي دیکه ی که ژاوه که دا دانیشتبو گوتی : خوشکه
گیان هر له دووره وه که گولده سته که م چاو پی که وت روحم که وت به
فرین ، شاباجی خانسی هزار به قسمه تی نه بوو ،

عزیز شاغا که به ده سته خال کوتراوه کانی ، باوه شینکی به ده سته وه
گرتیو ، بو فیټکی ، خو ی پی باوه شین دهر کرد ولسی دایه وه و گوتی :
خوالی ی خوښی ، ههرچی بوو شه لی شیحسان و چاکه بوو ، بهلام
نازانم بو چی و ا له رزوک و شیفلیج بیو ؟

له گهل میرده که ی کیشه پان لی پهیدا بو ، کار که وت ته لاق کاری و
دوای شه وه پیواز به ترشی خوارد و به پانی نیوه ی له شی له کار که وت
و له رزوک بوو ، ههرچی داوو دهرماندان له گهل کرد چاره ی نه بو ،
من خوم هیټام و گوتم به لکوو " هه زرت " شفای بدات و چناکی کاته وه .
وا دیاره جوولانده ی ریگای بو چاک نه بووه ؟

بهلام گیانی چووه ته به هشت ، څاخر زیاره تچی له و کاته وه نییته

داوای لی بوردن

نووسەر: سادقی هیدایت نووسەری بە ناویانگی فارسی
وەرگیژەر: عبدالقادر دەباغی

تەپ و تۆزی خۆل و رملی بیابان بە سزوهی بایهکی گـهـرم
دەرژایه سەر رومای ریبواران، تیشکی به تینی هه تاو، دەی سووتاندو
دەی تۆندەوه، دەنگی یەک چۆرە ی زەنگی ئاسن و برنجی (لـی) لـی
وشتەکان لەگەڵ بپی و اندا هاوڕپی دەکرد و ملیان لەنگەری دەخت
و لەبوزی توورە و لچ و لپی شوپیان وای نیشان دەدا که لە بەخت
و چاره نووسی خۆیان رازی نین .

کاروان زۆر بە هیمنی و وردی لە نیو شو تەپ و تۆزەولەو ریکە پـهـر
خاک و خۆلە که رهنگی خۆلە میشی لی نیشتبوو دە رویشت و دوور دە که و تەوه .
بەر جەوه تەد و دیهەنی دەور و بەری بیابان و دەشتی چۆل و هۆل و بی
شاو و گژ و گیا تا چاو هه تەری دەکرد ، یەک سان و یەک چۆر بوو .
تەنیا لە بره شوینیکدا تەپۆلکە ی پچوک - پچوک لە م لاو ئە ولای ریکادا
دەبینرا ، چەن رۆژە ری دە رویشتی بە بی ئەوهی تاقە دار خورما یەک
شو دیهەنە تیک بەا ، لە هەر شوینی چالو ئیکی بۆگەنی تیدا بوایه ،
خیزانیک بە دەوریهوه خپۆهت و چادریان لی هەلدابوو ، ههلهوا دەی
سووتاند و ههناسی بە دوواوه دەگیڕایهوه ، دە تگوت گە یشتوویتە
دالانی جەهەننەم .

۲۶ رۆژ بوو که کاروان ریکای دەهیری، دەم و زاری ریبواران وشک
ببو، لەر و لاواز ببون و گیرفانیان پاک تاو دەبوهوه، پـاـرە و
پولهکانیان چەشنی بەفری بەر هه تاوی عەرەبستان دەتوایهوه .

تۆم بىر ئاچچى ...
 شەي دلەكەم :
 كاتى دەنووى ، تاكى چەپى
 پەنجەرەكەى ژوورەكە تان بگەرەوہ ،
 دەرگای دلەت با ھەمیشە كراوہ بى ،
 بەلكو شەوان
 فريشتەكەى زووحى شەيدام
 بو يەك ساتى ، بو لەھزەيە
 بە ھيمنى ديتە ژوورى و
 دوا ھەوالم بو توى ئازىز ديتتەوہ
 بىرت نەچسى
 كاتى دەنووى تاكى پەنجەرەكەى ژوورەكە تە بگەرەوہ ...

۱۹۸۶ / ۹ / ۲۱

تەبىئى : شەم ھونراوہ يە ھەر كۆپلەى ھى رۆژيگە

شەھەد عارف

كوردستانى عىراق ۱۹۸۶/۹/۳۰

کاتئ دهستی مال شاوایی هه لده بیری ،
 ماسی چاوان دوانیگایهک
 له نیو گومی فرمیسکدا به پری ده کهن ...
 خه مه دیته پیشوازی دهست هه لپیرین و نیگاکانت
 ئهی خانمه کهم
 راسته چونت
 ساته وهختی ، روژی مانگی ، شاوا ده بی
 به لام نازیز
 بهر له وهی بگه پیتته وه
 ههست و نهستم ، هه موو زیانم
 له پیشوازی گه پرانه وهت
 په یکه ر ئاسا راده وهستی ...

* * *

له بهر دیدهی خه یالدا
 ده تبینم وا راوه ستاوی ،
 روو له ئاسو و دهسته و نه زهر
 چاوه پروانی ...
 به لکو قه ده ر گه پرانه وهم
 بکاته تاوه بارانی ...
 کیلگهی خه می تو بی لانه
 پاراو بکات ...
 ئهی دلته کهم ؛
 شاواریی ناخم ده گوشی ،
 غوربهت ده مکا به بهرداشی
 سته می ئهم روژگاره دا ...
 هه مووشتی
 بو شاوا بوون ههنگاو دهنتی ...
 بو به منیش بو له حزه یهک

بویه کاتی راست بوومهوه
به دوو چاو ان عهدالی تریفه هی سانگ بووم ...

۱۹۸۶/۹/۲۰

زوریان دهگوت ...
بهسه عیشق گمه نی به ،
روژی دادی له کوره خانهی عیشق دا
کلپه و گرت شاسان دهگری ...
شهوسا و شیتاش
هر دهگوت و دهیلیدهوه ؛
شهوهی له ری ی عیشقا نه بی به چراخان
خوادهیگری ...

* * *

دهلین خهبات
هر له پیناوی خاکا دهگری ...
مروقی که شهید ده بی ،
کفنی شالی نه مری پی ده بری ...
به لام گیانه ،
من له زیانه
گهر خهباتم بهک لا نابیی
گهر عیشقی توش سه نگهر نه بی
نه پیشه رگه م
نه کوردستان بو خوم ده کهم به ده زگیران

* * *

له کاتیکدا که تو ده پروی
شاسوی سورخن
تیشکی هه تاو له همیزی نووستن دهنی ...

روژگار فره ناخوښ بووه
 شه مەرگه گه مارووی داوین
 له وانده چیدی نه کتر نه بچین ...
 مەرگ مه ودا نه دا دواچار
 له شامیزی میهری نه کا
 بو یهک ساتی پشوو بدهین ...
 بهلام ئیستا ،
 له م ساته پر غوربه ته دا ...
 تو میوانمی ...
 میوانیکی خوښه ویستی خمه کانی ،
 چاو له چاوت ناگویمه وه
 به لکو کاتی که ده شمرم
 جامه شاووی له دهریای چاوه کانی تو
 ده خوښه وه ...
 خوښه ویستم ، که ده شمرم
 زیانیکی تر له پیښمه وه چاوه پروانمه ،
 به چاوانت قهسم له ویش
 بو تو ده زیم ...

۱۹۸۶/۹/۱۹

به یانی به ،
 تا ئیستا که شن مانگی شه وی شواو نه بووه ...
 شه شه و له بی هاوده می دا
 تریفه ی مانگ هاده م بوو ...
 شه و نه نووست و من بیدار بووم
 شه و روښن و روناکی به خش
 من دل تنگ و لیو به بار بووم ...
 له دولیجاخه و بردمبه وه
 تابه یانی له همیزی تو ی نازدار بووم ...

شه‌شه و دنيا كش و ماته
 شه‌ستيزه‌كان ، له شه‌مبزي شه‌ساندا ديلائي ده‌كهن
 شه‌م كه‌ژانه بوئي خوئينيان لي هه‌لده‌ستي ...
 روژي نيه، شه‌وي نايي
 شه‌م مه‌لپه‌نده ، جواشه‌ه‌رگي
 له خاك شه‌هني ...
 شه‌ي شه‌ستيزه دووره‌كه‌ي من ،
 هينده دووريت
 ته‌نيا مه‌گه‌ر به‌ خه‌وني شه‌وي پي‌ت بگه‌م ...
 شه‌شه و هه‌رچه‌ند كش و ماته
 ته‌نيا جريوه‌ي شه‌ستيران دي ...
 به‌لام شه‌وي تاريك له‌ من به‌روژ نايي ...
 بي بالاكه‌ت روژيش شه‌وه ...

١٩٨٦/٩/١٥

گونده‌كه‌مان
 سه‌د و په‌نجا ماليك ده‌بي
 له دوولاهه
 دووزنجيره جياي به‌رز
 له هه‌مبزي خويمان ناوه
 گونده‌كه‌مان
 پيش چه‌ند روژي
 جه‌ي ده‌هات
 خه‌لكيكي زور
 گوزه‌راني تيدا ده‌كرد ...
 به‌لام شه‌مپو
 نه‌ك هه‌ر مرو
 شاه‌لپيشي شه‌ندا ناژي ...
 هاوسه‌ره‌كه‌م :

بەلام ئازىز
خوشەويستم، گۈلى پايىز
ھەرگە تەرمى رادەبوورى ...
ويىنكەي تو
ھەموو چاوم دا دەگرى ...

۱۹۸۶/۹/۱۱

كە شو دادى
كەون ھەمووى رەش دەنوئى
ناخى مەنىش چەشنى شەو
دەرون تارىك
سىما تارىك
چەشنى تەلخى شەرز و ئاسمان
ھەموو شتى ھەر تارىكە
ھەموو زىانم چەشنى شەو
ئەي شەو كەسەي
دەببە ھەتاو
بۇ تارىكى زىنى پەر سويم
زووكە وەرە
ئەم ھەوارە
تارىكەي مەن رۇش كەوہ ...
ئەكەي چىدى لە غەرىبى
چىم بېھلى ...
ئەم دلە چكۆلەبەي مەن
بەرگەي دوورى چاوەكانى تو ناگرى
زووكە وەرە
ئەم ھەوارە
تارىكەي مەن رۇش كەوہ ...

۱۹۸۶/۹/۱۲

چەند دەروانمە
 چوار دەورەى خۆم
 غەيرى تەمى غوربە تىكى
 خەست و بە سوئ ،
 چىدى بەدى ناکەم ...
 شاسۆ لىئە ،
 شەم شىوارە
 زىاد لە ھەموو شىوارەيەك
 غەربىي تۆدەكەم و بۆ
 دىد اريكت
 ھەرچى ھەمە
 پيشكەشى كەم ...

۱۹۸۶/۹/۱۰

شەوورۆزى زىانمان ھەموو
 وەكو بەكن ...
 " بەيانى ... نىپەرۆ ... شىوارى ..."
 كاتى ھە تاو
 دەم دەنيئە شاسۆى خوينين
 چوار دەورەمان
 بۆ دوکەل و سوتانى دى ،
 جگە لەوھش
 تەرمى نووستوى ئازىزانمان
 شەلال خوينە ،
 كاتى دى ...
 زۆر ئازىزە
 بۆيە لەوى رۆزى كە تۆ چوويستەوہ
 ھەوارمان چۆل نىيە و نابى

ھەر بۆيەشە بو گۆلى دیدارت
 ھەردەم ھاوارە
 " بەھار بوو فەسلى زستانم شەگەر یارم لە گەل بایە
 درۆیە گەر گوتویانە بە خونچەپەکی بەھار نایە "

دەیسیرەوہ
 لەم کەزى دڵم خونچەى بەھارى بنیرەوہ ...
 ۱۹۸۶/۹/۸

خوشەویستم
 دەشی چیدی لە زیاندا
 بەک نەبینین ...
 دەشی ئا لەم کیوانەدا
 ھەلبدیتریم ...
 ھەناسەکم تیکەل نەبی
 بە ھەناسەت ...
 زیان دژوارە ، ریکا ھەلەت
 ئاگر بە چوار دەورەماندا
 دادەباری ...
 شێدە خویمان بێر نەماوہ
 زۆر ئالۆز و پەریشانین
 بەلام سویندەم بە چاوانت
 لە ھەموو ھەناسەپەکدا
 تۆم لە یادە ...

۱۹۸۶/۹/۹

شێتوارەپەو
 شاسۆی غوربەت
 خۆری تەمەن ھەلەلوشی ...

دہشی ٹیمہ سبھی لیڑہ و ددہ رکھوین
 کار و گوزہ ران دہرمان پھریئی
 بہ سر شو چیدا بو و دیوو
 سہرکھوین ...
 شہگر نہ مرین، یہک دہ بینین
 خہم مہ خوئی شہی خانہ کھی خووم
 " تو لہ دوور و من لہ دوورم "
 بہلام دلیمان پھی بہندہ بہ یہک ریگاہہ
 من بو تو دہ ژیم
 تو ش لہ پیناوی من ...
 ہہنگاہہ کانت گورج کھرہ وہ
 پروانہ بو بہرزی شاسو
 دنیا لیلہ، کش و مساتہ
 شہ وہی شومید بہ خشہ پیمان
 چرای ژیانہ ...

۱۹۸۶/۹/۵

خوشہ ویستہ کہم
 شاگر دہ باری
 وولات سوتاوہ ...
 رہ و رہ و شیر پیاوان
 بہ رووی دوژمنہ
 شالوویان دہ بہن ...
 سروشت خہزانہ
 لہ پینش خہزانہ
 کہ لاپڑانہ ...
 دوورہ و ہسیتم لہ چاوی زہشی تو
 چلوی زستانہ ،

«سۆزی ئاوازیکی پر غوربەت»

ئەحمەد عارف

ئەي سەرچاوەي خەمى تازەم
ئەي ھاوئازى گرىه و نالە و ھەناسەكەم
ئەي جوانترين ئاوازي دلەي بە سوزم
ئەي ھەتوانى برينان و شەي ھوشم
كە روڤىشتى
دواي ماچ و مۆچ خۆت ھاوڤىشتە ھەمىزمەو
يەكتومان توند، توند راموسى
فرمىسكى شاديمان باران
دردى دلان لاي يەك رزان
تۆ روڤىشتى
دەستى نازت بو ھەلپىرىم
ليوى خەندەت لىك ترازان
روڤىشتنت
بەرەو باوان بو ديدەنى كەس و كار بوو
فرمىسكى چاو، تالپى من و خوشى وان بوو
روڤىشتى كە زوو بىيتەو
نەت زانى بە شوپنى تۆدا
رېگا نابى و دەرگاي دلەم
بەكراوھى دەمىنپتەوھ ...

۱۹۸۶/ ۹/۱

هەلکەشێن . ئێرە خاکی ئێرانە و دیارە ئەرتهشی ئێران دەبێ روژبیک
 بێ و خاکی خۆی بگرێ و ئێمە و دەره بنی . ئێمەش نابێ خۆمان بکەینە
 یەخسیر و گیرۆدەیی زهوییهک که مافمان پێوهی نییه و تهنیا ریگایه کمان
 له بهره ، ئه ویش ئه ویه کات ده رباز کهین تا ئه وده مهی به فرو سه رمه
 ته و او ده بی ، پاشان ژن و مندال و پیاوه ئیختیاره کان بنیرینه وه
 عیراق و خۆمان په نا به رینه بهر شووره یی تا ئه و کاته ی هه لمان بو
 هه لده که وی بگه رپینه وه عیراق و درێژه به ئامانجه کانه مان بده یین .
 مه لاله مسته فایه هه مان کات دا ده یگوت شووره یی چی ئیمه نییه . ئه و
 بو خۆی حکومه ته یی شووره یی به وشه ی "ره زیل" نا و ده برد و ئه و قسه یه له
 بیری مه لادا به مانای وریا ، زیره ک ، ریک و پیک و شتی له و باب ته
 بوو . ده ی گوت له شووره یی هه رکه سه کار بکا پاروه نانیکه ده سه ست
 ده که وی و بو جه ماعه تیک شیخ که له سه ر زگی خه لکی دیکه ژیاون ، ئه و
 ولاته جیه کی باش نییه ، به لام جارێ ته نیا شوینیکه هیمن که بو ئیمه
 هه بی و به توانی به مان حاوینینه وه شووره یییه و ئه گه ر به مانیه ی
 چه که کانه مان بپاریزین و روژیک له روژان به قازانجی حکومه ته یی
 سه ربه خۆی کوردستان ده کاریان کهین ده بی بجینه شووره یی .

*پاشاوه یی ئه و نووسراوه تان له ژماره ی داها تووی هه یه
 دا پێشکهش ده کهری .

هموویان قه‌طی عام کاو بیان هموویان گمارو دا و به توبزی له
 خاکی ئی‌رانیان دهر کاو بهره و عیراق بیان ره‌تینی .
 به رواله‌ت ئهرت‌ش له و سه‌روبه‌ندی دا ریگای هه‌ره ژیرانه‌ی
 هه‌لبژارد . ئهرت‌ش تازه هاتبووه نازه‌ربایجان . هیشتا گیروگرفتیکی
 زۆری هه‌بوو . ده‌بوو ده‌گه‌ل پاشاوه‌ی فیرقه‌ی دیوگراتی کوردستان
 حیسابی خۆی بکا ، مه‌جیوور بوو له پێشدا جه‌بهه و پشتی جه‌بهه پاک
 کاته‌وه و دوايه له‌مه‌ر بارزانی‌یه‌کان بپریار بدا .
 ئهرت‌ش هه‌ر شه‌و کاره‌شی گرد ، ده‌گه‌ل بارزانی‌یه‌کان که‌وته وت
 و وێژه‌وه . ئیعه تازه له نه‌غه‌ده ناوه‌ندی خێلی قه‌ره‌په‌په‌اغ
 دامه‌زرا بووین . نه‌غه‌ده له سه‌ر ریگای مه‌هاباد بوو شوپیه . سه‌ره‌نگ
 غه‌فغاری نوینه‌ری ئهرت‌ش بو وت و وێژ ده‌گه‌ل مه‌لا مسته‌فا هاتنه
 نه‌غه‌ده و مه‌لای بو وت و وێژ بانگ هیشتنی تاران گرد . مه‌لا مسته‌فا
 دوا‌ی پرس و راویژه شیخ شه‌صه‌د شه‌و بانگ هیشتنه‌ی سه‌لمان‌ده
 ده‌گه‌ل دووسێ که‌س له شه‌فسه‌ره کورده عیراقی‌یه‌کان بهره‌و تاران
 وه‌رێ که‌وت . شه‌و کاتیک که‌ه‌شته مه‌هاباد ئهرت‌ش شه‌وی داگیرکردبوو
 و سه‌رتیب هوما‌یوونی فه‌رمانه‌ری ستوونی ناردراو بوو کوردستان
 له‌وی ریژه‌ی به ئهرت‌ش ده‌کرد . له‌وی مه‌لا له لایه‌ک و قازی محه‌مه‌ده
 له لایه‌کی دیکه لای سه‌رتیب هوما‌یوونی ریژه‌ی ئهرت‌ش بیان ته‌ماش‌ا
 کرد . مه‌لا دوايه بوو خوی به‌سه‌ره‌اتی شه‌و ریژه‌یه‌سه‌فه‌ری خۆی بوو
 تارانی بووگی‌په‌مه‌وه . مه‌لا مسته‌فا و هاوسه‌فه‌ره‌کانی و بیابه فس‌رۆکه
 برده تاران . له‌وی نزیکه‌ی بیست‌رۆژ ده‌گه‌ل کاربه‌ده‌ستانی شه‌و کاتی
 حکومه‌ت‌دیتن و وت و وێژی کرد . مه‌به‌ستی ده‌وله‌ت شه‌وه‌بوو که به
 خۆشی و هیمنانه بارزانی‌یه‌کان چه‌ک کا . له شوپنیک له ئی‌ران ، گویا
 له ده‌وره‌ی هه‌مه‌دان ، وه‌کوو په‌نا به‌ر دا بیان مه‌زرینێ . ده‌وله‌ت به
 رواله‌ت ئاماده‌یی خۆی پیشان دا بوو که شه‌و که‌سانه‌ی که له‌عیراق
 مه‌حکومه‌تی سیاسی‌یان بووه وه‌کوو په‌نا به‌ری سیاسی وه‌رگه‌ری و
 زه‌وی و سه‌رمایه‌ش بدا به پاشاوه‌ی خێله‌که که خه‌ریکی کشت و کال‌بین .
 مه‌لا مسته‌فا ده‌ی گوت ئیعه خه‌یالی شه‌رمان ده‌گه‌ل ده‌وله‌تی
 ئی‌ران نییه ، ئیعه له ئی‌ران خاکی‌که‌مان نییه که به‌انه‌وی به‌رگه‌ری
 لێکه‌بین ، د‌وژمنایه‌تیمان ده‌گه‌ل که‌س نییه که به‌انه‌وی چه‌کی لێ

شیست نهفهره سرگورد نووری له شهسرهگانی شهترهشی عیراق بوو .
لهوئیوو که دهگهل مهلا مستهفا بوومه ناسیاو .

شو بارزانییانه زیاتر له سی مانگدهرفهتی فیژیوونیلان
نههیناو شهری نیوان شهترهشی ئیران لهلایهک و فیرقهی دیموکراتی
شازهربایجان و کوردستان دهستی پیکرد که مهلا مستهفا دیسان هاتهوه
شهوریز و نهفهراتهکهی خوئی نارد ههجههی(سهرا) له نزیک سهقز .

شو شهوهی که شییه گهیشتینه مههاباد چاومان به مهلا کهوت که
به قهولی بهکیک له دوستهکانم وهک پییغهمبهریک ئوممه تهکهی له
دهوری خوئی کوکردبووه و فیشهکی له نیو داددههشینهوه مهلا مستهفا
پیشنیاری به شییه کرد که دهگهلان کهوین . شییهش موافقهستی
خومان راگهپاند و لهگهل شهوان، به شو بهروه نهغدهده وهپی
کهوتین، بهلام بهر لهوهی ری دابگرین هیندی له سهربازهکانمان
دهگهل چهند بارزانییان کرده مهئمووری بارکردن و راگوئیز تننی
توپهکان که شهوانیش بو بهیانییهکهی شو روزه له ریگادااگهیشتهوه
شییه .

شنو جاری ناوجهیهکی هیمن بوو . بارزانییهکانیش بریاریمان
وابوو بچنه شهوی . شیخ شهحمد پیشتر چوو بووه شهوی . شه
شاروچکهیه له سی سووچی سنووری ئیران و عیراق و تورکییه
ههلهکهوتوو و شهترهشی ئیران جاری نهگهیشتیوو شهوی .

بارزانییهکان خهیاالیان وابوو که پیش له شهترهشی ئیران
خویان بهینه شهوی و بو زستان و خوراگرتن لهبهر سهرمادالدهیهک
ببیننهوه .

شهترهشی ئیران له حاست بارزانییهکان سیاسه تیکی تایبهتی
دهکار دهکرد . به روالهت چ چارهیهکی دیکهشی نهبوو . شهترهشله
ههلو مهرجی دا به هاسانی نهی دهتوانی بارزانییهکان سهرکوت کاو
شهگهر تییان ههلهچووبا خهساریکی زوری ویدهکهوت . سههرای شهوش
شهگهع سهریش کهوتبا، لهبهر شهوهی که بارزانییهکان ئیرانی
نهبوون، چ ریگای بو نهدمهاره جکه لهوهی که وهک پهناهر وهریان
گری، دایان مهزیننی یان تهحویلی عیراقیان داتهوه که شهوش گيرو
کیشهیهکی زوری بو ساز دهکرد . لهوانهیه چارهیهکیش شهوه بوو که

ره زیل، قیل بازوبه هوش بووب به هاسانی بروا به ئینسان ناکهن. بو راکیشانی سهرنجیان و بو شه وهی متفانه بیان بیته هه بی ده بی زورکاران بکهی که ئهن له دهستم نه ده هات و بییم نه ده کرا. ئهن نوکهر یا جاسوس نیم. ئهن نوکهری خیلی بارزانم، نوکهری ئوممه تی خومم. له گهل شه وهندا ئه و توانیبوو متفانهی شووره وی به کانه به ره و لای خوی راکیشی.

خیلی بارزان له شهری دژی عیراق دا ده شکئی، چونکوو شه ده می به شیک له شهرته شی ئینگلیس به یارمه تی فروکهی هاریکن ناوچهی بارزان ئاور تیه رده ده دن، زه وی و زار ده سووتینن. له ئاکامی شه ده دا بارزانی به کانه پاشه کشه ده کهن و دینه نیو ئیران و په نابو حکومه تی نیشتهانی کوردستان دینن.

مه لامسته فا له قازی محممه د زویر بوو. دهی گوت له وه ده ترسی من جی بگره وه. بو لاواز کردنی ئیمه، خیلی بارزانی به ده ستهی زور پچووک دابه ش کرد. و له سهراتسه ری کوردستان، له قسه راغ ده ری اچهی ره زائیه وه تا شه په ری میانداواو، له ساین قسه لا، دای مه زراندن و به شیوه به کی وا که له هه ردی و لادییه ک زیاتر له پینج شه شمالی نه بی. ته نانه ت شیخ شه صه د سه روکی خیلی بارزانی به ده. بیست مالتیکه وه ناره ده دزه" له لادیکانی ده ورو به ری ره زائیه. ئاخه ره کهی شووره وی به کانه ده فریامان هاتن و به گویره ی راسپه لاره دهی ته وان بوو که حکومه تی نیشتهانی ئازه ری ایجان مانگی شیست هه زار شه نی بو موخاریجی خیلی بارزان برپیوه و دهی دانئی. جل و به رگ وجهک و ته قه مه نی شه وانیشی دا بین ده کرد. (شه بوچوونه ی مه لا مسته فا سه باره ت به پیشه واقازی محممه د و کورده کانی ئی لرائی زور بی ئینسافانه به - وه رگییر).

له شه ربوه ری ۱۳۲۵ (خه رمانان - ۱۹۴۶) روژی که مه لامسته فلان بارزانی که ئیستا بیوه زه نه رال ده گهل ۶ بارزانی دیکه هاته سه ره بازخانه کهی ئیمه له ته ورئیز. شه وانئ هی نابوو بو شه وهی چلوانیه تی توپ ده کار کردن فییر بجن. شه و لاوانه ی وا نه ختسه خویندا وه ری به کیان هه بوو ناردرانه زانسته گی شه فه ری و مهیر منداله کانی شه چوونه خویندنگه ی ناونجی سه ربازی. فه رمانده ی شه و

سەربەخۆی کوردستان دامەزرێنی .

خەڵکی کوردستان چ لە شار و چ لە دی، دلیان بە عیشقی سەربەخۆیی کورد دەکۆرکێنی، دیاره لەوانەیه سەربەخۆیی لە زەینی ئەوان دا مانایهکی تایبەتی هەبێ بەلام ئەوان عاشقی سەربەخۆیین، روژیک ئەمن لە یایهکی تیگەشتووی کوردم پرسی مەبەست لە ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان چیه ؟ وڵاتی دامەوه : ئازادی ئەوهیه که ئەمن ئازادبم لە هەرچییهکی پێم خوشبێ مەرەکم بلەوهڕینم، بە چەندی پێم خوشبێ بیفرۆشم، شیرورۆنی خۆم بە هەرکەس و هەر مەزەننەیهکی که بمهوی بدەم و حکومەتی ناوەندی حەقی بەسەر منەوه نەبێ. دیاره که کومه‌لانی خەلک سەربەخۆییان بە مانایهکی دی لێک دەداوه، بەم پێیه وشە سەربەخۆیی بە بێ ئەوهی که مانایهکی وردی هەبێ هەر لە مندالی را لە گوێ کورده‌کان دا دەزرینگێته‌وه و ئاواتیان ئەوهیه که روژیک تهنگیک وەدهست بێنن و لە رۆی سەربەخۆیی کوردستان دا خەبات بکەن .

هەلبەت مەلامستەفا و شیخ ئەحمەد مانای سەربەخۆییان وردتر لەوه دەزانی، ئەوان لە میژووی ژبانی کورد و کوردستان، سنووره‌کالی و ژماره‌ی لە ولات و شاره‌ جو‌ربە‌جو‌ره‌کان دا ئاگادار بوون . ئەو سەروبه‌نده هاوکات بوو ده‌گه‌ل زه‌مانیکی که له ئێرانیشدا حکومەتی نیشتمانی ئازەربایجان و کوردستان دامەزرابوو .

مەلامستەفا دەی گوت : " تەنیا بە یارمەتی شوورەوییه‌کانه که ده‌کری کوردستانیکی یه‌کگرتوو و سەربەخۆ هەبێ، چونکوو ئەوان لـه‌ له‌یه‌ک‌دا‌یرانی کوردستان دا هیچ قازانجیکیان نییه، بە پێچه‌وانه‌ قازانجیان لەوه‌ دایه که له کورده‌کانی ئێران و عێراق و تورکییه حکومەتیکی سەربەخۆی کورد بێک بێ . " ئەو دەی گوت هەرچەندی بکری پارچه‌ زه‌وییه‌که‌ له‌ ئینگلیس و ئەمریکا بکریته‌وه، ئەوانی پێ لاوازتر دەبن، ئەو هەموو ئەو ولاتانە به‌ کۆلۆنی ئینگلیس و ئەمریکاده‌زانی دەی گوت : ئەو کاته‌ی که له عێراق بوو دامەزراندنی حکومەتیکی سەربەخۆی کورد خەباتی کردو هەولێ داوه‌ پێوه‌ندی به‌ رووسه‌کانه‌وه که له‌ ره‌زائییه‌ بوون بکا . پێوه‌ندیان له‌گه‌ل ده‌گری، بەلام بـه‌ واتە‌ی مەلامستەفا رووسه‌کان خەلکیکی "ره‌زیلن" - مەبەستی له‌ وشە‌ی

له زهینی شهو دا دیموکرات مانایه کی تایبه تی هه بوو: ده گهل
 ده ستوپپوهنده کانی له ده وری سفریهک داده نیشت، له گهل شهوان نانی
 ده خوارد، هه ر له گهل شهوان ده چوو شه و له گهل شهوانیش له سهنگه ر
 دا ده نوست. شهو به شیوهیهک ده بزووته وه که بارزانی یهکان خوشیان
 ده ویست. هه ر شهونده بهس بوو مهلا سواری شهسپی، تا ده سهبه جی
 پینسهت سواری چهکدار به بی شهوی بزانی یان بیرسن بو کوئی ده چن
 وه دوای کهون، کاتیک فهرمانیکی شهپی ده دا دلنیا بوو که شه وفهرمانه
 جی به جی ده کری، شهمن بو خوم شهید بووم که بو نمونه له سهر
 کیویک راده وستا و فهرمانی ده دا به نه فهره کانی: "پینج کهس بچه سهر
 هوو شاخه، عومهر شهتو ده گهل پینج کهسان برۆسهر شه شاخه، مووسا
 شهتو به چار کهسانه وه بو سهری هوو شاخه بگره... فهرمانه کانی
 ده سهبه جی به ریوه ده چوون، شهو زهوی زور چاک ده ناسی و ده بزانی زور
 چاک کهلکی لی وه ربگری و بریار بدا. چاک و قوولیش عمه له لییات سی
 به ریوه ده بردد. شهیه له گهل شهو شه دا به روالهت پسرور و پیل ساوی
 تاکتیک و خوینده وار بووین پاش لیکولینه وه و خوینده وهی نه خشه ی
 زهوی و راویز کردن، شه کهر بریاری چاکان دا با تازه وهک شهسه و
 بریارمان دا بوو. هه ر وهک با سم کرد مهلا مسته فا زهوی زور چاک
 ده ناسی و دهی زانی زور چاک کی کهلک لی وه رگری، وره ی سه ربازه کانی
 دوژمن و وره ی خومانه شی زور باش ده زانی، شهوه راسته که ره مزی
 سه رکه و تنه کانی مهلا مسته فا له شه پی دا تا راده یه کی زور له بیه را
 شازی و نه ترسی شه ندا مانی خیله که ی بوو به لام بهر له شازیه تی
 بارزانی یهکان شهوه زیری شه خسی خوی بوو که ده بووه هو ی سه رکه و تنی.
 راده ی هیزی خوی و پیا وه کانی ده زانی و له و جیه ی دا که ده ی زانی
 قه وه ی پی ناشکی به هاسانی پاشه ک شهی ده کرد، هیچ کهس نه ی ده توانی
 بلی شهو له ترسان پاشه ک شهی کردووه، شهو به باشی ده ی جوانی له سه
 کاتی له بار دا هترش بکا و له ده رفه تی له باریش دا پاشه ک شه .

له شاخرو شوخری شه پی نیوته ته وه یی دووهه م (۱۹۴۵) خیلی بارزان
 به له بهر چاو گرتنی شه وه ی که حکومه تی عیراق هیشتا شهسسته و او
 دانمه زرابوو له فکری شهوه کهوت که به یارمه تی شهو چه که ی سه سه
 ده ستی یه وه بوو کوردستان له عیراق جیا کاته وه و حکومه تی

خوځيان راپه رښن و دمه و له تيش به لښني دده ا که مانگانه بيست هزار دینار دراو، هیندی چک و گه نمایان بداتی، خیلې بارزان نزیکه ی دمه هزار و پینست کس پیاوی شپړی و کارامه ی هده که زور به دسیپلین و به کارن .

مهلا مستهفا له گه ل شه و شدا که خوینده واری و شاموزشتی کلاسیکی نییه، پیاوړیکي تیگه یشتوه، شه و فارسی، عه ره بی، و کوردی چاک د ه زانی، به ترکیش قسه ده کا. زمانی فارسی له رووی گولستان فیئر بووه و به و شیوه به ش قسه ی پیده کا .

وه بیرم دی کاتیک که شه له مه اباد له لای شه میر حوسین خان (مه به ست همه حوسین خان و نووسر ناوی وی هله نووسیوه - وه رگیر) هاتینه ده ری، مهلا مسته فام دی که وهک پیغمبریک له ناو ده ست و پیوه نده کانی دا راوه ستا بوو فیشه کی له ناو دا ده به شینه وه و قسه ی له گه ل ده کردن و کاتیک شه منی دی و به خو شیه وه هات بو لام، شه من شهوم له پیددا ده ناسی، پاش شه وه ی دوودلی و گومان و ده ست وه ستانی شه مه ی هست پیکرد گوتی: "شه من پیشه وه ری نیم، په ناهیا نیش نیم که له کاتی شاشتی دا سه روکی ستادی شه رت ش بم و له جهنگه ی شه ریش دا سر له باکووه ده رینم. شه من موو شه تم شه نگه م - شه نگه کی به شان وه بوو - تا شه و شه نگه به ده ست منه وه یه بو خوم شاغای خومم. نوکهری هیچ هیژ و هیچ حکومتیک نیم نه شینگلیس، نه شه مریکا و نه روس (شه م یادداشتانه بهر له هودانه وه ی شا له کونفرانسی شه لجه زیره نووسه راون. شا له میژووی ۱۶ی شیسفندی ۱۳۵۲ (عی - ارسى ۱۹۷۵) چووه شه لجه زیره و دوا ی پیک هاتنی له پر له گه ل سه دد ام حوسین جیگسری سرکوماری عیراق مهلا مسته فا و ها و اله کانی قوربانی کرد - نووسه ر) دواتر که شه یه زیاتر له گه ل یه کتری دوا یین بو م ده رکه وت که روانکه ی سیاسی تا راده یه ک روون بوو و دیسان شه و بوو که به هه مان شیوه قسه کردنی خو ی به فارسی ده ی گوت: "شه وه هله و ه رچی تاییه تی جیهانی یه که رووسه کان یارمه تی مان پی ده کن، رووسه کان له ناوچه دا شستنا پیوستیان به شه یه، جا بو یه بو سه ربه خو یی کوردستان ده توانین له وان که لک وه رکرین. شه من کومونیست نیم، فیئودالیش نیم. شه من دیموکراتیم .

وهك ده لپن شيخ عه بدوسهلام تا ديار به كړيش ده چي به لام له وې تپنك
 ده شكې . عه بدوسهلام ده گيرې و شيعدام ده كړې، بارزاني كان ليك بلاو
 ده بن و ده گه پينه وه ناوچه ي بارزان . پاش عه بدوسهلام، براكه ي شيخ
 شه صده ده بېته سر وكي خپل. كاتيک شممن له نيو شه و خپله دا بووم،
 واته له ناخروثوخری سالی ۱۲۳۵ (۱۹۴۶) شم زاته هيشتاش هر سر وكي
 خپل بو .

بارزاني په كان قهت ده گهل ده وله تي عيراق نه چاراون. زور پيش
 له شهري نيونه ته وه يي دووهم، واته دواي شكاني شه وان له توركييه،
 حكومه تي عيراق ناوچه ي بارزان دا گير ده كا . شيخه بارزاني په كان :
 شيخ شه صده، مهلامستهفا، شيخ محممه ده سدقيق - براكاني شيخ شه صده
 و شيخ سوله يمان كوري شيخ عه بدوسهلام ده گړې وله به سره وكهركووك
 زينداني يان ده كا و له وې ده سه سر ده بن .

سياسه تي شينگليسي په كان له عيراق شه وه بوو كه جگه لسه
 حكومه تي ناوه ندي عيراق، له نيو هيزه فيثود الي په كانې شه و لاتشه
 دا ده سلاتيان هه يي تا شه گهر هاتو روود او ي وهك راپه پيني ره شيد
 عالي گيلاني هاته پيشه وه (ره شيد عالي گه يلاني له سالی ۱۹۴۰ لسه
 شينگليسي په كان راپه ري به لام شكاو له ريگاي ثيرانه وه رای كسرده
 ثالمان - نووسه ر) له و هيزانه له دژي حكومه تي ناوه ندي كه لك
 وه رگرن . په كه له و خپلانه ش، خپلي بارزاني بوو، كه يارمه تي
 شيخه كانيان دان تا له زيندان رزگار يان يي و بيينه وه مه لبه ندي
 خپلي بارزاني . له و سره به ندي دا شينگليسي په كان ناراسته و خو
 پيوه ندي به مهلامسته فاوه ده كهن. به شه و له كهركووك را ده ربازي
 ده كهن و هيندي چهك و ته قه مه ني ده ده ني . مه لا بو خوي شه وه ي
 نه ده شارد وه كه به يارمه تي شينگليسي په كان له زيندانه وه رای كرد وه .
 مه لامسته فا دواي گه يشته وه ي بارزان و كو كرد نه وه و چهك ار كرد ني
 شه انداماني خپله كه ي ده ده كا به شه ر ده گهل ده وله تي عيراق و شم
 ده وله ته مه جبوور ده كا كه شيخه گيرا وه كان به ريدا و بيان نير پته وه
 بارزان. هر چو نيك يي شينگليسي په كان يارمه تي يان كرد كه بارزاني -
 په كان وه كوو هيزيكي پاريزه ري سنور به سر ده وله تي عيراق دا
 سه پين و وه كوو هيزيكي ره سي ده وله ته له سنوره واني ناوچه ا شه ركي

هزار شهید شتیک له و رووداوانه نهمایه وه . بسو چی ؟
وازانم پیشتر باسی هوپه کهیم کردووه . شهگر شه واپه رینه
بهکاتی خوئی و له هه ناوی کومه لانی تازه ربايجانی را ههلقولیا به و
هاسانی به سه رکوت نهد کهرا ، ته نانهت شهگر له دهره وهی سنووریش را
پشتیوانی لی نه کهرا یا .

بارزانسی یه کهکان

ناوهندی خلی بارزان له وپه ری سهرووی روژه هلاتی عیراق و له
ناو سه رزه وپیه کی کیوساری رژد له پال سنووری شیران و تورکییه
هه لکه وتووه .

بارزانی یه کهکان له بهر شه وهی که له جیه کی ناوا ئاستم نیسته
چین و له ناوه نده شاری یه کهکان دوور بوون له باری بهدنی یه وه ساخ
و به خووه ن و له باری خوو ره وشتیشه وه ، هیشتا ریوشوین و سونه تی
باب وه جاغی یان پاراستوه و له هه موو جوړه تیکه لاوییه کی شارستانسی
دوور ماونه ته وه .

شارستانیه ت و فه سادی خووره وشتی شارستانسی جاری نه چوته ناو
شه وان . به برپوای من شه وان موسلمانسی به برپوا ، به لام وشک نیین ،
سه روکی خیل له هه مان کات دا پینه وای ئائینی شیانه و شه پاییه
میراته و له باوکه وه به کور دهری . بارزانی یه کهکان پییان واییه
بوونه وه ریکی روحانی به ناوی " شیخی بارزان " بووه و هیه که هه میسه
ئاگای له خیله که بووه و پاراستوویه تی و سه روکه کانی ئیستای خیله .
که شیان به تورمه ی هه مان " شیخی بارزان " ده زانن . شه مانه هه میسه
ده گهل حکومه ته جوړ به جوړه کهکان که له ناوچه دا ده سه لاتیان بووه شه ربان
کردووه و سه ربان وه بهر نه هیناون . زه مانیک له گهل ترکه کهکان ،
سه روبه ندی له گهل عه ره به کهکان و جار جاریش له گهل شیرانی یه کهکان شه ربان
کردووه .

له سالی ۱۹۳۶ کاتیک که کهمال ئاتاترک رای گه پاند که کیشه ی
کوردی چاره سه ر کردووه . دیاره به ریگای قه طی ، عامی کورده کهکان له
دیاره کهرا ، سه روکی خلی بارزان ، به ناوی شیخ عه بدوسه لام خیله که ی
خوئی به مه بهستی یاریده دانی کورده کانی تورکییه ، نارده شه وولاته .

شمیر حسین خان (مدهبستی نووسر شهید همه‌حوسین خانانی
 سیدی قازی‌به - وه‌رگیر) وه‌زیری شهری قازی کوتی که ئیمه بو خوشمان
 ناز النین چکاره‌بین، به‌لام به بیروپرای من مانده‌وی ئیوه له مه‌باباد
 مه‌سله‌حدت نییه، چونکوو هر دم له‌وانه‌یه ئه‌رتش بیته نیو مه‌باباد.
 ته‌بیعی‌یه که ئیمه چاره‌ری هاتنی ئه‌رتش بو نیو مه‌باباد
 نه‌بووین، شاهیدی هاتنی ئه‌رتشی ئیران بو نیو ئازهریاجانیس
 نه‌بووین به‌لام پاشان بیستمان که ئه‌رتش به‌ر له‌وه‌ی بیته نیو شاری
 ته‌وریز سی روز له باسینج - دی‌به‌ک نزیک ته‌وریز - راوه‌ستابوو و به
 ده‌ستوپپوه‌ند و ده‌سنیژه شاره‌کانی خوی و دژی شورشی ئه‌سپارد بووتا
 هرچیکی پیمان خوشه به‌سر خه‌لکی بی ئه‌نوا‌ی ته‌وریز بینن. له‌و سی
 روزه دا خه‌لکی ته‌وریزیان له همه‌امی خوین دا شلال کرد، پیاویان
 کوشت، وه‌سر زنان به‌رین، سه‌روه‌ت و مالیان تالان کرد و خانووه -
 کانیان شاور تیبه‌ردا. جا شو جار دوا‌ی سی روزه ئه‌رتش "سه‌رکه‌وتوانه"
 هاته نیو ته‌وریز و ئه‌وه‌ی ده‌سنیژه‌کانی نه‌یان توانیبوو بیکه‌ن، خوی
 کردی. بیست و شش‌نه‌فر له ئه‌فسه‌ره‌کان گیران و دوا‌ی محاکمه‌یه‌کی
 سه‌یر به ئیعدام حوکم دران. ژه‌نه‌رال ئه‌بولقاسمی عه‌زیعی، سه‌ره‌نگ
 مورته‌زه‌وی، سه‌رگورد قاسمی، جه‌ودمت، ئاگه‌هی، سه‌روان غه‌فاری و جه‌غه‌ری
 سولتان‌یان له‌گه‌ل ۱۹ که‌سی دیکه گولله باران کرد. فه‌ره‌په‌دوونسی
 ئیبراهیمی، رامین، قولی سوبحی... و چند که‌سی دیکه‌یان له دار دا.
 پاشان بیستم که نزیکه‌ی بیست‌هزار نه‌فر هر له ته‌وریز شه‌هید
 بوون و هر له سه‌روبه‌ندان‌ش دا چوار نه‌فر له ئه‌فسه‌ره‌کلان ؛
 زه‌هیری، حق به‌رست، سه‌غایی و خاکساری‌یان کرت و له مه‌باباد گولله
 بارانیان کردن. شو شه‌هیدانه که‌سانیک بوون که به دل‌وه و به
 پروای قولیانه‌وه به شورشی ئازهریاجان هاتیونه ناوی تالسم
 ریگایه‌وه شازادی له سه‌رانسه‌ری ولاتمان دا په‌ره پپه‌دن. بیرو
 پروایان ئیله‌هامی‌کی ورد بوو له میژووی رابردووی ولاتمان. به
 درژیایی میژووی ولاتی ئیمه، خه‌لکی ئازهریاجان همیشه پشه‌نگی
 شازادی ئیران بوون. شو جاریش هیوا و شاراتی هموو شازادیخوازان
 شه‌وه بوو که مه‌شخه‌لی گه‌شی شازادی له‌ویوه تیشک باویژیته ناوچه‌کانی
 دیکه‌ی ئیران. مخابن که جگه له بیره‌وه‌ریکی دلته‌زین و به ده‌یان

نەخشەى ھەلاتن يان، لە لايەن قارەمانى شەھيد، رووزبىيەلەرا
 دارپژرابوو و بە دەست سەرگورد ھەمىدى بەرپۆھ چوو. سەرگورد ھەمىدى
 لە گەل ئەو ھەلاتوانە دا ھاتە ئازەربايجان. چوار سەرباز گە لەم
 ھەلاتنە دا دەستيان تىدا بوو گيران و ھەر يەكەى ھەشت مانگ ھووکم
 دران گە دوای تەواو بوونى زیندان بوو دريژەدان بە پاشاوەى خزمەت يان
 ناردرانە سەربازخانە .

جا با ئىستا بىينەو ھە سەر دريژەى بە سەرھاتەكە :

سەرگورد جەلال، يەك لە ئەفسەرە كوردەكانى عىراق بوو كە ھاتە تىبووھ
 پال بازارانى يەكان، ئەو پى گۆتم كە ئەگەر ھاتوو كوردەكان لىتان
 نزيك بوونەو ھە سى و دووى لى مەكە و رىزىك ئافتمو اتيان لە بەر پىيان
 بە تال كە كە ھەم ئەوان بىرىنگىنەو ھە ھەم مەعنە وىياتى سەربازەكانت
 بپارىزى . ئەمەن بوو ئەو ھەى نەكا كە سىك بكووژرى لە تەقە كردن دوو دل
 بووم بەلام كە زانيم ئەو كارە بوو ھەى وە غىرەت ھاتن يان و بى
 ئەو ھەى گوو بەدەنە ھەرا و گوپە ھەى مەن مەشىنە كە ميان دەورە داو ھە و كار
 كىشاو ھە تە جى بارىك رىزىك لە بەر پىيان بە تال كرد و ھەر كە
 كوردەكان ھەستيان كرد كە ئەو ھەرىكە رىزىكى دىكە يان لى بە تلال
 كەم، كشانەو ھە، بەلام ھەمىشە چەند ھەنگاو دوواتر بە دوامان دا
 دەھاتن . رەفتارى ئەوانە چىروكىكى وە بىر ھىنا بوومەو ھە كە لەكتىبى
 خویندنگەى سەرە تايى دا خویند بوومەو ھە . "مەرگى كەر و شايى سەگ" -
 چاو ھەرى بوون لە قور بچە قىن و رى دەر نەكەين تا بىنە سەرمەمان ،
 عاشقى تەفەنگ بوون !

ھەر چوئىك بوو دوای سى روژ، بە نىو قورەزە لەق دا، دەگەل
 سەربازەكانم گەيشتینە مەھاباد . ھەلەت مەجبوور بووم كە تۆپەكان
 لە شوپنىك لە رىگايە بە جى بىلم، مەشىنەكە لە قور چەقى و ھەرچى
 كردەمان و كراندەمان لە جى خوى نەبزووت . ئەو سەربازانەش كە بىسە
 ئىستەر نارد بوومەن خويان گەيانە ئىمە .

روژى ٢٤ يا ٢٥ ئازەرى ١٣٢٥ (دەسامبەرى ١٩٤٦ - وەرگىر) بىوو
 گەيشتینە مەھاباد ، دەسە جى چووم بوو چاو پىكە و تنى قازى مەھمەد بەلام
 قازى مەھمەد لە مەھاباد نەبوو، گوتيان چۆتە ميانداو بوو پىشاو
 ئەر تەش .

لیده کرد چهک و تفنگ بوو .

ثم وهزعه به تایبتهی له بۆکان وابوو . جۆی سهرنجه ، هسهر
ئهو کوردانهی که گوردانیک سهربازیان چهک کردبوو و بلاوهیان پسۆ
کردبوون، زۆربهیان له فیدایی و پیشه‌رگه‌کانی حکومه‌تی نیشتمانی
کوردستان بوون .

پیش‌ئوهی بگه‌مه بۆکان له چاره‌نووسی گوردانی ئیحسانییو
ره‌فتاری خه‌لکی بۆکان ئاگادار بووم، راستی به‌که‌م له‌تسه‌که
سه‌ربازه‌کانم دا هیئا گوری. تیم گه‌یاندن که ئه‌گه‌ر هه‌موومان پیکه‌وه
بین و پشتی به‌ک بگرین مه‌ترسیکی که‌تر هه‌ره‌شمان لیده‌کا و ئه‌گه‌ر
له‌یه‌ک هه‌لبه‌ریین له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که له‌ناوچه‌که‌ شاره‌زا نین، هیه‌چ
هیمنی به‌که‌مان نابۆ و ئه‌گه‌ر له‌سه‌رماش نه‌جاتمان بۆی له‌چه‌نگ
هه‌لبه‌رستان رزگاریمان نایه‌. به‌لینم پیدان هه‌ر که‌ بگه‌ینه شوینیکی
هیمن هه‌موویان به‌کاتی خۆی مه‌ره‌خسه‌ده‌که‌م. که‌ هه‌لبه‌ت پاشمان
به‌لینتی خۆم به‌جۆ هیئا .

سه‌ربازه‌کان قسه‌کانی منیان سه‌لماند. نزیک نیوه شوو بوو
گه‌شتینه بۆکان، له‌بیرم چوو باسی که‌م که‌ خه‌لکی بۆکان سۆی که‌س
له‌ئه‌فسه‌ره‌کان، سه‌رگورد خاکساری، سه‌روان زه‌هیری و سیتوان سه‌ق -
به‌رست، بیشان هه‌لفریواندبوو و بردبوویانه مالی خۆیان که‌بیشان
شارنه‌وه، به‌لام له‌راستی دا ئه‌وانیان زیندانی کردبوو و له‌کاتی
هاتنه‌وه‌ی ئه‌رتشی ئیران ئه‌وانیان وه‌ک قوربانی به‌پیره‌وه‌بردبوون،
تا به‌م شیوه‌یه‌ گوساهی هاوکاری خۆیان له‌گه‌ل حکومه‌تی نیشتمانی ی
کوردستان دا بشۆنه‌وه .

له‌م به‌شه له‌یادداشته‌کانم دا چه‌ند جار ناوی ئیحسانی هاته
گورۆی، وه‌ک پێشتر (له‌باسی راپه‌رینی ئه‌فسه‌ره‌کان له‌خۆراسان-وه‌رگێر)
باسم کرد ئهو له‌گونه‌دی قابووس بریندار بوو، گێرا و نازدارا
تاران . ئهو له‌گه‌ل ئه‌فسه‌ره‌ گه‌راوه‌کانی دیکه‌ی راپه‌رینی خۆراسان،
به‌هرامی دانیش، حوسینی فازل، ره‌حیمی شه‌ریفی و عه‌لی سه‌ناتی له
زیندانی ناوه‌ندی پۆلیسی نیرامی له‌ تاران گیرابوون . پاشا دامه‌زرانی
حکومه‌تی نیشتمانی ئازهریایجان، ئه‌وان له‌جنگه‌ی محاکمه‌دا له
زیندان رایان کرد و هاتنه‌پال ئازهریایجان .

چەكەكانیان لێوەردەگرن و بلاوەیان پێ دەكەن، بە كورتی كاتیك
 ئەفسەرەكان دواى نىو سەعات دەگەڕێنەو دەبینن لە گوردانى پێنەت
 كەسى تاقەكەسێكیش نەماو، هەر سەربازەى بە عەقلى خۆى راى كردۆتە
 شوپىك .

حەوت نەفەر لە ئەفسەرەكانى كە دەگەڵ گوردانەكە بوون شىحسانى
 زەربەخت، تىواى، ئەرتىشيار، تەوەكولى، نىكەلاو ئەسغەرى كەدەبىنن
 شەبەكە توندە هەر بە هەمان ماشىنى خواردەمەنى و كەلوپەل خۆيان
 رزگار دەكەن و دەگەنە مەهاباد .

ئەمەن لە ماوێ سێ چوار مانگى كە لە كوردستان بووم تا
 رادەپەك رووحى و مەعەنەويياتى خەلكى ئەوێم بوو دەرگەوت . ئاوان
 لە بەر ئەوێ كە بە درىزايى سألان لە هەلومەرجى فيئودالسى
 دا زىابوون مەعەنەويياتى گونجاو دەگەڵ ئەو هەلومەرجەيان پەيدا
 كردبوو، بە زولم و زور راها تىبوون، زولم و زورى كە ئاغا و خاوەن
 مۆلك بە سەرى دا سەپاندبوون. ديارە كەسانى وا، كاتىك هێـ
 وە دەست بێن، زولم لە ژێردەستانى خۆيان دەكەن، ئەو غەدرەى كە
 عومرێك لە دەست ئاغا چىشتوويانە، تۆلەكەى لە خەلكى دىكـ
 دەكەنەو . هەلبەت خەلكى شارستانى ئاوا نەبوون و تارادەپەك
 خۆيان لە كوت و زنجىرى پێوەندى ئەوتو رزگار كردبوو و بەرەو ئەو
 دەچوون كە بەرە بەرە مەعەنەويياتى كۆمەلایەتى و سىاسى پەيداكەن.
 ئەمەن بە ناسىنى مەعەنەويياتى ئاوان، پاشان دەچوو مە هەر
 جێهەك بە باشى دەم تىوانى بەرەى خۆم لە قوراو دەرگىشم. پێش
 چوونە ناو هەر ئاوانى يەك لە پێشدا يەك دوو گوللە توپم
 دەتەقاند، ديارە هەر وابى هەدەف و بەهەواوهم دەنا، يان ئەگەر
 توپم پێنەدەبوو تەنگىم داو پشت و يان دەم گوران، ئىتر هەمـ
 رام دەبوون، هەر ئەوانەى كە پێشتر ئامادە نەبوون تەنانەت كوتىك
 نان و دەنكىك هێلكە بە چەند هێندەى بايى خۆى بفروشن، هەر چەندى
 نان و پىخورى پێت وىستبا و ئەو ئەندى ئالىكت وىستبا گورج سازيان
 دەكرد و سەر باقى ئەو شەبە هىچ جوور دراويان وەرنەدەگرت . ئەگەر
 لە هەوڵەو بە قسەى خوش و نكا و پارانەو داوايەكت بووبا سەرى
 نەدەكرد و سەگ و شوانت دەها تەو، ئەوێ كە هەموويان حەزىيان

و شیمه له کاتی شیتا دا پاراستنی گیانی خومانه، جا بو خوتسان
بریار بدن بزائن چ ده کهن، شیمه به ره و مها باد پاشه کسه ده که یمن،
شه گهر شپوهش پیتان خوشه ده گهل شیمه وهرن .

دواتر بیستمان شووره وی به کان به پیشه وه ری یان گوتبوو که له
ثاست نهر ته شی شیران وده دست نه یه و له گهل کومیتته ی ناوه ندی فیرقه ی
دیموکرات له سنورر به پهرنه وه و بچنه شووره وی . له بهر پید اگرتسن
ود اوای نه پیتا په پیتای ژه نهرال نازهر به شه فسه ره کان و خاوخیز انیلان
که له ته وریز بوون شیزنیکی شه وتو درا و پاشان که کم کارگه یشته
شه و جی په که سنورر بو هموان کرایه وه . تنانته بیستم سهر بارخانته ی
نهرده ویل به ریز و به چهک وچولی ته واوه وه چونه شه و به ری سنورر .
شه گهر ری به رانی فیرقه سهر یان لینه شیوا با و گیانیان هه لنه گرتیب او
هه ل نه هاتبا یمن ده یان توانی ته واوی به شه کانی نهرته ش وفید ایبه کان
وهموو شه و که سانه ی که له مه ترسی شیعدام کران دابوون کو بکه نه وه
و به ریک و پیکی پاشه کسه بکه ن . تنانته شه گهر مه جیوور بووبان
بکه ونه شهریش دیسان خه سارو کوشتار له سی روژ قه تلی عامی خه لکی
بی دالده ی ته وریز و شاره کانی تر که متر ده بوو .

شیمه بریارمان دا به راگرتنی چه که کان و به شه کانی خومانسه وه
بچینه مها باد که هیشتا قازی محمدهد ری به ری حکومتی دیموکراتی
کوردستان له وی بوو . شه و شاره جاری دیتوانی شوینیکی هیمن بی بوئیده .
وامان دانا شیحسانی به گوردانه که یه وه بچیتته بوکان، ناوه ندی
خوارد مه نی و تفاق جبهه . شه و خوارد مه نی و که لو په لی له شه نباری
شه وی دابوون له ماشینانی بارکا و به ری گای بورهان دا بچیتته
مها باد ، شمیش تو په کان له سهر ماشین دامه زرینم و بهدوای دا بچم .
له بهر شه وه ی ماشینیکمان زیلاتر نه بوو پاشا وه ی نه فسه ره کانم به
سواری شیتتر له زیر بهر پرسیاری شه فسه ریکدا ههر به و ری گایه دا
ره وانته کرد . بارزانی به کان به پیمان و بو شاگاداری له کاروانه که
به دوامان دا وه ری که وتن .

له بوکان، کاتیک شیحسانی ده گهل شه فسه ره کانی دیکه ده چن بو
به تال کردنی شه نبار، خه لکی بوکان که عاشقه تفهنگن ده وره ی سهر
بازه کان ده دن، ترسیان ده نیو ده خه ن و به بیانوی نه جات دانیان،

و خوش چومه "سەرا".

لە "سەرا" چەند کەس لە ئەفسەرانى ئازەربايجانم دى كـــــــ
ئەوانىش هاتبوون بۆ يارىدهى جەبههى كوردستان. ئەسفەرى ئىحسانى
فەرماندەرى گوردانىكى پياده، مەحوودى تىواى بەرپرسى تەداروكاتى
جەبهه، مورتەزاي زەربەخت ئەفسەرى هيزى هەوايي شم لەوى چاوپيکهوت.
لە هەموان سەيرتەر راسپاردەى زەربەخت بوو. ئەويان ناردبوو بــــ
گۆرپىن بوون لەگەڵ هەندى سەر زەوىيەکان و بۆ ئەوهى پاشان بــــ
فروکه بنيردرى بۆ بۆمبارانکردنى ئەو جيبانه .

لە ئازەربايجان دا هەر دوو فروکه هەبوون کە ئاغايبانى
مورتەزاي زەربەخت و عەلى جوودى لە مەئمووريبەتى - هەلفرين بەرەو
ئازادى - دا لە تارانەوه دەگەڵ خويان هينا بوويان . ئەو فروکانە
هەر ناويان فروکه بوو و بەس و بومبيشيان نەبوو، رەنگە ويستبىتيان
لە نيو ئەوانەوه بە نارنجوکى دەستى و لە هەواوه نيشانەکان بکوتن.
هەرچونىک بى دەرکەوت کە ئاغاى پيرزادە سەرۆكى ستاد پيش لە
هەموان ناوەندى فەرماندەرى بە جى هيشتووه . بەياننامەى دەست
نەکردنەوه مۆتۆر سوارىک دەيهينى بۆ سەرا، ئاغاى پيرزادەش بــــ
ئاگادار بوون لە راست بوون و نەبوونى ناواخنى بەياننامە کە سوازى
تەركى مۆتۆر سواره کە دەبى و ليدەدا و دەروا کە دوايه سەر لــــ
بەگيئتى شوورەوى دەردپــــنى .

پرسیارم لە وهزەى ژەنەرال عەزىمى کە ستادەکەى لە ميانئاواو
بوو کرد . کەس ئاگای لەهوش نەبوو. دوايه لە تەوريز گيراو ئىعظام
کرا . ناعىلاج چومە لای سەرھەنگ عيزەت . ئەو پى گۆتم : راستىيەکەى
ئەوهيه کە ريبەرانى فيرقەى ديموکرات هەموويان هەلاتوون و ئىــــ
شتىک بە ناوى فيرقە نەماوه . ئەرتەشى ئيرانىش هەر لە دوو ســــ
رۆژانە دا تەواوى ئازەربايجان داگير دەکا . جا ئىستا خۆتان بپيار
بدەن ! خيلى بارزان ليرە مالىكى نيه کە بەرگرى لىکا . ئيمە لە
راستى دا لە هەوا دا ماوينەوه ، ئيوەش ئىستا وهزەيکى ئاواتان هەيه
ناتوانن خۆتان بگهيننە تەوريز لادزى شورش لە رىکا دا . هەرنەبى بۆ
وەرگرتنى چەکەکانتان ، ئيوە وەبەر گوللە دەدا . ئەگەر بە سلامەتيش
بگەنە تەوريز لەوى روون نيه چتان بە سەردى ، تەنيا ئەركى ئيوە

گورکسی هیزه‌کان و خودامه‌زراندن و سنگره هه‌لکه‌ندن له قافلانکیو
 سرگورد قازی شه‌س‌دولاهی، شه و پیاوه له خو بوردوو و به‌شیمان، شه و
 هاوری هه‌ره‌باشی شه‌سه‌مان را گوله‌ی به‌رکوت و شه‌هید بوو .
 شه‌سه‌مان هیواد ار بووین که به زوویی توله‌ی بستینه‌وه
 و به دلنیا‌یی‌ه‌وه له سنگره‌کانمان دا چاوه‌ری فەرمانی هه‌س‌رش
 بووین که له‌پر گشت هومید و هیوامان به بادا چوو .

شه‌وی ۲۱ ژا‌هر (۲۱ مه‌ماه‌ه‌ز) بو چاوه‌د‌یری له شه‌رکه‌کانی
 پشت‌جه‌به‌ه چوو بوومه‌ د‌یه‌ک به ناوی "ئالتوونی خواروو". ناوه‌ندی
 ته‌د اروکاتی شه‌سه‌مان له مالکی لادی دا بوو. له‌وی خه‌ریکی خوینده‌وه‌ی
 نامه‌ی گه‌ش‌توو بووم که خه‌به‌ریان هه‌نا سواریک ها‌توو داوا ده‌کا
 چاوی به من بکه‌وی .

شه و سواره له لایه‌ن سه‌ره‌نگ عی‌زه‌ت - سه‌روکی ستادی مه‌لا
 مه‌ستا و له شه‌سه‌ره‌کوره‌کانی عی‌راقی بوو که پاشان له عی‌س‌راق
 گه‌را و شه‌سه‌مان کرا - را زه‌رفیکی بو من هه‌نا بوو. به‌یان‌نامه‌سه
 به‌ناوبانگه‌کی ته‌دا بوو. هه‌ر شه و به‌یان‌نامه‌یه‌ی که ته‌یدا له
 لایه‌ن ره‌به‌رانی فه‌رقه‌ی ژا‌هره‌بایجان و کوردستان را راگه‌بند را بوو
 که بو په‌س‌گرتن له شه‌ری براکوژی به‌ریاریان داوه وه‌ده‌ست نه‌ین و
 فه‌رمانیان دا بوو به به‌شه‌کانی شه‌رته‌شی ژا‌هره‌بایجان که به‌چه‌وه‌ناو
 سه‌ربازخانه‌کانی خو‌یان. سه‌ره‌نگ عی‌زه‌ت له‌گه‌ل شه و به‌یان‌نامه‌یه‌سه
 نامه‌یه‌کی کورته‌شی بو من نارد بوو:

"ئا‌غای سولتان... په‌سه‌وه‌ری رای کردوو، په‌نا‌هیل‌یان رای
 ره‌به‌رانی فه‌رقه رایان کردوو، شه‌رته‌شی حکومه‌تی ناوه‌ندی ها‌توته
 ناو ته‌وریز و پشت‌جه‌به‌ه‌ی مه‌یاندواویش گه‌راوه جا بو‌یه به‌سه‌سه
 پاراستنی هه‌منی پشت‌جه‌به‌ه، شه‌سه‌مان و به‌ره‌و مه‌یاندواو
 دا‌به‌زه‌رین... من له‌وه نامه‌یه‌ی وی دا بونی سه‌رله‌شی‌وانم کرد .

حکومه‌تی ژا‌هره‌بایجان بو یاریده‌ی ستادی مه‌لا مه‌ستا
 سه‌رگورد په‌رزاده‌ی نارد بووه سه‌را. به‌ریارم دا په‌وه‌ندی په‌وه‌بکه‌م
 و پاش‌ئا‌گاداری ورد له وه‌زه‌ی جه‌به‌ه، نه‌خشه‌یه‌کی له‌بار به‌سه‌سه
 پاشه‌کسه‌نامه‌ه بکه‌م. ولله‌م نارد بو سه‌یتوان به‌که‌م ره‌ش‌س‌دانا که
 له سه‌نگه‌ردا بوو تو‌به‌کان خه‌رکاته‌وه و به‌یان‌هه‌ینه‌ته ئالتوونی خواروو

ههلبهت ئیڤه‌ی شه‌فسر ئاگامان له‌ سپاسه‌ ته‌کانی پشت‌ په‌رده‌ نه‌بوو
چ‌ کو‌بوونه‌وه‌ و‌ شانیه‌کیشان نه‌بوو که‌ تیبدا سه‌باره‌ت به‌وانسه
زانیا‌ریمان ده‌ست‌که‌وی . شه‌ و‌ هه‌سته‌ی له‌ ئیڤه‌ دا پیک‌ هاتبوو ته‌نیا
به‌ کو‌په‌ری شه‌ و‌ شانیه‌ی بوو روژانه‌ ده‌مان دیتن . هه‌رچونیک‌ بی‌ شه‌وه
هه‌ستی گشتی ئیڤه‌ بوو و‌ پاشانیش ده‌رکه‌وت زۆر هه‌له‌ نه‌بوو و‌ دیممان
کار کیشایه‌ کوی .

پاش شه‌وه‌ی ده‌رکه‌وت که‌ وت‌ و‌په‌ژه‌کان چ‌ ئاگامیان نه‌بووه
و‌ حکومه‌تی ئیران بریاری داوه‌ هیز بنی‌ریته‌ ئازه‌ربایجان ، چ‌ه‌ند
میتینگیک‌ له‌ شاره‌ جو‌ربه‌جو‌ره‌کانی ئازه‌ربایجان دا پیک‌ هیندراو له‌وه
خو‌پیشاندانانه‌ دا به‌ رواله‌ت‌خه‌لکیان هان ده‌دا بو‌ خو‌راگری ، دروشمی
به‌ناوبانگی؛ "اولمک‌ وار دونک‌ یخ‌ور" - مردن هه‌یه‌ گه‌رانه‌وه‌ نییه‌ -
یادگاری شه‌ و‌ روژانه‌یه‌ . چ‌ه‌ند به‌شل له‌ شه‌رتشی ئازه‌ربایجان بو
به‌رگری ناردرا نه‌ سنووره‌کان .

شووره‌وییه‌کان کاتی له‌ ئیران ده‌رکه‌وتن ، چ‌ه‌ک و‌ ته‌قه‌مه‌نی قورس
و‌ له‌وانه‌ شه‌ و‌ توپانه‌ی که‌ دا بوویان به‌ شه‌رتشی ئازه‌ربایجان
شه‌ستاندیانه‌وه‌ و‌ ده‌گه‌ل خویان بردیان . ئیڤه‌ ته‌نیا چوار تو‌پیی
٧٥ مان هه‌بوو که‌ له‌ له‌شکری پیشووی ئازه‌ربایجان به‌ جی‌ ما‌بوو .
فه‌رمانده‌ری شه‌ و‌ توپانه‌ شه‌من بووم . دوو له‌ و‌ توپانه‌ به‌ فه‌رمانده‌ری
سه‌روان پوور هورموزان ناردرا نه‌ قافلانکیو و‌ دوانه‌که‌ی دیش بو‌یاریده‌ی
حکومه‌تی نیشتمانی کوردستان (حکومه‌تی نیشتمانی کوردستان به‌
سه‌روکایه‌تی به‌هه‌شتی قازی محهمه‌د و‌ هاوکات له‌گه‌ل حکومه‌تی
نیشتمانی ئازه‌ربایجان له‌ مه‌هاباد دامه‌زرا - نووسه‌ر) به‌فه‌رمانده‌ری
خۆم ناردرایه‌ جه‌به‌هی سه‌قز .

کاتیک شه‌من ناردرا مه‌ جه‌به‌هی سه‌قز مه‌لامسته‌فای بارزانسی
به‌رپرسی به‌رگری له‌ و‌ جه‌به‌یه‌ بوو . توپه‌کانم برده‌ دی‌ "سه‌را" که‌له
سی کیلومیتری سه‌قز هه‌لکه‌وتووه‌ . "سه‌را" سنووری نیوان حکومه‌تی
نیشتمانی کوردستان و‌ شه‌رتشی ئیران بوو له‌وی‌ دوا‌ی ئاگاداری له
هیلی جه‌به‌ه‌ ، توپه‌کانمان له‌ شوینیک‌ که‌ ده‌یروانییه‌ سه‌قز و‌ به‌سه‌ری
دا زال بوو دامه‌زرا نه‌ و‌ چاوه‌ری فه‌رمان بووین .

له‌ هیچ‌کام له‌ جه‌به‌ه‌کان دا تیکه‌ه‌لچوون نه‌کرا . ته‌نیا به‌ده‌م جی

تایبته تی له و کاتی به وه که له فیرقهش دا چهکیان لی شه ته که درابوو زور خراب ده جوولانه وه و به خه یالی خوین "شورشگیرانه" ده بزوتنه وه . هله پهره سته راسته قینه کان شه وانه بوون، به لام به شیک له کومه لانی ره سنی نازه ربایجان له سهره تا دا له دلته وه به دهنگی فیرقهی دیموگراته وه هاتن .

هله بهت شه وانه، هوی سهره کی نارازی بوونی خه لک نه بوو، لسه ته ورین هیندی له موخالیفه کان که زیاتر کاسبکار بوون کو بوونه وه ی شاکراییان ویکده خست . له ته ورین وا بلاو بیووه که زور بیسه ی کاسبکاره کان قاپه وینه به کی دوو روویان هه به : لایه کی وینسه ی پیشه وه ریبه و لایه کی دیکه ی شی قه واموسه لته نه . قسه به کی خوش بلاو بیوه ده یان کوت روژیک ده سته به که به سهر شه قامان دا وه رببوون و هاواریان ده کرد : "باشاسون" - بزی - به قالیک له به کیک له خسه و پیشانده ره کانی پرسی : "یولد اش کیم باشاسون ؟" - کی بزی ؟ - و کابرا له وه لانی دا ده لی : "هله معلوم دگل" - جارئ مه علوم نبیه - .

شیمه پیوه ندیبه کی شه وتومان ده گه ل خه لک نه بوو به لام شه گهر جار جار تووشی کاسبکاریک یان که سانی دی ده بووین و له قسه کردنمان را ده یان زانی نازه ربایجانی نین گهر متر ده گه لمان ده بزوتنه وه به راشکاوی پییان ده گوتین لانی کهم ده توانین ده گه ل شپوه دوو قسه ی حیسانی بکهین و بهم پییه بیزاری خوین له شه فسه ره کانی فیرقه و یان فیدایی ده رده بری . دیاره هیندی له وانه قاز انجوبه رژه وه ندیان ده مه ترسی که وتبوو .

شیمه شه گهر چی له سهر باز خانه دا بووین و له شانو دوور بووین به ره به ره بویمان ده رکهوت که شهم وه زعه نا توانی زور بخاینبی . حکومت ، حکومتیک نه بوو که کومه لانی خه لک به شی خوینی بزانی و وه دوی رینوینیبه کانی کهون . به تایبته تی کاتیک که ده ست کسرا به هیندی ها توچو له ناو تاران و ته ورین . موزه فهری فیرووز جیگری سکر تیری گشتی حیزبی قه واموسه لته نه هاته ته ورین و پیشه وه ری چووه تاران تا ریگایه کی هیمنانه بو جی به جی کردنی کیشی نازه ربایجان ببیننه وه ، ده رکهوت که هیندی شالوگور له سهره وه دا گراوه و وامان هه سته کرد که شتر له شورشی نیشتمانی نازه ربایجان شتیک نه ماوته وه .

وه بیرم دی پاش هاتنی شیخه بو ته ورئیز له یه کمه کو بوونه وهی
 یهک ناسین ده گهل پیشه وه ری، شه و پیرای به خیر هینانمان وشئ کردنه وهی
 ههلو یسته کانی فیرقه ی دیموکرات گوتی: "حیزی بی تووده هه ر قسه ده کاه
 دروشمان داویزی به لام شیخه چه کمان به ده سته وه گرت و به کسه رده وه
 جولایینه وه". شه کاتی شه و چه شنه باسکردنه ی حیزی بی تووده ی شیخان
 له دلی من گران هات. پاشانیش که داویان له شیخه کرد بیینه
 شه داسی فیرقه ی دیموکراتی تازه ربایجان هه موومان بیده نگه مایینه وه
 وشاماده بی مان نیشان نه دا. پیم وابه ریشه ی دزایه تی و ناکوکسی
 نیوان پیشه وه ری و تازه ر هه ر له مه دا بووی. راسن و گورانندی له پر
 و له خووه ی پیشه وه ری به سه ری که له شه فسه ره کان له کو بوونه وه یه که دا
 که پیشتر باسم کرد، له شه فسه زی کیشکدان و شاتوسفیریکسی
 نادوستانه ی که نیوانی فیرقه یه کان و شه فسه ره کانی داگرتبوو گه ره که
 ریشه ی له نه ته بایی پیشه وه ری و حیزی بی تووده ی شیران دا بووی.
 پاشان ته نانه ت بیسته وه که حیزی بی تووده ی شیران له بنا وانسه وه
 ده گهل تیکهل کردنی ریکخراوه حیزی یه کان بو نیو فیرقه ی دیموکرات
 و ههنگاوه کانی دواتری فیرقه هینه ش موافیق نه بووه به لام ده گهل
 کاری کراو به ره و روو هاتوه و به هه موو جوور به دوای فیرقه دا
 کیشراوه. هه رچونیک بی پاش رویشتنی شه رته شی سوور، هه لپه و
 گهرم و گوپی سه ره تایی له تازه ربایجان ورده ورده له کورتی دا و
 وا وه به رچاو ده هات که چ ههنگاویکیش بو پاراستنی شه و وره یه ی که
 له سه ره تادا هه بوو هه لناهینریته وه، ته نانه ت به بروای من شه و
 جوش و خروشه ی که له سه ره تادا به دی ده کرا تا راده یه کیش له به ره
 هه لپه رستی و خو رانان بوو. له فیرقه ی دیموکرات دا ژماره یه کسی
 زور له موهاجیره کان (شه و تازه ربایجانی یانه ی له شه سووره وئی را
 هاتبوونه تازه ربایجانی شیران - وه رگیر) شه دمام بوون کسه
 کاره گرنه گه کانیان به ده ست بوو: وه زیری شه ر، سه روکی گشتی پولیس،
 سه روکی گشتی کیشکان، سه روکی پولیسی نیزامی، یانه ی پولیس له
 گه ره که کان و هتند. رهفتاری شه و موهاجیرانه هه ر له سه ره تایی
 هاتنیانه وه بو شیران شوینیکی باشی له سه ر زهینی کومه لانی خه لک
 دانه نابوو. شه وانه ههلس و کهوتیان سه ره ربانه بوو، و بسه

ته نانهت پیشه و هری خوئی جار جار تووشی زور کاری سهیروسه مه ره
به تاییه تی له نیو نهرتهش دا ده بوو. رهنگ بی هیشتا پروای بهیوونی
نهرتهشی ریک و پیک نه هینا بوو و بایه خی ده دا به فیداییه
چه کداره کان که له سهروبه ندیکی دا وه جوش هاتبوون و هیندی کارینان
کرد بوو.

وه بیرم دی جاریک پیشه و هری بو به سه رکردنه وه هاته سه رباز خانه،
له کاتی هاتنی دا، شهفسری کیشک، سیتوان یه کهم دیبانهت، له
متبخ ده بی و چاوه دیری دابهش کردنی چیشت ده کا. پیشه و هری بانگی
ده کاته لای خوئی و نیرادی لیده گری که بوچی له دهفته ری کیشکندان
و زووری خوئی نیبه و له پشت میزه که به وه دانه نیشتوه. شهفسره
کیشکه که بو شی ده کاته وه که پیویست ناکا همیشه له پشت میزه که به وه
دانیشی، و له سه ریبه تی چاوه دیری به سه ره موو کاروباره کان دا و له
وانه دابهش کردنی چیشت دا بکا. پیشه و هری له "رووه لمالاوی" وی تووره
ده بی و فرمان ده دا به سه ربازه کان لیبدن، سه ربازه کان پیدزیلکه
ده کهن و ناماده نابین له شهفسری خویان دن، پیشه و هری به حه ره سه
کانی خوئی ده لی، و حه ره سه فیداییه کان شهفسره که ده کوسن.

شهفسره کان بو شیعتیراز به م کرده وه یه پیشه و هری چه نده
سه عاتیک ده ستیان له کار کیشاوه به لام له بهر شه وهی که پییان و ابوو
له و سهروبه ندی دا مانگرتن دزی بهرزه وه ندی نهرتهشی نیشتمانی یه
زور زوو گه رانه وه سه ره کاره کان بیان به لام دلمه ندی و شیعتیراز بیان هه
وهک خوئی ما بوو. پیشه و هریش بو شه وهی دلخوئی شهفسره کان داتسه وه
پاشان هیندی ههنگاوی هه لینایه وه، وهک بانگ هیشتیان بو شاگولی
له شهوانی جومعه دا بو پیکه وه نیوی شهوی خواردن و له و کوبوونه وانه
دا پیشه و هری سه بارهت به شورش نازه ربایجان و شه ههنگاوانی که
دواتر نابوو یه وه و شرکی هیزه چه کداره کان قسهی بو شهفسره کان
ده کرد.

له سه ره بهری قسهکانی پیشه و هری و زنجیره یهک رووداوی دیکسهی
که پیش شه و کوبوونه وانه و دواي شهوان هاتنه پیشه وه نهن بسوم
دهرکه وت که له پیوه ندی نیوان شاغای پیشه و هری و حیزی توودهی
نیران خووش نه بوو.

ئەمەن بە ھیچ جوور دژی ئەنترناسیۆنالیزم: ھاوپیۆه ندی نیو
 نەتەوھیی بزووتنەوھ ئازاد یخووازەکان و بزووتنەوھ کرێکاری یەکانی
 جیھانی، یارمەتی برابیانە و دوولابەندی زەحەتکێشانی جیھان نیم
 بەلکوو بروایەکی قوولم پێیەتی، لە دنیا یەکاندا کە سیستمی یەکپارچە
 و جیھانی ئەمپریالیزم ئەوکی نەتەوھ پچووکە زەحەتکێشەکان لە ھەر
 قوژبەنکی دنیا دابن، ریک دەکوژی، ئەو پەری ساویلکەییە کە ئەم
 نەتەوانە لە یەکتەری پێ بەش کەین. بەلام ئەو یارمەتیە، یان
 دروستتر ئەو یارمەتیانە ھەندەران کاریگەر بوونیان بە عونسوری
 شورشگیرانە لە ناو خۆی کومەلدا بەستراوەتەو، بە کوتنیکیی دی،
 یارمەتی و پشتیوانی ھەندەران ھیز و بەر عونسوری شورشی ناوخبوویی
 دەنی بەلام شورساز ناکا. شورشی نیشتمانی و دیموکراتیکی
 ئازەربایجان نمونە یەکی زیندوو لەم چەشنە پشتیوانییە بوو، بەشە
 یارمەتی یەکی کومارە شوورەوی یەکان بەو شورشە زۆر زیاتر بوو لە
 یارمەتی و بەشداری خەلکی زەحەتکێشی ئازەربایجان. رەمزی سەرکەوتن
 و شکانی شورشیش ھەر لەو دابوو. تا ئەو کاتە کە ئەم یارمەتیە
 درێژە ی ھەبوو، پشوو شورشگەرم بوو، بەلام ھەر کە ئەو یارمەتیە
 بپرا، شورش خنکا .

لە ئازەربایجان، بە تایبەتی پاش چوونە دەری ئەرتهشی سوور ئەو
 جۆش و خروشە شورشگیرانە یە کە لە سەرەتا دا لەگۆری دابوو لە ناو
 چوو، تەنانەت دەستە دژەکان بە ئاشکراییی خۆپیشاندانیان دەکرد،
 ھۆبە کەشی ئاشکرا بوو. شورشی ئازەربایجان لە جەرگی کومەلانی خەلک
 دا ریشە دانە کوتا بوو، ئەسالەتی نەبوو، تەنیا ریبەری کارامە ی
 فیرقە پیشەوەری بوو خۆی بوو، ئاغا یانی قیامی، پادگان و وەک دەیان
 کوت ئیلھامی، فەرەیدوونی ئیبراھیمی و چەند کەسی دیکە ئینسانسی
 بە بیرو بپروا بوون و لەوانە بترازی ئەندامانی خوارەو تری فیرقە
 تیگە یشتنیکیی شورشگیرانە ئەو تۆیان نەبوو و ئەگەر بووبیتیشیان
 زۆر کەم بوو. ھیندیکیش خەلکی ھەلبەرست خۆیان تێو ھەردابوو کە
 ھیندی دروشمی شابلونیان کردبوو بنبیشتە خوشکە ی سەرزازیان و
 ھەلبە و بە مستی قووچاوە ھەر دەیانگوت و دەیان کوتەو و ھەر
 ئەو ھشیان بە کوتایی کاری شورش و سەر کەوتنی دەزانی .

هه لومهرجی زه مانى و مه کانى شه و ده مى و که لک وه رگرتن له چه تىرى
 پشتیوانى شتره شى سوور له ئىران، فیرقه ی دیموکراتى ئازهربايجانى
 دنه دابى تا له ده سپیکردن و سه رخستنى راپهرين دا په له بگا،
 دياره شتره شى سوور راسته وخو له راپهرين دا به شدار نه بوو به لام
 له و پيوونى و پشتیوانى کردنى له شورشى ئازهربايجان له هه مـوـو
 شوپنیک هه ست پیده کرا. شه ههسته خو ی له خو ی دا بووه هوى خو
 به دهسته وه دان و ده ست له خو راکرى هه لگرتنى سه ربازخانه ی شتره شى
 ئىران له ته ورپز و جیگا کانى دیکه .

هه رچونیک بى راپهرين سه رکه وت . حکومه تى نيشتمانى ی
 ئازهربايجان پیک هات و له ماوه ی سالیکه ده سالاتى خو ی دا به خیرایى
 ده ستى به ریغورمى بنه ره تى کرد که دابه ش کردنى هیندى له زه وى وزار،
 میلی لی لی کردنى هیندى له کارخانه کان، ده سه سه رد اکرتنى سه ره وه ت
 و دارابى دوژمانى گه ل، پیک هیئانى شتره شى نيشتمانى ی ئازاره
 بايجان، سازکردنى زانستگه ی ته ورپز و هه ولدانى شه و روژ بوو
 سازکردنه وه و قیره تا و کردنى شه قامه کانى ته ورپز به شیک له مانه ن.
 هیشتاش زانستگه ی ته ورپز و قیره تا وى شه قامه کانى شه و شاره
 یادگارى شه وى سه رو به ندین. به لام له گه ل هه موو شه وانه شدا فیرقه
 نه ی توانى بیری لایه نکرى کومه لانى هه راوى زه حه تکیشان به ره و لای خو ی
 راکیشى و شه وان له پال خو ی دا راکرى.

چـا؟

هوى شه ده بى له فاكتوره پیک هیئهره کانى راپهرين و سه رکه وتنى
 دا ببیندرپته وه .

له و روژگارى دا و ئیشتاش - هوى شکانى شورشى ئازهربايجان له
 هاوسه نگ نه بوونى قورسایى هیزه کان - شه مپریالیزم و سوسیالیزم - له
 شانوى نیونه ته وه بى دا ده بیننه وه ، به لام هوى سه رکه وتنیش به له بهر
 چاو کرتنى هه لومهرجى مه کانى، هه ره شه بوو. سه رکه وتنى خیرای شورشى
 نيشتمانى ی ئازهربايجان ئاکامى یارمه تى بى شه ملاوئه ولای سوسیالیزم
 بوو، به لام هه ر که شه یارمه تى به ، هه لبه ت له بهر هاوسه نگ نه بوونى
 قورسایى هیزه کان له شانوى نیونه ته وه بى دا، نه درا به حکومه تى
 نيشتمانى ی ئازهربايجان، تیک چوو و شادارى به سه رپاڤاڤارى به وه نه ما.

سه‌بارەت بە سەرکەوتن و شکانی‌خیرای شۆرشێ ئازەربایجانی زۆر
 قسە کراوە، بەلام ئەمن ئەنیا لە روانگەیی خۆمەوه، لە روانگەیی
 ئەفسەرێکی کە بە کانیکی باریکدا تێپەریوه دەدویم، بە بیروپرای
 من رەمزی سەرکەوتنی خیرا و شکانی خیرای شۆرشێ دیموکراتیی
 ئازەربایجانی، یارمەتی و یاری دەی بی ئەملاو ئەولای ئەرتەشی سوورو
 یان دروستتر پشت بەستنی لەرادەبەدەری فیرقەیی دیموکراتیی
 ئازەربایجانی بەو یارمەتی و یاری دەبرایانەیی یەکی تێ شۆرەوی بوو،
 هەلبەت دروشم و داواکانی فیرقەیی دیموکراتی ئازەربایجانی هەموو بە
 حەق، دروست و پێشکەوتوو بوون: ئازادییە دیموکراتییەکان، زمان، قەلەم،
 کۆبوونەوه، فەرھەنگ، خودمختاری لە چوارچۆیە وڵاتی ئازادی ئێران
 دا، داوای باش بژییەتی بوو چینی زەحمەتکێشەکان، سەنگ و سووک کردنی
 پێوەندی نیوان کرێکاران و خاوەنکاران و پێوەندی ئاغا و رەعییەتی،
 ئەوانە دروشمی ئەوتوو نەبوون کە لای هیچ ئازادیخوازیکی ئێرانسی
 جێی ئێرادلیگرتن و دزاییەتی بن، بەلام بە دلنیاسییەوه دەلیم ئەو
 دروشم و داوایانە بە شیوەی هەرا و نەچوو بوونە ناو خەلک، داخوا لە
 ماوەی ۳ یان ۴ مانگدا، لە دامەزرانی فیرقەیی دیموکراتیی
 ئازەربایجانی تا ۳۱ سەرماوەزی ۱۳۲۴ (دیسامبری ۱۹۴۵) - روزی راپەڕین و
 سەرکەوتنی فیرقەیی دیموکرات - دەکرا گشت کۆمەڵانی کرێکاران،
 جووتکاران، وردە بورژوازی و بورژوازی نیشتمانی ئازەربایجانی، بوو
 شۆرشێکی نیشتمانی ئامادە بکریین؟ ئەوه راستە کە بەر لە پێک هاتنی
 فیرقە هیندی کار لە لایەن جیزیی توودەیی ئێرانەوه کرابوو، هیندی
 ریکخراوی بلوو و لاواز لە هیندی شوینی ئازەربایجانی دامەزران بوون بەلام
 ئەم کرۆکاشانە بەس نەبوون بوو ئەوهی کە لە ماوەیەکی بەر تەنگدا
 فاکتۆرە بەرچاوەکانی ئەو دەمی لە کۆمەڵی فینودال - بورژوازی ئەو
 روزی ئازەربایجانی دا ببەنە فاکتۆری زەینی پۆزیتوو و ببەنە هەسۆی
 ئامادەبوونی شۆرشێرانە و سیمای کۆمەڵ ئالوگۆر کەن، لەوانەیی

به قه‌لشتی به‌ردی شه و کاناله دا، خزیم و بهو به‌ری سه‌سورمانه‌وه
 نه‌مردم و مامه‌وه، جا بویه نه‌م ده‌توانی به ته‌واوی لسه رووداوه
 میژووویه‌کانی شه و سه‌روبه‌ندانه شاگادار بم و بی شه‌وی چاو لسه
 ئارشوو، به‌لگه‌ی سیاسی و سه‌رچاوه‌کانی شه و زه‌مانه بکه‌م ته‌نیا به
 یاریده‌ی زه‌بین و هو‌شی خو‌م تیکوشاوم شه‌وی دیومه و بیستومه بیان
 راسته‌وخویه‌شدازیم شه‌داکردوو، بو کچه‌که‌می بگی‌رمه‌وه . پاش ۲۵ — آل
 دووری له یه‌کندی له سالی ۱۲۵۰ (۱۹۷۱) له بی‌رله‌نی روژه‌هلات چاوم‌به
 کچه‌که‌م که‌وت .

هیواد ارم شه به‌سه‌رها ته‌ لایه‌نه لیل و تاریکه‌کانی به‌شیک له
 میژوووی نیشتمانی شه‌ه روون کاته‌وه و یارمه‌تی‌به‌ک بی بو شاگاداری
 شه و لاوانه‌ی که قاره‌مانانه شه‌ه‌کوشن داها تووی راسته‌قینه‌ی ولاتمان
 دروست‌کن .

سه‌ر له‌به‌ری شه رووداوانه پرن له جه‌مسه ، قاره‌مانه‌تی، له
 خوبووردن و شه‌هید بوون به‌لام شاگامه دله‌ت‌زینه‌کانیان ده‌ی سه‌لمین
 که ره‌وتی پیشوه‌چوونی کومه‌ل و ئالووگوره‌کانی به قانونی ریکو
 سیک و دیاری‌یه‌وه به‌ستراوه‌ته‌وه و قاره‌مانی تاکه که‌سی و خه‌باتی
 به کومه‌ل به بی سپوه‌ندی پته‌و و کیپ‌له ته‌ک کومه‌لان و داواکانیان
 دا چ شاگامیکی نابی جکه‌له‌رن‌ناکامی نه‌بی، هه‌موومان ده‌بی شه‌مان
 له‌بیر بی .

شه‌بولحه‌سه‌نی ته‌فره‌شیان
 خه‌رمانانی ۱۲۵۵ (سپتامبری ۱۹۷۷)

. تی‌بینی وه‌رگیر: خو‌پنه‌ره‌وه‌ی ئازیز، شه نووسراوه‌یه‌ی به‌رده‌ستت
 به‌شیک له کتی‌بی "قیام افسران خراسان" — راپه‌رینه‌ی شه‌فسره‌کانی
 خوراسان — که تی‌ی دا هندی‌گوشه‌ی میژووویی نه‌ته‌وه‌که‌مان رووناک
 تازه به خو‌په‌وه ده‌بینی، سه‌رنج‌راکیش‌بوونی شه نووسراوه‌یه‌ له‌وه
 دایه که نووسر شه قا‌وایه‌کی بی لایه‌نانه به‌سه‌رها ته‌کان ده‌تویته‌وه .
 تیتری شه باسه له‌لایه‌ن وه‌رگیرا هه‌لبیزدراوه .

وه‌رگیر: زستانی ۱۹۸۷

پاشه‌کشی بارزانی یه‌کان له کوردستانی ئێران

نووسەر : ئه‌بو‌ل‌حسه‌نی ته‌فره‌شيان
وه‌رگێر : حه‌سه‌نی سه‌یف

خوێنه‌ره‌وه‌ی خوشه‌ویست

ئهم کتێبه‌ی به‌رده‌ستت ، گێرانه‌وه‌ی ئه‌و رووداوانه‌یه‌ که به‌شیک له‌ میژووی هاوچهرخی ولاتی ئیمه‌یان پیک هینا . ئه‌مه‌ن ئۆزکالیکی پچووک له‌ که‌لوپه‌لی ئه‌و رووداوانه‌ بووم .

له‌ خه‌رمانی سالی ۱۳۲۰ (۱۹۴۱ی زایینی - وه‌رگێر) ، له‌ جه‌نگی شه‌ری جیهانی دووه‌م دا ، بوومه‌ ئه‌فسه‌ر ، پاشاوه‌یه‌ک به‌ ده‌ست شووره‌وه‌یه‌کان به‌خسیر کرام ، چه‌ند مانگی له‌ زیندانی شاری عیشق شاوا دا بووم ، له‌ راپه‌رینی ئه‌فسه‌ره‌کان دا له‌ خۆراسان به‌ئاریم کرد ، دوايه‌ بوومه‌ ئه‌فسه‌ری ئه‌رتشی نیشتمانی ئازهربايجان ، له‌ شه‌ری بارزانیه‌کان له‌ دژی ئه‌رتشی ئێران دا به‌ئار بووم و ئاخه‌ره‌که‌ی له‌ مانگی خاکه‌لیوه‌ی ۱۳۲۶ (۱۹۴۷) بوومه‌ په‌نا به‌ری عیراق و له‌ خاکه‌لیوه‌ی ۱۳۲۹ (۱۹۵۰) ته‌حویلی ئێران درامه‌وه‌ و له‌ زه‌مانه‌یه‌وه‌ له‌ زیندانه‌ تیگراییه‌کان دا به‌ئار بووم ، دواي کۆدق‌تای ۲۸ گه‌لاویژ (۱۹ ئووتی ۱۹۵۳) دووریان خسته‌وه‌ دورگه‌ی خل‌سارک و ئاخه‌ره‌که‌ی پاشا زاده‌ سه‌ل و چه‌ند مانگ زیندانی کێشان له‌ خاکه‌لیوه‌ی سالی ۱۳۴۲ (۱۹۶۴) له‌ زیندان به‌ربووم .

له‌م وتاره‌ دا ته‌نیا ئه‌و رووداوانه‌ ، دیتراو و بیستراوانه‌ی کانالیکي باریکه‌ ده‌گیرمه‌وه‌ که‌ خۆم پێی دا تیپه‌ریوم .

دیسان دووپاته‌ی ده‌که‌مه‌وه‌ که‌ ئه‌مه‌ن ماسیه‌کی پچووک بووم که

- 62 - ستوديا مه همدت كارا تاش
محمد شوزون
- 66 - بهيتا هاواري
چهرکهزي رهش
- 67 - حکاياتا راستي
تورني شوزمان
- 68 - روژ شهگلله دبه
توسني رهشيد
- 73 - چەند تیکستين دملکي (زازاکي) : ۱۸۵۷
پيتەر شيفانوويچ ليبرخ
- 83 - نا خومخوما کهرامه تا گرانا پهي را دما
کويو بهرز
- 96 - بهي
عەلي شەرف دەرويشيان
- 104 - شەبي زازاکي حکاياتا " دونيا گزەلي "
ش.ق.لوکۆک
و: عومەري عەلي
- 109 - شەيتان و شيخ بزنيا
کويو بهرز
- 112 - د شاعيري
مالميسانز
- 116 - د دەيري (لاوکي) دەرسيمي
جەيدەري دەرسيمي
- 119 - وولات
فرات
- 120 - يەودەييرا دەستنوشتا - جەسرەتي وەتەني
- 121 - بيبليوگرافيا دملکي

ئاۋەپۇك

- ۶ - پاشەكشەي بارزانى يەكەن لە ئىران
ئەبۇجەسەنى تەفرەسيان
و: جەسەنى سەيف
- ۳۱ - سۆزى ئاۋازەكى پىر غوربەت
ئەحمەد عارف
- ۴۱ - د اوای لى بووردن
- ۵۷ - مەزھەبى ئەھلى حەق لە ئىران
ئەنۋەر قادر محەمەد
- شاعىرى رۆناھى و ھىيارىي ، جگەر خوين
رۆژەن بارناس
- 25 - بىرانىن ئىحسان نورى پاشا (۵)
- 39 - ھەقەيىقىن ب عوسمان سەبرى
ئامەد و زىن
- 45 - سەدسالىا بوويىنا ئى.ئا. ئۆربىلى
رۆھەت
- 48 - ئەكەمىك ھوقسىپ ئوربىلى
توسنى رەشىد
- 50 - باركىشىن بچووك (۲)
فرا ت جەۋەرى
- 57 - فەگەرە مال
شاھىنى . ب . سورەكلى
- 60 - تەركى ئاقا بارانى
موشا كە قال

ڪرمانچ ده ولهتا دنيا

ٿا يا بچ وهجهي مانه مهجرووم ؟

بيلجمله ٽيوچ بوونه مهجرووم ؟

شه حمدي خاني

(سدهي جهڙدهيم)

شەم گۆفاره سالی دوو جار
شەنستیتووی کورد دەری دەکا

صبا

گوناگونگی، رووناکیری، کشفیه

ژماره ۶ / شابی ۱۹۸۲

ENSTÎTUYA KURDÎ

Enstîtuya Kurdî malbendeke çandîya serbixwe ye. Di Sebata 1983 bi destê ronakbîrîne kurd ên ji her aliyên Kurdistanê, hatiye danîn. Amanca wê beşdarbûna şerê ji bo parastin û pêşvebirina çanda gelê kurd e.

Civandîna gencîneyên çanda kurdî, çêkirina ferheng û rêzimanên kurdî, lêgerîna li ser edebiyat, pîşe û dîroka kurdî, çapkirina kovar û kitêbên kurdî, pêkanîna kaset, sêlik û filmên kurdî şaxên bingehiyên xebata wê ne. Karekî wê yî serekeyê din ji nasandîna çanda kurdî bi gelên cihanê ye.

Enstîtu dixwaze bibe cîgehekî xebatê ji bo hemû zimanzan, nivîskar, dîroknas, hinermend, pîşekar û ronakbîrên kurd û dostên gelê me.

Ew ji bo jîyan û pêşveçûna xwe, hewçê alîkarî û tevkeriya her Kurdê welatparêz e.

Hîmdarên Enstîtuya Kurdî :
CEGERXWÎN, Ordixanê CELÎL:
Heciyê CINDÎ, Yilmaz GÜNEY,
HEJAR, KENDAL, Qanatê KURDO,
REMZÎ, Osman SEBRÎ, Ismet Şerif
VANLÎ, Tewfîq WEHBÎ, Nûredîn
ZAZA.

ئەنستیتووی کورد

ئەنستیتووی کورد مەلەبەندیکی کۆلتوویری سەر بە خۆیە. لە مانگی فێفریهی ۱۹۸۳ بە کۆشی چەندان رووناکبیری کوردی هه‌موو بەشەکانی کوردستان دەمەزرا. ئاماژەیی بەشداربوونە لە خەبات بوو پاراستن و بەرەپێدانی کۆلتوویری گەلی کوردە.

کۆکردنەوهی گەنجینهی کۆلتوویری کورد، نووسینی فەرھەنگ و رێزمانی کوردی، لیکۆلێنەوه دەربارەهی شەدەب و ھونەر و میژوووی کورد، چاپکردنی گۆڤار و کتیبی کوردی، ئامادەکردنی کاسیت و قەوان و فلمی کوردی، ئەمانە بنچینەیی چالاکیەکانی ئەنستیتوون

ئەنستیتوو دەبەوێ بێی بە جیگای کارکردن بوو هه‌موو زمانناس، نووسەر، میژووناس، ھونەرمەند و رووناکبیریکی کورد و دوستی کورد.

بوو مانەوهی ئەنستیتوو و پەرە سەندنی، پێویستی بە هاوکاری و بەشداربوونی هه‌موو کوردبکشی نیشتمان پەرۆەر هەبە.

هيو

کونارنگی روونا کیری کشتیہ

ژماره ۶ / شابی ۱۹۸۷